Adnex.

1. Seer gedenckwaerdige Voiagien van Z. Sanderson. H. Timberley et.

2. Melton's Zee en Land Reyzin. etc.


Gedenckwaerdige
Zee en Landt.
VOYAGIE
door
EUROPA ASIA en AMERICA
gedaen van
JOHAN SANDERSON
HENDRICK TIMBERLY en
Cap. JOHAN SMITH
t' Amſterdam
by JOCHEM van DYCK
Boeckverkooper op den Dam,
A°. 1678

Zeer gedenckwaerdige

VOJAGIEN,

Van

JOHAN SANDERSON,
HENDRICK TIMBERLY, en
Capt. JOHAN SMITH,

Door

EUROPA, ASIA en AMERICA.

Nevens een pertinente Beschrijvinge van

't HEYLIGE LANDT,

En voornamelijck van het Oudt en Nieuw

JERUSALEM en TEMPEL SALOMONS.

Als oock de schrickelijcke Belegeringen/ Elendigen Hongers-noot/ en verscheyde verwoestingen der selver Stadt/ volgens de Prophetye van onsen Saligmaker Jesus Christus, En hoedanigh Jerusalem van de hedendaeghse Reysigers bevonden wordt.

Met kopere Platen verçiert.

t'Amsterdam, by JOCHEM van DYCK, Boeckverkooper op den Dam/ bezijden 't Stadthuys/ 1678.

VOOR-REDEN

Van den

BOECKVERKOOPER,

Aen den

LEESER.

Onder al de geenen, die door haer geschriften de Wereldtlingen soecken te onderwijsen en te vermaken, duncken ons geen de minste lof te verdienen die haer levens bedrijven, in ver af gelegen Landen doorgebracht hebbende, de selve, nevens een oprecht verhael der selver Landen, Inwoonderen, seden en manieren &c. aen de Wereldt voor oogen stellen. Dit hebben veele Schrijvers met groote roem te weegh gebracht, soo dat men het by-na overtollig houden soude yets meer van soodanigh een materie in 't licht te brengen; doch, wanneer men het te recht insiet, sal men bevinden dat dese stoffe van schrijven soo rijck is, dat 'er naeuwlijcks immermer genoegh van geseydt sal konnen worden. Want dagelijcks, gelijck wy in dit ons Lant sien gebeuren, veranderen soo wel de manieren, en toegeneyghtheden der Menschen, als de Steden, en gebouwen der selve; soo dat het een, die op alles naeuwkeurigh acht slaet, noyt ontbreecken sal om yets, 't geen nieuw en ongehoort is, aen den dagh

te brengen. Het is dan ſulcks, dat wy deſe bovenſtaende inſichten by ons ſelf rijpelijck overwoogen hebbende, niet ondienſtigh geoordeelt hebben onſe Lants-genooten de aenmerckelijcke Reyſen van *Johan Sanderſon*, *Hendrick Timberley*, en *Capt. Johan Smith*, mede te deelen. De voorvallen, die deſe Reyſigers, in het beſichtigen van verſcheyde Landen ontmoet zijn, zijn ſoo wonderlijck, datſe niet minder konnen doen, als door haer vreemdigheyt den Leeſer vermaken. De beſchrijvingh der Landen en Steden, die deſe Heeren door-reyſt hebben, is ſoo oprecht, en waerachtigh, dat wy verſekeringh durven doen, dat noyt eenigh Reys-geſchrift onder de oogen der Liefhebbers gekomen is, 't geen met recht meer geloof konde verdienen. Al het geen in deſe Reys-beſchrijvingen gevonden ſal worden is door eyge ondervindingh, en niet door traditie of overleveringh, op het papier geſtelt; gelijck men bemercken ſal uyt de geſchriften van *Johan Sanderſon*, nevens veele andere aenmerckelijcke ſaken, een ſeer nette en waerachtige beſchrijvingh van *Conſtantinopolen*, de Hooft-Stadt van het ſoo ſeer gevreeſde Turckſe Rijck, van de manieren harer Inwoonderen, voornaemſte gebouwen, Krijghs-macht, Slaven-marckt, en manier van der ſelver verkoopingh, het beroemde *Serraglio*, en alles wat in de ſelve Stadt beſichtiginghs waerdigh is; als mede de hedendaeghſe ſtant van *Alexandrie*, door den Wereltdwinger, en dapperen *Alexander de Groote* geſticht; *Cayro*, door haer grootte door de geheele Werelt vermaert; de

de *Pyramiden* die noch hedendaeghs in *Egypten* in weſen zijn, en voor deſen, voor een des Werelts wonderen vermaert zijn geweeſt, en de Egyptiſche Koningen tot Grafſteden gedient hebben, by de welck als noch in onderaertſe holen de Mumien, of gebalſemde lichamen gevonden worden. By dit alles is een beſchrijving van een *Heylige Lants* Reys, door den gemelde *Sanderſon* gedaen, nevens een pertinent verhael van de toeſtandt en gelegentheydt van het hedendaeghs *Jeruſalem*, en alle de Heylige plaetſen daer in, en omtrent, die door onſe Salighmaker Chriſtus, en ſijn Apoſtelen bewandelt zijn geweeſt. Van gelijcken is in de beſchrijvingh der Reyſen door *Hendrick Timberley* gedaen, een oprecht verhael der plaetſen van *Cayro* in *Egypten*, tot *Jeruſalem* toe, gelegen, nevens de gedenckwaerdige voorvallen, die de voornoemde *Timberley* in ſijn reyſen zijn overgekomen. By deſe gemelde twee Reys-beſchrijvingen hebben wy noch een derde bygevoeght; namentlijck, van eene *Johan Smith*, die, na in de Franſe en Nederlantſe Oorlogen gedient te hebben, van den Keyſer over een Compagnie van twee hondert en vijftig koppen, door de roem van ſijn dapperheyt, als Capiteyn wiert geſtelt, en naderhant in het Dal van *Vereſt Horne* van de Tartaren geſlagen, en gevanckelijck na *Axapolis* ter Marckt gebracht wiert, alwaer hy eene *Baſſa Bogal* te beurt viel, die hem, voor Slaef, aen een Jonge Juffer tot *Conſtantinopolen* ſtuurde; waer van daen hy weder by de Broeder van dit Juffertje, in *Tartaryen* geraeckte. In welcke elendige ſtaet hy ſijn harde

harde slaverny, en leven en manieren der Tartaren, als mede sijn wonderbaerlijcke verlossingh door sijn geschriften heeft willen bekent maken. By dit alles hebben wy noch een seer klare beschrijvingh van *Jerusalem*, en alle de omleggende Heylige plaetsen die door de Bevaertreysers met een groote Godtvruchtigheyt en eerbiedigheyt besocht worden, bygevoeght; in de welcke wy, soo veel, en meer als in eenige andere beschrijvingen des *Heylige Landts* oyt gedaen is, de standt, gelegentheyt, grootte en breete, van alle de Kercken, Kapellen, en Heylige plaetsen, voor oogen stellen. Boven dat hebben wy, tot beter verstant van de Heylige Schrift, en de meeste Kerckelijcke Schrijvers, een beschrijvingh van het Oude *Jerusalem*, soo als het selve voor, en ten tijde des Salighmakers geweest is, daer by gevoeght, als oock van het beroemde Paleys van *Salomon*, en een verhael van alle de Oorlogen, verwoestingen, en elendige hongersnoodt, die in en omtrent de gemelde Stadt voorgevallen zijn. Tot meerder luyster en çieraedt van het werck, hebben wy eenige Platen, die wy tot de verklaringh van eenige aenmerckelijcke saken niet ondienstigh oordeelen, tot onse groote kosten, daer by laten snijden; soo dat wy niet konnen twijfelen, of de Liefhebbers van goede studien sullen dese onse arbeydt voor goedt keuren, en door haer gunst ons opwecken om eerlangh weer yets anders in 't licht te doen komen.

UE. Dienaer,
JOCHEM van DYCK.

OPDRACHT

Aen den E: HEER,

MYN HEER,

JOHAN van den EEKHOUT.

HEt goedt vertrouwen, dat ick op U E. aengeboorne goede aerdt, en aldoorsichtige kennis sedert eenige tijd gehad hebbe, heeft my de vrymoedigheydt doen nemen, om met een schuldige Eerbiedigheit d'Eerstelingen van mijn geringe arbeyt aen U E. op te offeren. Ick twijffel niet, of U E. sal de selve, volgens mijn gewoone beleeftheydt, soo goetwillighlijck ontfangen, als ick het selve U E. opdrage.

* Hier

Hier op maeck ick my in mijn voornemen ſoo veel te ſtouter, om dat ick weet dat U E. in diergelijcke ſoort van Schriften altijdt groot behagen geſchept heeft; Deſe Reys-beſchrijvingen ſullen, na mijn vertrouwen, niet minder doen, als U E. het vermaeck geven, 't geen voor deſen andere Boecken van diergelijcke aert gedaen hebben; alſoo in de ſelve de meeſte vreemdigheden, en aenmerckelijcke ſaken, die ſich hedensdaeghs in die Geweſten bevinden, ſoo net en waerachtigh voor oogen geſtelt worden, als tot noch toe noyt, in ſoo weynigh bladeren, in eenige Reys-beſchrijvingh te leſen is geweeſt; By dit alles ſal U E. een Beſchrijvingh daer achter vinden van het *Heylige Landt*, die ſoo kort, en pertinent in alle deelen, van des ſelve Landts, oude ruïnen, Tempels, Begraaf-plaetſen, en wat diergelijcks daer meer te ſien is; als

als mede de hedensdaeghſe ſtant en gelegentheydt van dat ſelve Landt. Deſe Beſchrijvinge is, *Mijn Heer*, in der waerheyt van deſe Schrijvers ſoo naekt en bloot voor yeders oogen geſtelt, dat niemandt, die van een goede en buygſame natuur is, deſelve onaengenaem kan zijn, als oock die Plaetſen die onſen Salighmaker met ſijn alderheylighſte voeten bewandelt heeft; en welkers Inwoonders hy met ſijn Goddelijcke Leer de ware Godts-dienſt gepredikt heeft. Om dit alles tot volkome perfectie te brengen, hebbe ik noch koſten noch moeyten geſpaert, en wanneer ick oordeelde nu tot mijn eynde en oogmerk geraeckt ben, heb ick de weldaden, van U E. aen my tot allen tijden beweſen, verplicht geacht om yets aen te wenden, waer uyt U E. de danckbaerheyt van my ſou konnen beſpeuren. Ick hoope dat U E. deſe mijn

geringe moeyten met ſoo goede meening ſal gelieven te aenvaerden, als ick met een oprecht gemoet U E. dit ſelve doen op offeren; Wanneer ick verhoop te vernemen, gelijk ick niet ſal twijffelen, deſe mijne moeyte wel beſteet te achten, en het ſal mijn aenprickelen om in 't kort met yets anders de Werelt te doen ſien, dat ick aen de gunſt der goede Heeren en Voortſetters der Studien haer meeſte wijsheyt ſchuldig ben; terwijl ick ondertuſſchen ſal toonen te zijn, en dien ick blijven ſal,

MYN HEER,

U E. *Ootmoedigen Dienaer,*

JOCHEM van DYCK.

VOOR-

Aenmerckelijcke Zee- en Landt-Reyſe
Van
JOHAN SANDERSON,
Londons Koopman.

Uytgevaren van *London* Anno 1671.

Door

EUROPA, ASIA, en AFRICA,

Waer in hem veel wonderlijcke voorvallen wedervaren zijn.

INHOUDT.

Wy gingen t'zeyl / in het Schip de Merchant Royall, of Koninckliјcke Koopman, van Graveſandt, op den 9 van October 1671, en quamen op den 15 tot Harwits, den 18 aen het Eylandt Wight, en geraeckten op den 15 van November, aen den Uythoeck St. Vincent in Portugael, alwaer wy aen Lant gingen. Op den 24 dito geraeckten wy door het Nauw van de Straet van Gibralter. By de Engenios vertoefden wy en namen water in/en quamen Uyttocht.

quamen den volgenden dagh voor Groot Malaga, en verbleven aldaer dry dagen. Op den 29 passeerden wy Motril, en sagen aldaer het Geberghte Salabrenna, het welcke geduurighlijck met sneeuw is bedeckt / van welcke sneeuw sy veel tot Lisbon brengen / om aldaer in hun wijn te vermengen / hoewel die plaets wel dryhondert Engelsche mijlen van daer leght. Toen passeerden wy de Cabo de Gatto, en quamen op den 3 van December, aen Cabo de Faro, alwaer het Engels Schip de Charitie ons achterhaelde.

Vaert door de Middellantsche Zee.

Wy quamen op den 10 van December tot Sardinia, en op den 13 quamen wy tot Maritima, in het gesicht van Bona in Barbaryen; op den 15 sagen wy op Sicilia den yverigen Bergh Ætna, anders Montgibel blaecken / gelijck de selven als doen aen het branden / en evenwel noch met sneeuw bedeckt was. Wy quamen vervolgens tot Capo Passara. Op den 24 van de selve Maent quamen wy tot Cephalonia, by de Schipper Seffanie genoemt / en verbleven aldaer 3 dagen/en quamen op den 29 op de Rede van Zante, van outs Zacyntus genaemt / beyde Eylanden / staende onder de heerschappy van de Staet van Venetien. Wy gingen op den eersten January 1672 op Zante te Lande / wy sullen ons niet ophouden / met de Beschrijvinge van dese plaets/dewijl deselve door anderen genoegh beschreven is/ om des te beter gelegentheydt te hebben / ons over andere noodtwendiger en aenmerckelijcker dingen / wat meerder uyt te breyden.

Op den 7 dito gingen wy weder van daer / en op den achtsten omtrent middernacht/geraekte ons Schip aen de gront/so dat wy/ door de tijdt van een half uur / in het grootste gevaer van de werelt waren; op den 12 dito quamen wy tot Petras in Morea, alwaer wy eenige dagen stil lagen / geduurende welcken tijdt / ick aldaer niet aenmerkelijcks vandt / als de Capel van St. Andreas, in dewelcke de Grieckken seggen / dat sijn lichaem begraven leght.

Op den 29 dito gingh ick te scheep in de Charitie, en quam alsoo op den eersten van February te rugge tot Cefalonia, passeerende voorby Capo Angelo en Cerigo, anders van outs Cythera genaemt / de Geboorte-plaets van de beroemde en voortreffelijke schoone Helena.

Beschrijvingh. van Cerigo.

Dit Eylandt van Cerigo, gelijck van veele en voornamentlyck van Bordon, in sijn verhandelingh der Eylanden / geschreven hebben / was eerst Scothera: maer na het seggen van Aristoteles Porphyris genaemt / ter oorsaeck van de overschoone Marmer of Porphyr-steen / die aldaer gevonden word. Evenwel Plinius en verscheydene andere / geven het den naem van Cythera van Cytherus, Soon van Phœnis; maer voor tegenwoordigh wordt het Cerigo genoemt. In dit Eylandt heeft Venus na haer geboorte / haer eerste woonplaets gehadt / en in een Tempel die voor haer is opgerecht / als Godinne en Princesse van dat Eylandt / is zy aengebeden en gedient geweest / sy siet Noordelijck aen het hooft van Malea, van het welke/

ke na de reeckeninge van de hedendaeghsche varende Lieden / het 30 Mijlen afleght. Maer Plinius en Strabo stellen dit onderscheyt / niet meerder als van 5 Mijlen / in het welcke sy grootelijcks schijnen te dwalen. Want de ondervindinge leert / dat de afgelegentheyt veel grooter is. Daer zijn veel havens die evenwel seer enge en gevaerlijck zijn / gelijck vorders het Eylandt soo berghachtigh is / dat het als onbewoont gehouden word; behalven alleenigh na de zijde van het Kasteel, alwaer sich de Provediteur en Voorsorger onthoudt / als mede in eenige andere Dorpen van weynigh waerdye.

De omtreck is van 60 schreden / en vloeyt over (gelijck deselve Bordon sulcks verhaelt) in menighte van wilde Ezels; die een seeckeren steen in het hooft hebben / die een groote kracht tegen de vallende sieckten / pijn in de zijde / en omtrent de Vrouwen / die niet konnen verlossen / heeft. Men vint hier noch eenige overblijfselen van den Tempel van Venus, op het hooghste van een Bergh / men siet daer noch twee hooge Colommen / na de Joodsche wijse gemaeckt / sonder Capiteelen / met noch vijf andere / die vierkant zijn / onder de welcke sich vertoont of vertoonde / de gedaente van een groot Portael / en daer dicht by het beelt van een Vrouwe / op de Grieckshe wijse gekleet / van een ongemeene groote / van dewelcke na men wil seggen/eenige Jaren te vooren het hooft door een Provediteur en Bestierder van dat Eylandt / na Venetien gevoert was. De Eylanders bekennen het selfde Beeldt / dat van Helena te zijn geweest. Uyt welck Eylandt / na de getuygenis van een Paris deselve Helena sou ontschaeckt hebben; gelijck oock een weynigh lager/ op dien selven Bergh/ het Kasteel van Menelaus. Maer van den selven Helena, zijnde Koningh van Sparta, en Heere van dit Eylandt/ getoont wordt. De voetstappen van het selfde Slot / zijn noch seer blijckelijck/ door het overige van de muuren/ die van gehouwen steen gemaeckt waren / maer sonder kalck of cement geleght vorders van een onmatige groote: Men had 'er oock een seer hoogen vierkanten Tooren gehad/ van wiens top/ in klaer weer / men de Stadt Sparta', ja selfs het meeste gedeelte van Peloponesus, tegenwoordigh Morea genoemt/konde sien. Van dit Slot ginghmen af tot de Stadt Cytherea, zijnde aen de zijde naer het Oosten / aen het afhangen van een Bergh gelegen / van dewelcke mede noch eenige nablijfsels overigh zijn: en tot getuygenisse van haer outheyt / dient dat de Inwoonders die vervalle Stadt noch met den naem van Palæopolis, of de Oude Stadt noemen; onder dewelcke een kleyne stroom passeert/ die sich te midden van een inwijck in Zee gaet werpen: maer op den Oever van deselve stroom / heeft men noch onlanghs gesien achtien baden / soo kleyn als groot / met een wonderlijcke konst uyt de Rotzsteenen gehouwen / de meeste met Canalen / of Goutiers voorsien / om de wateren te leyden / beneffens de kuyppen om in te baden.

Kasteel van Menelaus.

Vertreckende dan van Cerigo, wierpen wy het ancker tusschen Vervolgh

Van de reyse. de Eylanden Milo en Argentiera, en quamen eyndelijck daer na te Lande aen het Eylandt Patynos. Van daer weder t'zeyl gaende/ zijnde een weynigh te rugge gedreven / geraeckten wy aen het Eylandt Chio. *Van Chio.* Dit Eylandt wordt om haer vermakelijckheydt de Speel-tuyn van den Grooten Turck genaemt / men vindt daer menighte van Patrijsen / hier groeyt de Mastick in overvloet / komende uyt stammen die niet dicker als een Wijngaert-ranck zijn / en Lentiscus genoemt worden / van dewelcke de bladeren die van de Myrthe niet ongelijck zijn.

Wy bleven aldaer vier dagen / zijnde de wint ons tegen om voort te geraken / en quamen in Porto Dolphino , aen het selfde Eylandt weder ten ancker /maer 3 Mijlen van de Stadt Chio af gelegen. Wy gingen aldaer op een Bergh(dicht by een Stadt Gardannilo gelegen) op dewelcke de Poëet Homerus sou begraven leggen. *Graf van Homerus.*

Op den 23 haelden wy weder uyt / en voeren op den 27 voorby Out Troyen , van welcke beroemde plaets noch eenige oude vervallen muuren in wesen waren / van daer voeren wy door twee Kasteelen / de Dardanelli genoemt. Het zijn voor de rest / seer stercke en vaste Kasteelen / dubbelt voorsien met seer schoon en groot Geschut/ staende de eene / aen de Asiatische Oever , by Troja , het ander op de Europische zijde / hebbende omtrent een mijl Zees of doortocht tusschen beyden ; het was hier nevens en omtrent / dat in het Jaer 1656/ die soo beroemde Zee-slagh / tusschen den Staet van Venetien , en de Zee-macht van den grooten Turck voorviel / van het welcke wy het verhael onse Landts-genoten / als daer mede eenigh deel aen hebbende gehad / niet konnen onthouden.

Zee-slagh in de Dardanelli. De beroemde Stadt van Venetie , hebbende nu 12 Jaren langh/ tegens desen grootsten Vorst des werelts genoeghsaem geoorloght ; was op den 23 Mey 1656 voor de Dardanelli , met haer Vloot sterck 28 Oorloghs-schepen / 24 Galeyen / en 7 Galliassen / onder het bewindt van den Admirael Lorenzo Marcello gekomen. Dese bleef daer een geheele Maent op de Turckshe Zee-macht die van Constantinopolen , in Zee sou komen / te wachten / by hen quamen oock de Maltese Galeyen / onder de vlagge van den Prior van Rochel. De Turcken eyndelijck sterck 28 groote Oorloghs-schepen/ 60 Galeyen / daer onder 22 van den Bey , en 9 Galiassen / vol volcks en Oorloghs-voorraet / op den 23 Juny voor de Dardanelli, menende naer de Archepelles of de Grieckshe Eylanden door te breken. De Venetianen stelden sich hier tegens in een seer goeden standt/ hoewel op die tijdt / de Maltesers riepen / datse onder de vlagge van Venetie niet begeerden te schuylen. Op den 24 bleven de Turcken noch onder de Wal / onder het faveur van de twee Kasteelen / die niet lieten / geduurighlijck op de Venetianen te schieten. De Turcken wierpen noch 2 Batteryen op / den eenen op den hoeck aen de zijde van Natolia , en de andere op de zijde van Grieckenlandt , van dese beston-

bestonden zy de Venetiaensche Vloot mede / dapper te beschieten/ om daer door de Christen te verstrooyen / en te beter deur te geraken; dit canonneren duerde 3 geheele dagen / door het welcke het Venetiaensche Admirael-schip / boven de anderen uytstekende / de meeste schade ontfingh / dewijl onder 3 dooden / door een Canon-kogel getroffen / de Admirael Marcello een was. Hoewel dit een droevigh voorteecken scheen / verlooren echter de Christenen den moedt niet/ maer stelden hun Vloot in seer goede ordre / wel-gesint / om den uytval der Turcken te verwachten/ eyndelyk quamen dese op den 26 ten 14 uuren (na de Italiaensche tellinge / zijnde omtrent ten 10 uuren des morgens na onse reeckeninge) door den dagh ; de wint uyt het Noorden wayende / was hen t'eenemael gunstigh / en blies den Christenen al den roock in de oogen / die evenwel hier door soo niet verblint wierden / of sy yverden terstont naer de Wal / hoewel hen de stroom soo wel als de wint tegen was. De Scheepen van Marcus Bembo , lieten sich op het insetten dapperlijck hooren / en die van Lazaro Mocenigo , nu de vlagge voerende van Jeronimo Malepiero, geholpen van die van den Prince van Parma , droegen sich ongemeen dapper/by namen Barnard Bragadino,die de bekende Fregatte Contarini voerde / beneffens eenige afgehuurde Nederlantsche Schepen.

De Turcken die men gewisselijcken meende een algemeene strijdt te sullen hebben aenvangen / sackten / in de plaets / van geheel in Zee te komen / in de bocht van het Canael , tusschen het Kasteel van Natolia , en den hoeck de Barbario genoemt / werpende aldaer het Ancker uyt / als sich onder het faveur van het Geschut verseeckert achtende te zijn / gelijck van de andere zijde de Christenen / dapper tegen de wint en stroom aen arbeyden / om by hen te komen / doch lange te vergeefs ; Maer Godt de Heere betoogde den Christenen hier weder / als menighmael voorheen / sijn gunst / en dede byna op de selve wijse / als over 100 Jaren / in dien geweldigen Zee-strijdt van Lepanta , de wint seer schielijck drayen / soo dat de Christenen daer mede boven wint geraeckten.

Dit veroorsaeckte een groote verbaestheyt onder de Turcken / dewelcke siende de Venetianen voor wint op hen afkomen / veel uyt groote schrick in Zee sprongen / veel Galeyen setten het oock bot na de Wal / geraeckten soo Schip en Volck om den hals / sonder eens den alderminsten tegenweer te toonen. Dit gaf den Venetianen seer grooten moedt / welcker Admirael sich al geduurighlijck boven wint hield / om op de vluchtende Galeyen te passen ; selfs tot dicht onder de Kasteelen toe / 13 evenwel van de Turckshe Galeyen / met hunnen Admirael Basso , ontsnapten het evenwel met de vlucht ; Eyndelijck wonnen de Christenen de Wal / soo dat geen Turcken meer aen Landt konden vluchten. De Venetiaensche Admirael Mocenigo , zijnde overal in het vinnighste en heetste van den strijdt/ veroverde de groote Sultana. Maer terwijl hy besigh was / met

noch een ander te vermeesteren / kreegh een Kanon-kogel in sijn zijde / die hem met noch 3 andere ter neder velde: Maer sijn Stedehouder Zanni Marcello, hield sijn doodt geheym / om geen onordere te veroorsaken / tot dat ten laetsten van het gevecht hy sulcks aen den Providoor der Malteser Galeyen Barbaro Badoer bekent maeckt / die terstont op de Galeye van den Admirael over quam / houdende de bestieringh van alles / tot aen het eynde van den strijdt; en tot dat aen den avont de overwinningh geheel voor de Venetianen was; aen een bysonderen oort / sagh men het Hollandtsch Schip den Goliath, soo diep onder de Galeyen van den Bey, dat het selve eyndelijck in de brandt geraeckte / en sprongh / nemende noch 5 Turcksche Galeyen mede / van 144 Nederlanders wierden geen meer als 22 geberght. De aenkomende nacht verhinderde oock geensints het verbranden van al de Turckscheé Schepen / die tegen het Landt aengeloopen waren / het welcke een ysselijck aenschouwen maeckte. Des morgens sagh men noch verscheydene Scheepen eenige tegenweer doen / maer die wierden al mede verovert. De Turcksche Admirael wilde sich niet opgeven / tot dat hy / tusschen de Scheepen / die tegen het Landt geloopen waren / gedreven zijnde / aldaer in de grondt geschooten wiert / nevens de andere Scheepen die daer lagen.

In desen strijdt verlooren de Venetianen 3 Scheepen / en hadden omtrent 300 dooden op hunne Vloot / hier tegens veroverden sy 18 Galeyen / en die van Malta 11 Scheepen / soo dat van de geheele Turcksche Zee-macht / die 97 Scheepen sterck was geweest / 29 zijn verovert / 54 verbrandt / en 14 ontvlucht / 5000 Christen Slaven wierden verlost / en de dooden der Turcken waer soo schrickelijck veel / dat men op de Strant van Troja de dooden seer hoogh op malkanderen geworpen sagh / des avondts den tweeden dagh / haelde Zuanni Marcello noch een van de gevluchte Scheepen van de strant van Natolia af / en vernielde de rest. Soodanigh was dese voortreffelijcke overwinninge / door de Venetianen / die sulck een ontroeringh binnen Constantinopolen veroorsaeckte / alsoo men het schieten tot in het Keysers Hof konde hooren / dat de Groote Heer / selve te Paert steegh / om de Borgers moedt te doen hebben / die vast overal hunne winckels toesloten / maer alles te vergeefs / zijnde selfs in sijn vermogen niet / de vluchtelingen te wederhouden / veel min hen weder tot den strijdt te doen keeren. Hy ontstack in een woedende raserny / wanneer hy verstondt dat sijn Generael Bassa, allereerst met 14 Galeyen was gevlucht / en deed den selven aenstonts halen en verworgen / andere seggen / dat de Bassa soo langh niet vertoefde / maer al voorheen na Griecken sijn Vaderlandt gevlucht was. De Keyser wilde voorts sijn gramschap / op de Christenen binnen Constantinopolen woonende / uytstorten / die sich daer over hier en daer mosten verbergen / veel zijnder evenwel / in het eerste woeden om den hals geraeckt. Hy ontboodt oock den Veneetschen

neetschen Gesant Bellarino by sich / maer dese gewaerschouwt / verstack sich in een Kelder van den Franschen Gesant / en weeck daer na voor eenige tijdt na Adrianopolen, de groote Heer had oock in sijn Divane of Kaedt voorgeslagen / al de Christenen die onder sijn gebiedt stonden / uyt te roepen / maer de Gesanten der Christen Princen aen de Poort zijnde / dreyghden hem van wegens hun Meesters met het selfde / soo dat het eene mes / het ander in de scheede hield.

De Keyser zwoer evenwel hoogh en duur / dat hy den naesten zomer de Christenen met 3 geweldige Heyren / en 100 Scheepen / wilde komen beoorlogen / ondertusschen had hy dat wegh.

Eerste plaets der Turcken in Europa.

Dit is dan van dese overwinningh: een weynigh binnenwaerts dese Dardanelli zijn de vervallene overblijffels van een Stadt Heritho genoemt / dewelcke men wil de plaets te zijn / alwaer sich de Turcken eerst in Europa hebben nedergeslagen / daer na quamen wy tot Gallipoli, doen tot Rodesto, en quamen alsoo op den 9 dagh van Maert tot Constantinopolen. De Beschrijvingh van dese Stadt sullen wy hier na wijtloopigh en bescheydelijck genoegh verhandelen / wanneer wy al onse tochten derwaerts sullen hebben afgedaen / nu sullen wy die maer overgaen.

Aenkomst des Schrijvers tot Constantinopolen.

Geduurende den tijdt van mijn verblijf aldaer / gingh ick al de Oudtheden besien / die my in een Italiaensch Boeck ter handt gestelt waren. Onder de seltsaemheydt van Beesten sagh ick aldaer 3 Oliphanten / en de Honden van den grooten Heer / die yeder hun bysondere stallingh en oppassingh hadden / niet anders dan of sy soo veel schoone Paerden waren / zijnde met kléderen van gout en silver / Fluweel / Felp / Scharlaken en diergelijcke bedeckt / hun plaetsen wierden oock wel net en suyver gehouden.

Ick begaf my oock van gelijcken / tot aen de mondt van Pontus Euxinus of Swarte Zee, alwaer ick op een Rotzsteen een witte Marmere Pilaer sagh staen / die aldaer door Pompejus sou opgerecht zijn. Aen het vast Landt van Europa, een weynigh binnen de geseyde Pilaer is een Lanteerne / die seer hoogh staet en soo groot is / dat veertigh Mannen daer in konnen staen / sy is rontsom van Glas / en daer in worden alle nachten menichte van Lampen opgestoocken / dienende alsoo tot een baecke voor de Schippers die uyt en in de Swarte Zee komen.

Vertreck van Constantinopolen.

Ick vertrock in een Galeye met den Bey van Alexandrien, op den negenden dagh van October, van Constantinopolen, ontmoetende Gallipoli, Troja, Lemmos, Metilenen, Chio, Samos, en verscheydene andere Eylanden. Dese aengaende / sullen wy alleen een woordt van Metilene spreecken.

Beschrijvinge van Metilene.

Metilene is een Eylandt van de Egeesche Zee, door de ouden eertyts Lesbos, daer na Issa, Pilasgia, Mitilene, Mitais, en eyndelijck Metelina genoemt. Dit Eylandt / na de getuygenisse van Ptolemeus, heeft sijn uytbreydinge van het Zuyden naer het Noorden / tot de lenghte

lenghte van 60 Mijlen/ om te meeten van de Stadt Manlea dicht by de uythoeck van Sipria gelegen/ tot aen de Caep de Lesbo te rekenen/ eertijts de uythoeck van Sitria geheeten: Maer de hedendaeghsche/ seggen/ als uyt nader ondervindinge/ dat haer lenghte van het Westen tot het Oosten / sich uytstreckt/ tot op 110 Mijlen op haer gantsche ommetrek 160 Mijlen begrijpt. Sonder veel te spreken/ van al de beroemde Mannen en Vrouwen (de beruchte Sapho die hoerachtige Poëtersche onder andere) die van hier afkomstigh zijn/ sullen wy alleen seggen/ dat de Pelasgi, na de getuygenisse van Diodorus Siculus de eerste bewoonders van dit Eylandt zijn geweest/ na de welcke de Eoliers zijn gekomen/ naer het welcke dit Eylandt onder de Persische/ en daer na onder de Macedonische heerschappy gekomen is/ na het welcke by onser ouderen tijden/ de Turcken sich daer meester van hebben gemaeckt. Het brenght de schoonste Wijn van geheel Griecken/ en alderhande uytgelesene vruchten in overvloet voort; want hoewel het meeste gedeelte van het Eylandt seer Bergachtigh en vol Wildernissen is/ heeft het evenwel in het midden seer vruchtbare en schoone Valleyen.

Aenkomst tot Rhodos.

Wy quamen eyndelijck tot Rhodos, daer wy een seer krachtige stercke en overmatigh groot Geschut vonden/ op de twee Rotsen/ op de welcke voorheen die vermaerde Colossus, of dat beelt van Phebus een van de seven werelts wonderen met yder voet gestaen heeft/ siet men nu twee hooge Toornen/ de Stadt is aen de Landtzijde met een twee of drie dubbele Wal omcingelt.

Van daer weder verreysende/ staeckten wy de Zee over in ses dagen/ met groote voorspoet/ en quamen gelucklighlijck tot Alexandrien, op den 2 dagh van November. De Stadt en het Landt staen soo laegh/ dat/ ten ware door de Pharos, of die vermaerde Vier-baecken/ en het gesicht van den top eeniger hooge Palmboomen/ sout gy daer op aen zeylen/ eer gy deselve soud gewaer worden/ het welcke seer gevaerlijck voor de Scheepen is/ die derwaerts komen/ gelijck'er oock verscheyde by mijn tijdt verongeluckt zijn. Als onder anderen een groot Schip van Venetien, en noch een ander van de selve Plaets/ dat seer wonderlijck over een Rots geset wierdt/ en soo noch het gevaer ontquam/ zijnde de Haven van Alexandrye voorby geset.

Tot Alexandrye.

Beschrijvinge van Alexandrye.

Alexandria is een groote Stadt in Egypten, voor de geboorte van Christus 320 Jaren/ door den grooten Alexander gesticht/ en na sijnen Naem genoemt/ na de getuygenis van Justinus; want dese groote Werelt-dwinger/ naer den Tempel van Jupiter Amnon sijn reys voort settende/ heeft op sijn wederkomst dese Stadt gesticht; of eerder de Stadt No daer te vooren staende/ vergroot/ willende dat deselve een Colonie en Plantsoen der Macedoniers/ en het hooft van dit Koninckrijck sou zijn. Hy heeft drie Alexandryen gebouwt/ dit tegenwoordige in Egypten, niet verre van den uytgang des Nijls, een



een in Asia, en een derde in Scythia op den Tanais, maer is in dese eerste begraven: want zijnde in Babylonie gestorben, sijn lichaem is/ door Ptolemeus sijn Hof-meester na Memphis, en daer na naer Alexandryen gebracht; gelijck oock Augustus, na dat hy Antonius overwonnen had/komende tot Alexandryen, sijn lichaem met groote eerbiedigheyt heeft aenschouwt. Dese Stadt had de gedaente van een reysmantel/ en was van alle zijden/ of met een onmededeelbare Woestijne/ of met een woeste en havenloose Zee/ of met Rivieren/ of met boschachtige Moerassen omgeven. Eertijts was sy een seer schoone Stadt/ en noch nu wel gesterckt/ en met vaste hooge Muuren en Toorens omcingelt/ maer van binnen staet sy vol vervallen gebouwen en verwoestingen. Sy heeft seer vermaerde Afgodische Tempelen gehadt/ als oock Kercken van Christenen/ die noch ten deelen in wesen zijn; sy had oock veel Koninckklijcke Palaysen/ die een groot deel van de Stadt besloegen; daer eertijds het Hof van Alexander heeft gestaen/ vertoont sich nu een Colomme uyt eenen steen/ van een wonderlijcke hooghte/ hebbende een scherp opgaende Capiteel/ na de wijse van een spitsen Tooren. Men wil dat dese Stadt in den omvangh 80 Stadien of 10920 Schreden sou hebben/ en dien volgens tweemael soo groot als Neuremburgh sou zijn.

Dat Alexander een bysondere genegentheyt tot dese plaets hebbe gehadt/ quam voort uyt de genoeghlijckheyt van haer gelegentheyt/ want van de eene zijde wordtse bespoelt door de Middelantsche Zee, en aen de andere/ door het Meyr Mareotis, die seer groot is; daer zijn oock eenige stroomen/ die uyt den Nijl afgeleydt/ gelegentheyt geven van Alexandryen te Scheep na Cairo te varen/ en van Cairo legt de wegh na het Roode Meyr of de Roode Zee over landt open/ over welcke Zee men na Arabie, Persie, en Indie vaert. Aen het noorder deel van dese Stadt is een seer schoone Zee-haven/ in gedaente van een halven kringh gekromt/ waer aen een Eylandt gelegen is Pharos genaemt/ het welcke oock als een bolwerck voor de Stadt is/ want het selfde besluyt de Haven soodanigh/ dat alleen aen beyde de zijden naeuwe doortochten en Canalen op der Zee/ tot aen de Stadt toe leyden/ maer de welcke/ ter oorsaeck van de verborgene klippen seer ongemackelijck en gevaerlijck te bevaren zijn. Om dese oorsaeck/heeft de Koninck van Egypten Ptolemeus Philadelphus, aen dat gedeelte van dat Eylant een Tooren van witte steen doen oprechten/die men wil dat 800 Talenten sou gekost hebben wiens gebruyck sy (als hier voor geseght is) den aentocht der Scheepen door het ontsteken licht/ voor de drooghte waerschouwen, en den ingangh van de Haven aen te wijsen. Maer eenige Jaren als de Koninginne Cleopatra heerschte/ heeft deselve het Eylandt Pharos, met een seer stercken Dijck aen de Stadt Alexandryen vast gehecht; welcke Dijck Heptastadion genoemt wierdt/ om dat deselve 7 Stadien/ dat is 875 Schreden langh was/ langs de welcke men droogs voets/ van de

de Pharos na de Stadt / en van de Stadt na het Eylandt konde komen. Van haer eertijds kostelijcke boeckery zijn wonderen geschreven/ die wy alleen als een wonder hier neder setten.

Het is vorders nauwelijcks uyt te spreecken/ hoedanigh dese Stadt na haer eerste beginselen / ter oorsaeck van haer grooten Koophandel / heeft in Macht en Rijckdom toegenomen; want al wat'er kostelijcks in Indie voortkomt / wierdt eertijts over de Roode Zee, in Egypten, en voorts na een korte Landt-reyse aen den Nijl, en langhs desen Stroom in het Mereotische Meyr, en soo na Alexandryen, en van daer na Syria, Grieckenlandt, Italien, Africa, Vranckrijck en Hispanie gevoert: waer door die Stadt een grooten Tol op bracht / en in heerlijcke Gebouwen wonderlijck aennam. Maer zedert de vaert langs een anderen wegh / door de Portugeesen is gevonden / is dien grooten Koophandel seer afgenomen/ daer Venetien en andere Koopsteden aen de Middellantsche Zee / al seer gevoeligh van zijn.

Alexandrye vorders wordt buyten hare Muuren/ met seer schoone Hoven / kostelijcke Huysen / en vermakelijcke Plantagien verciert/ en veel van soodanige Boomen / die nimmermeer hun groente verliesen. Onse beknoptheyt laet niet toe / meer bysonderheyt hier van by te brengen/of ons langer met dese Stadt alleen besigh te houden.

Reyse van Alexandrye op Cairo. Van Alexandryen vertrock ick op den 19 November, en quam op den 29 dito tot groot Cairo, komende in anderhalven dag en een nacht tot Rosetto, alwaer ick op de Rivier de Nijl te Scheep ging/ zijnde ons vaertuyg langs den oever/ door Moren opgetrocken. Wy voeren menichte van Steden en Dorpen voorby/ die de reyse seer aengenaem en vermakelijck maeckten/ alleenlijck quelde ons de hitte, wy seer/ en de vreese voor Roovers en Dieven / die sich geduurighlijck omtrent die Rivier onthouden. Verscheyde merck-waerdige dingen wierden my onderwegen getoont / als de oude Water-loopen van den Nilus na de Stadt Alexandrye toe / dewijl daer geen Fonteynen noch voorraet van versch water zijn / als het geen sy van den Nijl krijgen / dat van hier af / 25 of 30 Engelsche Mijlen verre daer heen geleydt wierdt/ om de Cisterny en Water-backen onder de Stadt te vullen / want Alexandrye is op een sonderlinge reyse / op wonderlijcke Marmere Pilaren gebouwt / geheel onder verwulft / soo dat yeder huys sijn eygen Water-back hadde / daer door heen het Water in liep; maer nu / ter oorsaeck van het vervallen der water-pijpen / wordt het in ledere sacken / op Cameelen derwaerts gevoert; in de Maendt van Augustus, wanneer de Nijl op sijn hooghste is / worden de Backen gevult / en van dat water drincken sy het geheele jaer door / dewijl het selve/ hoewel stil staende/ even soet blijft / selfs omtrent het eynde van het Jaer / is het wat zwaerder / klaer en helder als Cristal / en niet soo ongesondt gedroncken/ als wanneer het maer weynigh maenden gestaen heeft. En alsoo / wanneer de maendt van Augustus aen-

komt/ maken sy hunne Backen schoon / om weder varsch water op te doen.

Het geheele landt vorders is vol van Dadel-boomen / oock hier en daer beset met Vijge-boomen / weynige Cassia-boomen / doch meer Cappers-boomen. Op de wegh de welcke wy reden / quamen wy over de plaets / alwaer Pharao voorheen sijn Tenten had opgeslagen/ zijnde de ruymte van dat begrijp verwonderlijck / en noch met vier groote Steenen gemerckt. Acht dagen langh waren wy besigh met den Nijl opwaerts te reysen/ en quamen toen tot Bollaco de Havenstadt van Cairo, zijnde anderhalve mijl van de Stadt afgelegen/ van waer sy oock al het water halen / dat in die groote Stadt gebruyckt wordt.

Cairo is veel grooter als Constantinopolen, veel gedenck-waerdige dingen zijn binnen en buyten de Stadt; die van andere verhaelt/ Beschrijvingh van Cairo. maer niet alle geloofft worden; gelijck daer zijn de twaelf Koornschuuren / in de welcke men wil dat Joseph het Koorn de seven diere Jaren sou gehouden hebben/ hoewel andere willen / dat het in de verwulfsels van de Pyramiden sou bewaert geweest zijn. Ick ben tweemael by een plaets geweest / tien Engelsche Mijlen van Cairo afgelegen/ diese Matarea noemen / de welcke noch veel van de Christenen wordt besocht / in welcke plaets Maria met onsen Salighmaker/ geduurende haer vlucht / haer verblijf sou hebben gehadt. Daer is een Water-Fonteyn by / die / gelijck men seght / zedert dien tijdt/ aldaer is geweest / en van gelijcken een slagh van een Tuyn / in de welcke de Balsem geteelt wordt. De Roomsgesinden komen menighmael in dit Huys hun Misse doen / met groote aendachtigheyt/ en wijsen u een plaets als een Recht-banck / daer de Heer Christus sou hebben opgelegen / als mede een kruys-gewijs groeyende wilde Vijge-boom in de Tuyn / met het water / in het welcke de Maget Maria, des Kindekens doecken sou gewasschen hebben.

Tot Cairo wierdt my getoont van wat slagh van Serpenten de Gedierten en Gewas. Mooren hun Theriaeckel toestellen / ick sagh daer oock wilde en bysondere Bergh-katten, kleyne en groote Apen, Muskus-katten, Gafels, geheele lichamen van Mumia en Crocodillen, soo op het landt als in water levende/ die men my aen mijn deur te koop bracht. Ick deed eens een Boer een Crocodil opsnijden / die omtrent twee ellen en een vierdendeel langh was / zijnde een wijfken / en men vandt in haer buyck meer als hondert Eyeren / geel gelijck de Doyer van Gansen of Enden eyeren/ en juyst van die groote. Uyt dien selven Crocodil, Crocodil. nam hy een stucksken dick en rondt vel / van de groote van een hanenbal / en versocht my dat ick die sou megh leggen om te drogen/ gelijck ick dede / maer te droger het wierdt / te soeter was de reuck daer van / en sulcks seyde hy / was in al de wijfkens van de Crocodillen te vinden. Ick sou noch veel meer konnen seggen van de gedierten en vogels van die plaets / van duysende van Hoenderen, en

Duyven, die Brieven van Alexandrye na Cairo brengen / oock van
den Vogel Struys in sijn yser verslindende Mage / die eerst drie mael
rontsom gaet / en na den Hemel siet eerse een Ey leyt / maer wy ver-
mogen het alles niet aen te roeren. Daer is een plaets Isbichia ge-
noemt / dicht aen Cairo gelegen / hebbende omtrent ses of acht mor-
gen Landts in het begrijp / soo ver als ick het heb konnen afmeeten /
Landt-bouw. welcke plaets in voorige tijden met seer schoone huysen is omcingelt
geweest / wanneer de Nijl overloopt / het welcke in Augustus geschiedt /
wordt het selfde mede met water bedeckt / de twee eerste maenden
tot dat het water weder gesackt is / visschen sy daer in / als dan zaeyen
sy / in de naergeblevene modder hun Kooren / en vergaderen het selve
na den tijdt van drie of vier maenden in hun Schuuren / dan wordt
het met Gras begroeyt / wanneer sy daer hun Beesten op weyden /
het welcke weder drie maenden langh duurt / voor het laetste saisoen
van het Jaer / tot dat de Nijl weder overvloeyt / is het dat sy het een
weynigh bearbeyden / om Canalen voor het water te maken / en
ondertusschen zaeyen sy daer in Radijs, Caroten, Lattouw, en dier-
gelycke Moes-gewas / soo dat het Landt het geheele Jaer door sijn
nut by brenght.

Daer is oock een seer groote vlackte van sandt / sich streckende
tot de voorgenoemde Matarea, de verblijf-plaets van Marea, als
men seght / soo in de welcke men vindt eenige stucken die de gedaen-
Steenigh hout. te hebben van verrot en vermolsemt hout / van het een of het an-
der gebleven Schip: maer wanneer men deselve opneemt zijn het
seer zware en gewichtige steenen / het geen een wonder schijnt: Op
den 28 April gingh ick de Pyramiden ende den Mumia besien / zijnde
van drie Duytsche Edellieden versocht / met hen te gaen. Dese
Pyramiden. Pyramiden, die voor een van des wereldts wonderen gehouden
worden / zijn verscheyden / voornamentlijck zijnder twee van
een gelijcke grootte / hebbende yeder van hen / omtrent duysent
of 1200 schreden in het ronde. Een van de selven heeft een open
ingangh / in de welcke wy gingen met ontsteeckene Was-kaersen /
yeder van dese Pyramiden heeft meer of min 389 trappen om van
buyten by op te gaen: hoewel deselve nu ter tijdt meest verbrooc-
ken en vervallen zijn; gaende soo op tot de hooghte van 1126 voeten /
yder trap is drie voeten hoogh / en dardehalf voet breedt. Wanneer
wy boven waren / vonden wy aldaer een vierkante vlackte / t'eene-
mael uyt een steen / hebbende elck vierkant de lenghte van 17 voeten /
het welcke ons te grooter wonder scheen / om dat al eer wy opklom-
men / de Pyramide soo scherp als een naelde of punt van een Diamant
scheen toe te loopen. In het binnenste daer van / sagen wy een groote
Kelder / en binnen in die Kelder / gingh men door een nauwe door-
gangh in een vierkante plaets / in de welcke de overblijffselen van een
geweldigh Graf waren / het welcke men wilde van een der oudtste
Koningen van Egypten, of van den een of den anderen Pharao te zijn /
die

die Vervolger van de Kinderen Israëls / of den Stichter van dese
Gebouwen sou geweest zijn. De twee Pyramiden heeft deselve ge-
daente als de eerste / maer heeft geen trappen om daer by op te gaen /
gelijck oock niet de darde / zijnde door ouderdom versleeten en ver-
gaen. Daer is noch een hoogh groot Beelt by / zijnde een steenen
hooft / als uyt de gront komende. Wat vorders de Mumia aengaet /
dese bestaet in duysenden gebalsemde lichamen / dewelcke over duy- Mumia of gebalsemde lichamen.
sent Jaren of meer in een sandigh hol begraven zijn geweest / alwaer
schijnt in voorleden tijden eene Stadt ghestaen te hebben. Wy
wierden by touwen neder gelaten / hebbende brandende Was-keersen
in onse handen / en wandelden soo over de dooden heen / van alle
slagh groot en kleyn / zijnde oock sommige in kleyne aerden Potten
sonder eenige gedaente ingebalsemt / dewelcke staen aen de voeten
van de groote lichamen. Men vernam hier geen quaden reuck /
gelijck men gemeenlijck by de dooden verneemt / maer een peckach-
tige / wanneer men de deelen van een breeckt / gelijck ick van al de
deelen van de lichamen afbrack / om te sien / hoe al het vleesch ver-
drooght was / en oock verscheyde hoofden handen / armen en voeten /
tot een seltsaemheyt t'huys gebracht heb: behalven dat wy een ge-
wicht van 600 ponden / voor de Levantsche Handelaers mede te
rugge gebracht hebben / te samen met een geheel lichaem. Sy leg-
gen in Linnen / hondert mael om soo te spreken / om en om gewonden /
het welcke afgerot of afgetrocken zijnde / soo siet men het vel / het
vleesch / de vingers en nagels vast en geheel / alleenigh bruyn of zwart
van verwe. Ick bracht oock een kleyne handt met my te rugge in
Engelandt, die seer wel gemaeckt was / dewelcke ick mijn Broeder
heb gegeven / die daer van een vereeringh aen een Doctor van Oxfort
gedaen heeft.

Op den 23 van September, is de Emir Hagge, soo veel als het Caravane.
hooft van de Caravane, uyt Cairo na Mecca vertrocken / voerende een
groote statelijckheyt met sich. De geheele Stadt liep uyt om hem
te sien / als mede het rijcke en kostelijcke bedecksel / met het welcke
sy het Graf van hunnen Mahometh bedecken souden. Al of de
meeste van het geboefte van Cairo (die sy Heyligen noemen) wachten Superstitie.
op den uyttocht met seer groote devotie en schijn van Godsdienstig-
heyt / van de welcke oock eenige mede na Medina gaen / dewijl men
die voor de heylighste van allen houdt / die twee of drie malen daer ge-
weest zijn.

Een aensienlijck oudt Man / met een langen baert sagh ick / om-
trent dien selven tijdt uyt de Stadt leyden / met seer groote eerbiedig-
heyt en Ceremonien. Hy had maer een oogh / die mede met den
gesenden Emir de reys op een nieu aenving. Ick heb hem oock gesien
met den selven Emir weder te komen / hebbende sijn ander oogh mede
achter gelaten / het welcke hy had uytgeruckt / als willende / na dat
hy het Graf van hunnen heyligen Propheet gesien had / geen werelt

of

of soude meer beschouwen; veel van de Turcksche en Moorsche Vrouwen en andere / quamen rontsom hem / heetende hem eerbiedighlijck welkom / over sijn geluckige wederkomst tot Cairo, en sy / die sijn handen of kleederen gekust hadden / achten sich de geluckighste van alle menschen. Een ander van dese slagh van Heyligen gingh gedurigh door de Stadt / geheel naeckt / sonder hooft / of handt / of voet / of eenigh deel van sijn vuyl vet lichaem te bedecken / selfs niet sijn snood besneden lidt; evenwel hebbe ick verscheyden gesien / selfs oock Vrouwen / die wanneer hy voor by gingh / sijn naeckte armen en handen quamen kussen. Op seeckeren tijdt tot Bullaco over den Nijl met eenige andere te scheep gaende / was desen schoonen Heyligh mede in de schuyt / een Moor daer mede in zijnde / hem siende aenkomen / leyde een stuck van een ouwen rock / op de boort / op dat hy daer op sitten sou / maer hy / gevoelende yets onder sich te hebben / nam het wegh / en sette sich / op de barre boort van de schuyt neder; gelijck hy altoos dede op de steenen / op de aerde of in het sandt. Dese Man was in Cairo voor / en ick weet niet hoe langh noch na my.

Dit groote vette mest-vercken gingh nu daer langhs de straten / en nam van de stallen of veynsters het geen hem goedt dacht / sonder dat hem yemandt sulcks weygerde / selfs in tegendeel hielden sy sich geluckig / om dat hy hen die gonst dede. Geen gelt ter werelt wilde hy aenraken / en was evenwel soo vet dat hy qualijck voort konde gaen. Andere van dese Heyligen zijnder tot Cairo, die maer half naeckt gaen.

De geseyde Caravane ontmoete onderwegen de Caravane van Aleppo, Damasco, en Jerusalem, en gelijck dese voor sich selven vier of vijf duysent Kameelen sterck was / alsoo maecktense nu te samen / wel een hoop van boven de twintigh duysent uyt / ten minsten / soo als my bericht wierdt.

Vertreck van Cairo.

Op den laetsten dagh van Mey vertrock ick van Cairo naer Bullaco, quam op den vierden van Juny tot Rossetto, en op den vijfden tot Alexandrye: wy hebbende een barck met Wijn / en andere dingen bevracht / scheyden den tienden van Augustus, met meninge om over Zee te varen. Wy onder Zeyl gerakende / quamen in het gesicht van het vervallen Mossolia, anders het Mausoleum genoemt / zijnde dat vermaerde Graf / het welcke de Koninginne Artemisia ter lieber gedachtenisse van haren Man Mausolus, Koning van Carien, heeft opgerecht / het welcke onder de seven wonderen des wereldts is getelt geweest. Van daer quamen wy tot Bichier, alwaer het verval van een stadt gesien wordt: zijnde voor tegenwoordigh een seer sterck Kasteel / met Metalen Geschut treffelijck voorsien / en quamen soo tot de mont van Rossetto, alwaer de Nijl en de Zee sich ontmoeten / en onder een vermengen. Alhier misten wy de Kil / en zeylden onse Barck in stucken / maer wy wierden won-

Schipbreuck.

derlijck

derlijck behouden / houdende ons vast aen de vaet van de Barck / en zwemmende soo aen Landt / de een op een Planck / een ander op een Koffer / in voegen wy daer geluckighlijck af quamen / alleenlijck vijf lieten 'er het leven. Ick kreegh noch daer en boven een kas met mijn Boecken en klederen aen Landt / dat door een Moor een treffelijcken zwemmer was gekregen / wy bleven daer den geheelen nacht / tot dat des morgens Barcken uyt Rossetto quamen / die ons afhaelden. Wy vonden ons genootsaeckt om verscheydene redenen weder den Nijl op / na Cairo te varen / en quamen aldaer weder op den 18 dagh naer ons vertreck van daer. Op den eersten van December / vertrock ick weder van Bullaco, en quam langs een arm van den Nijl tot Damiata, alwaer wy veel van ons verlooren goedt weder kregen / ick kreegh aldaer in mijn geselschap een Engelsman, mijn Janitzar, een Jode, en andere. Weder van daer vertreckende / quamen wy voorby een kleyn Eylandeken / alwaer wy acht Zee-Paerden vernamen / hebbende de groote van een groot Vercken / en eerder noch grooter / en het hooft van een Paert / alleenlijck waren hunne Ooren als Kameels Ooren / sy resen een voor een op / wanneer wy hen genaeckten / sprongense in het water. Een Spahi van een Turck / nam zijn Boogh en schooter na / en trof een van hen op het hooft / die daer over het selfde hoogh uyt het water opstack / en een groot getier maeckte / maer wy verlooren hem haest weder uyt het gesicht. In Damiata heb ick niet veel merckwaerdighs gesien / alleenlijck vonden wy daer groote Hoven / vol van Adams Vijgen soo genoemt. Andere noemense Mouses, sy groeyen op groote en hooge stammen / vangen recht hout / de vrucht komt tusschen de bladeren aen dicke bosschen uyt / achtien of twintigh aen malkander. Dese Vijgen zijn gemeenlijck vijf of ses duym langh / sittende dicht aen malkanderen aen de tros / en hebben de gedaente van een kleyne Komkommer. Wanneer sy rijp zijn hebben sy een doncker groene verwe van buyten / maer van binnen zijn sy geelachtigh / en hebbende smaeck van een rype suyckker Peer / maer lieflijck en een weynigh drooger / en niet soo suyckerachtigh / en schillen oock; de bladeren zijn van verscheydene gedaenten / de grootste langer als een Mans lenghte / en omtrent een elle in de breete / sommige kleynder / sommige grooter. Daer is omtrent Cairo, oock een soort van Vijge-boomen / diese Pharaoos Vijge-boomen noemen / zijnde wel de hooghst-groeyende slagh van geheel Egypten, maer geven de slechtste vruchten / het hout deught noch om te branden / noch om te timmeren / hoewel sommige soo groot en uytgespreyt zijn / als onse Eycke Boomen. De Vijgen of vruchten daer van zijn kleyn / en wild van smaeck. Alle Jaren / klimmen de arme Boeren op de Boomen / en snijden met messen yeder Vijge een stuck boven af / wanneer sy noch groen zijn; en wanneer sy daer na rijp worden / eeten sy de selve. De Cassia-boom

Zee-Paerden.

Adams Vijgen.

Andere vruchten.

is

is oock groot / en uytgespreyt / en geven een aengenaem gesicht / met hun zwarte afhangende pijpen / tusschen de groene bladeren / de stam van de Boom is geheel dradigh / en korck gelijck / evenwel leggen sy die in de lenghte tusschen hun steenen / in het bouwen / om hun muuren vast te maken.

De Palm- of Dadel-Boom is de alderbeste van geheel Egypten, gevende Dadelen / die alleen gegeeten wel smaken : gelijckse die oock tot Kasen gebruycken. Sy hebben oock een dranck diese Sherbeth noemen.

Nijl-water. Het water voorder van den Nijl is het profijtelijckste / en gesontste van de geheele wereldt / als zijnde te gelijck hun eeten en drincken. Gelijckse sonder het selve geen broodt souden hebben / dewijl er in Egypten als geenen Regen valt / evenwel heb ick het daer sien Regenen / maer het was seer weynigh / en slechts een kleyn vlaegh ; maer op sijn tijdt / overvloeyt de stroom Nilus, en maeckt het Landt vet / als hier voor is aengeroert. Dit water gedroncken veroorsaeckt geen ongemack in het lichaem / gelijck verscheydene andere waters doen ; 't zy dat het klaer of troebel is : zijnde als gesegt is / op Kameelen in de huysen gebracht / is het warmer als bloedt / en sandigh troebel / maer wanneer het een nacht gestaen heeft / is het des morgens klaer en koel / blijvende alsoo het geheele Jaer door / hoe heet het weder oock sou mogen zijn.

Het meest dat ons daer plaeghde / waren vliegen en stof / dewijl de straten van Cairo ongestraet-steent zijn / behalven omtrent twee of dry voeten breedt aen yeder zijde / maer in het midden maken de Kameelen / Paerden / Muylen / Esels / Menschen en Dieren / sulck een gewelt van stof / dat wat vreemdelingh daer komt / sich binnen korten tijdt wel hondert mijlen van daer wenscht te zijn. De vliegen quelden ons soo dat wy niet konden eten / of mosten geduurigh een dienaer by ons hebben te staen / die met wayers dit gewormte van onse Schootels en Tafelborden hield. Zijnde van Damiata weder tot Cairo gekomen / wierdt ick door een Venetiaenschen Consul versocht / noch eenmael de Pyramiden te gaen besichtigen / daer wy wel onthaelt wierden / keerende des avonts weder na huys. Op den 20 van Maert 1672. vertrocken wy weder van Cairo, zijnde met ons dry Engelschen en onse Dienaers / een Jode / een Turck en Christenen / wy quamen weder tot Rossetto en bevrachten aldaer een Carmisale, en quamen op den 28 van April tot Bichier. Ick begaf my na Alexandrye, om te vernemen wat tijding het Schip de Tijger daer aengekomen / mede gebracht had / en keerde des anderen daegs

Afscheyt van Africa. weder na de Carmisale te rugge. Wy gingen eyndelijck in Zee op den 7 van Mey, en voeren in stilte langhs de Palestijnsche Zee, tot dat wy tot Tripoli aenquamen op den 13 / zijnde Saturdagh. Het

Tripoli. Schip de Herculus was aldaer aen / op den 12 van November des voorgaenden Jaers aengekomen. Ick bleef daer soo langh dat ick

ick met het selfde / in geselschap van Tobias van London op den 20 van December t'zeyl gingh / komende op den 24 omtrent het Eylandt Cyprus.

Wy konnen niet naer laten / aengaende de vervallene Stadt Tripoli, dit volgende uyt de treflijcke reys-beschrijvinge van Aramont, hier by te voegen. Dit seght men dan daer van / alhoewel de huysen en gebouwen binnen dese Stadt verwoest en vervallen zijn / soo is de selve plaets evenwel met seer hooge schoone en stercke Muuren omcingelt / verselt met een groot getal van Toorens / dobbele grachten en fauscebrayen / zijnde voorders de drie gedeelten daer van door de Zee bespoeyt : binnen vint men seer veel goede Water-putten en Fonteynen. Wy vonden te midden in de Stadt / een Prael-boge of Arcke Triumphael van witten Marmer-steen / hebbende vier faciaten of licht-zijden / en staende op vier Pilaren / van Corijntisch werck / in het vierkant gemaeckt ; in de welcke aen de Oost-zijde / van konstigh snede-werck / gesneden was een wagen getrocken door twee groote Paerden / in welcke Wagen sat een Victoria, sittende met haer twee vleugelen uytgespreyt. Aen de Wester-zijde was oock oock een Wagen uytgehouwen / daer een Pallas in sat / hebbende boven haer hooft eenige Latijnsche letteren / maer soo vergaen / dat die ter nauwer noot kenbaer / doch geensints leesbaer waren. Men wil dat dese Praelboge / ten tijden van Lentulus sou gemaeckt zijn / het welck niet ongeloofelijck is / dewijl dese Stadt van de Romeynen is gesticht geweest. Van binnen was de Poort mede met heerlijck sny-werck verciert / en boven op hadse de gedaente van een vierkanten Tooren. Aen de twee andere zijde / na het Noorden en het Zuyden staende / waren de gedaenten van gevangenen gesneden / de rest was verciert met alderhande Zegen-wapenen. Niet verre van daer / siet men een andere vierkante plaets / omcingelt met verscheydene klare Colommen in twee ryen / na de wijse van Galderyen / en dicht daer by / zijnde 't verval van een hoogen Tooren / die eertijts / gelijck een Moor berichte / die van een Mosquee van de Stadt was geweest. Men vint'er noch veel andere oude Vervallen.

Verhael van Tripoli.

Op den 23 van January 1673. gingen wy te lande op een Eylant by Candia, genoemt Christiana, en op den 25 dito wierpen wy het Anker uyt aen Calderona ; op den 11 en 12 van February voeren wy tusschen Sicilie en Malta door / en quamen op den 13 dito tot Pantalarea, op den 14 dito waren wy in het gesicht van Capo Bona aen de Kust van Barbarye ; op den 15 dito sagen wy La Goletta, maer een weynigh van oudt Carthago afgelegen ; op den laetsten van February quamen wy tot Algiers, van waer wy op den 2 van Maert weder t'zeyl gingen.

Dewijl onsen Schrijver als geen gewagh van dese beroemde plaets Beschrijvingh van Algiers.
heeft gelieven te maken / konnen wy niet nalaten uyt de gesantschap van den voornoemden Heer van Aramont, volgens de aenteekeningen van den Heer Nicolas de Nicolay, Heer van Arfeville, Edelman

man van de Kamer en Ordinaer Landt-beschrijver van den Koninck van Vranckrijck / de korte beschrijvinge van dese Stadt hier in te werpen. Algiers is een seer oude Stadt van Africa, eerst gesticht door een volck van Africa Mezgana genoemt / van het welcke dese Stadt mede haer eerste benamingh heeft / als van outs Mezgana geheeten zijnde. Naderhandt heeftse den naem van Jol gedragen / en wat de Konincklijcke sit-plaets van den Koninck Juba, ten tijden wanneer de Romeynen / het hooghste gebiedt in Africa hadden / wierdt sy ter eeren van Cæsar, Julia Cæsarea genoemt: daer na hebben haer de Mooren den naem van Cezeir, Arab Elgezair, na de nabuurige Eylanden Majorca, Minorca, Jevise en Fromentiera gegeven: maer de Spangiaerden noemen haer noch Alger.

Sy is gelegen aen de Middellantse Zee / aen het hangen van een Bergh / staende omcingelt met stercke Muuren en Borstweringen / goede graehten / platte formen en bolwercken / makende byna een driehoeck uyt de breedte / dewelcke om laegh is aen de zijde vande Zee / van langer hant breder en breder wordende / by na tot de meeste hooghte toe / alwaer een seer groot werck staet / in wijse van een Casteel / om over de Stadt en den ingangh van de Haven te commanderen.

Wat de gebouwen aengaet / behalven het Konincklijcke Palays / heeft men noch veel schoone Huysen van bysondere Persoonen / oock een groot getal Baden en openbare Herbergen / zijnde vorders de wegen en straten aldaer soo wel geordonneert / dat yeder sijn bysondere neringen en ambachten heeft: makende met malkander wel 3000 haerden uyt. Om laegh in de Stadt na het noorden toe / daer de Muuren als met de baren van de Zee besproeyt worden / staet op een groote vlackte / hun voornaemste Mosque en Kerck gebouwt / en een weynigh lager siet men het Arsenael, de plaets daer niet alleen al het Scheeps-tuygh / maer selfs de Schepen en Galeyen opgeleght en herstelt worden.

Dese Stadt bloeyt in groote Koopmanschap / om dat sy seer wel aen de Zee gelegen is / ter oorsaeck van het welke sy oock wonderlijck wel bevolkt en bewoont is / zijnde vol Mooren / Turcken en Joden in groote menichte / die met een wonderlijcke winst aldaer hunnen handel drijven. Men heeft daer twee markt-dagen ter week / tot de welcke een oneyndelijcke menichte menschen van de omleggende gebergten / dalen en vlackten komen / die alderhande slag van vruchten / koorn-gewas en gevogelte te marckt brengen / daerse seer goet koop afscheyden; want men siet'er een Patrijs menighmael verkoopen voor een Indit / een kleyn stuck vierkant Silver-gelt. Het is waer dat dese Patrijsen soo wel smaeckende niet zijn als de onse / de Hoenderen en Kieckens zijn daer oock seer goedt koop / om dat men in de meeste huysen stooven heeft / gemaeckt na de wijse van de Kachels in Duytslandt / in de welcke sy met een lancksame warmte /

de eyeren / sonder de hulp van een broed-henne weten uyt te broeyen / en derhalven moet men sich niet verwonderen / indien men aldaer een groote menighte van dat gevogelte heeft.

Men heeft daer oock een overgroot getal van Kameelen / en Ossen / diese beladen / beslaen en berijden / als of het Paerden waren / gaende hier mede langhs de straet / hoortmen hen geduerigh / ter oorsaeck van de menighte van het volck Baluc Baluc, soo veel als wacht u, wacht u, roepen / en tieren. Men siet'er oock menighte van Mooren op hun Barbarische Paerden rijden / sonder zadel / sonder toom / sonder Laersen / sonder Sporen / een koorde in de mont van het Paert / dient hen voor een breydel / om het beest te wederhouden; de Ruyters selve zijn naeckt / als datse yets hebben / om hun schaemte mede te bedecken: een stuck witte sargie / en een stuck linwaet / ofte Kattoen / om hun hooft gestingert / komende met een gedeelte onder om den kin deur.

Hun Wapenen zijn drie Werp-pylen / of lange Javelijnen / diese in de rechterhandt dragen / diese met een wonderlijcke handigheydt weten te werpen / hebbende vorders onder den slincker arm een breeden Poingnaert / een weynigh gekromt / diese den naem van Secquin geven / hen dienende / soo om de slagen ofte steecken af te weeren / als om hun vyandt te deeren / wanneer sy die van naby genaken.

Het meeste gedeelte van die men Turcken en Algers noemt / selfs die tot het Konincklijcke Huys of tot de Galeyen behooren / zijn verlochende Christenen / en Mahumetanen van alderhande slagh van volck / en Lantaert; maer voornamentlijck Spangiaerden, Italianen, en Fransche Provencialen, van de Eylanden en Kusten / der Middellandtsche Zee, alle ten hooghsten genegen tot hoerdom / Sodomye, dievery / allerhande snoode en Barbarische gebreecken / en ondeugden meer / levende niet anders als van hunne Rooveryen / op de nagelegen Zee en Eylanden / door het welcke sy dagelijcks een oneyndelijck getal arme en ellendige Christenen tot Slaven maken.

Buyten de Stadt / naer het Westen / vintmen veel schoone en vermakelijcke Hoven / beplant en verciert met alderhande Ooft-Boomen / daer men oock Meloenen vindt / van een seer aengenaem en bysonder soetheyt. Sy hebben oock noch een andere vrucht / die sy aldaer Pateca, en de Italianen Angurien noemen / gelijckende niet qualijck in groote en verwe de Citronilles, die men in Vranckrijck heeft / welcke vrucht sy veel raeuw eeten / sonder broodt of sout / smeltende als in de mont / met een wonderlijcke soetigheydt / en seer aengename dorst-lessinge.

Rontsom hun Hoven en Tuynen vintmen verscheydene Putten / vol van seer aengenaem water / gelijck oock het Lantschap rontsom / hoewel meest in Bergen en Dalen bestaende / vruchtbaer / en schoone vruchten / en Wijngaerden is. Aen de ander zijde / naer het

Oosten / buyten de Stadt / loopt in de Zee / een kleyne Rivier Savo genoemt / dewelcke seer dienstigh is / soo tot den dranck / als tot andere gerijflijckheden / behalven datter veel Water-meulens door omgaen.

De Oever van de Zee / van de Caep Matafuz (daer men als noch de voetstappen van de oude Stadt Tipasa, eertijts van de Romeynsche Keysers met het recht der Latijnsche Landen vereert sien magh) kromt en keert sich in de gedaente van een wassende Maen; langs dese Kust en de Rivier komen de Vrouwen / en Moorsche Slavinnen van de Stadt hun Linnen wasschen / hebbende een stuck Cattoens van verscheyde verwen / om hun schaemtige deelen gewonden / diese evenwel voor een kleyn gelt niet sullen laten te ontdecken / hebbende vorders voor de rest tot vercierset / om den hals / de armen en beenen groote halsringen en braceletten van Spiliauter of Latoen / verciert met eenige valsche gesteenten: maer wat de Turcksche Vrouwen aengaet / die sietmen weynigh ongedeckt. Dit is voor soo veel wy voor het tegenwoordige van Algiers te schrijven hebben.

Vertreck van Algiers.

Wy vertrocken den 2 Maert van Algier, en quamen op den 6 dito in het gesicht van Capo di Gatto. Op den 7 en 8 dito passeerden wy Gibralter, en geraeckten so door de engte die de Bootsluyden de Straet noemen. Op den 11 dito hadden wy de hooghte van den Caep St. Vincent, en op den 19 dito dubbelden wy de Caep Finisterre. Op den 22 dito zijnde een Vrydagh / setten wy het Noord-oost ten Oosten aen / en quamen des anderen daeghs omtrent Portlandt, zijnde het eerste gesicht dat wy van Engelandt hadden / quamen soo ten laetsten in Duyns soo tot Gravesend, en van daer in een Wherrie of Koey-schuyt tot Black-wall, en soo te lande op den 29 van Maert tot London.

Tweede Tocht van

JOHAN SANDERSON,

Naer Constantinopolen.

I N H O U D T.

Vertreck van Londen. Wederkomst door onweder. Vertreckt andermael. Beschrijvingh van Cephalonia. Van Zante. Beschrijvinge van Gallipoli. Aenkomst tot Constantinopolen. Wondere Gedierten. Oproer tot Constantinopolen. Wreetheden.

heden. Tocht van den Engelschen Gesant. Uyttocht van den grooten Heer. Wederkomst. Consul gehangen. Vertreck van Constantinopolen. Antiochien. Ciprus. Venetie. Te huys reyse.

Vertreck van London.

Op den 4 van Juny, zijnde Saturdagh / ben ick van London vertrocken / in geselschap van de Gedeputeerden Edgerton en anderen; des Sondags gingen wy van Gravesend, in een Hamburger Barck / door de Juffrouw Drurie bewracht zijnde / die oock beneffens haer twee Dochters / en verscheydene Huys-dienaren van den Gouverneur van Bergen op den Zoom over voer. Wy quamen des Maendags tot Vlissingen, en des Dingsdags daer aen tot Middelburgh, daer ick na verrichtingh van mijne saken / beneffens mijn gesel Thomas Calthorpe, die sieckelijck was / weder in een kleyne Barck des avonds te Scheep gingh / en bevond my des morgens tot Sandwich. Daer na gingh ick weder te Scheep in de Samaritaen van Dortmont, het welcke na Oost-Indie gesonden wierdt / en ten minsten voor 13 maenden bewracht en wel gemant was / hebbende John Davids tot Capiteyn / en Eduward Reve tot Schipper.

Wederkomst door onweder.

Komende omtrent de Maderas, wierden wy door een grooten storm beloopen / door dewelcke wy onse Pinas verlooren / maer wy ontmoeten daer na weder een Engels Schip / dat ons volck gebergt had: ondertusschen was ons Samaritaen, soo leck geworden / dat men nacht en dagh niet anders konde doen als pompen / vier of vijf hondert steecken in een glas; in voegen wy gedwongen wierden / weder te rugge naer Engelandt te keeren / komende in Februari alsoo tot Falmouth aen.

Vertreckt andermael.

Ick vorders mijn reyse verandert hebbende / gingh in de Tobias Scheep / om na de Middellantsche Zee te varen. Wy vertrocken op den 8 October, van Gorent, en quamen op den 11 dito tot Dortmouth. Wy zeylden van daer weder op den 16 dito / en geraeckten geluckighlijck aen de Mont van de enghte op Street, daer wy op den 11 November in liepen; en quamen om kort te zijn / en niet meer mael van een en selfde saeck te spreken / op den 22 van December tot Cephalonia, daer wy ses dagen stil waren / komende op den 30 dito tot Zante of Zacyntus. Cephalonia wordt by Strabo Dulichium, en van andere Oude Schrijvers Cephalonia van Cephalus genoemt / daer de Dichters genoegh af te spreecken hebben. Dit Eylandt leght in de mondt van den inwijck Lepanta, vermaert door die gedenckwaerdige Veltslagh / door Jan van Oostenrijck, op de Turcken gewonnen. Het begrijp in de ronte 156 / en in de lenghte 48 Mijlen. Dit Eylant selve is vol van Geberghte / maer echter seer vruchtbaer / leverende seer schoone en leckere Malvesey, Muscadel, Vino

Beschrijvingh van Cephalonia.

 Leatico,

Leatico, Rosijnen, Olyven, Vijgen, Honigh, Pijn-Appelen, Moerbezien, Dadelen en Cypresse-Boomen, en voorts alderhande vruchten in overvloet / met al welcke schoone vruchten / sy de Stadt van Venetien, onder welcke sy hoort / Jaerlijcks seer groote voordeel toebrenght.

Zanten. Het Eylandt Zanten wierdt voor heen Zacynthus genoemt/na den Soon van Dardanus, die aldaer geheerscht heeft. Het heeft oock voor heen den naem van Styria gedragen. Een Stadt staet daer op van een groote lenghte / aen de Zeekant leggende. Boven dese Stadt op den top van een bergh staet een groote en vaste sterckte/ hebbende de gelijckenis van het Kasteel van Milanen, in welcke sterckte de Providitoor, die het geheele Eylandt bestiert / sijn wooningh en verblijf heeft. Het mist selden of dese Stadt wordt Jaer op Jaer / door zware aerdtbevingen aengetast / voornamentlijck / in de Maendt van October en November, waer door menighmael veel Huysen om verre geworpen / en de Ingesetenen seer beschadight worden. Dit Eylandt brenght een oneyndelijcke menighte van Corenten, Olyven, Granaet-Appelen, Citroenen, Orangie-Appelen, Lamoenen en Meloenen voort: het begrijpt 68 Mijlen in het ronde / en leght van het vaste Landt / omtrent 16 Mijlen / verstaet Engelsche. De Inwoonders van dit Eylandt zijn Griecken, seer scherpsinnigh/ maer boven maten geveynsde en schijnheylige lieden. Sy staen mede onder den staet van Venetien. Vorders hoe vruchtbaer dit Eylandt in de voorgenoemde dingen is / heeft het echter soo weynigh voorraedt van Kooren-gewas / dat / ten ware sy het selfde dagelijcks van Morea bequamen / de Inwoonders binnen korten tijdt/ van gebreck souden moeten vergaen. Echter wil men dat dit Eylandt aen Corenten alleen / behalven de Olye en Wijn, een somme van 648000 guldens / en van Tol aen de Staet van Venetien 39600 guldens sou opbrengen. Dat zedert onsen Landtaert / voornamentlijck de Engelschen op dat by hen verachte gewas / soo verleckert zijn geweest / by hen niet hooger geacht als om Verckens mede te mesten.

Op den 24 Februari 1674. scheyden wy en quamen des anderen daeghs tot Postigia, des Sondaeghs daer aen tot Vasilago en Corinthen. Vervolgens by Theben, dat nu Tina by hen genoemt wordt.

Alhier groeyt menighte van Anys-zaet, hebbende een seer vermaeckelijcke gelegentheydt / gelijck oock Corinthen heeft / staende tusschen beyde de Zeën / de Archipelago, en de Golpho di Venetia. Of eerder de Golfen di Lepanto, en die van Engia. Wy waren tot Corinthen twee dagen / en quamen oock in het gesight van Athenen. Van daer quamen wy tot Negroponte, over Landt / alwaer wy een kleyne Turcksche Barck bevrachten / die ons met ons goedt na Constantinopolen sou brengen. Hier mede voeren wy langhs Macedonia

donia gingen verscheydene Eylanden voorby/ als Taradano en andere meer. Tot Troja waren wy aen landt / en zeylde vervolgens door de twee Dardanellen heen / en quamen alsoo op den 7 van Maert tot Gallipoli.

Gallipoli is een seer oude Stadt aen het Tracische Cherronesus of Beschrijvinge van Gallipoli. half Eylandt gelegen/aen dat gedeelte het welcke op de Popontus siet/ recht tegen over de Stadt Lampsace, die in het kleyne Asie leght: eenige zijn van meeninge dat dese Stadt door C. Caligula sou gebouwt zijn / andere daer en tegen / dat deselve door de oude Gallen sou bewoont geweest zijn/ het welcke vry eenige waerschijnelijckheydt heeft/ om dat deselve onder hunnen Brennus en Belgius in Grieckenlandt voorheen soo den Meester gespeelt / en Gallogræcia den naem gegeven hebben / gelijck sulcks oock genoeghsaem uyt den naem af te nemen is. Wat vorders de plaets belanght / men oordeelt dat sy omtrent 600 haertsteen of huysen begrijpt / maer de voornaemste Inwoonders zijn aldaer in sulcker voegen bedorven / dat'er by na niets merckwaerdigs meer gesien wordt / ten ware de Haven die seer goet/ en genoeghsaem voor een geheele Zee-vloot van alderhande slagh van Scheepen is. Men siet'er oock een Casteel / het welcke wel schijnt voor desen al sterck geweest te zijn / maer voor tegenwoordigh is het vry vervallen / hoewel daer noch evenwel een ordinare besettingh op leght. Men vindt in dese Stadt menighten van Wint-molens / oock twee heerlijcke Begraef-plaetsen / van de welcke de eene is gesticht door Sinan Bascha, die ten tijde van Mahometh de 2, die Constantinopolen vermeesterde/ geleeft heeft/ staende op het uytgaen van de Stadt / op den wegh na Constantinopolen, en de andere door Sultan Bajazeth, die aldaer mede heerlijck begraven leyt.

Daer dicht by heeft de groote Heer een schoone Fonteyn doen maken / die door een Conduyt soo dick als een arm seer schoon water verleent/ het welcke men door de Stadt te koop draeght/ het last voor twee Aspers/ om datse geen ander water hebben dat bequaem is om gedroncken te worden. Beyde dese Begraef-plaetsen zijn verselt met schoone Mosquees. De Stadt heeft geen Muuren rontsom/ maer leght geheel open gelijck een vleck / van binnen heeft men seer veel schoone Hoven / vol Vrucht-boomen van alderhande slagh / en die seer uytsteeckende: op het hooft het welcke sich in Zee steeckt / staet een hooge Vier-baecke of Pharo als een achtkantigen Tooren gebouwt / en rontsom dat Hooft menighte van Wint-meulens. De Stadt wordt bewoont van Christenen / Griecken / Joden en Turcken / die aldaer grooten handel drijven / dewijl het een plaets van grooten toevoer is / soo van de zijde van het vaste landt / als uyt der Zee: men betaelt daer twee ordinare Tributen en Schattingen / soo voor Mannen als voor Vrouwen en Kinderen / een van de welcke is van een Asper, diese Piginte noemen / die Jaerlijcks

lijcks 30000 Ducaten opbrenght. Het andere noemtmen Capitanato, de welcke met 2 Aspers hooft voor hooft betaelt wordt / en Jaerlijcks voor den grooten Heer 60000 Ducaten opbrengt.

Aenkomst tot Constantinopolen.

Op Palm-Sondagh quamen wy tot Constantinopolen aen / alwaer ick voor als toen mijn verblijf geheele ses of seven Jaren genomen heb / geduurende welcke tijdt in het gesichte had van veel seltsaemheden en onder anderen van verscheydene Dieren / als Elephanten, tamme Leeuwen, tamme gesprenckelde Katten, soo groot als kleyne Engelsche Honden, en diergelijcke andere dingen meer; maer het wonderlijckste en fraeyste Gedierte dat ick gesien heb / was een Jacraf, zijnde soo tam als eenigh huys-dier sou mogen zijn: het is rosachtigh van verwe / en heeft gespletene klaeuwen / het is van een seer groote hooghte / maer heeft sijn voorste beenen veel langer als de achterste / het heeft een ongemeen langen hals / en het hooft even als een Cameel, behalven dat het twee stompe hoorens op het voorhooft draegt: dit gedierte was aldaer uyt Mooren-landt gesonden tot een vereeringh aen den grooten Heer. Twee Turcken die de bewaerders daer van zijn / konnen hem doen knielen / maer voor geen Christenen / watmen hem oock sou willen geven.

Wondere Gedierten.

Veel gedenckwaerdige dingen vielen / geduurende mijn verblijf aldaer voor / als of en aenstellen van hooge bestierders / muyteryen van het Krijgsvolck / meenighmael / voornamentlijck van de Janitzaren, oock de Spahis dewelcke t'samen om hun betalingh sprekende / en naer hun wille niet voldaen wordende / een groote beroerte in het Hof maeckten / soo dat de hooge bedienden niet wisten waer sich te bergen. Evenwel liep het soo effen niet af / of daer wiert'er twee hondert of meer in de pan gehackt / van alderhande slagh en soorte van menschen. Sy kregen een Beglerbeg, diese terstont het hooft afkapten / en het selve over het Hof met voeten als een Bal voort stieten.

Oproer tot Constantinopolen.

Van meer andere handelingen en van grooter wreetheden sou ick hier gewagh konnen maken / maer vreese te verveelen / oock laet onse voorgenomene kortheyt niet toe / veel uytbreydingen te maken / dat alleen kan ick / omtrent dese wreede en bloetdorstige Regeeringh niet voorby gaen / dat de groote Heer op het aenvaerden van sijn heerschappy / al sijn levendige Broederen / tot 19 in het getal deed stranguleeren. Sy wierden een voor een voor hem gebracht: willende hen soo wel doodt als levende sien. Ick sagh hen alle begraven / des anderen daeghs na hun Vader Amurat of Morad. Deselve groote Heer liet oock noch vier of vijf bezwangerde Vrouwen na / van de welcke twee Sonen voortbrachten: die mede / soo haest als sy gebooren waren / van het leven berooft wierden / maer de Dochters wierden in het leven gehouden. Men wilde my verseker en / dat hy geduurende sijn leven 30 Kinderen begraven had / en dat hy op sijn sterven noch 27 Dochters in het leven had / zijnde Vader van 81 Kinderen geweest.

Wreetheden.

Dese

Dese nieuwe Sultan Mahometh vingh eerlangh den Oorlogh in Hongaryen, tegen den Keyser Ferdinandus aen / onsen Ambassadeur de hoogh-waerde Heer Eduward Barton, verselde hem (beneffens een oude Grieck van Galata, geheeten Seignor Matteo, die lange Jaren Dienaer en Taelman van des Christen Keysers Ambassadeurs was geweest) den welken den grooten Heer voor sijn vertreck 22 Christenen had vereert / die nu drie Jaren langh tot Constantinopolen gevangen hadden gelegen.

Sy waren van de huys-dienaren van den voorgaenden Keyserlijcken Ambassadeur / die op het breken van de Vrede / aldaer had geresideert. De groote Heer gaf oock last / dat sy kosteloos en schadeloos door sijn geheele gebiedt souden mogen reysen / onder het opsicht van onsen Engelschen Gesant / met alle behoorlijcke toestel van Koetsen en Chiausen tot hun dienst en gemack / tot datse in het Hof van den Keyser souden komen. De voorname oorsaeck / waerom onse Gesant den grooten Heer vergeselschapte / was om te sien of hy een Vrede tusschen dese twee groote Vorsten sou konnen treffen / gelijck hy voor heen geluckighlijck had gedaen / tusschen de Koninck van Polen en den voorigen Turckschen Keyser. Het afwesen van den Ambassadeur op desen tocht duurde ses Maenden / van July tot January het volgende Jaer / geduurende welcken tijdt ick sijn plaets als sijn Gedeputeerde / tot Constantinopolen beklede.

Tocht van den Engelschen Gesant.

Wanneer de Gesant sijn vast besluyt genomen had om desen tocht te ondernemen / eenige weynige dagen voor sijn vertreck / ging hy met my Johan Sanderson, by den Hassan Bassa een gesneden / die de geheele Stad Constantinopolen in het afzijn van den grooten Heer bestierde. Hy sijn afscheyt van den geseyden Hassan Bassa nemende / deed de aenbeveeling van mijn Persoon / aen den selven Bassa, als zijnde sijn Stedehouder / hem biddende my / in sijn afzijn te willen erkennen. De Vizir beloofde hem alle achtinge omtrent mijn Persoon: seggende Volo Volo, welkom welkom, Hols geldie, ick wil sulks doen. Elchee Ambasfiater, Heer Ambassadeur / en also kuste ick hem de hand / na het welke hem de Ambassadeur het selfde dede / en alsoo scheyden wy van hem.

Uyttocht van den grooten Heer.

Wanneer de groote Heer uyt de Stadt na den voorgenoemden Oorlogh trock / was het een wonder den grooten toestel daer van te sien / dewelcke te langh om bysonderlijck te beschrijven sou zijn. Altoos ick sagh daer een groot getal Honden / die voor hem heen geleydt wierden / al in hun beste gewaedt opgesmuckt / als oock sijn Valcken door Valkeniers te Paerde gedragen. Men sagh'er oock tamme Leeuwen, en Oliphanten, met veel andere slagh van gedierten / onder de welcke oock de Jarraf te sien was / die men wel de Prins der Dieren mocht noemen: sy wierdt geleydt by drie Ketenen van drie bysondere Mannen / voor hem gaende. Het is de gewoonte / dat wanneer de groote Heer ten Oorlogh treckt / al wat'er in de Stadt is / Mannen en Beesten / verstaet de voornaemste /

D hem

hem buyten de Stadt geleyden / gelijck het oock op sijn wederkomst den Vrouwen groot of kleyn / geoorloft is hem tot buyten de Stadt te ontmoeten / daer andersints de Vrouwen van eenigh aensien nimmermeer onder de Mans verschijnen.

De groote Heer daer na / na het veroveren der Stadt Agria, en het slaen van der Christenen Heir / als Zegen-pralende weder te rugge keerende / tradt met een groote heerlijckheyt binnen de Poorten van

Weder-komst.

Adrianopoli, drie of vier Engelsche Mylen verre buyten de Poort / en soo van binnen tot aen sijn Hof toe / sagh men aen beyde zijden van den wegh / waer langs hy rijden most / al het Volck / Turcken / Joden / Christenen zijde aen zijde staen / houdende in de lenghte geheele stucken van Goud Laken / Felp / Sattijn en Damast van alderhande Stoffen en Verwen; drie dagen langh achter een / was'er vier-tijdt en open huys en winckels dagh en nacht / tot teecken van blijdtschap over sijn overwinningh en geluckige wederkomst. Twee of drie mijlen buyten de Stadt Constantinopolen, ontmoete ick onsen Ambassadeur met een versch Paert / en omtrent 12 of 13 oppassers. De Gesant door bestellingh van Ebrahim Bassa groot Vizir bleef stil op den wegh / om sijn afscheydt van den grooten Heer te nemen. De groote Heer Sultan Mahometh stondt mede stil met sijn Paerdt / de Gesant quam hem begroeten / die terstont van sijn Paerdt afsteegh / en hem de handen quam kussen / sat soo weder op / groete sijn Majesteyt met groote eerbiedigheyt / en soo dede hem oock de Keyser en al ons gevolgh. Wy keerden ons om / stoegen op wegh / en quamen over de velden tot de Wijnbergen van Pera, eer de Keyser tot Constantinopolen quam.

Veel merckelijcke dingen / gelijck ick hier voor hebbe geseght / zijn tot Constantinopolen voorgevallen / terwijl ick daer mijn verblijf heb gehadt; onder andere kan ick geensints nalaten / by te brengen / de bysondere achtingh die voor onsen Gesant aldaer was / voornamentlijck door toedoen van des Keysers Moeder / en wat gelts dede hy daer al wat hy wilde / de Hoggie een seer welgemaecht en deftigh Man / die Sultan Mahomets meester en onderwijser / en nu genoeghsaem sijn Raedsman was geweest / toonde sich een oprecht vriendt van den Ambassadeur in alle verhandelingen die hy met den grooten Heer had / maer hy had een Roomsch-gesint tegenstrever by hem / een Consul Paulo Mariani genaemt / die ons niet veel goeds dede / maer dese in vergeldingh / is daer na tot groot Cairo in sijn Consuls

Consul gehangen.

gewaedt / onder de voornaemste Poort van de Stadt opgehangen / daer de Mooren des morgens jammerlijck op toesagen / maer de Fransche Gesant die dat werck soo bestelde / deed het in der nacht uytvoeren / om de Mooren die hem Mallem Paulo, meester Paulo seer beminden / daer in voor te komen.

Vertreck van Constantinopolen.

Ick vertrock eyndelijck weder van Constantinopolen op den 20 van September, na ses Jaren verblijfs / geduurende welcken tijdt

ick al de bysonderheden van die beroemde Stadt wel hebbe doorsien / gelijck wy onder anderen / hier achter / een wijtloopige Beschrijvingh van het Serrail aldaer / sullen by brengen / die den Lezer buyten bedencken alle genoegen staet te geven. Ick was van gelijcken menighmael aen en in de Swarte Zee, of de Pontus Euxinus. Ick ben mede aen het Eyland Colchos geweest / en andere Eylanden daer omtrent. Ick trock menighmael over aen de zijde van Asia, tot Calcedon, nu Scutari geheeten / oock in Iconia alwaer Paulus en Barnabas geleert hebben. Al de plaetsen van mijn doortocht van hier tot Aleppo toe / duurende 44 dagen / sullen wy kortheyts halven niet uytbreyden. Tot Aleppo bleven wy / ick met vijf gesellen / alle wel opgeseten / drie maenden. Op den 21 February 1675. quamen wy tot Antiochien, alwaer wy een wonderlijcke Muur ontmoeten / reysende tegens een Bergh op / met menighte van Toorens / sommige tellen die even met de dagen in het Jaer. De stroom Orantes, loopt aen de voet van desen Bergh / en bespoelt het lager gedeelte van de Stadt. Wanneer men een van de by-poorten ingaet / ontmoetmen een treffelijcke Fonteyn / in de welcke veel bekeerde Christenen door de Apostelen zijn gedoopt geworden.

Antiochien.

Op den 14 van Maert quamen wy tot Alexandretta, daer men noch het verval siet van de Stadt die Alexander gesticht heeft; de Turcken noemense noch Scanderone. Op den 23 dito / vertrocken wy van daer in een groot Venetiaensch Schip / en quamen tot Cyprus, op den 26 dito daer zijnde / gingh ick in de voorname Stadt Nicosia, in het midden van het Eylandt gelegen / als oock in Famagusta een seer stercke Stadt en Zee-haven / maer met ons Schip lagen wy voor de Stadt Larnica. Op den 10 van April voeren wy van Ciprus af / en quamen op den 22 dito tot Venetien.

Cyprus.

Venetien.

Van daer verreysde ick over landt op Trasino, Franco, Sismon, Grinto, Lienico, tot Trente, en quam soo eyndelijck over veel plaetsen / te langh om te verhalen / tot Francfort, Mentz, Elfni, Ervels, by den Muysen-tooren, op een Rots gelegen / daer de onbarmhertige Mentzer Bisschop van de Muysen opgegeeten is; ten laetsten quamen wy over Andernach tot Bon, soo op Keulen, den 13 van Juny, alwaer men in de Hooft-Kerck de gedachtenis en het Graf van de drie Koningen toont. Eyndelijck geraeckte wy over Hons, Nuys, Dusseldorp, Keysers-weert, Nuer-weert, Berck, Wesel, Emmerick, Schenckenschans, Nimwegen, Tiel, Worcum, Gorcum, Dordrecht, en voort op der Veer en Vlissingen, van waer wy op den 28 van Juny, in een Oorlogs-man van Vlissingen op Engelandt scheep gingen / en quamen op den 29 in Duyns, en soo vervolgens tot London.

t'Huys reyse.

Derde tocht van

JOHAN SANDERSON,

Naer Conſtantinopolen.

INHOUDT.

Vertreck van London. Aenkomſt tot Conſtantinopolen. Wreetheydt tegen een Jodinne, en haer ſoon. Voorvallen. Strafſe over een Overſpelige Vrouwe, en andere. Vayvode in de haeck gehangen. Dubbelde trouwlooſheydt. Vertreck van Conſtantinopolen.

Vertreck van London.

VOor de derdemael ben ick weder op den 11 van November 1675. van London vertrocken / en gingh op den 15 dito t'Scheep in den Hector, leggende tot Tilbury. Op den 17 dito quamen wy in Duyns, daer wy 8 dagen ſtil lagen / en eyndelijck geraeckten wy op den 3 December tot Dartmouth, alwaer reden wy drie dagen op ancker / en quamen op den 8 tot Pleymouth. Drie of vier dagen daer na / onder zeyl gaende / quamen wy eyndelijck door de Straet, in Mey tot Alexandretta, hebbende onderwegen / tot Algiers en Zanten aengeweeſt. Wy vertrocken dien ſelven Maent weder van daer / en voeren de Noortzijde van het Eylandt Cyprus langhs / dicht voorby de ſeven Capen of Hoofden, werpende ons Ancker tot Rhodus uyt; alwaer ick ſelve mede aen Landt gingh. dit Eylandt is van andere wijtloopigh genoegh in onſe tale beſchreven / ſullen dan het ſelfde voorby gaen; om ons niet te verre nodeloos uyt te breyden.

Wy vertrocken eyndelijck weder van daer / en quamen tot Samos, de geboorte plaets van den beroemden Eſopus, ten Ancker. Wy zeylden alſoo voorby Chio en Metelene, geraeckten aen Ancker omtrent de Cabo Janeſarie, daer wy al eenigh gevaer uytſtonden / maer geraeckten daer noch heelshuyts af / helpende door de Boot en Sloep / weder van de drooghten af.

Aenkomſt tot Conſtantinopolen.

Hebbende dien Caep gedubbelt begaf ick my in een kleyne Barck / naer Gallipolis, en ſoo na Conſtantinopolen, alwaer de Hector op den 30 van December, mede aenquam. Soo als het Schip in de Haven quam / en tot welkomſt eenige ſchooten dede / gebeurde

een



een ongeluck / van een Stuck / dat een Man midden doorschoot/ gaende onvoorsiens los. Zijnde alhier voor mijn derde reyse nu weder tot Constantinopolen, kreegh ick met groote moeyte en onkosten/ van een van de Coens, een oudt en seer geleert Joodsch Priester, een oudt en half afgesleten Boeck / zijnde de vijf Boecken van Moyses in vier talen. Dit hebbe ick mijn Broeder Doctor Sanderson vereert / die het Doctor Barlow weder geleent heeft / en dese weder Doctor Andrewes, die het selfde in de Vertalingh tot Cambridge gebesight heeft.

Ick begaf my aenstondts om het Graf van den voorgemelden Heer Gesant Eduwart Barton, te gaen besoecken/ leggende begraven / gelijck hy self altoos ten hooghsten had begeert / onder een Olijf-boom / voor den ingangh van een Klooster / leggende boven op den top / van het Eylandt Calcos, een grooten steen / van witten Marmer / bedeckt sijn Graf; zijnde met letters behouwen / door dewelcke sijn Tijtul / leven en doodt wort uytgebeelt. Ick besocht oock noch verscheydene andere plaetsen / daer ick in voorgaende tijden wel meer waer geweest / die wy korthepts halven hier voorby gaen / maer niet dat op dien tijdt een Joodsche Vrouwe soo wredelijck van de Turcken is gehandelt geworden / zijnde openbaerlijck/ schoon een Vrouwe van Staet en gesagh zijnde / uyt haer huys gebracht / en in den Tuyn van den Vizir met veel steecken / van Ponjaerden doodt gestoocken / selfs in het aensien van den grooten Heer / die het selfde / door een venster in de muur van het Serraglio aenschouwde. Men sleepte haer lichaem met zeelen en touwen / na de bekentste plaetsen van de Stadt gesleept / en eyndelijck / tusschen de Obeliscen, die door den Keyser Theodosius opgerecht zijn / en de koopere drievoudige Slange, de honden / om door de selve gegeten te worden / voor geworpen / die haer wel haest tot op de beenen afgekloven hadden / die alleen met de senuwen van haer een beene / en de soolen van haer voeten / overgebleven zijn. Haer hooft wierdt op een spiets door de Stadt gedragen / gelijck mede haer verborgene leden / oock eenige kleyne stucken van haer vleesch / die de Janitzars en andere aen pack-gaerne Cutzen te koop droegen / of de Jooden vertoonden/ om hen daer spijt en verwijt mede toe te brengen / onder dese woorden: siet daer het vlees van den hoer. Ick selve sach een riem van haer vleesch voor by onse deur tot Galata dragen.

Wreetheyt tegen een Jodinne en haer Soon.

Des anderen daeghs wiert haer oudtste Soon / op deselve wijse/ wredelijck geponjardeert / op de selfde plaets / daer sijn Moeder gedoodt was / en voorts mede voor de honden geworpen / maer sijn vleesch was soo onsmakelijck dat de honden (misschien des daeghs te vooren over aest zijnde) daer niet aen tornen wilden. Eyndelijck wiert sijn lichaem / met het gebeente van sijn Moeder des anderen daeghs op de selve plaets verbrant.

Haer tweede Soon wierdt Turcks om sijn leven te behouden / het geen sijn doode Broeder mede wel gedaen sou hebben / indien het in sijn keure gestaen had. De darde Soon noch een Jonge gast zijnde / hebben sy / dewijl hun raserny nu soo verre vergenoeght was / het leven geschoncken.

Dit was een stuck wercks van de Spahys aengevangen / in spijt van des Grooten Heers Moeder / die door de hant van dese Jodinne, alle haer handelingen verrichte / zijnde voorts haer Soonen de voornaemste Pachters en Collenaren van Constantinopolen, die alles tot sich trocken / en de gewichtighste saecken in handen hadden. De Moeder beneffens de Soonen / besaten Milioenen van Rijckdommen / die al te samen / tot voordeel van des Keysers Koffers / soo haest als dese Mala Pasqua (gelijck de Italianen vloecken / en het was op dat Feest) voorby waren / bekeert en gebracht wierden.

Voorvallen.

Daer aen hadden het de Spahys tegens het Hooft van den Capi Aga, een hoog bediende van den Grooten Heer / maer door middel ten deelen van den Admirael Sigallogli, anders Sinan Bassa, den Vizir en vijftigh duysendt Ducaten aen geldt / ten deelen / dat onder de oproerige verdeelt wierdt / wierdense voor dien tijdt bevredight / evenwel hebben sy noch daer na sijn hooft / en noch van twee of drie anderen gekregen / dwingende den grooten Heer selve / te voorschijn te komen / en het werck aen te sien. Wat recht sy hier toe gehadt hebben / konnen wy ten naeuwsten niet aenwijsen; maer of het wreetheyt of recht zy / het welcke de stucken tegen de Overspelige Vrouwen / met rechtsplegingе gebruycken / laten wy oordeelen. Hun gewoonte wijse van straffen is die in een sack te binden / en soo in de Zee te werpen. Seven heb ick'er alsoo op eenen Morgen sien om het leven brengen / ten tijden als de gesnedene Hussan Bassa, de bestieringh over Constantinopolen, by afwesen / van den Grooten Heer had / maer de Sultana Moeder / deed hem / op de wederkomst van haer Soon / dese strafheyd met sijn Hooft betalen.

Straffe over Overspelige Vrouwen, en anderen.

De gewoonlijckste wijse van misdadige Mannen te straffen / is hen tot op een linnen broeck toe naeckt te ontkleden / hen soo voorts de handen en voeten achterwaerts te samen te binden / by een koorde op te halen / en soo weder in een groote yseren haeck / aen een kruysbalck / als een galgh vast gemaeckt / te laten vallen / het geen veeltijds door hun zijde / en vervolgens door het dicke van hun beenen den haeck heenen jaeght / blijvende soo meenighmael een dagh of twee al sprekende hangen / eer sy konnen sterven / maer indien hen tot geluck het yser in den buyck / en soo door de rugge gaet / konnen sy binnen een uur of twee aen hun eynde geraken. Soo levense gemeenlijck met de gemeene dieven tot Constantinopolen. Maer tot Cairo en aen andere gewesten worden die geëmpaleert / of met het fonda-

fondament in staken geset / waerlijck een wrede doot / doch korter of langer / na het hen lust die aen te doen. By den hals of de keele op te hangen / gebruycken sy als gunst omtrent die geene die den doot verdient hebben; maer somwijlen snijden sy den misdadiger af / en werpen hem voor de Honden. De Broeders en andere Grooten worgen sy met den snaer van een booge. Maer wat aengaet hun religieuse misdadigers en onrechtvaerdige Rechters hun straffe is na de wetten / in een steenen Mortier / met houten stampers tot morselen gestampt te werden.

De valsche getuygen setten sy op een Esel / met het aengesicht na den staert toe / die sy in hun hand voor een toom moeten houden / met vuyl ingewant van beesten besmeurt en behangen / en soo door de Stadt te ryden. Vinden sy yemand droncken ten tijden van hun Ramasan of Vasten / die vermogen sy na de Wet / gesmolten loot door den keel in het lijf te gieten. Hun wijse van Vasten is niets te eten of te drincken / selfs geen water / tot dat sy des avonds de Starren sien schijnen / wanneer sy beginnen te eten en te drincken / dat veel tot aen den morgen toe duurt.

Indien eenigh Bevelhebber van gesagh omtrent het Geschut of Oorloghs-gereetschap / op dievery bevonden wordt / die binden sy voor den mond van een metael stuck geschuts / en schieten hem soo met stucken en brocken in de Zee; dit hebbe ick eens tot Tophana sien plegen / en van gelijcken by mijn tijdt een Jamoglian, zijnde op hun vasten droncken bevonden / wierdt gehandelt als voor geseght is. Ick hebbe oock den Vissine Bassa, die Verrader die in Asia tegen den grooten Heer opstondt / sien in den haeck werpen / maer hem wierd tot grooter smart een muscul uyt yeder Schouder gesneden / in tegenwoordigheyt van den Rechtbanck der Vizirs, siende de groote Heer het werck selve door een tralie boven hun hooft aen. Ter oorsaeck van dese handelingh stierf hy terstont aen den haeck / zijnde wel een halve mijl of meerder van het Serraglie tot de plaets van het gerecht geleydt. Niet langh te vooren was oock de Vayvode Stephano, zijnde door den grooten Heer van sijn Vayvoodschap afgeset / na dat hy in Walachien maer een Jaer als Tributaris had geregeert / door den Bostangi Bassa in den haeck gehangen.

Vayvode in de haek gehangen.

Dese Bostangi Bassa is de groote maer niet de gemeene Scherprechter onder de Turcken / zijnde maer alleen gebruyckt / om groote Mannen te wurgen / of stranguleeren / of by nacht wederspannige Soldaten in Zee te werpen / of diergelijcke groote of verborgene rechtsplegingen uyt te voeren. Sijn andere Ampt is / opper Tuynman te zijn / hebbende Duysenden van Jamoglians, en hun Opsienders / onder sijn gebiedt. Hy is den Stuurman wanneer den Grooten Heer op het water gaet varen / in sijn Caiken, een kostelijck Vaertuygh / hebbende het achter gestel geheel van Yvoor, Ebbenhout of Walrusse Tanden / Paerlemoer en Goudt gemaeckt /

maeckt / en met alderhande kostelijcke Gesteenten beset. Om die voort te roepen heeft hy 80 uytgelesene Mannen / twee en twee aen een Riem / 20 Riemen aen yder zijde / hebbende dese Roepers al witte Hembden en aerdigh geverfde Broecken aen / roode Mutsen op / en Turcksch ledere Schoenen aen de voeten / hebbende voor een gewoonte / onder het Roepen als honden te blaffen / daer ick de reden niet van weet / ten waer op dat wanneer de groote Heer met den Bostangi Bassi, die aen het Roer sit / praet of spreeckt / sy niet souden schijnen / daer na te luysteren. Zijn Hofhoudingh / Dwergen en Stommen / volgen hem altoos / (behalven de grootste Bassaen) in een andere Caike, en oock somwijlen de Vrouwen.

Dit hebben wy noch van desen Vayvode te seggen: wanneer hy op de plaets van sijn sterven quam / badt dese arme Prins seer om sijn leven. De Bustangi Bassi seyde hem / dat / indien hy Turcks wilde worden / hy sou sien wat hy konde doen / de Vayvode staet daer op sijn geloove af / gebruyckende de gewoone woorden / versakende het eeuwige voor een tijdelijck leven. Wanneer dit gedaen was / seyde hem dese wreede hondt / dat hy blijde was / dat hy in het rechte geloove wilde sterven / en daerom / in de plaets dat hy hem anders in de haeck sou hebben gehangen / wilde hy hem nu by den keel slechts ophangen. Hier op kreegh die arme zwacke ziel weder leetwesen van sijn bestaen / en riep menighmael en over luyd Christus aen / en de Omstanders tot getuygen / dat hy een Christen stierf.

Dubbelde trouwloosheydt.

Ick make een eynde van dese hunne wreedtheden / van andere bysonderheden staen wy terstont te handelen. Ick dan vertrock weder van daer op den 14 February, des Jaers 1676 / scheydende van Sidon in het Schip de Meermin naer Damascus, maer van dese reyse sullen wy hier na ten breetsten handelen / als mede van eenige bysonderheden het heylige Landt aengaende / en voor het tegenwoordige ons / voordaghtelijck in een soo wijtloopige als vermakelijcke en nutte beschrijvinge van dit beroemde Constantinopolen maken / als mede in het bysonder van het Serrail, sulcke als ick vertrouwe / dat noch van weynige gedaen is / en niet kan laten den Leser genoegen te geven.

Vertreck van Constantinopolen,

VER-

VERHANDELINGE

Van de voornaemste saken van de beroemde Stadt

CONSTANTINOPOLEN.

INHOUDT.

Oorspronck en beginselen der Stadt. Opbouwingh van Constantinopolen. Naem van Constantinopolen. Geweldige Boekkery, anders Bibliotheeck. Voorvallen der Stadt onder de Keysers over gekomen. Komt onder de Turcken. Beschrijvinge van haer oudt en Nieuwheden. Godtshuysen. Kerck van St. Sophia. Seraglio. En andere Kercken in groote menigte. Pyramiden. Schouwplaets. Poorten. Groote verwoestinge door brant en aertbevinge te sien.

PAusania een Hooft van de Lacedemoniers, wandelende door de wereldt met sijn Troepen / en soeckende waer hy sich mochte ter neder slaen / wiert door de Godt-spraeck van Apollo tot Delphos vermaent / sich neder te slaen / tegen over den Blinde; verstaende daer by de Megarenseren, die soo wel niet geooght waren alsse behoorden / wanneer sy de grensen van Asia voor die van Europa verkoosen / om daer hun Stadt (nu noch Calcedonia of Scutari genoemt / leggende recht over Constantinopolen) te bouwen. Pausania dan verkoos de zijde van Europa, en bouwde daer een kleyne Stadt Bizantium ('t zy ter oorsaeck van de twee Zeën / de Egeesche en de zwarte / of na een Hopman van dien naem) genoemt wiert / het welcke omtrent de 663 jaren / voor Christus geboorte voorviel / ten tijden wanneer Tullius Hostilius tot Roma heerschte. In dien aenvangh was dit maer een kleyn versmadelijck Gesticht / gelijck alle nieuwe Gestichten zijn / staende onder de Lacedemoniers haer Bouwmeesters / voor een tijdt / en daer na weder eens onder de Athenienseren. Maer eyndelijck begost dese plaets in sulcker voegen aen te groeyen en toe te nemen / dat de Koningh van Macedonien, Philippus Vader van Alexander de Groote, zijnde op haer schoonheydt en Rijckdom verlieft / een besluyt by sich selven nam / die plaets te vermeesteren: slaende tot dien eynde sijn Leger daer

Oorspronk en beginselen der Stadt.

voor;

voor ; maer hebbende daer verscheydene dagen voor gelegen / konde die evenwel niet meester worden / wat moeyte en dapperheyt hy daer oock op betoonde. Hy eens ontmoetende eenen Leon, en Sophist, of Schalckwijs van Bizantien, wierdt van den selven aldus bejegent: Seght my Philippus, wat verongelijcking hebt ghy oock van Bizantien ontfangen, dat ghy aldus den Oorlogh tegen de selve op neemt? Waer op Philippus weder sou geantwoort hebben: Ick heb geen verongelijcking van uwe Stadt ontfangen, die my sou mogen tot Oorlogen bewegen, maer, om dat het de schoonste Stadt van Thracia is, ben ick daer op verlieft, en trachte haer mijn eygen te maken. Dese die liefde dragen / berechte de Wijselingh daer weder op / en weder soecken bemint te zijn / soecken sulcks door aengenaem gespeel / gesang / en aengename gaven en geschencken te verkrijgen / en niet met het gedruys der wapenen / en gewelt van Oorlogh de Beminde te winnen. Maer wat dit seggen te wege bracht of niet / Philippus most vertrecken / sonder yets op te doen.

De Stadt ondertusschen nam meer en meer toe / en wierd by verloop van tijden seer vergroot / en in Gebouwen vermeerdert / en quam tot sulck een achtinge / datse al de Steden van Asia te boven ging / en in vruchtbaerheydt voor de schoonste plaets van geheel Europa niet behoefde te wijcken. Onder de beste verciersels / die het meest in achtinge waren / telde men de Wallen / zijnde de steenen / waer van die gebouwt waren / van Milesien gebracht / en niet een van de selve gehouwen / maer alle gesaeght / als of het Plancken waren / dat een bysonder net werck maekte / en een schijn gaf als ware de geheele muur niet als eenen steen. Dese Stadt groeyde aldus aen / tot de tijden van den Keyser Severus, wanneer de Dwingelant Pesenius, een Moor / sijn doodelijcke vyandt / de selve plaets ingenomen hebbende / Severus sich genootsaeckt vant / sijn Leger daer voor te slaen. Dese Belegeringh duerde geheele drie Jaren / ten eynde van de welcke de Belegerde / door den honger gedwongen wierden / sich ter discretie en goetwilligheyt van de Romeynen op te geven ; dewelcke soodanigh was / dat / na dat sy al het Oorloghsvolck / en de Overheyt / om den hals hadden gebracht / sy die vermaerde Wallen / van den grontslagh af / om verre wierpen.

In dese jammerlijcke stant / bleef de Stadt tot het Jaer na Christus Geboorte 315 / wanneer de Keyser Constantinus (bygenaemt de Groote) te rade wiert / den Stoel van het Roomsche Rijck / na het Oosten over te brengen / om met te grooter gemack / de moetwil der Persianen en Parthen, die alle uuren weder af vielen / te tomen en te dwingen ; zijnde Rome te verre afgelegen / om soo spoedigh by der handt te zijn / als de saken menighmael vereyschte. Hebbende dan langen tijdt naer een bequame plaets gesocht en omgesien / en soo hier soo daer al aengevangen te bouwen / wierden de Romeynen geduurighlijck door droomen afgeschrickt / tot
dat

dat sy ten laetsten tot Calcedon (nu Scutari) quamen / en deselve plaets nu tot hun verblijf namen / wanneer (so schrijft Zonaras een Griecx Schrijver) eenige Arenden / daer rontsom vliegende / eenige stucken houts van de Bouw-lieden in hun klauwen opnamen / en vliegende daer mede over en weder den Hellespont / die opgenomene stucken weder by het verwoeste Bisantium lieten vallen. De Keyser Constantinus hier van bericht / deed de Bouwers van Calcedon na Bizantium overvaren / en vindende selfs een groot genoegen in de goede gelegentheyt van die Plaets / ving die aen weder op te maken / besluytende daer in seven seer vermakelijcke heuvels / in navolginge van Rome, bouwende daer rontsom een Wal / in lenghte / dickte en sinnelijckheyt / een van de beroemste van de geheele werelt / met alle nootwendige vereyschen en cieraden voorsien / gelijck een aensienlijcke sterckte toebehoort ; en makende de Stadt als een driehoeck / van de welcke de twee zijden door de Zee worden bespoelt / en het ander door de aerde besloten.

Opbouwingh van Constantinopolen.

Hy rechte oock menighte van hooge Toorens op / stichte veel kostelijcke en schoone Kercken / en andere groote en gemeene gebouwen / beveelende door een openbare bevel-brief / dat al de Vorsten van sijn gebiedt / daer of een Palays / of ander treffelijck gebouw souden hebben op te rechten. Daer na dede hy tot meerder verciering van Rome verscheyde treffelijcke gedenck-teekenen en outheden aldaer overbrengen / onder de welcke oock / dat vermaerde Palladium van Troye was geweest / het welcke hy in een openbare plaets Placose genaemt / dede oprechten : beneffens een hooge Pylaer van Porphyrsteen / en ter zijden de selve een koperen Beelt van Apollo, van een ongemeene groote ; soo dat ter oorsaeck van haer ongemeene cieraden / dese Stadt den naem van het tweede Roma kreegh ; gelijck oock de oude Schrijvers / die deselve in haer kracht hebben gesien / die eerder een wooningh voor de Goden / als voor menschen hebben aengeschout. Constantinus gafse oock den naem van nieu Roma, maer de stem van het Volck was hem daer in te machtigh / dewelcke het geduurighlijck na den Keyser / den naem van Constantinopolen gegeven heeft / den welcken sy tot noch toe behoudt / doch de Turcken noemen haer / volgens hun Barbarische Tael Stamboul.

Naem van Constantinopolen.

Onder de voornaemste verciersels was oock dat recht kostelijck Palays van de gemeene Boeckery / in de welcke omtrent de 120000. uytgelesene geschrevene Boecken waren. In het midden van dese Boeckery was het vel van een Draeck / omtrent de 170 voeten langh / op de welcke in Goude letteren / de geheele Iliade en Odyssea van Homerus geschreven stondt. Alsoo waren verscheydene andere gedenckwaerdige dingen / in verscheydene oorden van de Stadt te sien. Gelijck het Bosch der Nymphen, de Manle-plaets van Metael / met oneyndelijcke andere meer. Daer waren oock die vermaerde beelden van Juno, Samia, Minerva, Venus, Gnida, daer die sotte Jongelingh

Geweldige Boeckery, anders schoone Bibliotheeck.

gelingh op verliefde/en verscheydene andere meer/so dat de Vreemde-lingen aldaer komende/ verbaest stonden over de wonderen/ die sy aldaer ontmoeten/ en alles als hemelsche dingen met eerbiedigheyt aensagen.

Voorvallen der Stadt onder de Keysers overgekomen.

Onder de Griecksche Keysers/ heeft dese Stadt veel veranderingen van besondere voorgevallen uytgestaen/ soo dat/ door soo veel onheylen haer glans meer en meer begost te vervallen; so dat eyndelijck de plaets in het geweldt van de Franschen en Venetianen te gelijck geraeckt is/ blijvende alsoo een verloop van 55 Jaren/ wanneer sy door het doorluchtige Huys der Genoueesche Palælogi weder uyt hun handen genomen is.

Komt onder de Turcken.

Eyndelijck is sy/ naer een langh belegh/ in het Jaer 1453. op den 29 Mey, onder het gebiedt der Ottomannen geraeckt/ zijnde door Mahometh de II, de achtste Turcksche Keyser/ omtrent 1190 Jaren/ na datse van Constantinus gebouwt was/ verovert.

De Schrijvers hebben hier omtrent waergenomen/ dat de eerste Stichter hier van Constantinus en sijn Moeder Helena, en dat die Keyser diese ten laetsten verlooren heeft/ mede Constantinus, en sijn Moeder Helena zijn genoemt geweest. Zedert die tijdt/ heeft dese plaets al seer veel verval geleden/ soo door den Oorlogh als door Brandt/ Pestilentie/ geduurige Aerd-bevingen en andersints/ soo dat'er nu van soo veel oud en heerlijckheden ter nauwer noot de naem van Constantinopolen overgebleven is.

Beschrijvingh van haer oudt en nieuw-baden.

De machtige Vorsten van het Huys van Ottoman, die dese plaets den Christenen afgewonnen hebben/ na datse al de Tempels/ Kercken en vermaerde Gebouwen verwoest hadden/ hebben dese Stadt andere cieraden toegevoeght/ in een andere slagh van gebouwen. Op de eerste van de seven Heuvelen die binnen de Stadt ingetrocken wierden/ als geseght is/ siet men als noch/ beginnende van het Westen na de Poort van Adrianopolen, een overblijffsel van het oude Keyserlijcke Palays/ beneffens verscheydene Galderyen/ vervallene Kamers/ en schoone Pilaren/ wel toonende de droevige verhandelingh der tijden/ en hoe het Palays van een machtigh Keyser/ nu geworden is een verblijf voor Eliphanten/ Panthers en andere gedierten. Dicht by die voornoemde Poort in de Zuyd-straet/ is een Kerck of Mosquee/ nu noch onlangs door de Moeder van desen tegenwoordigen Sultan gebouwt; zijnde wel niet groot/ maer gants frap en cierlijck opgemaeckt.

Op den tweeden Bergh stondt voorheen/ de Tempel en het Palais van den Patriarch van Constantinopolen, een seer gedenckwaerdigh werck. Hier waren in Kisten van fijne Marmer/ de meeste van de Christenen Keysers begraven/ maer voor een tijdt van vijf of ses Jaren/ zijn dese gebouwen tot een Mosquee gemaeckt/ gelijck nu noch te sien is.

Op de derde en hooghste Heuvel staet de heerlijcke Begraffenisse van

van den grooten Sultan Mahometh de II. die dese Stadt den laetsten ongeluckige Constantinus afgewonnen heeft; zijnde een gebouw dat alle verwonderingh waerdigh is/ voornamentlijck in dese tijdt/ wanneer de Turcken in vonden en aerdigheden/ veel van dier tijden in rouwigheyt verschillen. Verwonderlijck is de groote en heerlijckheyt daer van/ zijnde na de gelijckenis van de Kerck van St. Sophia gemaeckt; als hebbende over de hondert Huysingen/ als Cupulen getimmert/ en met loot bedeckt/ om daer Vreemdelingen in te ontfangen/ van wat Volck of Godsdienst die oock souden mogen zijn/ contsomnne (gelijckmen oock aen de andere Kercken siet) alwaerse met hun Paerden en Dienaren/ drie dagen langh mogen onthaelt worden.

Godshuysen.

Behalven dese zijn noch buyten den ombangh van de Kerck noch 150 Huysen/ voor de armen van de Stadt/ daerse gaen eten en elck een asper des daegs ontfangen. Daer is oock noch een plaets by/ daer de Siecken/ wie sy zijn/ vrye geneesmiddelen krijgen/ en noch een ander/ voor het onderhoudt en de genesingh van dolle en ontsinde lieden. De geseyde Sultan heeft tot onderhoudingh van de selve 60000 Ducaten Jaerlijcks naergelaten/ maer voor tegenwoordigh zijn die selve wel tot op 200000 aengegroeyt.

Op den vierden Heuvel staet de Kerck en het Graf van Sultan Selim; Vader van Sultan Soliman, zijnde van een gedaente en gestaltenisse met de andere. Op de vijfde Heuvel is de Mosquee met het Graf van Sultan Bajazeth, Vader van den voornoemden Selim; hebbende een groote opene plaets/ de grootste die men by eenigen anderen Kercke siet. Op de seste Heuvel pronckt de wonder-waerdige Mosquee met het Graf van den zegenpralenden en onverwinnelijcken Soliman, een gebouw waerlijck sulck een Monarch waerdigh/ als staende op de beste en meest bevolckte en bewandelde plaets van de Stadt; overtreffende in groote werck-konst/ Marmere Pylaren/ en meer dan Koninckklijcke Rijckdommen/ al de andere Kercken/ van de Keysers sijn Voorsaten/ een werck waerlijck/ dat wel onder de Werelts-wonderen magh getelt worden.

Op de sevende en laetste Heuvel siet men die kostelijcke Kercke van Santa Sophia, door Justinianus de XV. Oostersche Keyser/ in het Jaer 530 gebouwt. Het was voorheen een werck in groote/ konst/ schoonheyt en rijckdom/ daer niets by te vergelijken was; het welcke men wil dat van dien Keyser/ tot een navolgingh en evennaringh van den Tempel van Salomon, sou gesticht zijn geweest. Voorheen besloegh dese Kerck een groot gedeelte van de Stadt/ maer naderhandt is haer groote vermindert/ het Centrum of middel-punt daer van maeckt een Cupula of half lanckwerpigh rond uyt/ gelijck de Pantheon tot Roma, die door Agrippa gesticht is: gelijck dat gebouw alsoo is oock dit/ boven rondt/ maer veel grooter/ wijder/ breder en hooger/ hebbende twee rangen of ryen van seer groote Marmere Pylaren/ al van een verwe en van sulck een dickte/ dat

twee mannen de selve swaerlijck konnen overvademen. Daer aen volght een andere ordere die hooger staet / maer noch soo hoogh noch soo dick zijn / daer de Cupule op rust / dewelcke van binnen met groote kunst gemaeckt is / na de Mosaische werck-konst; met Goud en Azuer / van binnen is den Tempel geheel geplepstert / en met groote Tafels van Porphyr / Serpentijn en Marmer van verscheydene Verwen seer cierlijck ingelegt / gelijck oock de gebouwen rontsom met een schoon verwulf en seer aerdigh schilderwerck opgetrocken stonden / maer de Turcken hebben al de geschilderde Beelden de oogen uytgeschrapt. Het Dack van buyten is over al van Loot / en de Poorten (de schoonste die men in de geheele werelt gesien heeft) alle van fijn Corinthisch Metael of Kooper.

Kerck van St. Sophia.

Dese was ten tijden van de Griecxsche Keysers de Rijckste / volmaeckste en kostelijckste Kerck / niet alleen van het geheele Oosten / maer oock selfs van de geheele werelt. Want sy had hondert Poorten / en had meer als een Mijl in het ronde omgaens / zijnde de huysen / van de Canonicken, Priesters en andere Kerckelijcke Persoonen daer onder begrepen. Sy had Jaerlijcks 300000 Ducaten inkomste. Hier in stondt nu het Graf van Sultan Selim de tweede / Vader van Morad of Amurath, welcke laetste sijn Kerck / of Mosquee, by gebreck van plaets / tot Adrianopoli heeft doen maken / dat mede een seer heerlijck en kostelijck werck is.

Wy souden noch van meer andere gebouwen / voornamentlijck van het Slot van de seven Toorens / daer des Keysers Schatten bewaert worden / konnen spreecken / maer konnen ons niet verder uytbreyden. Echter noch een weynigh van de rest

Op een van de hoecken van dese Stadt / leggende als een punct op de mondt van de enghte die Asia van Europa scheydt / op den uythoeck / van oudts na den Heyligen Christophel, en van de Griecken St. Demetrius genoemt / staet die wonderlijcke Woonplaets van den grooten Heer / dat beroemde Seraiglie, maer by ons van sulck een achtingh en soo wel doorvonden / dat wy ons stout maken om daer een wijtloopigh / naeuwkeurigh / en soo vermakelijck als dienstigh verhael en bericht van te doen. Wy sullen dan met de rest voortgaen.

Seraglie.

Veel andere schoone Kercken vint men hier en daer door Constantinopolen verspreyt / die van groote kosten en een seer bevallijck aenschouwen / en met een Koninckljjcke pracht gebouwt zijn / als die / de welcke Sultan Soliman, op de doodt van een van sijne Soonen heeft doen maken / genaemt Jegni Sultan Mehemet, soo veel als nieuwe of jonge Sultan Mehemet. Dicht daer by zijn wooningen voor de Janitzars, die na de wijse van Klooster-Monnicken gehuyst zijn. Voorts de Guimas, Mosches, en andere gebede-plaetsen zijnder oock / door de Bassas, hier en daer gesticht. Onder andere die van den voortreffelijcken Sinan Bassa, dicht by de rode Colomme / omtrent

Andere Kercken in groote menighte.

trent

trent het verblijf van des Roomschen Keysers Gesanten; en noch een seer schhone andere in Aurat Bazar, dicht by de Colomme / die men seght van Pompejus opgerecht te sijn / by Girahe, Maher Bassa gebouwt / en andere meer. Eenige Turcken hebben my willen versekeren datse een getal van 18000 groote en kleyne souden uytmaken / behalven noch wel hondert Christen Kercken / soo binnen als buyten de Stadt / eer meer als minder / met twee of drie Roomsche Monnicke Kloosters.

De grootste en ruymste plaets in de Stadt / is de Hippodromus, in het Turckisch Almaidan, soo veel in beyde talen / als / Paerden Wed-loop genaemt; alsosy de selve aldaer eertijts deden / en noch doen om strijt loopen. Evenwel is deselve in voorige tijden noch veel grooter geweest / maer door het bouwen van veel Bassas Palaysen / is deselve veel verkleynt / gelijck de groote Ebrahim Bassa dat overschoone gesticht / dat daer noch te sien is / gebouwt heeft / zijnde nu de wooningh van een anderen Ibrahim Bassa, hem gegeven / wanneer hy met een van des Keysers Dochters trouwde.

Renpl ets.

In het midden van dese schoone plaets / siet men op vier Metale vierkanten / een seer schoone Pronck-naelde van gemengelde steen / van verwe / maer uyt een stuck / vijftigh ellen boven hoogh / besneden met Heroysche Letteren / na de wijse van die van Rome, op wiens top de assche van Julius Cæsar bewaert wierden / die de Paus Sixtus, naderhandt in het midden van de Piazza di San Pietro geplaetst heeft. Dese gedachtenis is door Theodosius een Spangiaert / de 43 Keyser van Rome, ter gedencken van sijn overwinningh op de Gothen, Alanen, Hunnen, en andere Dwingelanden opgerecht; gelijck men uyt de ingesnedene Grieckschе veersen lesen magh. In de voet staet de wijse op de welcke men dit schoone stucks Steens heeft opgerecht; in het Jaer 390. Op dese selve plaets staet noch een andere Pylaer / die mede seer hoogh / maer door de tijdt seer verdorven is: als mede een van Kooper met wonderlijcke konst / in de gedaente van drie Serpenten of Slangen gemaeckt / staende met de monden opwaerts in malkander gevlochten / welcke Colomme sy seggen / tot bezweeringe van eenige Slangen / die op een tijd de Stadt seer moeyelijck vielen / gemaeckt zijn. Daer plegen noch / tusschen dese Pylaer en de eerste vier seer hooge Pylaren te staen / die Sultan Selim, Vader van Amurath, van daer na Adrianopoli, tot vercieringh van sijn Kerck / die hy aldaer gesticht heeft / doen vervoeren. Dese plaets had oock eertijds voor het gesicht van Ibrahim Bassa drie seer schoone Beelden van Metael / die de overwinnende Sultan Soliman, na het veroveren van Buda, van daer gebracht heeft / tot betuyginge van sijn overwinningh / hebbende de groote Matthias Corvinus Koninck van Hongaryen toebehoort: maer dese schoone beelden zijn / wanneer Ebrim Bassa gedoot was / door de woedende raserny van het Volck om verre gehaelt.

Pyramiden

Op

Schouw-plaets.

Op het eynde van dese plaets na de Sophia toe / siet men oock een groot verval van een geweldige ronde Schouw-plaets / zijnde nu de plaets / in de welcke de Leeuwen en andere wrede gedierten / van den grooten Heer bewaert worden. Het meeste te verwonderen / omtrent dit gebouw is / dat het selve onder geheel hol is / zijnde door Pylaren van rijcken Marmer opgehouden / die men wil meer als 1000 in het getal te zijn. Onder staet versch en soet water / en niet alleen sou dese plaets aldus onderstut zijn / maer oock selfs wil men dat men onder een groot gedeelte van de Stadt / aldus heeft konnen gaen en wandelen / gelijck by verscheydene andere vervallene gebouwen oock wel te sien is.

Op de Aurat Bazar of de Vrouwe-markt / dewijl daer aldaer dagelijcks verkocht worden / staet die andere Pylaer / diese seggen van Pompejus opgerecht te zijn / zijnde oock seer hoogh / maer van binnen hol / en van buyten over al beschreven. Van die derde by het huys van des Keysers Gesanten / zijnde geheel met ysere hoepen beslagen / valt ons maer als van yets dat vry wat geweest is te spreken.

Men heeft oock binnen Constantinopolen eenige seer groote plaetsen die van oudts Naumachiæ of Scheeps-strijdt plaetsen genoemt wierden. Dese vulden sy met water / en vertoonden daer op hunne Scheeps-strijden; maer tegenwoordigh staen sy vol ruyghten en geboomten.

De andere gedeelten van de Stadt / als niet uytsteeckende / gaen wy voorby oock de menigte der Seraiglies van groote Heeren en Bassas, die van buyten niet veel groots belooven / maer van binnen vol van Rijckdommen en wereltlijcke vermakelijckheden zijn; soo groot en vol gebouwen voor de rest / dat sy eerder kleyne Steden / als groote wooningen gelijcken.

De waterleydingen zijn oock gedenckwaerdigh / zijnde naeuwelijcks een straet te vinden / die haer oude of nieuwe Fonteynen of waterkranen niet heeft.

Poorten.

Van oudts waren 11 Poorten aen dese Stadt / maer door de menighvuldige ongevallen van brandt of aerdtbevingen (voornamentlijck die ten tijden van Sultan Bajazeth, Vader van Selim, in het Jaer 1509 in de Maent van September, de Stadt heeft aengetast / en achtien dagen na malkanderen duurde / tot verwoesting van ontallijcke Huysen en wel 13000 Menschen) is de oude Wal of Muur geheel om verre geraeckt / soo dat deselve Bajazeth, die door een vergaderingh van 60000 Mannen weder heeft moeten opbouwen / en weder nieuwe Poorten maken / die tegenwoordigh vijf en twintig in het getal zijn / van de welcke de Moeder van desen tegenwoordigen Keyser / een van de voornaemste gemaeckt heeft / welckers namen / hoewel bekent / hier te lange souden vallen te verhalen; in de plaets van het welcke wy liever wat bysonders van het Serail willen by brengen.

Groote verwoestinge door brandt en aertbevinge te sien.

Wijt-

Wijtloopigh en Nauwkeukigh Verhael
Van het
SERAIGLIO
Van den
TURCKSCHEN KEYSER,

INHOUDT.

Gelegentheyt. Bewaringe. Vertrecken. Hoven. Vrouwen Serrail. Kamers voor de Amptlieden. Gebouwen. Oeffen-en Vermaeck-plaetsen. Verdeelingen. Binnen gesicht van het Serrail. Slaepkamer van den Grooten Heer. Van die in het Serraiglio woonen. Maegden Turcks gemaeckt. Leven der Maegden. Der Sultanen. Houwelijck der Keyserlijcke Susters, Dochters, &c. Straf over de Vrouwen in 't Serrail.

HEt Serraglio in het welcke de Grooten Heer sijn verblijf en wooninge heeft / is bysonderlijck wel gelegen; als staende juyst op de plaets gebouwt op de welcke Byzantium gestaen heeft / namentlijck op een grooten hoeck van het vaste Landt; dewelcke siet na de mondt van de zwarte Zee / hebbende de gedaente van een driehoeck / van de welcke twee zijden door de Egeesche Zee worden bespoelt / en de derde aen de rest van de Stadt vast gehecht is. Het staet omcingelt met een seer hooge en stercke muur / op de welcke verscheydene Wacht-torens staen / en is na rekening ongevaer drie Italiaensche mijlen groot; het heeft verscheydene Poorten / van de welcke sommige sich openen na de Zee / en de rest na de Stadt; maer de voornaemste Poort (die in der daedt een seer aensienlijcke is) is een van die / de welcke na de Stadt toe staen / door de welcke een yder dagelijcks uyt en in gaet / blijvende d'andere gesloten / tot dat de Groote Heer / of yemandt anders van de Grooten eenige van de selve openen doet.

Gelegentheydt.

De voornoemde en gemeene Poort / wordt by den dagh bewaert door een groote bende Capoches, die by beurten verlost worden / en soo by nacht weder by anderen / al welcke Capoches onder het bevel

van

Bewaringe. van een ander Capoche-Basse staen / welcke Capoche-Basses ses in het getal verbonden zijn / dat een yder van hen een weeck binnen in het Seraglio moet blijven. Buyten de Poort omtrent 10 of 12 stappen/ staet een kleyne wooning van plancken opgeslagen / die men / op raders staende / versetten kan / waer men wil / in de welcke alle nachten een bende Janitzaren de wacht heeft / die op alle gelegentheyt die van binnen konnen waerschouwen / en kennis geven / van al watter buyten magh omgaen.

Aen de Zee-kant is het niet minder des nachts bewaert / dewijle in de wacht Torens / die op de mueren staen / geduerigh verscheyde Agiomoglians de wacht houden / die by alle voorvallen vaerdigh zijn / de wachters van binnen te waerschouwen / en op dat geenigh Vaertuygh yets mocht komen te ondernemen / hebben sy hun geladen geschut en Busschieters by der handt.

Vertrecken. In dit Serraglio zijn menighten van treffelijcke Kamers en Vertrecken / al naer het saysoen of tijdt van het Jaer begemackt; van de welcke het meeste gedeelte nevens de aerde staen / eenige op de heuvelen die daer binnen zijn / en andere na de Zee-kant diese Kiosks, Belvederes, of plaetsen van een vermakelijcke uytsicht noemen; dienende oock voor Banquet-huysen / in dewelcke de Groote Heer somwijlen alleen / maer meest met sijn Vrouwen of Bywijven / tot sijn vermaeck gaet. Onder de voorseyde Kamers is oock die in de welcke de Groote Heer de Gesanten ontfangt; en sijn Bassas in gewightige saken aenspraeck geeft. Dese Kamer staet op een schoon kleyn Nederhof / dat met veel lieflijcke en schoone Fonteynen verciert staet. Van binnen is sy met een Sofa of Throon verheerlijckt / bespreyt met seer kostelijcke Tapijten / van Goudt en Zyde / en met heerlijcke kleederen van Karmozijn / Felp / geborduurt met seer uytsteeckende Paerlen/ op de welcke de Groote Heer sit. De wanden rontsom in plaets van behanghselen zyn beset met seer schoone steentjes / beschildert met alderhande gebloemte en loofwerck / het welcke een seer aengename gesicht maeckt.

Aen dese Kamer is noch een kleynder vast/ wiens geheele binnenwand met silver platen met goudt doorwrocht / bedeckt staet; hebbende de vloer / met seer kostelijcke Persiaensche Tapijten / van zijde en goudt bedeckt. Tot dese Kamers en verblijf-plaetsen des

Hoven. Grooten Heers / zijn seer schoone Hoven en Tuynen / beset en voorsien met alderhande bloemen en vruchten / die in dese gewesten konnen gevonden worden / met menighte van seer vermakelijcke wandelingen; beslooten met hooge Cypresse-boomen aen beyde zijden / en Fonteynen in soodanigen overvloet / datter by na aen yder wandelwegh een te sien is / zijnde soo pleysant dat de Groote Heer gemeenlijck daer sijn vermaeck in schept.

Behalven de voorseyde Kamers / die seer menighvuldigh zijn/ en alleen dienen/ voor des Keysers eygen Persoon / zijn noch de ver-

verblijf-plaetsen voor de Vrouwen / dewelcke by na een gedaente van een Klooster uyt maken / daer de opperste Sultana en de andere Sultanas, met menighte der Bywijven en hun gevolgh woonen. Vrouwen Serrail.

Van binnen heeft dit Serrail al het gemack / dat men sou konnen vereyschen / van Bedde-kamers / Eet-zalen / Vertreck-kamers/ Bad-kamers / en andere diergelijcke noodtwendigheden. Daer zijn van gelijcken oock verscheydene Kamers en wooningen afsonderlijck gebouwt / dewelcke dienen voor de voorname Bevelhebbers / en voort vervolgens de minder Beampten / zijnde oock elck voor het sijne soo wel versien / dat niemant gebreck aen eenige nootwendigheden behoeft te lijden. Onder dese zijnder twee seer groote gebouwen/ van dewelcke de eene de Hazineh of groote Thesaurye of Schat-kamer / en de andere des Keysers Garderobbe of Gewaedhuys is: dese zijn twee seer fraye gebouwen/en ter oorsaeck van hunne dicke mueren en stercke yfere vensters / veyligh en seecker genoegh; gelijck oock yeder van deselve een yseren deur heeft / die beyde altoos geslooten gehouden worden / maer die van de Schatkamer wordt met des Keysers Zegel verzegelt. Kamers voor de Amptlieden.

Gebouwen. In het voorseyde Serail heeft men oock Kamers voor Gebeden/ voor Baden / voor Schoolen / Slachteryen / Kokens / Distilleerplaetsen / plaetsen om te zwemmen / plaetsen om Paerden te berijden / plaetsen om te worstelen / Doelens om naer het wit te schieten/ en om kort te zijn / al wat tot noodtdruft / gemack / of vermaeck mach dienen.

Op het eerste inkomen in het Seraglio, is een seer groote en aensienlijcke Poort / in welcks Portael / altoos een Wacht van omtrent 50 Mannen is/ hebbende gedurigh hun wapenen by sich/ als Roers/ Bogen en Swaerden. Wanneer men dese Poort is doorgegaen (door de welcke de Bassas en diergelijcke Grooten te Paerd mogen rijden) komt men in een seer ruym Pleyn of Neder-hof / hebbende omtrent de lengte van een vierdendeel van een Italiaensche mijl; en byna soo veel in de breedte: aen de slincker handt van dat Pleyn / niet verre van de Poort/ is een Plaets/ daer men de Paerden en Menschen / in regenachtigh weder/ kan onder verschuylen. Ter rechterhant is een Gasthuys voor de sulcke / als in het Seraglio komen sieck te worden/ in het welcke alle noodtwendigheden gevonden worden / zijnde een Eunuchus of Ontmande daer over gestelt/ die menighte van mindere Dienaren onder sich heeft/ om op de Siecken te passen. Van gelijcken oock aen de andere zijde / ter slincker handt is een seer groote ruyme Plaets of Verdeck / in de welcke Timmerhout / Karren / en diergelijcke dingen bewaert worden / om in tijdt van noodt die by de handt te hebben; boven welcke Verdeck een groote Zael is / voorsien met alderhande Wapenen / van de oude en nieuwe slagh. Oeffen en vermaeckplaetsen.

Wanneer men dat Pleyn over is / vindt men een tweede Poort door de welcke de Bassas van hun Paerden af stijgen) die een weynig Verdeelingen.

 kleyn-

kleynder is als de voorige / maer weder veel fraeyer en kostelijcker; onder dese is oock een statelijck Portael / alwaer van gelijcken een Wacht van Capoches, met hun wapenen / gelijck aen de eerste Poort / gevonden wordt. Wanneer men daer door gaet / vint men een tweede Pleyn / kleynder als het voorgaende / maer ongelijck veel schoonder / ter oorsaeck van de lieflijcke Fonteynen / en Wandel-plaetsen / omgort met Cypresse-boomen / en lieflijcke groene Gras-weyden / op de welcke de Gazels en Geyten hun Jongen voort brengen / en voeden / invoegen het een seer vermakelijke plaets is. Over dit Pleyn moet een yder / behalven alleen den Grooten Heer / te voet gaen. Aen beyde de zijden van de geseyde Poort / is een opene Galderye / rustende op seer statelijcke Pylaren / buyten de welcke de Chiaussen, de Janitzaren en de Spahis gewoon zijn / in rangh en op ryen te staen / alle in seer nette en fraeye kleedingen / terwijl een groote Divan of Raets-vergaderingh / op de komst van eenigh vreemt Gesant / om den Grooten Heer de handen te kussen / gehouden wordt. In het selfde Neder-hof / op de rechterhandt / zijn al de Koockens / negen in het getal / hebbende yeder sijn bysondere Kocks en Dienaers. De eerste en grootste is die van den Grooten Heer / de tweede die van de eerste Sultana, de derde die van de andere Sultanen, de vierde die van de Capi Agaas, de vijfde voor den Divan, de seste voor de Agaas, des Keysers Edel-lieden / de sevenste voor de mindere Dienaren / de achtste voor de Vrouwen / en de negenste voor de onder dienaers van den Divan.

Op de slincker-hant van dit Neder-hof is des Keysers Stal / van omtrent vijf of ses-en-dartigh seer schoone Paerden / die sijn Hoogheydt alleen voor sijn oeffeningh houdt. Boven desen Stal zijn Kamers in de welcke de toestel van dese Paerden bewaert wort; dewelke in der daedt van onwaerdeerlijcke kostelijckheydt zijn: want de Breydels / Borst-strengen of Pettoralen en Staert-strengen / zijn soo dick met alderhande Edele gesteenten beset / dat de aenschouwers daer voor verstomt staen.

Dicht by deselve Stal / zijn seeckere gebouwen / voor de dienst van de bedienaers en Amptenaren van den Divan: en wanneer men twee derden deelen van dat pleyn over is / ontmoet men de plaets in dewelcke de Divan gehouden wordt / waer aen de Hazineh vast is / die de uytterste Hazineh of Schat-kamer genoemt wordt / die soo haest als de Divan geëyndight is / met het Zegel van den grooten Vizir weder verzegelt wordt. Nevens aen de Divan, maer een weynigh achterwaerts / en na de slincker-handt toe is de Poort / door de welcke men in het Vrouwen getimmer gaet / die se des Koninginnes of Sultanas Poort noemen / die door een bende van zwarte Ontmande bewaert wordt.

Het voorseyde Pleyn eyndight aen de derde Poort / die des Keysers Poort geheeten wordt / leydende tot de Kamers en verblijfplaetsen / die alleen voor hem en sulcke Edel-lieden als geduerighlijck nacht en dagh op hem passen / gehouden worden / en niemant anders vermagh daer binnen te komen / ten ware uyt een volkomen bevel van den Grooten Heer (wel verstaende luyden van groot gesach) behalven die tot de Keucken behooren / of anders geneesmeesters / en diergelijcke / die alleen op toestant van den Capi-Aga, soo veel als den Opper Kamerlingh van het Serrail, mogen binnen komen.

Wanneer men dese derde Poort doorgegaen is (die mede een seer schoon Portael heeft; soo ontmoet men terstondt de voornoemde Kamer / dewelcke tot openbare audientie en aenspraeck gehouden wort. Aldaer is oock een ander seer schoon Pleyn / gevloert met seer schoonen Marmer / met Mosaisch werck doorwrocht / en verciert met verscheydene schoone Fonteynen / en kostelijcke gebouwen aen beyde zijden / in dewelcke de Keyser / gemeenlijck eet en sijn tijtkortingh neemt.

Het gebeurde dat ick het geluck had / zijnde de Groote Heer ter Jacht door den Kassias van den Bostangi Bashe, die my groote genegentheydt en vrientschap toedroegh / onder sijn geleyde in het Serraiglio te geraken / in komende door een Poort aen de waterkant / alwaer ick veel van des Keysers achterste Kamers / beneffens verscheyde Bagnos en Bade-plaetsen / en andere seer treffelijcke en vermakelijcke dingen / beschouwde. Bysonderlijck sagh ick een rye van Somer-gemacken / op het hooghste van een kleynen heuvel / soo wel geschickt / met Zalen en Kamers / soo vermakelijck gelegen / en soo rijckelijck toegemaeckt / datse met recht het verblijf van sulck een groot Monarch mochten genoemt werden. Onder alles wasser een Zael open staende na het Oosten toe / maer met seer schoone Pylaren onderstut. Dese Zael had haer uytsicht / op een door konst gemaeckt / vierkante water lack of Meyrken (die sy Hawoor noemen/) voortkomende van ontrent dartig Fonteynen / die op een slagh van Terras of aerden hooghte gemaeckt stonden / zijnde alle van seer schoonen Marmer / en het geseyde water lack omringende / soo dat het water van de bovenstaende Fonteynen in dien water-tancker of back neder liep / van waer het weder door seecker waterleydingen in eenige bystaende Hoven liep / twee Mannen mochten nevens malkander op het Terras wandelen / en aldaer aenhooren een over soet geluyt / het welcke het water door de loode pijpen maeckt / soo dat het een plaets van een uytsteeckende vermaeck was. In het Meyrken was een kleyne schuyt / in de welcke / gelijck my geseght wiert / de Groote Heer menighmael met sijn Stommen en Bootsemakers gingh / latende hen op en neder roeyen / al spelende met deselve / en hen dickmaels doende over boort springen; menighmael oock gaende met hen / boven op het Terras, stiet hy den een of den ander van boven neder in het water /

Binnen gesicht van het Serrail.

over hals over kop / zijnde dat een van sijn bysonderste vermakelijckheden.

Slaep-kamers van den Grooten Heer.

Ick sach oock door een veynster / staende in de muur van de geseyde Zael / in sijn Hooghepts slaepkamer. De muren hier van waren bedeckt met steenkens van het fijnste Chineesche Porcelepn / beschildert met bloemen van alderhande verwe / het welck een seer aengenaem gesicht maeckt ; de Voorhangsels waren van goud Laken van Bursia , en hun boorden van Carmosijn Felp / geborduurt met goud en paerlen. De Posten van sijn Bedstede waren van Massijf silver / hol van binnen / en boven op den top waren in de plaets van knoppen / Leeuwen van Christal. Het Behangsel was van Goudt Laken / en soo waren oock de Bulsters en Matrassen. De Vloer van dese Kamer / als mede van de andere / was bedeckt met seer kostelijcke Persiaensche Tapijten / of Alcatijven / gewrocht van Zyde en Goudt ; en de sittingen met de Kussens om op te leunen / waren van Goud Laken.

In het midden van de Kamer hingh een seer groote Lantaerne / rondt van gedaente / hebbende de stijlen van silver vergult / seer dicht met Robijnen / Emerauden en Turkopsen beset. De Glasen waren van seer fijnen Christal / al het welcke een seer schoonen gedaente maeckte ; ick sach oock het Lampet met de Schotel / daer sich de Groote Heer in wascht / zijnde van enckel goudt / dicht beset met Robijnen en Turkopsen / die geen kleyn verciersel tot de Kamer bracht. Achter dese voorseyde Zael was een Plaets voor de oeffeningh van de Boogh ; hier sach ick menighten van kostelijcke Bogen en Pijlen / gelijck my oock getoont wierden / sulcke vreemde door scheuten / door den Keyser selve / door koper en yser gedaen / dat het een ongeloofiijcke saeck scheen te zijn / dat sulcks door den arm van een Mensch konde geschieden.

De Huysinge die de publijcke of openbare Divan genoemt wordt / was eerst voor eenige weynige Jaren gebouwt / het werck is vierkant / en omtrent 8 of 9 schreden in het vierkant ; achter de voornaeme Kamer was noch een ander Vertreck / tot dienst van de eerste / gelijck oock noch een ander als men in den Divan komt / op de rechte handt / zijnde alleenigh met een houten tralie afgesondert / met noch andere een weynigh van den Divan af-gelegen / als dienende tot bysondere verrichtingen ; dese wordt de algemeene en openbare Divan genoemt om dat een yder persoon / wie hy oock sou mogen zijn / om Recht te versoecken / aldaer toeganck heeft.

Van die in het Serraiglio woonen.

Wat vorder die gene / die in het Seraglio sich onthouden / mach aengaen /, daer van staet ons te seggen / dat sy alle / het zy Mannen of Vrouwen / Slaven en Slavinnen van den Grooten Heer zijn / gelijck oock al sijn Onderdanen : want gelijck hy alleen hun Opperheer is / alsoo erkennen sy alle / dat sy oock besitten en genieten / en alleenigh van sijn gunst en goethepdt voortkomt. Dit Serail mach

met

met recht de Zaepplaets / of het Plantsoen van sijn Dienaren / genoemt worden / dewijl al sijn voornaemste Beampten / aldaer hun opvoeding hebben.

Dese die binnen de derde Poort / des Konings Poort genaemt / sich bevinden / zijn omtrent 2000 sterck / soo mannen als vrouwen / van de welcke de Vrouwen out en jong / d'een met d'ander / des Keysers byslaepsters / oude Vrouwen en Dienaressen omtrent 11 of 1200 in 't getal mogen zijn. Dese die ter oorsaeck van hun schoonhept aldaer bewaert worden / zijn al jonge maeghden die van vreemde volckeren genomen en toegebracht worden / de welcke na dat sy goede manieren / en het spelen op Snaren-spel singen / Danssen / aerdigh wercken en naeyen hebben geleert / den Grooten Heer / als hooghwaerdige giften worden toegebracht. Het getal van dese neemt dagelijks toe / na dat se veel of weynigh van de Tartaren , of door de Bassas en andere Grooten / toegesonden werden / sy nemen oock dickmaels wel af in getal / wanneer den Groote Heer / om sommige oorsaken den een of den ander uyt sijn / in het oude Serraiglio verhuysen doet ; welcke oock een seer schoone en groote plaets is / gelijck hier na sal geseght worden.

Maeghden Turcks gemaeckt.

Soo haest als dese Maeghden in het Serrail komen / worden sy Turcks gemaeckt / het welck alleen met dese plechtigheden geschiet / dat sy hun voorste vinger opsteecken en seggen : Las illas Heh il alla Muhamed resull allah : dat beteeckent / daer is geen Godt als Godt alleen / en Mahamet is Godts Bode. En na dat sy in jaren en gestalte zijn / (zijnde voor heen ondersocht en ondervraeght door een Vrouw diese Cahyah Cadun , of Moeder der Maeghden noemen /) sy worden in een Kamer gebracht / met die van de selve Jaren / geest en neyginge zijn / geplaetst en gehuysvest / om daer te samen te leven. In dit verblijf der Vrouwen / leven sy juyst gelijck de Nonnen in de Kloosters doen / sy hebben groote en ruyme Kamers / daerse by een zijn / en hun slaep-plaetsen zijn genoegh voor hondert / yeder / sy slapen op Sofaes of Beddingen / die aen beyde zijden van de Kamer gemaeckt zijn ; blijvende een breede en ruyme plaets in het midden / om te wandelen. Hun Bedden zijn seer hardt / en by yder tiende Maeght leyt een oude Vrouw. De geheele nacht over branden daer veel lichten in de Kamers / soo dat men gemackelijck de gantsche plaets / aen alle zijden kan over sien.

Leven der Maegden.

Dicht by dese Slaep-plaets hebbense hunne Baden en Keuckens / t'allen tyden tot hun gebruyck / met een groote menighte Fonteynen / door de welcke sy met water gedient worden. Boven de geseyde Slaep-kamer zijn verscheydene andere Kamers / op de welcke sy sitten te naeyen / of eenigh ander werck te doen / daer hun Koffers staen / in de welcke sy hun kleederen en toestel leggen. Wanneer sy eten / eten sy in een getal te samen / zijnde door andere Vrouwen gedient en opgepast / hebbende geen gebreck aen yets dat hen nodigh of

dien-

dienstigh is. Sy hebben van gelijcken noch eenige andere plaetsen daer sy te school gaen / en onderwesen worden / 't zy in het spreken of lesen van de Turcksche tael / of in het naeyen / borduren / of speelen op Instrumenten / of diergelijcke aerdigheden / daerse oude bedaeghde Vrouwen tot Meesteressen hebben. Sy hebben evenwel noyt eenige uuren tot hun vermaeck / om in de Hoven te wandelen / en hun gewoone tijdtkortingen te gebruycken.

De Groote Heer siet dese Maeghden noyt / als alleen wanneer sy hem eerst toegebracht worden / of anders dat hy daer een tot sijn Byslaepster begeert / in welcke gelegentheydt / hy die voorseyde Cabias Cadun, kennisse van sijn voornemen doet hebben / die daer op terstont soodanige verkiest als hy de bequaemste en minnelijckste acht te zijn / en hebbende die in een Kamer op twee ryen gestelt / brengt den Grooten Heer daer op binnen / die vier of vijf malen in het midden van dese twee ryen heen en weder wandelt / en na dat hy hen wel besien heeft / sonder evenwel een woordt te spreken / wanneer hy weder uyt gaet / sijn neusdoeck / die hem het beste aen staet / in de handt steeckt / het welcke het teken is / dat sy dien nacht by den Grooten Heer leggen sal / die daer over alle de vreught van de geheele Werelt betoont / en van de Cadun met alle bedenckelijcke cieraden en optoyselen / tot die Vorstelijcke bylage / bereydt en verbaerdight wordt / na de welcke sy des nachts na de Kamer gebracht wordt / daer binnen in het Vrouwen-getimmer / de Groote Heer haer beslapen sal / gelijcker verscheydene Kamers tot dien eynde zijn. Wannerse te bedde zijn / hebbense twee groote waslichten / die den geheelen nacht over branden / het eene aen de voet van de Bedtstede / en het ander by de Deur. Daer zijn oock door de Cadun verscheydene oude zwarte Morinnen bestelt / die by beurten / dien nacht in die Kamer de wacht houden / twee en twee / sittende de eene aen het voeten-eynde by het geseyde Licht / en de andere by de Deur / en wanneer sy willen / veranderen sy / en dan komen twee andere in hunne plaets / sonder het alderminste gerucht te maken / op dat de Groote Heer geen de minste ontrustinge kome te lijden.

Wanneer hy des morgens weder op staet / verandert hy sijn gantsche gewaet / van den hoofde tot de voeten (latende dat van den voorigen dagh voor die gene / daer hy by gelegen heeft / met al het geldt dat in de sack / of de kostelijckheyt die daer om en aen is / al was het noch soo veel) en gaet soo weder na sijn eygen verblijf / van waer hy haer terstont een geschenck van Juweelen / Kleederen en Geldt toe sent / of grooter of minder van waerden / na het genoegen dat hy van de Deerne heeft; op dese wijse handelt hy met al de andere / daer hy sijn genot af neemt; maer met en by de eene houdt hy sich wel langer als by den ander / en bewijst die grooter miltdadigheydt / na dat sijn genegentheydt sich meerder daer toe neyght en streckt; en indien het mocht komen te gebeuren dat een van de selve bezwangert wordt/

wordt / en sijn eerste geboorte ter Werelt brengt / die wordt met de naem van Koninginne Sultana genoemt; en indien het Kindt een Soon is / als dan wordt de selve met groote feestery in haer Staet bevestight / en in een bysondere wooning geplaetst / na haer staet en waerdigheyt als Keyserinne / met een gevolgh gelijck haer grootheyt vereyscht. De Groote Heer geeft haer oock haer onderhoudt en inkomsten / om het selve weech te schencken / om daer mede te leven na haer welgevallen; al die in het Seraglio zijn / bewijsen haer oock eerbiedigheydt als haer Opper-meesterssche.

De andere Vrouwen buyten haer / hoewel sy al Kinderen konnen voort te brengen / voeren den naem van Sultana, maer niet met byvoeghsel van Koningin; gelijck sy die de eerst-geboren Soon en Erfgenaem van het Rijck voortbrenght. Ondertusschen leven de andere Sultanen seer gemeensaem met malkander; wanneer sy willen / Der Sultanen. hoewel niet sonder afgunst en veynserye / altoos elck vreesende dat een ander meer van den Grooten Heer bemindt is als sy / hoewel sy uytwendighlijck malkander alle beleefthe yt en gunst bewijsen. Wanneer het gebeurt dat de eerst-geboren Soon en Erfgenaem van het Rijk komt te sterven en een andere van de Sultanen een tweede Soon over te winnen / als dan komt die tweede in de plaets van de eerste / en de eerste wordt maer Weduwe / een gemeene Sultana, en soo verwandelt die hooghste eernaem van den een op den ander.

In voorige tijden trouwde de Koningh sijn Koningin / maer nu blijft sy sonder Kebin of Douarire, of eenige Bruylofts plechtigheden / die echter anders niet is / als dat in de tegenwoordigheydt van den Mufti, de een den ander sijn Houwelijcks-beloften doet / daer van de Mufti een authentijck geschrift van getuygenis maeckt / niet alleen van wegen de onderlinge toestant van versameling / maer oock van wegen de Douarie die haer de Groote Heer toeleght. De reden waerom de Koninginnen nu / gelijck voor heen niet getrouwt worden / is / om des Grooten Heers middelen / niet door 500000 Checquinen of Ducaten 's Jaers te verminderen / hebbende Sultan Selim sijn Vrouw soo veel toegeleght / om daer mede te leven / Kercken en Gasthuysen te stichten / soo als sy wilde / en door een reglement vast gestelt / dat al sijn nakomelingen en opvolgers het selfde souden hebben te doen / indien sy een besluyt namen / om hun Koninginnen Sultanen te trouwen. Maer dewijl de inkomsten van den Grooten Heer wel andersints te besteeden zijn / doen de Bassas al wat sy konnen / om den selven van trouwen af te houden. Echter wort sy als een Koningin gehouden / en daer voor van al de Vorsten en Machten begiftight / oock door veertigh zwarte Ontmanden onder hun Kuzlar Aga opgepast. De Keyser leyt haer en andere Sultanen somwijlen wel te water uyt speelen / na sijn andere Serraglios toe / hebbende anders noyt verlof sonder hem uyt te gaen / en zijnde vorders de wegh van hun verblijf tot aen de Kaiks of Rоey-Jachten/

ten / met Kanifas beheynt / op datse van niemant gesien worden. Sy hebben anders geen gevolgh als hun Ontmande Swarten / en zijnde in het Vaertuygh sittense in de Kamer of Roef deun by een / wanneer de Roepers eerst inkomen / sonder hun te konnen sien.

Des Sultans Dochter / Susters en Moeyen / hebben oock hun wooningen in het Serraglio, en worden aldaer Koninckljjck gedient; en kostelijck in kleedingh gehouden / levende onder malkander in alderhande vermakelijckheden / tot dat het den Grooten Heer belieft / hen / den een of den ander Bassa of Vizir ten Houwelyck te geven / wanneer sy uyt het Serrail verhuysen / nemende yeder met sich een Kist / die hen de Groote Heer geeft / vol van Goudt-Lakene Kleederen / rijcke Juweelen en Chequinen, of Goude Ducaten / zijnde yeder Kist ten minsten 30000 Ponden Steerlingh / of tusschen de 3 of 4 Tonnen Goudts waerdigh / en dat is soo veel als hun Bruyt Schat. Sy voeren oock met sich uyt alles wat sy van tijt tot tijt hebben geweten by een te halen; en dat hen nu en dan gegeven is / dat somwijlen oock seer veel bedraeght / en indien de Groote Heer hen bysondere genegentheydt toe draeght / laet sy hen wel toe / soo veel Slavinnen / mits blijvende onder het getal van twintigh / en soo veel Eunuchen en zwarte Ontmanden / met sich uyt het Serrail te nemen / als hen goedtdunckt. Dese dragen oock de Naem van Sultanas, en genieten / voor hun leven het onderhout datse in het Serraglio hebben genooten / de eene 1000 de andere 1500 Aspers 's daeghs; alsoo behouden de Slaven en Ontmanden hun oude Soldye.

Houwelijk der Keyserlijcke Susters, en Dochters, &c.

Indien eenigh Bassa hebbende een Sultana getrouwt / van geen eygen Huys of wooninge voorsien is / soo geeft hen de Groote Heer een van de sijne / die hy met menighten heeft / op dat hun Huyshoudingh / met hun staet over een mogen komen. De Bassa of haer Man / daer tegen / is gehouden haer een Kibin of Bruydts-gave toe te leggen / zijnde ten minsten 100000 Chequinen, behalven Kleederen / Juweelen / en andere cieraden / maer hun Huys wort uyt des Keysers Schat-kamer op het kostelijckste toegemaeckt. Wanneer de Sultanen aldus getrouwt zijn / mogen sy met geen Mannen ter werelt verkeeren als alleen met hun Mans / maer wel met Vrouwen / en dat is gemeenlijck wanneer sy nu en dan in het Serrail gaen / om hun oude bekende te gaen besoecken / doch sulcks geschiedt niet / als met kennis en verlof van den Grooten Heer.

Dese Sultanen en Bassas Vrouwen / zijn voor het meeste gedeelte de Meesters van hunne Mannen / heeten en gebieden hen / soo als het hen gevalt / sy dragen altoos een Haniar, of Poingjaert / met kostelijcke gesteenten beset / tot teecken van hunne vooghdye; gevende hun Mannen den Naem van Slaven / en hen goet of quaet doende / na dat sy hun genoegen van deselve ontfangen. Somwijlen verstootense hun Mannen oock wel / en nemen een ander in de plaets; doch met toestant van den Grooten Heer / het welcke gemeen-

meenlijck de doodt en het verderf van dese arme Mannen is.

De andere Vrouwen die noyt het geluck hebben gehadt / van den Sultan bemint te zijn / leven / eeten en drincken te samen / en verslijten hun jonge Jaren onder een in snoode gedachten (want sy zijn te wel opgesloten en besorght / om yets quaets te doen) en wanneer sy nu oudt geworden zijn / dienen sy voor Meesterschen en Opsiensters van de jonge aenkomelingen; houdende het voor hun beste geluck van daer in het oude Serraiglio versonden te worden / waer uyt sy met toestandt van de Meestersche van het selfde mogen Trouwen / nemende met sich het geene sy door hun suynigheyt hebben konnen besparen. Maer wanneer de Groote Heer komt te sterven / moeten al dese arme verlatene Juffers en Sultanas, welcken naem sy verliesen / uyt het Serrail (behalven de Koninginne Moeder van den opvolgenden Heer /) en worden in het oude over gebracht / latende hun Soonen en Dochters / indien sy eenige hebben in het Koninckljjcke Serrail, om aldaer onder de bestieringh van andere Vrouwen / veeltijdts tot een treurigh eynde / voor soo veel als de Soonen belanght / opgebracht te worden. Wanneer de Vrouwen van het Serrail eenige misdaet komen te begaen / wordense seer strengelijck gestraft / en geweldigh door hun opsiensters geslagen / maer indiense sich moetwilligh en ongehoorsaem aenstellen / worden sy door order van den Grooten Heer / uyt dit in het oude Serrail geset / zijnde berooft en ontbloot van alles wat sy hebben; maer worden sy bevonden schuldigh aen Toverye / of eenige soodanige zwaren misdaedt / soo worden sy gebonden in een sack gestoocken / en soo by nacht in de Zee geworpen: soo dat sy in allen gevallen wel mogen maken dat sy gehoorsaem / en binnen de palen van betamelijckheydt besloten zijn en blijven / indien sy anders een goedt eynde van hun leven verloopen.

Straf over de Vrouwen in 't Serrail.

Van de AGIAMOGLANS,

Hoe sy genomen, verdeelt, en te werck gestelt worden.

INHOUDT.

Haer Opvoedingh. Oeffeningh en onderhoudt. Stomme praet. Eunuchen en Ontmande. Sieckte en Geneesmeester. Konincks Kinderen hun opvoedingh. Wijse van Maeltijden van den Grooten Heer. Bootsemakeren. Teeckenen van gunst. Vasten. Eeten van het Hof-gesin. Groote kosten in Sneeuw. Keucken-werck. Toestel van Beddingh en anders. Vrouwen slapen. Sieckte. Uytrijden van den Grooten Heer. Feesteryen.

HEbbende dus verre van de Vrouwen gesproken / staet ons nu noch yets de Mannen aengaende te seggen / en by namen van de Agiamoglans, die in het Serraglio dienen. Dese zijn omtrent de seven hondert in het getal / van twaelf tot twintig of dertig Jaren ouderdoms toe / ten uyterste / zijnde al verlochende Christenen / gelijck oock al de andere Agiamoglans zijn / die alle drie Jaren in Morea, en de andere Provintien van Albania vergadert worden ; sy zijn somwijlen meer / somwijlen minder in getal / na de redelijckheydt van de Capiches, die over die insameling gestelt zijn ; maer een geheele vergadering van dese Christen kinderen gaet seer selden het getal van twee duysent zielen te boven. Sy worden genomen uyt sodanige Huysgesinnen / daer men gelooft dat de beste Oorloghs-lieden in zijn / maer mogen niet boven de twael of veerthien Jaren oudt zijn / op dat mense te bequamer na de handt / en een nieuwe wijse van leven en Godtsdienst sou konnen setten. Wanneer sy verkregen zijn / wordense een wijl van de Capigis vast gehouden / en eyndelijck na Constantinopolen gesonden / om na de gewoonlijcke wijse verdeelt te worden.

Haer opvoedingh. Soo haest als sy aen de Porta komen / worden sy in Salonisch Laken gekleet / sonder onderscheydt van wat verwe het selve zy / met geele witte hoeden / na de gedaente van suycker brooden op het hooft. Zijnde vorders voor den eersten Vizir gebracht (die als dan met de andere

andere Bassas en Beampten van het Serrail verselt sit) maeckt hy een verkiesingh van een goede menighte / die hy oordeelt wel gemaeckt van lichaem / vol moeds / en vervolgens tot den Oorloghs en Wapenhandel bequaem te zijn. Wanneer sy dese keure heeft gedaen / worden dese Jongelingen door den Bustangi Bashe, in des Konincks eygen Serrail gebracht / en aldaer onder sulcke benden gesteecken / als eenigh gebreck aen hun volle getal hebben. Als dan wordense Besneden / Turcks gemaeckt / en voorts in de Turcksche Spraeck / in Lesen en Schrijven onderwesen. Het aldergemeenste is / datmense in het worstelen / spelen met de Boogh / springen / loopen / en diergelijcke lichamelijcke oeffeningen onderhoudt.

Een gedeelte nu van de rest wordt door den Grooten Vizir in al de Hoven en Huysen van den Grooten Heer / oock op Schepen als voor reeckeninge van den selven ter Zee gaen / verdeelt zijnde / de Oversten van deselve Scheepen / soodanigh aenbevoolen / datse dese Jongelingen weder sullen leveren / wanneer hen die weder afgeëyscht worden ; en soo doense met alle andere Werck-luyden en Konstenaers / diese dese Jongelingen aen besteden. Hy geeft oock wel eenige van hen over / in dienst van de Bassas en Grooten van het Hof / al onder de selve voorwaerde / maer dese zijn gemeenlijck het schuym van al de rest / en pas bequaem om in de Stallen / Koockens / en diergelijcke gebruyckt te worden ; de andere worden in verscheyde Serraglios, onder de bewaringh en tucht van verscheydene Eunuchen en Ontmanden gestelt / en bequaem geworden zijnde / onder de Janitzaren, in plaets van de ontbrekende / of die Otoracks, Emeriti en af-gediende zijn / en verlof hebben om te huys te blijven / gestoken.

Wanneer dese Agiamoglans aldus verdeelt zijn / vertoont de groote Vizir den Grooten Heer het Boeck / waer in al hun namen geschreven staen / die hen dan een yder sijn pensioen en onderhoudt toe leght / zijnde twee of drie / of ten uytersten vijf Aspers daeghs. De andere die in de Serraglios gebruyckt worden / stelt men eerstelijck in alle geringe arbeydt / hout kloven / keucken werck / roepen op de Roepjachten / leyden van de Jacht-honden / en diergelijcke te werck / mogende oock somwijlen / wel met verlof / ter noodt / uyt gaen / staen onder hun Oda Basses, en Buloc Basses, en worden oock / naer hun bequaemheyt of ouderdom gevordert / selfs wel tot de waerdigheydt van Bostangi Bassa, die des Keysers Kaick stiert / en met een Tulbant gelijck de andere Grooten gaet. Oeffening en onderhoudt.

Onder dese Agiamoglans of Tribuyt-kinderen / komen somwijlen oock wel geborene Turcken / maer seer selden / met toestant van den Grooten Heer / en uyt gunst van de Bustangi Bassa, om eenige behoeftige Ouders / die wenschen van hun Kinders ontslagen te worden / te wille zijn.

De Kamers / Baden en Kokens van de Agiamoglans, zijn rontsom

om de Wal en Muur / na hun eygene verdeelinge verdeelt / en gebouwt tot sulcken dienst en werck / als yder deel van hen is opgelegt. Wat hun onderhoudt aengaet / sy hebben vleesch met sop voor hun pottagie / en vorders broodt en andere noodtsakelijckheden / hen dagelijcks gegeven; en voor soo veel sy aen de Zeekant gelegen zijn / vangen sy menighte van Visch / van de welcke sy een deel verkoopen / en een deel tot hun eygen gebruyck houden. Sy slapen geduurigh in hun kleederen / alleenigh doense hun Boven-rock en Schoenen uyt / leggende des Winters tusschen twee Dekens / en des Somers tusschen twee dunne Kapetten.

Sy sien den Grooten Heer noyt / als wanneeer hy mocht komen voorby te gaen / of op de Jacht / daer hen de selve / om hun raddigheydt / veeltijdts als Jacht-honden gebruyckt: maer wanneer sich de Groote Heer in sijn Hoven / met sijn Vrouwen wil vermaken / moeten al de Agiamoglans, op een gegeven teken / aen een kant maken / en niet weder te voorschijn komen van de water-kant / daerse op den Oever mogen gaen wandelen / voor dat de Sultan met sijn Vrouwen vertrocken is: en of yemandt sich hier of daer in een hoeck mocht soecken te verbergen / om een gesicht te hebben / die wordt / des betrapt zijnde / terstondt ter doodt gebracht. Een yder dan / soo haest het teken gegeven wordt / packt sich sijn best uyt den wegh / soo verre als hy kan / om in geen vermoeden te vallen. Hun verwachte dienst is / als geseght is / verscheyden / na hun bequaemheyt / maer het nutste en gemeenste is / datse Janitzars, en in den Oorlogh en bewaring der Grooten gebruyckt worden.

Behalven de Vrouwen en Agiamoglans van dit Seraglio, zijnder noch menighte van andere Dienaers / voor alderhande noodtwendigheden en diensten / als oock Maeckgecken van alle slagh / Musicanten / Worstelaers / en menighte van Stommen jong en oudt / die de vryheydt hebben / van / met toestant van den Capi Aga, uyt en in

Stomme praet.

te gaen. En het is een bedenckelijcke saeck / dat soo wel de Keyser als de andere konnen wel en onderscheydentlijck / alla mut esca, stommeling redenen voeren / en sich onderlinge verstaen / door teeckenen / niet anders dan offe spraken / een saeck die de deftigheydt der voorname Mannen niet qualijck past / als die van hun Dienaren niet veel praets mogen veelen. Het selfde wordt oock onder de Sultanas gebruyckt / by de welcke oock veel stomme Vrouwen / soo out als jong / gevonden worden / konnende soo sy als de Grooten / en den Grooten Heer selve / daer door / met te minder krencking van hun stemmigheyt / met hun Volck boerten en jocken / als hen wat vermaecks lust.

De Sultanas hebben / behalven de Swarten / geen witte Ontmande in hun dienst / maer wel de Groote Heer / tot bewaringh van sijn Poorten / en de oudtste en waerdighste van dese / worden soo omtrent den Keyser / als in andere gewichtige diensten gebruyckt. De eerste van die half Mannen is de Capi Aga, de opperste van al de Ontmanden.

den. De tweede is de Hazinegdar Bassa, soo veel als Opper-schatmeester. De derde is Kelerge Bassa, de Meester van de Kleer-kamer. De vierde is Sarai Agasy, of de Huysmeester van het Serraglio, hun Pensioenen en Gagien zijn verscheyden / dat van den Capi Aga is van acht Sultaninen 's daegs / behalven kleederen en andere noodtsakelijckheden / soo veel als hy begeert / behalven groote vereeringen / van die gene / die sijn gunst soecken / die daer over een grooten schat vergaderen kan / en soo met den anderen na vervolgh. Dese vier

Eunuchen en Ontmande.

Ontmanden mogen Telbents of Tulbanden / soo wyse noemen / dragen / en zijn van een yder met groote eerbiedigheyt bejegent; maer de drie laetste mogen door sich selven tegen den Grooten Heer niet spreken / maer alleen antwoorden / wanneer hen yets gevraegt wort / hoewel sy meest altijdt / omtrent hem zijn. Al de Gesnedenen in het Serrail mogen omtrent een hondert in het getal zijn / zijnde niet alleen uyt / maer selfs glad af-gesneden / maer niet tegen hun wil / op hoop van een goet leven en staet / gelijck hen oock meerder als de andere Dienaren toevertrouwt wordt.

Wat de Swarte Gesnedene aengaet / die zijn hoe leelijcker hoe beter / en laten daerom niet al de noodtwendigheden voor de Vrouwen te verhandelen. Wanneer by geval yemandt van de Vrouwen komt

Sieckte en Genees-meester.

sieck te worden / wordt versocht dat de Hekin Bassy, of des Keysers Genees-meester by hem komen mach / die daer over eerst verlof van sijn Hoogheyt hebben moet / en zijnde toegelaten in te gaen / door de Poort der Sultanen, siet hy niemandt als de zwarte Ontmanden / zijnde al de andere Vrouwen in een andere Kamer vertrocken / de welcke hem in den Kamer van den Siecken brengen; dese zijnde wel dicht van den top des hoofts tot de voeten toe met Floers en Lampers bedeckt / houdt alleenlijck haren Arm buyten / op dat de Genees-meester haer Pols mach tasten / dewelcke / soo haest hy / het geen te doen valt / geordonneert en bestelt heeft / wederom sijns weegs gaet / den selven wegh die hy gekomen is. Maer of de Siecke / de Koningin / of yemandt van de Sultanen was / alsdan is haer arm en handt / die sy van het Bedde af steeckt / met een fijn stuck Zyde of Taffetas bedeckt / want haer vleesch mach geensins gesien worden / noch mach oock de Arts yets seggen dat sy hoort / maer zijnde aenstonts weder uyt de Kamer gegaen / ordonneert dan / het geen hy te ordonneren heeft / het geen meestendeel is / na de gemeene gewoonte der Turcken / een slagh van openende Sherbeth, want seer selden gebruyckense eenigen ander hulp-middel / gelijck ick oock hun wetenschap niet genoeghsaem oordeele te zijn / om yder sieckte sijn hulp-middel voor te schryven: maer of het geviel dat'er een Wondmeester van noden was / soo moet sy doen wat sy kan / sonder omsien / dewijl'er geen middel is / om haer vel voor die te verbergen. Maer wat de andere Vrouwen / die geen Sultanen, of ten minsten niet op het alder meeste bemint zijn / aengaet / dese een Wond-meester.

ster van noden hebbende / worden na het oude Serrail gesonden / om aldaer genesen te worden.

Konings kinderen hun opvoeding.

De Sonen van den Grooten Heer / de welcke hem door sijn Koningin geboren worden / worden te samen / in het bysonder/door daer toe verkorene Voedsters op gebracht; maer indien hy Sonen by andere Vrouwen heeft / die worden bysonder/ en niet met dese eerste op gebracht/so dat yder Moeder sorge voor haer eygen Kinderen draegt/ en dat met groot nabedencken en jalousye / evenwel mogen de Kinderen wel te samen speelen / tot dat sy ses of seven Jaren oudt worden / onder dies worden sy seer nauw waer genomen / en kostelijck gehouden. Sy leven onder de Vrouwen / tot dat sy 9 of 10 Jaren oudt zijn / en omtrent den ouderdom van 14 Jaren worden sy besneden / het welcke met seer groote statie toe gaet / voornamentlijck de oudtste Soon van den Grooten Heer. Gedurende de tijdt / diese omtrent de Vrouwen zijn / hebben sy hunne Hojah of Onderwijsmeesters / om hen te onderwijsen / die hen van hun Vader worden toe-geschickt / en dagelijcks in het Vrouwen Serrail komen / daer se in een Kamer by de zwarte Ontmanden worden gebracht / sonder opt eenige Vrouwen te sien / alwaer de Kinderen by hen komen/ zijnde met twee zwarte Vrouwen Slaven verselt en geleert worden/ soo veel uuren / als hun Onderwijser is toegelaten te vertoeven/ die daer mede weder heen gaet.

Wat nu de Dochters aengaet / daer wordt soo veel staets niet van gemaeckt / gelijck oock de Koning hun soo veel liefde niet toe draegt/ gelijck sy oock in geen vermoeden komen over eenige saken / die den Staet aengaen / echter worden sy van den Grooten Heer hun Vader wel besorght / in geval sy tot houwbare Jaren komen.

Na dat de oudtste Prins besneden is / indien het de Vader ondienstigh acht / hem langer by sich te houden / besorght hy hem van alle noodtwendigheden / om hem buyten het Hof te senden / om de Werelt te sien / om des te bequamer tot de Heerschappy te zijn / wanneer hy na sijns Vaders doodt / tot de Regeering mocht komen; sendende met hem een van sijn voornaemste Ontmanden / om sijn Opsiender te zijn / met verscheydene Dienaren / om op hem te passen / al de welcke hy uyt sijn eygen Serraglio verkiest. Hy leght hem oock genoeghsame inkomsten toe / om sijn staet als een Prins te houden / gelijck hy oock sijn andere Sonen doet / indien hy de selve mede soeckt te versenden; zijnde dan alles tot de reyse vaerdigh / en hy sijn afscheyt van Vader en Moeder genomen / en van hen groote geschencken ontfangen hebbende / doet hy het selfde van de Sultanen, en hooge Bedienden / en Bassas, en begeeft sich soo na Magnesia, een Stadt in Asia, om aldaer de bestiering van die Lant-vooghdy waer te nemen / sonder daer evenwel anders / als onder het Opper-gesagh van hun Vader te gebieden. En indien hy by geval de bepaling van sijn last en commissie mocht komen te buyten gaen / sou hy sich wel haest



haest de hooghste ongenaden van een nadenckend Vader op den hals halen / waer over de Ontmande die by hem is / genootsaeckt wort geduerigh van alles wat'er omgaet / berichtingh aen den Grooten Heer / en den eersten Vivir te geven / en van gelijcken van Constantinopolen sijn orderen te ontfangen.

Al de spijse in het Serrail worden meestendeel / door de Agiamoglans, die daer toe opgebracht zijn / toegemaeckt / hoewelder meer als twee hondert Onder-Kocks / onder hen staen. Des Koninckx Koocken begint voor dagh gemeenlijck te wercken / want sijn Hoogheyt vroegh op staende / moeter altoos yets voor hem vaerdigh zijn / en meenighmael eet hy wel drie of viermael des daeghs / gemeenlijck middaghmaelt hy des morgens ten thien uuren / en houdt sijn Avondtmael te sessen in den avondt / soo wel des Somers als des Winters. Wanneer hy lust om te eeten heeft / geeft hy sulcks den Capi-Aga te kennen / die terstont een Ontmande affsent / die sulcks den Opper-Kock te kennen geeft / die het geen hy toegemaeckt heeft / Schootel voor Schootel op sijn Hoogheyts Tafel brenght / waer op deselve neder sit / op de Turckshe wijse / als de Kleermakers / met de beenen kruysweeghs / hebbende een seer kostelijck Geborduerden hant-doeck voor sich gesprept / op sijn knien / om sijn Kleederen niet te bevlecken / en noch een ander hangende op sijn slincker arm / die hem voor een servet dient / om daer sijn mont en vingers aen af te wisschen. Men snijdt hem niet te vooren / als andere Princen gewoon zijn / maer helpt sich selven / hebbende voor sich op een stuck Bulgarisch leder / dat hem voor een Tafel-laken verstreckt / schoon wit Broodt / van drie of vierderhande slagh / seer versch en wel geresen. Hy gebruyckt noch Mes / noch Vorck / maer alleenlijck een houten leepel / die hy twee voor sich heeft leggen / om hem de eene tot het eeten van sijn Pottagie te dienen / en de ander om nu en dan een leepel van seer leckere Syroopen te nemen / die van alderhande vruchten gemaeckt / en met Limoen-sap / en suycker toegemaeckt is / om daer mede den dorst te lesschen. Hy proeft van sijn Schootels den een voor / en den ander na / en wanneer hy met die gedaen heeft / worden die weder afgenomen. Sijn spijse is soo mals en leckerlijck toegemaeckt / dat hy geen Mes ter werelt van nooden heeft / om deselve te snijden of te kerven; maer hy pluyst het vleesch seer gemackelijck / met de vingers van de beenen af. Hy gebruyckt geen zout op sijn Tafel / noch eenige Voorspijse / maer valt terstont op vleesch / en besluyt sijn maeltijt gemeenlijck met een Taert of soo yets.

Sijn ordinare spijse is gemeenlijck (gelijck my door eenige van de Aschies of Koocken-meesters gesegt is) thien gebradene Duyven in een schootel / twee of drie Gansen in een schootel / Lams-bouten / Kieckens / en somwijlen wel eenigh wild Gevogelte / maer seer selden; en het geen hy gebraden op sijn leder Tafel krijght / dat

Spijse en wijse van leven.

Wijse van Maeltijden van den Grooten Heer.

krijght hy oock gesoden / hebbende bysondere leckere Saucen voor yeder schootel beneffens andere ingredienten / die den mont seer smakelijck en aengenaem zijn. Hy heeft van gelijcken Sop en Bouillon / als de Franssen het noemen / van alderhande slagh / en verscheydene Porceleyne Schootelkens met Conserven en Syroopen / oock Taerten en Pasteyen / naer hun wijse van vleesch toegemaeckt / en hebbende sijn Mael geëyndight / drinckt hy een teugh Sherbeth, (en dit doet hy maer eenmael op yeder Mael /) staende by hem in een diepe overdeckte Porceleyne Kop / op een platte onderschootel.

Terwijl hy aen de tafel sit / hoortmen hem selden tegen yemandt Bootsemakeren. spreken / ondertusschen staender verscheyden Stommen en Bootsemakers ontrent hem / om hem wat vrolijckheydt aen te doen ; makende al de boetseryen en snakeryen met malkander diese konnen ; al sonder een woort te spreken Alla Mitesca ; het welck sijn Hoogheyt evenwel genoegh verstaet ; dewijlse hun meningh door tekenen genoeghsaem weten uyt te drucken / en of het by geval gebeurt dat hy een woort of twee komt voort te brengen / sulcks geschiedt om yemandt van sijn Agaas, die by hem staen / te begunstigen / werpende Teekenen van gunst. hem een vol broot van sijn tafel toe / het welcke voor een bysonder gunst en genade gehouden wordt / het welcke hy weder onder sijn Maekers verdeelende / maeckt hem alsoo door de tweede handt deelachtigh aen die gunst.

De schootels voor den tafel van den Grooten Heer zijn al van enckel gout / gelijck oock de decksels daer van zijn ; staende alle ter bewaring van den Kielergy die de opsicht over de Koocken heeft / gelijck oock al de geele porcelaine schotels die oock seer kostelijck en nauwelijcks voor gelt te krijgen zijn / uyt de welcke de Koning eet / ten tijden van de Ramazan, soo veel als hun vasten / die een geheele Maentijdt duert / na welcke viertijdt die Maent oock sijn naem Vasten. heeft. Gedurende dien tijdt eeten sy noyt over dagh / maer alleenig in de nacht / sonder evenwel eenigh onderscheyt in eenigh eeten te maken / ten ware omtrent Swijne-vleesch of yets dat verworght is / van het welcke te proeven hen door hun wet verbooden is. Seer selden eet de Groote Heer eenigen visch / ten ware wanneer hy buyten met sijn Vrouwen / in eenige van sijn Lust-huysen aen de Zeekant is.

De spijse die van sijn tafel komt / wort terstont tot die van de Agas gebracht / die op hem passen / soo dat de selve daer mede / beneffens hun eygene gerechten / het seer wel hebben te stellen. Terwijl de Agaas eeten / verdrijft de Vorst sijn tijdt met sijn Stommen en Bootsemakers / die hy op alderhande manieren quelt en tockelt / om welck verdriet / soo het anders soo te noemen is / weder goedt te maken / geeft hy hen geduerighlijck weer een stuck geldts / daer hy altoos de sacken van voorsien heeft : het overige weder van de tafel der Agaas, gaet na die van de witte Ontmande / en andere dienaren.

naren. Ondertusschen wordt oock al de andere Jongelingen hun spijse toegebracht / zijnde twee bollen broodt 's daeghs / en een wey- Eeten van het Hofgesin. nigh gekoockt Schapen-vleesch / en Pottagie van Rijs / vermengelt met Booter en Honingh / bestaende meer uyt sap als vaste stoffe / zijnde maer dun van Rijs / en soo weynigh vleesch daer in / dat het pas de smaeck daer van heeft / om hun broodt daer in te soppen.

Aen de andere zijde wordt door de zwarte Ontmande / de spijse aen de Koningin de Sultanen, en de andere Vrouwen toegebracht / in dewelcke toe te brengen en op te disschen deselve ordere / die omtrent de Majesteyt gepleeght is / waergenomen wordt / maer met minder statie. Des Koninginnes schootels zijn van vertint Kooper / maer seer net en schoon gehouden / oock eenige van wit Porcelain / zynde evenwel te verstaen / dat voor haer eygen mondt / sy mogen gedient zijn / soo als het hen behaeght / hoewel hun ordinare Serviest en tafel-gerecht niet als in Kooper bestaet.

Oock is den Grooten Heer menighmael een geheelen dagh onder de Vrouwen / eetende / speelende en slapende / by hen / van al het welcke niet veel kennisse genomen wordt / dewijl niemant hun doen derft verspieden / hoewel een voorval verhaelt wordt / dat eenmael de Mufti of Hooge-Priester in het voorby gaen / eenige dartelheden van den Grooten Heer / die de maet al wat te buyten gingen / waergenomen / en eenigh ongenoegen daer over betoont sou hebben : het welcke de Groote Heer vermerckende / had die den selven wederom doen roepen / en gevraeght / wat hy doen soude / in dien hy sulck een schoonheydt in sijn gewelt had / waer op de Mufti sou hebben geantwoort / hy wist niet wat hy doen soude / maer wel wat hem te doen betamelijck was / hoe het nu daer mede is of niet / soo veel isser van / dat sy als dan onder malkander seer kostelijcke Banckettten van alderhande leckernyen / delicatessen en lieflijcke vruchten aenrechten. Sy drincken hun Sherbeth in den Soomer met Sneeuw (daerse altoos wel van voorsien zijn) vermenght / en Groote kosten in Sneeuw. in der daet men wil dat het Sneeuw / dat in het Serraglio gebruyckt wordt ; de Poorte meer als 20000 Checquinen des Jaers / soo in giften / Ceremonien / en andere onkosten / over het halen van de Bergen / en het verbergen daer van in diepe Kelders / onder de Huysen / en andersints / komt te staen.

Kaes gebruyckense of makense daer noyt / maer alleen wort hen de Parmesaen door de Venetianen toegesonden / daerse graegh genoegh toe zijn / voornamentlijck wanneerse ter Jacht gaen. Versche Butter worter oock geen of weynigh omtrent Constantinopolen gemaeckt / (gelijckse oock niet veel Melcks gebruycken / als wanneer die suur geworden is / diese Yoghurd noemen) maer sy krygen die uyt Bogdania en Caffa over de Swarte-Zee, in groote Osse en Buffels-huyden / en die wordt alsoo in de Magazijnen opgeleght. Vruchten van alderhande uytgelesen slagh hebben sy binnen het Ser-

rail in overvloet / soo die hen toegesonden als die daer binnen en in de andere Hooven versamelt worden / soo dat men menighmael het overschot daer van / op seeckere plaets daer des Keysers vruchten verkocht worden / verkoopt / van het welcke het gelt den Bustangi Bassa wordt toegebracht / die het den Grooten Heer geeft tot sack-geldt / gelijck het genoemt wordt / die het oock aen sijn Stommen en Bootsemakers / met handen vol wech geeft.

Het gereetschap van de Koockens in het Serraglio, als Potten / Pannen / Keetels / en daer by behoorent Vaetwerck / is meest al van Kooper / maer zijn soo groot en worden soo schoon gehouden / dat het een aengename saeck is / deselve te sien. De Schootelen zijn mede meest van Kooper vertint / maer hoewel dagelijcks gebruykt echter soo schoon / dat het een lust te sien is / maer menighte worter dagelijcks van gestoolen / of wegh gesteecken / dewijler een groote menighte van is / en de opsicht als een saeck van weynigh belangh daer soo naeuw niet over is / soo dat de Defterdans menighmael by na van meningh geweest zy / die geheel en al van Silver te doen maken / en die de bewaringh van de Koocken en Onder-Hofmeesters aen te beveelen / om daer reeckeningh van te doen / maer het is tot noch toe niet ondernomen.

Keucken-werck.

Het gewaet van den Grooten Heer verscheelt gants niet van dat van andere / als alleenigh in de lenghte van sijn Vesten en Rocken / en de kostelijckheyt der selver. Sijn Schoenen zijn oock niet met yser gehielt / gelijck die van al de Turcken / maer zijn glat en geschildert even als kinder Schoenen / met knoppen en bloemen. Hy slaept op Matrassen van Fluweel of Goudt-Laken / in de Somer in Lakens van Shash, Geborduert met Zijde / en in de Winter tusschen deckfels van kostelijck Bont of Sabels / houdende den geheelen nacht een kleynen Telbenth of Tulbanth op sijn Hooft. En wanneer hy alleenigh in sijn eygen verblijf-plaets slaept / wordt hy altoos by de Pagies van sijn Kamer opgepast / die twee en twee by hem blijven / en alle drie uuren verwisselt worden / van de welcke de eene aen de deur van de Kamer / en de andere by het bedde staet / om hem geduerighlijck te decken. Wanneer het decksel hem mocht komen te ontschieten / en by der handt te zijn / indien sijn Majesteyt yets mocht komen te ontbreecken / in deselve Kamer in de welcke hy slaept / zijn oock altoos twee Vrouwen met Toortsen in hunne handt / sonder die te derven uyt doen / voor dat de Groote Heer opgestaen is. Gelijck het gewaet der Vrouwen weynigh van dat van de Mannen verscheelt / dragende Rocken en Broecken / Laersen en ysere hiel-stucken als de Mans / alsoo slapen sy oock gelijck deselve in hun linnen Broecken / en gefranjede Borst-rocken / die des Soomers dun en licht / maer des Winters dicker en warmer zijn. De Turcken gebruycken noyt geen Kamer-Kisten in hun Kamer / maer zijnde door den Natuer gedwongen / begeven sy sich tot hunne heymelijck-

Toestel van Beddingh en anders.

Vrouwen slapen.

heden / in afgesonderde plaetsen gemaeckt / alwaer Potten met water staen / om hen weder af te wasschen wanneer sy gedaen hebben / mogende sich met geen papier of diergelijcke behelpen als wy doen.

Wanneer eenigh gemeen Persoon komt sieck te worden / wordt hy in een Hant-kaire uyt sijn Kamer na het Siecken-Huys in het Serrail gebracht / alwaer na de Turcksche wijse op hem gepast wort / zijnde soo naeuw bewaert / dat hem niemant genaken mach : en wanneer hy weder gesondt is / wordt hy op deselve wijse weder uyt het Siecken-Huys na sijn Kamer gebracht. Sieckte.

Wanneer de Groote Heer uyt gaet / na de Stadt of te Lande / rijdt hy altoos te Paerde / en ten meestendeel / door de groote Poort van het Serrail, voornamentlijck wanneer hy naer de Moschea of sijn Godtsdienst gaet / het welck op Vrydagh (die hun Sabbath-dagh is) geschiedt / zijnde verselt met de Bassas en andere Grooten van de Poort; behalven menighte van sijn eygene bysondere Dienaren / die ter zijden van sijn Paert gaen / beneffens een Solacki met hun Boogen en Pijlen / tot sijn lijf bewaringh. Wanneer hy langhs de straet rijdt / groet hy het volck met toeknicken van sijn Hooft / en wordt weder van de menighte met toejuychen en gebeden voor sijn gesontheyt / en langh en geluck leven beloont. Nu en dan steeckt hy wel de handt in de sack / en werpt een hant vol of twee geldts onder het volck.

Uytrijden van den Grooten Heer.

De Dienaers van sijn Serraglio, die nevens sijn stegelreep gaen / hebben order soodanige Vertreck-schriften als sijn Majesteyt worden aengebooden / te aenvaerden / en menighte van arm volck / die hem niet derven genaecken / staen verre met vuur op hun Hooft / houdende hun versoeck-schrift om hoogh in hunne handt / het welck de Groote Heer siende / sent hy terstondt yemant om hun schrift hen af te nemen / en wanneer hy weder in sijn Serraglio gekomen is / leest hyse al / en stelt order tot voldoeningh van hun versoeck. Hy oeffent menighmael sijn uytterste rechts-plegingh tegen de grootste van sijn Heeren / selfs eer sy des verdacht zijn; sonder eenige rechts-pleginge tegens hen aen te vangen / maer belast maer schierlijck sodanigen executie en rechts-pleginge / als hem goedt dunckt tegens hen aen te vangen ; wanneer eenige gewichtige en schijnbare klachten tegens hen in komen / het welcke de oorsaeck is dat sy soo heel gaerne niet sien dat de Groote Heer uyt rijdt / uyt vreese datter dese of geene klachten over hen mogen komen : en in der daedt sy leven in een geduerige en groote vreese / en sijn hun leven noyt seecker / waer door sy het spreeckwoort : Hy die in een hoogh Ampt staet, is maer een beelt van glas, gestadigh wel in den mont mogen hebben. De Groote Heer heeft tot gebruyck van sijn Huyshoudingh by het Serrail een seer groote Stal / daer meer als duysent Paerden in staen; daer hy sijn Opper en Onder Stal-meesters en knechts over heeft /

die al de Dienaers van den Grooten Heer / wanneer hy ter Jacht rijdt / hun Paerden moeten besorgen. Maer behalven dese Stal / en die (als geseght is) binnen in het Serrail staet / heeft hy noch verscheydene andere in verscheydene andere plaetsen. Hy heeft oock tot Bursia en Adrianopoli sijn Stallingen tot voortteelingh van de Race, uyt de welcke seer schoone Paerden voortkomen / behalven dat hem dagelijcks van Cairo, Bagdel, Arabie en andere plaetsen / menigten toegesonden worden.

Behalven dese Stallingen van Paerden / is de Groote Heer noch voorsien van meer als vijf duysent Muylen / om sijn Tenten / Koffers / water en alle andere noodtsakelijckheden / tot reysen te dragen / wanneer hy sulcks aenvanght. Vorders de Groote Heer is gehouden uyt kracht van seeckeren grondtregel der Regeeringe; op

Feesteryen.

den eersten dagh van den Byram, ten eynde van de Ramazan, sich selven opentlijck te vertoonen / en al de Grooten / beneffens de voornaemste van sijn Dienaren sijn kleedt te laten kussen / des morgens dan op dien dagh / komt hy uyt de Poort van sijn Serrail, namentlijck uyt de Poort der Ontmande in het derde Hof / en set sich aldaer op een Persiaensche Tapijt van Goudt en Zijde neder / op seeckere plaets dicht by de geseyde Poort / en gaet niet van daer / tot datse alle sijn kleedt / tot teecken van eerbiedigheydt en plicht bewijsinge gekust hebben / staende de Opper Vizir by sijn Hoogheyt / en noemende hem al de Namen van de geene die het hem goet dunckt / op dat de Groote Heer eenige aenmercking op deselve nemen mach. Tegen eenige groote Rechtsgeleerden die van hoogen staet zijn / verheft sich de Keyser een weynigh uyt sijn plaets / om hen weder eer te bewijsen; toonende oock den eenen meer gunst en genegentheydt als den ander.

Wanneer nu dese plechtigheyt geëyndight is / begeeft hy sich na de Mosquee van Santa Sophia, gevolght van hun allen / en op sijn wederkomst sijn oorlof van hen genomen hebbende / begeeft hy sich weder na sijn eygen verblijf-plaets / alwaer hy alleenigh eet / na sijn gewoonte / hoewel hy op dien dagh een treffelijcke Gasterye in den Divan, voor de Bassas aen te rechten gewoon is / als mede een ander op te plaets van het Hof / voor al die geene die hem vergeselschapt hebben. Dit Feest geduerende / sendt hy den eersten Vizir een Rock met een seer kostelijcke voeder gevoert; en oock soo vervolgens al de Grooten van het Hof / een yeder na sijn staet. De Agaas geeft hy Swaerden of diergelijcke / en de Sultanen sent hy kostelijcke kleynnoodien te huys / en voorts andere vereeringen aen de andere Vrouwen van het Serrail.

Yeder nacht geduerende de drie dagen van de Byram doet hy Vierwercken en diergelijcke vermakelijckheden aenrechten / duerende tot aen den morgenstondt; alles in het gesicht van de Sultanaas, onder welcke hy sich komt begeven / om vrolijck met hen te zijn; too-

toonende sich als dan vryer en gemeensamer met hen / als op andere tijden.

Al de Sultanaas die buyten het Serrail woonen / worden hier oock toe genoodight / die hun geschencken aen den Koningh doen / en weder geschencken van hem ontfangen; alsoo wordt hy oock geduerende dese drie dagen van de Bassaes en andere Grooten / met geschencken / die in der daedt kostelijck genoegh zijn / begiftight / terwijl een yeder Heer in / den ander soeckt te overtreffen / om daer door huns Heeren gunst te winnen. Het geen hem de Sultanen geven / zijn Hemden / Neusdoecken / Linnen-Broecken / en diergelijcke dingen / die daer na de Groote Heer gebruyckt en draeght. Deselve Byram wordt oock door sijn geheele heerschappy / en bysonderlijck de Stadt van Constantinopolen, gehouden zijnde al de straten / aen hun hoecken / met aerdige Divijsen en Spreucken verciert. Maer terwijl dese Viertijdt duert / is het een weynigh gevaerlijck voor de arme Christenen en Joden / langhs de straten te gaen / want de Turcken wat ongebonden en vol van Wijn zijnde / zijn niet te goedt om hen het een of het ander ongemack toe te brengen; indien sy t'elckens niet in de beurs willen / wanneer sy het hen af-vergen / en alsoo doen sy van gelijcken in een anderen Byram, diese den kleynen noemen / en drie Maenden later komt.

Van het Oude

SERRAGLIO,

en de Vrouwen die daer in woonen, hun Trouwen, Kinderen, &c.

INHOUDT.

Wie daer in woont. Hun bestieringe. Hoe veel Vrouwen de Turcken mogen trouwen. Echt-scheydinge. Besisten of Slaven Marckt. Menschen Koop. Geen voordeel uyt Koninckl ijckverwantschap. Wie getuygen mach. Schijn-heylige Bedriegers.

NAdemael menighmael van het Oude Serraglio gewach hebben gemaeckt / sal het niet onhebbelijck zijn / daer mede een woordt van te spreecken / voor soo veel het als af-hanght van / en vast is aen het Koninckl ijcke Serrail. Dit Serraglio is seer groot met een hoogen muur omge-

omgeven / de gebouwen daer in zijn seer fraey / daer binnen in zijn veel Inwoonders / alsoo het wel een Italiaensche mijl in het ronde heeft; zynde vorders gelegen in het beste gedeelte van de Stadt. Dit was het eerste Serraglio, het welcke de Keyser Mahomet de tweede / voor sich selven en sijn Hof-houdingh om daer in te woonen / gesticht heeft / wanneer hy Constantinopolen overwonnen had. Dit Hof heeft maer een Poort / en die van yser / dewelcke door een troep witte Ontmande bewaert wordt / geen Mans Persoon derft daer in komen / ten ware om sulcke nootwendigheden in te brengen als sy van nooden hebben / op welcken tijdt sy evenwel de Vrouwen niet mogen sien.

Wie daer in woont

Dese die daer in zijn / zijnde die geene die uyt het Koninckliicke Serraglio geset zijn / namentlijck soodanige Sultanen, als de voorgaende Koninck hebben toebehoort / van gelijcken oock soodanige Vrouwen / die door hun quade geschicktheydt of andersints / in de ongenade van den Grooten Heer gevallen / en sulcke als zwack / sieckelijck / en onvermoogende geworden zijn; anders geene worden aldaer gevonden / die alle door een oude Vrouwe / als hun opsienster worden bestiert / en opgepast / om na de ordere van dat Hof gehandelt en gedient te worden / zijnde alles vry minder / als het geen sy in des Konincks Serrail gewoon waren te genieten / hoewel de Koninginne Sultanen mogen zijn geweest / buyten de gemeene rangh en ordere in bysondere wooningen geplaetst / en hoewel buyten het gesicht van den Grooten Heer / en als buyten des selfs gunst / redelijck wel gehouden worden.

Hun bestieringe.

Het grootste gedeelte nu van dese Sultanen, Koninginnen uytgesondert / indien sy eenighsints Rijck zijn / konnen met verlof van den Koninck door versoeck van de oude Vrouwe uyt het Serrail gaen en trouwen / met sich nemende / al wat sy versamelt en uyt den wegh gehouden of gestoolen hebben / andersints / wanneer sy uyt des Konincks Serrail gaen / neemt hen de Cadun af / het geene sy van eenige groote waerden / bekent zijnde / by sich mogen hebben / en geeft het den Grooten Heer wederom / soo dat / indien sy yets voor sich selven hebben gehouden / maken sy het selve looslijck buyten bekent / op dat de een of den ander groote bedienaer / hun mogen komen versoecken / en hen een goede Buyt-schat toe te voegen.

In het selfde Serraglio hebben sy alle noodige dienst en vermakelijckheden van Hoven / Fonteynen / en schoone Baden / en de Koningh heeft oock aldaer eenige toebereyde Kamers / om somwijlen daer te komen / en sijn Maeghschap dewelcke mogen zijn / sijn Groot-Moeder / Moeder / Moeyen / Susters / en soo voort / die om de voorseyde oorsaken / uyt het Serraglio geset zijn / te besoecken. De andere Vrouwen van dit Serrail, hebben maer gemeen onderhoudt / en indien sy niet somwijlen wat van sich selven hebben /

I sy

sy souden het niet overdadigh konnen stellen / zijnde deswegen genoodtsaeckt de naeld te gebruycken / om daer mede yets tot hun noodtdruft by een te halen; hebbende tot dien eynde verscheydene Jodinnen op hun handt / die hun werck voor hen verkoopen.

Een Turck wanneer hy wil mach seven Wijven Echten / maer soo veel Slavinnen houden als hy wil / en de kinderen die sy by dese hebben / worden alsoo Echt gehouden / als die van de Vrouwen / met het selfde Erf-recht / op het geene die Vader achter laet: een Bassa hebbende een Suster / of een Dochter van den Koninck getrouwt / en Soonen by de selve geteelt / soo mogen die Soonen echter niet verheven worden / boven de staet van een Sangiak Begh, of een Capigi Bassa, op datse / zijnde anders aen den Kroon verwantschapt / onder en in toom mogen gehouden werden / daer en tegen hun Broeders / die de Vader by Slavinnen teelt / mogen Bassas werden / als zijnde buyten vermoeden / om dat sy vreemt aen de Kroon zijn. Hier van daen komt het dat de kinderen / die een Sultana tot hunne Moeder hebben / soo menighmael in slechte en geringe staet worden gesien als andere; daer sy die uyt Slavinnen gebooren worden / menighmael ver boven hen zijn. Maer met de kinderen van andere ondersaten is het anders / die malkander gelijck zijn.

Hoe veel Vrouwen de Turcken mogen trouwen.

De getrouwde lieden mogen om verscheydene redenen / in de wetten verbat / malkander verlaten / voornamentlijck wanneer sy niet over een konnen komen. Indien de Man de Vrouwe verstoot / is hy gehouden die haer Douarie en Bruydt-Schat te geven; maer indien de Vrouwe van den Man scheydt / heeft sy niet te eyschen / maer gaet slechts met een geringe portie / van het geen sy by haer Man gebracht heeft / heen. Indien nu een Turck een Slavinne voor sijn gebruyck neemt / vermach hy die niet weder te verkoopen / maer sy wort een lit van het Huysgesinde / en blijven daer in soo lange sy leven: maer indien sy onvruchtbaer zijn / mogen sy van hant tot hant verkocht worden / soo lange sy geen kinderen teelen. Soodanige Slavinnen mogen sy koopen / en gebruycken als sy willen. Van alderhande Godtsdiensten / alleenigh vermogen sy die niet te dooden; het welcke de Christenen en Jooden niet toestaet / dewijl die alleenigh die van hun eygen gesintheyt mogen koopen.

Echtscheydinge.

Tot dien eynde isser tot Constantinopolen een Besisten of openbare Marckt-plaets / alwaer yeder Woensdagh Slaven en Slavinnen / van alderhande slagh verkocht worden / komende daer een yeder vryelijck / om voor sijn gebruyck te koopen / sommige tot Minne-Moeders / andere tot dienst / andere tot hun lustige begeerlijckheden / konnende daer over door het recht niet gestraft worden / gelijck wel / wanneer sy / met eenige vrye Vrouwe voornametlijck met Turckinnen te doen hadden. Dese Slavinnen / worden als beesten gekocht en verkocht / wordende betast / bevoelt / en besien / aen alle deelen van hun lichaem / even als de Paerden; dan onder-

Besisten of Slaven-Marckt.

I vraeght /

Menschen koop. vraeght van wat Landt sy zijn / wat sy konnen doen / Naeyen / Spinnen / Weven / of diergelijcke. Sy koopen somwijlen den Moeder met de Kinderen / en somwijlen de kinderen sonder Moeder / somwijlen twee Broeders te samen / somwijlen den een sonder den ander / sonder acht op liefde / of genegentheyt te slaen / maer de kooper en verkooper sien alleen op hun voordeel en winst. Wanneer daer in een Maget is / die schoon en bevallijck bevonden wordt / die houdt men seer hoogh / en gelt veel meer als andere / en tot verseeckeringh van haer Maeghdom is de verkooper verbonden / niet alleen het geldt weder te geven / indien sy geen Maeght bevonden wordt / maer wordt oock / ter oorsaeck van sijn bedrogh / in een somme geldts verwesen. Op dese Besisten sit een Emeen, soo veel als Collenaer of Accijs-meester / die de gerechtigheyt van den kooper en verkooper ontfanght / die al een schoon stuck gelts in het Jaer bedraegt. De Bassas en andere bedienaers / hoewel sy by Houwelijck / Gomen / Schoon-Soonen / of Neven van den Grooten Heer komen te worden / mogen ter oorsaeck van die Vermaegh-schappingh geen meerder gemeensaemheyt sich aenmatigen / dan of sy wilde vreemden waren / alleenigh hebben sy / het geen hen hun Ampt en Bedieningh toelaet / blijvende soo na als voor Slaven soo wel als andere / gelijck sy oock de Sultanas of Princessen / die sy getrouwt hebben / seer dienstbaer moeten zijn / het meeste gedeelte van hun andere Vrouwen / of Slavinnen laten gaen / en al de onvolmaecktheden die dese Dames hebben / dragen / en voor suycker opnemen: Soo dat om die redenen maer weynigh Bassas van waerdye / en oordeel na soodanige Houwelijcken staen / dewijl soodanige Vrouwen kostelijck zijn / en weynigh genoegen met sich brengen: evenwel / wanneer hen de Keyser sulcks opleght / moeten sy als Slaven als sy zijn gehoorsamen / hoe weynigh lust en voordeel sy daer in sien. *Geen voordeel uyt Koninckliicke verwantschap.*

Van de Houwelijcks-plechtigheden is hier voor gesprooken / zijnde niet anders / als dat in de tegenwoordigheydt van den Cady, die het Hooge-Recht bedient sy een Hoget, of geschrift / aengaende de toestandt van beyde partyen maken / neffens een uytdruckingh van de Douarie, die de Man de Vrouwe toebrenght / al het welcke geschiedt in tegenwoordigheyt / en ten overstaen van getuygen / die voor oprecht en genoeghsaem erkent worden. Want in Turckyen mach yeder een geen getuygenis dragen / maer alleen die geene die vry / en van bequamer ouderdom zijn / die de Namaz hun gebede-plicht / kan seggen / en eenige kennis van hunne Wetten heeft; vorders bekent is van een goet borgerlijck leven te zijn / en die geen Wijn drinckt. Want de getuygenis van een Turck die Wijn drinckt wordt van geender waerde gehouden; maer al dese voorsorge niet tegenstaende kruypt het verderf en de valscheyt onder hen soodanigh in / dat als nu in Turckyen voornamentlijck binnen Constantinopolen, meer (hoe sy oock uytwendigh eerlijcke luyden schijnen) valsche *Wie getuygen mach.*

getuygen / als in eenigh ander gedeelte van de Werelt / gevonden worden; en wie zijn doch dese (nu de voornaemste onder hen) als een seeckere slagh van Emirs, sulcke als hun geslacht van Mahometh reeckenen / dragende groene Tulbants / en seeckere arme Cadijs, die van hun bedieninge geset zijn / die voor gelt dat vervloecklijck Ampt ter hant slaen; en voor een kleyntje niet souden laten hun eygen geslacht / met valsche getuygenis te verstricken; zijnde de Turcken van Naturen seer begeerigh / gierigh / dief en roofachtig / en selfs genegen den Duyvel om gelt te dienen / de goede evenwel niet tegen gesprooken / gelijcker sonder twijffel / noch seer veel eerlijcke en vroome luyden onder desen hatelijcken Lant-aerd gevonden worden. *Schijnheylige bedriegers.*

JOHAN SANDERSONS

Reyse van Constantinopolen na het Heylige Landt, en soo na Tripoly in Syria.

INHOUDT.

Aenkomst tot Sidon. Vordere aentocht. Beschrijvinge van een Joodtsche Synagoge. Beschrijvinge van Damascus. Vertreck van Damascus. De Stadt Saphet. Vordere aentocht. Samaria. Aenkomst tot Jerusalem. Beschrijvinge van Jerusalem. Bysonderheden der Heylige plaetsen. Graf van Maria. Van Lazarus. Absalons Graf. Dal Josaphats. Huysen uyt Rotsen gehouwen. Graven der Oud-Vaders. Beschrijvingh der plaetsen van Christus Graf. Beschrijvingh van het Graf. Van de Bergh van Calvaria. Tempel. 't Huys van den Propheet Elias. Rachels Graf. Bethlehem. Wederkomst tot Jerusalem. Salomons Tempel. Vorder gesicht van het H. Landt. Groote trossen Druyven. Abrahams Graf. En andere Graven.

Wy gingen onder Zeyl / met het goede Schip de Meermin genaemt / van Constantinopolen, na Gallipolis, Troya, Chio, Rhodus, en quamen op den eersten dag van Juny tot Zur, van oudts Tyrus, zeylden voorby Sarfanta, voorheen Sarepta genoemt; wierpen ons Anker / en gingen te Lande tot Sidon, nu Saiel genoemt. Op den derden dagh *Aenkomst tot Sidon.*

dagh zedert onsen aenkomst / aldaer gingen wy het Graf van Zebylon, den Propheet Sephani en Basaleël, een half dagh reysens van Sidon staende / besoecken. Op den negenden vertrock ick voorts van daer over Landt / in geselschap van eenige Jooden / en quam op den derden dagh daer na / tot Damascus, gaende voorby de Bergen Samcania, Barnickly, Hermiston, en Libiton; ick gingh korts na onse aenkomst / na een Stedeken drie mijlen van Damascus gelegen/ nu Jober Asladi genoemt / alwaer Elias, Azaël, Jehu, en Elisa Gesalft heeft / alwaer oock de selve Propheet sich in een Rotzsteen voor Jesabel sou verborgen hebben / daer hy oock van de Ravens gespijst wiert.

Vordere aentocht.

Beschrijvingh van een Joodsche Synagoge.

Alhier is een Synagoge van de Jooden gebouwt / in de welcke hun voorname oude Boecken / seer naeuwkeurighlijck bewaert worden; en hier heen gaen sy oock met groote eerbiedigheydt / om hun Godtsdienst te plegen.

De kostelijckste saeck / hier aen te mercken / was de Kerck selve / hebbende 12 Poorten / van treffelijck Corinthisch Kooper/ zijnde by drie en drie op een rye gestelt / de middelste grooter als de twee ter zijden staende / en alle seer kostelijck bearbeydt. De Joden noemen de plaets Betremon, om dat de Afgodt Remon daer eertijts gedient is geweest. Het gebouw is recht vierkant / en heeft drie deuren aen elcke zijde.

Ick bleef 10 dagen tot Damasco, om dat een Rijcke Jode / mijn Macker daer eenigen Koophandel/tegen sijn wederkomst most doen/ latende daer in verseeckeringh tien of twaelf duysent Ducaten in Goudt / die hy in sijne / en sijn dienaren kleederen ingenaeyt had/ alles liet hy in handen van een goedt Vriendt / alleenigh nam hy twee of drie duysendt met sich mede / om op onse vorder reyse / tot Aelmis en tot het inkoopen van Boecken / in het Heylige Landt te gebruycken / die hy noch in hun gevlackte kleederen verborgen hielt/ uyt vreese voor Dieven / die in dit Landt overvloedigh zijn.

Eer wy in onse reyse / en vordere aentocht voortgaen / moet ick een korte beschrijving van dese beroemde Stadt maken. Dese plaets is de Hooft-Stadt van Syria, zijnde by de Turcken Shamma genoemt. Haer gelegentheydt is in een seer schoone vlackte / die aen beyde zijden met veel lustige Rivieren / Bosschen / en Boomgaerden omheynt is / zijnde een seer vermakelijcke gelegentheydt / het welcke mede seer veel doet / tot den toeloop van alderhande Koophandel en oeffeningh van treffelijcke Konsten / die aldaer is. De Turcken selve hebben soodanigh een achtingh voor die plaets / datse deselve gemeenlijck / den Tuyn of het Paradijs van Turckyen noemen. Van de Stichter van dese plaets /zijn verscheydene gevoelens/ sommige willen dat deselve Eliezers Abrahams, des Oudt-Vaders Dienaer sou zijn geweest / anderen nemen weder andere daer voor/ het is altoos seecker dat het een seer oude Stadt is / eenige willen oock dat

Beschrijvingh van Damascus.

dat Cain sijn Broeder Abel op dese plaets vermoordt sou hebben; men toont'er oock een Metalen Colomme / die ter gedachtenis / van dien eersten Broeder-moort / aldaer opgerecht sou zijn / van sich selven is dese in der waerheyt een seer vermakelijcke Stadt / staende met seer treffelijcke Vesten en Wallen voorsien / en gesterckt met een sterck Kasteel / daer de Bassa sijn wooningh en verblijf in houdt. De straten zijn meest al overdeckt / soo dat men des Somers noch van de hitte der Sonne / noch des Winters van de Regen / of ander ongemack / beschadight wordt. De Bazar of Marckt / is mede rontsom bedeckt / gelijck meest al de Bazars of Marckt-plaetsen/ door geheel Turckyen zijn. Niet verre van de Bazar is een Mosquee of Kerck / diese den Naem van Gemma geven / in de welcke het Graf van Ananias getoont wordt; gelijck mede de Fonteyn daer Paulus in gedoopt sou zijn. Het Huys van den selven Ananias toont men oock in een ander Straet / zijnde niet anders als een holle Kelder / onder de aerde; in deselve Stadt toont men een Metale Poort / die een van de deuren van Salomons Tempel / sou zijn geweest.

Men bevint dese Stadt / die de Hooft-Stadt van Syrie is / behalven de gestalte van de Huysen / die boven plat zijn / de Stadt van Antwerpen niet ongelijck te zijn. Men maeckt hier de beste Houwers / die ergens gemaeckt worden / als mede andere Wapens/ en Geweer. Onder al de Bassas, heeft dese Beglerbegh van Damascus wel het grootste gesach / als hebbende onder sijn gebiedt 22 Sansacken, 40000 Ruyters / en noch 2000 Janitzaren, tot zijn bewaringe en besettinge van de Stadt. Sijn gebiedt streckt sich over de meeste helft van Syrie, een deel van het geluckige en steenachtige Arabie, Pleyniria, Galilea, Samaria, Palestina, Joden Landt / Jerusalem, Idumea, en voorts de Noorder-gedeelten van het woeste Arabie, tot aen de palen van Egypten.

Behalven de bewaringh van de Stadt / dienen dese Ruyters of Timarioten, tot het bevrijden van dese Landen / voor de rovende Arabiers, die niet alleen de vreemdelingen / maer oock selve de Turcken seer bekommeren / en anders tot geen rust en vrede te brengen zijn / en noch siet men dagelijcks hun boose wreedtheyt seer toenemen / daer de trouwloose Turcken oock mede het hunne by doen.

Wy vertrocken van Damasco op Conetra, by den Bergh Hermon, wiens Oostersche gedeelte aen de Stam-Landen van Ruben en van Gad palen; als mede tot het Landt Naube, alwaer de Hebreeusche Maeght / die Naman de Syrier had gevangen genomen/ en hem ried na den Propheet in Shomrom te reysen / om van sijn Melaetsheyt genesen te worden. Hier sagh ick oock het Meer in het Landt der Gergesites, in het welcke de door den Duyvel beseten zwijnen / geworpen wierden. Wy quamen voort aen een Brugge over den Jordaen / hebbende aen de rechter handt de kleyne Zee Cadis,

Vertreck van Damascus.

Cadis, en ter slincker dat van Genazaret, een weynigh aen dese zijde van de geseyde Brugge / gelijck de Jooden verhaelden / was de plaets / daer de Engel met Jacob worstelde / en alwaer hy / hebbende sijn Vrouwen / Kinderen en Knechten / en Vee / doen over trecken / hy sijnen Broeder Esau ontmoete. Als doen quamen wy by een Bergh / diese den Bergh Canaan noemen / alwaer men in het Landt van Galilea komt / treckende eenige Steden voorby / en onder andere de Stadt Safet, op den 24 van Juny, alhier verwachten de Jooden noch hunnen Messias, om op den Bergh Caram te verschijnen; op dese Bergh Canaan, vonden wy een Joodtsch Priester Mahaleël genoemt / die aldaer eenigh geldt / voor de Joden in het Heylige Landt / versamelt had / hebbende omtrent vijf hondert Checquins in Goudt by sich / dese versocht my op den loop van de Revier de Jordaen / acht te slaen / die geheel stil scheen te staen / na de zijde van Tiberias en Sodome, ten minsten geheel traeghlijck liep / maer met een groote kracht in het midden weder te rugge liep / na de Brugge / en soo in de stroom Cadis viel / omtrent Jor en Dan, van welcke twee plaetsen dese beroemde Rivier den naem draeght.

De Stadt Safet,

Binnen dese voornoemde Stadt Safet, woonden meest seer geleerde en Godtsdienstige Joden / hebbende aldaer ses Collegien of Schoolen. Sy noemen dese plaets oock het Huys Godts / en veel oude lieden gaen met voordacht daer heen / om aldaer te sterven. Dit is het Bethel of Godts-Huys / daer Jacob sliep / en het gesicht van den Ladder / met de op en af-klimmende Engelen had / wanneer hy na Laban toogh / en daer na weder gekeert zijnde / hadde hy aldaer gewoont / en den Heere een Altaer gebouwt. De plaets is gebouwt op een hoogen Bergh / en rontsomme met andere Bergen omcingelt / die te gelijck hoogh en steyl zijn / maer de hooghste staet daer aldernaest by / daer (als geseght is) hun Messias de Joden verwachten; boven op den top / van desen Bergh / op den welcken desen Stadt staet / is het oudtste Kasteel dat ick opt heb gesien / of daer ick opt heb van gehoort; behalven een deel van dat van Hebron, zijnde het verval van Tiberias gelijck / daer ick op mijn wederom

Vordere aentocht.

komst van Jerusalem ben geweest. Onder aen de voet van de geseyde Stadt Saphet, is de Propheet Osea, Soon van Beeri, de eerste van de twaelf Propheeten / begraven / soo als de Jooden seyden. Boven over sijn Graf is een Cupula, of rondt gewelf gebouwt / die niet seer oudt is / en de Joden begraven als noch hun dooden op die plaets.

Wy reysden daer op voorby een kleyn Dorp / alwaer de Propheet Abakuck sou hebben gewoont / en begraven zijn; gelijck de Joden seyden / dragende de plaets den naem van Joacock. Van daer quamen wy by een Dorp Seffer Sittim genaemt / alwaer sy mede seyden / dat Jethro de Schoon-Vader van Moyses begraven sou zijn. Voort geraeckten wy tot Ajontosar, leggende aen den voet van den Bergh

Bergh Tabor, op wiens hooghte onsen Salighmaker Jesus Christus sich selven een andere gedaente had gegeven / en met Elias en Moyses gesproocken had / hebbende Petrus, Jacobus, en Johannes by sich; aen de rechterhandt toont men de plaets van de strijdt tusschen Sissera en Debora, en ter slincker loopt de stroom Chison, Sisera blood na Seffer Sittim, alwaer hy door Jaël omgebracht / en op de vloer vast genagelt wierdt.

Van daer quamen wy by een Dorp Zarni genoemt / maer de Lantstreeck heet Isarel. Wy reysden voorts door het Dal Jesserel, alwaer Jehu met Achabs Soon gestreden heeft. Wy quamen vervolgens tot Jenin, van oudts Ingenin genoemt / soo veel als een Paradijs / en in der daedt / de gelegentheydt van dese plaets is soodanigh / dat de selve desen naem niet t'eenemael te vergeefs draeght / sy mach met recht wel by de plaets der Palm-boomen / daer men in de Schrifture van leest / vergeleken worden / so aengenaem is het gesicht daer van / door haer Bosschen van Palm-boomen / en andere vermakelijcke natuerlijckheden / die sich aldaer vertoonen / evenwel is het Vlack van Damascus noch veel aengenamer aen te schouwen.

Wy reysden voorby Dotana, in de Schrifture Dothan genoemt / de plaets alwaer Josephs Broeders de Jongelinck in den Put geworpen hebben. Van daer trocken wy de Geberghten van Gilboa over / op de welcke Saul met sijn Soonen / soo ongeluckighlijck sneuvelden, op de rechter-handt van heel verre sagen wy de Palestijnsche Zee, en reysden van daer een plaets voorby die tegenwoordigh Sabastia wordt genoemt / maer in de Schriftuer Shomron, anders Samaria, de Stoel-plaets van den Koningh Achab geheeten wordt. Dese Stadt heeft een vermakelijcke gelegentheyt / op den top van een Bergh / doch die niet seer hoogh / van daer quamen wy tot Sichem, welcke plaets gelegen is tusschen twee Bergen / namentlijck den Bergh Gerezin, of der Zegeningh / en den Bergh Ebal, den Bergh der vervloeckingh. Recht tusschen dese twee Bergen / een weynigh eer wy in de Stadt quamen / is een groote waterleydingh / of Conduyt van seer goet water. Hier was noch yets aenmerckelijcks te sien / namentlijck de steen / op de welcke de 70 Hoofden van Abimelechs Broeders waren gehecht geweest.

Samaria.

Tusschen de geseyde Bergen na het Oosten waren Josephs beenderen begraven / daer de Jooden oock hunne gebeeden deden / gelijck sy by alle andere graven gewoon waren; omtrent vijf kleyne mijlen van daer / omtrent een Dorp Awarta genoemt / zijn op een Bergh / onder die van Ephraim begraven / de twee Soonen van Aäron, Eleazar, en Ithamas, oock Phineas, de Soon van Eleazar, dicht by op een anderen Heuvel / alwaer de 70 Ouderlingen / als de Joden seyden / al te samen by een in een hol / begraven souden leggen; twee mijlen verder / dicht by den top van een der Bergen van Ephraim, is het Graf van Josua, het geen door de Mooren bewaert wordt / aen

aen dewelcke de Joden eenigh geldt mosten geven / voor dat sy daer den toeganck toe kregen.

Wy quamen tot Biera, in de Schrifture Beroth genoemt/ in de Stammen van Benjamin gelegen / hier bleven wy twee of drie uuren stil / vindende niet als een oudt woest verval van een gewesene Stadt / sonder Inwoonders of yets / gelijck wy noch over verscheydene andere plaetsen zijn gereyst / daer wy soodanige vervallene Steden / gevonden hebben / niets van hen als een ellendigen steen-hoop nalatende / hier en daer sagen wy noch evenwel eenige stucken Landts / daer Kooren op gesaeyt was / van het welcke Jerusalem meest gespijst wordt / wy waren nu noch vijf kleyne mijlen van Jerusalem. Rama kan men sien drie of vier mylen aen de rechter-handt / als men na Jerusalem gaet. Noch dien selven dagh quamen wy tot Jerusalem, komende daer omtrent / hadden wy te reysen over hoogh Landt / maer het meeste van den wegh was niet als steenen en Rotsen / maer eyndelijck sagen wy het teecken van een lange breede ry-wegh / maer seer ongelijck en met steenen soo dicht besayt / dat geen beest daer over konde gaen / soo dat de Reysigers genoodtsaeckt zyn / den wegh te verlaten / en daer nevens heen te gaen/ hoewel het daer oock genoegh vol steenen is/ maer dese zijn soo groot en ongemackelijck niet / als die op den wegh leggen. zijnde op een myl na by hadden wy het gesicht van Jerusalem; het welck ons toe scheen / als seer heerlijck op Bergen gelegen / en met andere Bergen omcingelt zijnde / de eene dichter by / de ander verder af gelegen zijnde. Het verciersel en behulp van water ontbreeckter seer / dewijler geen bysondere stroom van eenigh belangh omtrent is; de Jordane alleenigh konden wy een groot stuck weegs af sien / stroomende Noord-Oost van Jerusalem af / omtrent de lenghte van negen of tien kleyne mijlen van daer / aen het gedeelte Oost-waerdt / doorloopt hy het Meyr van Sodoma en Gomorra, en komt soo te met na Jerusalem. Wy traden van binnen Jerusalem, door de Poort die na Damasco toe staet; die ick houde de Zuydelijckste of Zuyd-Wester te zijn.

Aenkomst tot Jerusalem.

Beschrijvingh van Jerusalem.

Jerusalem heeft maer vier Poorten/ aen een van de welcke de Tooren van David is / daer hy op Barsabe quam te verlieven / gelijck dese Joden geliefden te seggen. Buyten deselve Poort / omtrent een steenwerp van de Wal/ op den top van den Bergh Zion, zijn David, Salomon, en meest de Koningen van Juda begraven; hier mogen noch Joden noch Christenen binnen komen / selfs oock niet omtrent de Wal in het gesicht van Turck of Moor / en die het by geval komt te doen / wordt gedwongen sommen gelts op te brengen. Aen het uyt-eynde van deselve Wal der Stadt / siet men noch een stuck van de Stadts-muur bysonder / zijnde de overige muur van de Studeerplaets van Salomon, gelijck my de Joden seyden. Op een van de steenen staet in Hebreeusche letters Bitti, dat is mijn Huys / ge-

sneden / alhier liet ick voor twee dagen / het geselschap van mijn groote Macker de Joode / en kreegh tot mijn begeleyde een Colojero, of Griecksche Priester; die last had van den Patriarch / om my alles te toonen / dat'er te sien mocht zijn; omtrent en in Jerusalem, en Bethlehem; dese goede Priester had sich een geheel Jaer gehouden / in de Kerck / of Tempel / in de welcke het Heylige Graf des Heeren staet; komende daer dien gantschen tijdt niet uyt / noch by dagh noch by nacht / en dat alleen uyt enckele Godtsdienstigheydt / na sijn eygen wille. Dese dan paste my voornamentlijck op/ met noch eenige andere Griecksche Monnicken / na mijn eygen wil/ gelijck oock een arme Joode van Jerusalem, den welcken ick huurde / om gedurighlijck by my te zijn / oock om my te vertalen / alsoo de Griecksche Monnicken maer slechts Italiaens spraken / en ick selfs maer weynigh Griecx verstondt.

Bysonderheden der Heylige plaetsen.

Dese Colojero dan toonde my eerst de Poort / door de welcke onsen Salighmaker was in gereden / wanneer hy van het Volck van Jerusalem, met Hosanna, Hosanna, begroet wierdt. Daer na sagen wy het Palais van Caiphas, (of om beter te seggen het verval daer van /) en in het selfde de Marmore Pylaer / aen de welcke onsen Heer gegeesselt sou zijn geweest / dese staet wat van het Huys afgescheyden; daer tegen over stondt de plaets van de Put / in de welcke de Propheet Jeremias gestaen had.

Graf van Maria.

Wy gingen van daer na het Graf van de Maget Maria, leggende een stuck weeghs buyten de muur van de Stadt/ in een kleyne Kappel / men gaet'er met veel breede trappen in / op de rechter zijde/ soo veel als half wegen de trappen / soude haer Vader en Moeder begraven leggen; maer de Maget leght om laegh / in een Kamer bysonder / in de welcke alleen seven Lampen boven de Tombe hingen te branden. Haer Graf-steen is van gestreepte Marmer / van verscheydene verwen / en haer Tombe niet soo hoogh als tot een Mans middel van de gront. Mijn Griesche Priester / toonde groote Godtsdienstigheydt aen dit Graf / gelijck hy mede had getoont/ aen de plaets daer onsen Heer bloedigh zweet had gezweet / en oock aen die van sijn Hemelvaert / op den Olijf-Bergh; aen de eerste plaets van dese twee komende / storte ick oock mijn gebeden; en quam van daer op de stede daer de Apostelen geslapen hadden. Van daer quamen wy ter plaetsen daer hy sijn Leerlingen het gebedt / Onsen Vader, geleert hadde / zijnde noch van de Griecken Pater Emos genoemt. Vorders de plaets wanneer hy weende over Jerusalem, en waer hy door den verraderschen Judas verraden wierdt. De plaets op de welcke de Heylige Stephanus gesteenight was / hadden wy voor heen al gesien.

Wandelende alsoo vorder aen de zijde van desen Olijf-Bergh, sagen wy oock het Hofken in het welcke Maria onsen Salighmaker ontmoete / na dat hy was opgestaen; van dit gedeelte van den

Bergh / kan men het Meyr van Sodoma van verre sien / daer de Jordane doorloopt. Als doen quamen wy op de plaets van Christus Hemelvaert / zijnde op den hooghsten top van den Olijf-Bergh, alwaer noch een steen te sien is / in de welcke de gedaente van een voet noch gedruckt is / dat al de Christenen seeckerlijck / voor de afbeeldinge van onses Salighmakers voet houden / zijnde oock seer geproportioneert en over eenkomende / maer seer gesleten / door het geduerigh kussen der Godtsdienstige / hier dede ick mede mijn gebedt / in hoope van mijn Salighmaker gesien te zijn. Een gelijcke vierkanten steen van witten Marmer / in de welcke de gedaente van de andere voet staet / is van daer wech genomen / en na Roma gevoert / gelijck de Griecken voor vast seyden.

Van Lazarus.

Wy quamen van daer tot Betphage, en alsoo vorder tot Bethanie, in welcke plaets Lazarus van den doodt opgeweckt is. Ick ben oock in sijn Graf geweest / en mijn naem aen den muur geschreven / sulckx ick in geen andere plaets heb gedaen. Dese Lazarus, gelijck de Griecken willen / sou naderhandt Bisschop van Larnaca in Cyprus, 33 Jaren langh geweest zijn / alwaer in een Kerck alsoo genaemt / sy seggen dat hy begraven sou leggen. Het is waer dat'er sulck een Stadt / en sulck een fraeye Kerck in Cyprus is / daer ick vier Jaren geleden noch ben in geweest / maer of Lazarus aldaer sou begraven leggen / daer heb ick geen seeckerheyt van / de Griecken bevestigen oock / dat de Heylige Helena, de Moeder van Constantinus de Groote, mede in het Eylandt Cyprus begraven is / op een Bergh die noch na haer genoemt wordt. Dese is de Bouwster van al dese Heylighdommen / alhier in en omtrent Jerusalem, ende waernemende opsoeckster van al dese plaetsen / in het Heylige Landt geweest.

Wy keerden weder te rugge naer het water Siloam, het welcke aen de voet van den Bergh Zion is. Aen de zijde van den Olijf-Berg is Hulda de Propheetesse begraven. In een hol op de rechter-handt zijn de graven van Haggias, en Malachia de Propheeten. Maer Zacharias is om laegh begraven. Dicht by het Graf van Zacharias,

Absolons Graf.

is de Tombe van Absolon, gemaeckt van seven steenen / hebbende een scherpe pinakel of punt / boven op den top. De Mooren van dat Landt / hebben noch voor een gewoonte / wanneer sy daer voor by gaen / met steenen daer op te werpen / onder eenige schelt-woorden over sijn wederspannigheydt / tegen sijn goeden Vader David. Tusschen de Graven van Zacharias en Absolon, is een Baed-water / in het welcke sy van oudts de onreyne deden baden / om sich te suyveren / dit was het Badt van Bethesda, tot het welcke de Engel op seeckeren tijdt nederdaelde / en het selfde beroerde. De Schrifture spreeckt van vijf Galderyen / maer ick konde daer geen van sien / noch wisten oock de Griecken die by my waren / van yets diergelijcke te spreken. Tusschen de Bergen Morea, en den Olijf-Bergh, leght

leght het Dal Josaphat, in het welcke de Jooden seggen / dat de Wereldt geoordeelt sal worden. Menighte van gesteenten zijn hier / van een ongelooflijcke groote te sien / uyt de welcke geheele Huysen gehouwen zijn; van de welcke ick eenige hebbe gesien / een van de welcke verscheydene uytgehouwene Kamers had / al het welcke / in aenmerckinge van den moeyelijcken arbeyt / voor my yets merckelijckx scheen te zijn / gelijck omtrent een mijl van Jerusalem een begraef-plaets / mede uyt een Marmer-steene Rots gehouwen is / hebbende vier deuren voor vier bysondere Kamers / met vier kisten uyt den selven steen / maer de lichamen die daer in lagen / waren tot stof gekeert: en van de gebeenten niet overigh / behalven eenige kleyne stucken. Dese plaets of Steen-rots noemen sy Celbasabua. Daer na gingh ick het Graf / van den Propheet Esaias besien / alwaer ick de Vijge-boom sagh / onder de welcke de Griecken seggen / dat de Kinderen of Soonen van Jeremias, den Propheet / 63 Jaren souden geslapen hebben. Hun Namen waren Varub en Abdimeleck, dit mach soo geseght worden / maer de Vijge-boom schijnt geensints van die ouderdom zijn / doch sy seggen / dat die boom geduerighlijck zedert verplant is; uyt scheuten in die selve plaets.

Dal Josaphats.

Huysen uyt Rotsen gehouwen.

Graven der Oudt-Vaders.

Van daer gingh ick het Graf van den ouden Simeon besien / en van daer tot de plaets (dicht by de Kerck en het Graf / in de welcke de Christenen seggen / dat onsen Salighmaker sou hebben gelegen) Anastasia genoemt / op de welcke Maria met onsen Salighmaker sou gesproocken hebben / en geseght: Indien ghy hem wech genomen hebt, soo seght waer ghy hem geleght hebt. Tegen over de Kerck deur / is de plaets / daer onsen Salighmaker sijn heyligh Bloedt gestort sou hebben / en gekruycight zijn. Op de plaets alwaer het kruys heeft gestaen / is tegenwoordigh een Gevangen-Huys. In de Kerck selve zijn verscheydene Altaren / zijnde de Kerck omtrent twintigh of vijf-en-twintigh schreden groot / in de Kerck-deur bemerckte ick twee groote gaten / door de welcke dagelijckx spijse wort gebracht / voor de Christenen / die sich geduerighlijck in de Kerck onthouden; want de Turcken openen de Poort noyt als voor Pelgrims / die voor af het recht aen de Cadie betaelt hebben / namentlijck yeder Roomsch Catholijck / negen Chequins in Goudt / yeder Grieck vier en een half; en andere Christenen weynigh meer of minder. Ses Bevelhebbers der Turcken / ten minsten / komen de deur openen / dewelcke geopent zijnde / mogen al de Christenen / die het recht van den Grooten Heer betaelt hebben / ingaen; maer Turcken en Mooren mogen t'allen tijden ingaen / maer moeten terstont weder uyt komen. De Christen voor de welcke de poort wort geopent / mach den geheelen nacht daer in blijven / selfs wel twee of drie / wanneer hy wil / ten eynde van welck verblijf de Turcksche Bevelhebberen / de Poort weder komen openen / om hem uyt te laten. Verscheydene schel-touwen hangen van binnen de deur / op

Beschrijvingh der plaetsen van Christus Graf.

op het klincken van de welcke de Monnicken die in de Kerck zijn/ komen om hun ſpijſe te ontfangen. Acht of negen ſchreden binnenwaerts/ is het Graf des Heeren / boven het welcke een formeel ront werck is gemaeckt/ſtaende op twaelf witte Marmere Pylaren/twee en twee te ſamen geboeght / en met een ronde Cube boven op / en die wel dick met loot bedeckt ; waer op een ſeskantigh Toornken op Cederen Pylaerkens ſtaet. Boven is de Kerck open / in een ſlagh van een rondt gebouw / als de Rotonda tot Romen ; namentlijck na proportie / en vereyſch van de daer binnen ſtaende Cube of Cupola, zijnde mede van buytenen ſeer vaſt met loot gedeckt. Binnen in de Kerck / aen dat gedeelte daer het Graf is / ſtaen mede twaelf andere groote gecouleurde Marmere Pylaren. De andere Pylaren/ daer hier voor van geſproken is / ſtaen omtrent een elle van de gront/ hebbende yeder een houten voet / van gelijcke hooghte. Op de zijden na de Altaren / ſtaen aen beyde oord-enden van gelijcke wit Marmere ſteen / effen en vierkant / maer niet als Pylaren gemaeckt / zijnde maer omtrent twee voeten hoogh. In het midden van de witte Marmere Pylaren / boven het Graft / zijn drie hoolen van ſteen gemaeckt / uyt dewelcke eens 's Jaers de Monnicken konſtigh vier weten te doen verſchijnen/ makende de Chriſtenen wijs/ dat ſulcks altoos / zedert dat Chriſtus lichaem daer in gelegen heeft gehadt / geweeſt is.

Recht voor op in de Kerck is een koſtelijck wit verhemelt / onder het welcke verſcheydene Schilderyen en Lampen hangen / met witte ſilvere crucifixen ſinnelijck gemaeckt. De Altaren zijn verder op in de Kerck : verſcheydene Chriſtenen hebben hun Altaren byſonder/ als de Roomſche, Grieckſche, de Cuſties van Cairo, de Georgianen, omtrent de Swarte Zee, de Armenianen uyt Perſia, de Abbaſſijnen uyt Ethiopien, de Neſtorianen van Bagdas, de Jacobijten van Aleppo, Nerdi en Babilon, de Maroniten van den Bergh Libanon, de Shemſi uyt Syria en Cilicia. Om het Graf / hebben deſe ſlagh van Chriſtenen mede hunne Lampen gedueriglijck te branden / tot het getal van ſes-en-tſeſtig toe / met hun kruycen en kruysbeelden. Ick ſelve ben niet tot het Graf neder gegaen / ter oorſaeck van een groot geſchil / het welcke ick met de Monnicken had / maer ſou ſulcks in ſpijt van hen wel hebben konnen doen / indien ick door den Grieckſchen Patriarch en andere niet afgeraden was geweeſt/ ten laetſten deden ſy my noch verſoecken om in te komen/ maer toen wilde ick niet / als hebbende tot mijn genoegen genoegh geſien / echter ſullen wy van het Graf te ſien is / dit na de waerheydt ſeggen.

Beschrijvingh van het Graf.

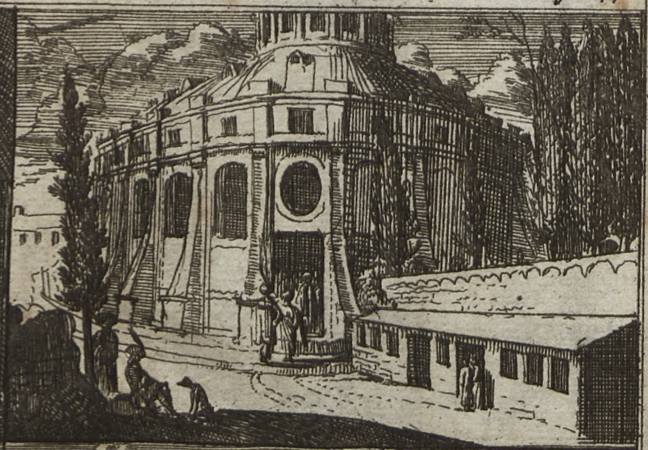
Het Graf is acht en een half voet langh / en ſtaet omtrent drie voeten van de aerde af / hebbende de breete van ruym drie voeten / en ſtaet bedeckt met een ſchoonen Marmer-ſteen / daer het Graf geheel mede bedeckt wort. Daer van in ſich ſelven / is noch wel veel te ſien / maer om dat eertijdts de Chriſtenen / die het ſelfde quamen

beſoec-

t. Graf Christi



Salomons Tempel





t. Huys van de Propheet Elias



Ierusalem

besoecken daer geduerighlijck een stuck of een brock van wech voerden / heeft het de Keyserinne Helena goedt gedacht / het selve onder desen Marmer-steen te verbergen en te besluyten. Voorts de afgelegentheydt van dit Graf en den Bergh van Calvarie, is omtrent veertigh schreden / men klimt by 20 of 21 trappen op / van dewelcke 18 van Marmer / en de rest van Cederen-hout zijn of waren. Wanneer men daer gekomen is / siet men een heerlijcke Kamer / rontsom met schoone Pylaren / van Porphyr-steen ondersttut / die treffelijck besneden / en boven aen de Capiteelen vergult zijn. De Vloer is van gesprenckelden Marmer / en zwarte blinckende hoecksteenen. Aen de slincker-handt siet men een vlacken steen / geheel met gewroght silver bedeckt / in de welcke een kuyl van anderhalf voet diep is / daer sy seggen / dat het kruys daer onsen Heylandt aen gekruycight is / gestaen heeft / hebbende aen yeder zijde een anderen kuyl / in de welcke de andere kruycen / aen de welcke de Moorders gehangen hebben / souden hebben gestaen / en dit is het geene wy van het Graf te seggen hebben / en dat'er van te sien zy / dat gants weynigh is / ten waer de plaets alleen ; om nu van de rest te spreecken ; ter plaetsen daer of daer omtrent de eerste en tweede Tempel heeft gestaen / en van dewelcke de laetste door Titus Vespasianus verwoest is / heeft de Sultan Solyman een ander groot gebouw van een Tempel doen stichten / ter oorsaeck van de groote achtinge die de Turcken van Salomon hebben / maer niemant derft / op lijf-straffe / daer in noch selfs binnen haer Voorhoven komen / diese twee in het getal heeft / de Tempel heeft vijf ronde en groote ommegangen / van den gront opgaende / vorders kan men het uytwendigh gebouw daer van niet wel / als van den Olijf-bergh sien / daer het een schoon aensien geeft.

Bergh van Calvaria.

Tempel.

Buyten Jerusalem half wegen Betlehem, is een Griecksche Kapel / gebouwt door Helena, den Moeder van den Keyser Constantijn de Groote, die soo men wil / het kruys van Christus gevonden / en al de gedenck-teeckenen in het Heylige Landt opgerecht heeft ; op dese plaets sou het Huys van den Propheet Elias gestaen hebben. Daer tegen over is een steen / op den hoogen wegh / de welcke een slapende Man uytdruckt / hebbende sijn arm onder sijn Hooft. De Griecken willen dat het de af-beeldingh van Elias sou zijn / gelijck hy gebonden was / wanneer hem de Engel aensprack / en met eeten voor veertigh dagen reysens na den Berg Oreb, versterckte. Hier is geen Jenever-Boom / maer wel een Vyge-Boom te sien / die ons de Monnicken toonden / seggende die deselve te zijn / daer de Maget Maria sou tegen en onder gelegen hebben / wanneer sy met het Kindeken Jesus na Egipten vluchte. Sy snijden daer menighte van stucken tot Reliques af / gelijck sy oock menighte van kruycen / en Pater-Noster van de Olijf-Boomen op den Olijf-Bergh maken / en voor Heylighdommen venten. Sy derven oock bevestigen / als een

'tHuys van den Propheet Elias.

stale waerheydt / dat de gebloeckte Vijge-Boom / door Christus / als noch / bladerloos / op den Olijf-Bergh sou staen.

Rachels Graf.

Omtrent een half mijl gaens van desen voornoemden Vijge-Boom af / is het Graf van Rachel, staende midden op den Ry-wegh / omtrent het welcke na de waterkant / ter rechter / een fraeye wel gelegen plaets is / soo als men naer Bethlehem gaet / en twee mijlen verder is het Bethlehem selfs / leggende seer vermakelijck aen een heuvel / maer de wegh en het Landt / een half mijl daer rontsom / is wat kalckachtigh. Helena de Moeder van Constantinus, heeft de plaets / op dewelcke onsen Salighmaker gebooren is / met een Kerck over-bouwt. De Roomsche Monnicken hebben een Kapel / die onder de selve Kerck neer gaet / alwaer sy gedurighlijck Misse doen / en de plaets der Geboorte / in seer groote eerbiedigheyt houden. De Kerck heeft veertigh of vijftigh seer schoone Marmere Pylaren / alle van een gedaente en groote / dit is voorheen / in der daedt een seer kostelijcke Kerck geweest / daer noch eenige Griecksche Schilderyen / van Heyligen / aen het opper-eynde / te sien zijn / welcke eynde een ronde gedaente heeft / met seer breede trappen / om daer langhs op tot den Altaer te gaen; hebbende aen beyde de zijden nedergaende trappen / langhs de welcke men / na de Kapelle der Roomsche Monnicken, onder het Choor gaet / die de bewaringh van de rechte Geboorte-plaets hebben / alwaer de Kribbe gestaen heeft / door een grijs Griecx Priester / en een Grieckſche Monnick / die my vertelde / wierdt ick eenige trappen / gaende na het opper gedeelte van dese groote Kerck / opgeleydt / tot boven een kleyne Kapel / alwaer ick menighte van Schilderyen na de Grieckſche wijse gemaeckt / ontmoete / voornamentlijck een groote St. Joris, voor de welcke een Lamp te branden hingh / sy verwachten aldaer groote eerbiedigheydt van my / maeckten daer een deel kruycen voor / en seyden my dat dat St. Joris was. Ick gaf tot antwoordt dat ick hem noyt grooter had gesien. Sy sagen my op dese woorden ernstigh aen / siende dat ick soo weynigh wercks daer van maeckte / en de oude Man seyde tegen de andere Monnick dat hem docht dat ick geen Christen was / om dat ick geen kruycen / noch eerbiedingh voor de Schilderyen / of Heylige Maget / of van Christus of van de andere Heyligen maeckte / en bewees. Zijn Macker een sotten Monnick seyde hem / dat die van mijn Landt / Christenen van een ander eynde van de Wereldt waren; maer ick maeckte haest een eynde van hun reden / met my te haesten van daer te gaen.

Bethlehem.

Sy leyden my vorder tot op den top van de Kerck / die t'eenemael met loot beleght is / in het welcke veel Christenen hun naem hadden geschreven / hoewel ick het niet dede; daer na versochten sy my / by hen te blijven / en het middaghmael te houden / maer ick sloegh dat af. De oude Priester versocht een Aelmis van my / tot onderhoudingh

dingh van hun Lampen / die ick hem dede / gevende hem vier Chequinen, en gingh so weder neer den selven wegh dien ick opgekomen was; door een Kapel / vol geschilderde Heyligen / in welcke Kapel oock een water-loop is / uyt de welcke de Christenen gemeenlijck water halen; het welcke / als sy seggen het beste van geheel Bethlehem is / maer binnen in de Kerck aen den ingangh / is noch een ander / oordeelde ick die Fonteyn te zijn / van wiens water David had verlanght te drincken / en dat hem door sijn vier Helden gehaelt wierdt; hoewel de Monnicken geen van beyde daer voor hielden / maer seyden dat sulcks noch een ander dicht by Bethlehem was.

Wy keerden dan weder na Jerusalem, noch dien selven achter-middagh / wanneer wy daer gekomen waren / leyde my mijn Coloyro na een Klooster van Grieckſche Nonnen / daer ick eenigh gelt aen haer wisje wases en Naeywerk bestede / de Nonnen versochten mijn gunst / en ick vereerde haer seven Chequinen. Korts daer aen bracht hy my in een ander Nonnen-Klooster / niet verre van daer / daer ick hunne Kapelle besagh / hangende vol van fraeye Schilderyen / dese seyde / dat daer dagelijcks een Man quam dienst doen / ick dede hier mede gelijck ick in het voorgaende Klooster gedaen had / en besteede daer noch meer in Koop / dewijl sy my begunstighden met het vertoonen van een schoone Jonge Nonne / wiens schoonheydt en Jonckheyt ick niet kon laten tegen mijn Coloyro te beklagen / als tot dat leven gebracht zynde. Des anderen daeghs was dese Priester al weder vaerdigh / of het my gelust had / wat meer gelt / aen de Nonnen en Nonneryen te hangen. *Weder-komst tot Jerusalem.*

Binnen Jerusalem is een kleyn gedeelte van de muur van Salomons Tempel / soo de Jooden seggen; en onder dat geseyde stuck muurs / is de plaets / alwaer de Hooge-Priester gewoon was / sich te wasschen / van binnen is een steen van ses-en-twintigh elleboogen langh / en twaelf breedt. In dese Tempel seggen de Griecken, dat de Heylige Geest op de Apostelen quam. Geen Christen of Jode wort toegelaten in den Kerck / daer over staende te komen / op verbeurte van het leven / daer is een breeden opgangh van Marmere trappen / en boven op de trappen staen twee Marmere Pylaren / doch niet seer groot / op dese trappen / derft niemandt komen als Turcken en Mooren / van de aensienlijckste slagh; dit wordt gehouden voor het Portail van Salomon. *Salomons Tempel.*

Ick met dancksseggingen / en Goudt / mijnen Coloyro afgedanckt hebbende / begost my nu weder te verdaerdigen / om mijn vorder besteck uyt te voeren / namentlijck verder het Heylige Landt te besien.

Twee mijlen van Bethlehem zijn twee Valleyen te sien / tien stroomen / doch die nu droogh zijn / de welcke de Joden seggen / door Salomon gegraven te zijn / om de Bosschen te bewateren. Een weynigh verder / aen de slincker-handt / leght Gad, een van de twaelf *Vorder gesicht van het H. Landt.*

twaelf Oudt-Vaders / begraven / en een half mijle aen dees zijde Hebron, is het Dal Escol, daer de Spionnen van Moyses waren geweest / wanneer sy met goedt bericht weder te rugge quamen / noch heden ten dage groeyen aldaer Druyven / die twintigh pondt een tros wegen / gelijck de Inwoonders getuygen; ick selve hebber seer groote gesien / maer die waren noch in lange niet rijp.

Groote trossen Druyven.

Ten eynde van dit Dal Escol is de Stadt Hebron, zijnde het Dal een groote mijl langh / eer men by de Stadt komt / geheel beplant met verscheydene Boomen en Wijngaerden. In dese Stadt is het Graf van den Vader Abraham. De Joden willen dat Adam en Eva, daer mede souden begraven zijn; als mede Sara, Isaac, en Rebecca, Jacob en Lea. In dese begraef-plaetsen wordt niemant toegelaten te gaen / als alleen te komen tot een vierkant gat / staende in een dicke muur / waer door men eenigh licht van een Lamp siet. De Joden doen hun bedeplechtigheden daer buyten / maer de Mooren en Turcken is toegelaten een weynigh meer gesichts te hebben / namentlijck op den top / waer langhs sy den Oly neder laten / in de Lamp / die seer groot is en altoos brandt. Aen een zijde van dit Graf siet men een overdadigh oudt Kasteel / hoewel hier en daer onlanghs wat herstelt en gerepareert; en aen de andere zijde staet een Mosquee of Mooren Kerck; en het schijnt dat het Graf / binnen een deel van dese Kerck begrepen is.

Abrahams Graf.

Andere Graven.

Op de rechter zijde van Hebron, op den Bergh / is het Graf van Jesse, Davids Vader / en in de Stadt is oock het Graf van Abner, de Velt-Hooftman. Aen de Noort-zijde van Hebron is de Vlackte of het Pleyn van Mamre, alwaer Abraham de Engelen in sijn hutte ontfangen heeft; hier heen gingen wy niet / maer konden het een machtigh stuck weeghs af / sien. Wanneer wy weder te rugge na Jerusalem reden / sagen wy het Meyr van Sodoma, en al het Landt daer rontsom / maer wy gingen daer niet na toe.

Beschrij-

BESCRYVINGH

Van de

DOODE ZEE.

INHOUDT.

Sout-Pylaer. Vertreck van Jerusalem. Jacobs Put. Arabische Rovers. Joodtsche groetinge. Komst tot Damascus, en vertreck. Bergh Libanus. Aenkomst tot Tripoli. Te huys Reyse.

HEt geen hier in onsen Schrijver aengaende dit Meyr &c. ontbreeckt / staen wy hier uyt den geleerden Broeder Brocardus, een Monnick / in sijn beschrijvingh van het Heylige Landt / te vervullen. Op den selven oever (seght hy) is de plaets / alwaer Balaam op het Geberghte Moab wierdt gebracht / om de Kinderen Israels te vloecken. Van Jericho zijn vijf groote mijlen / na het Zuyden tot aen de Stadt Segor, onder den Bergh Engaddi gelegen / tusschen welcken Bergh en de Doode Zee, het Sout-Beelt van Loths Huysvrouw staet / in welcke sy / door Godts macht verkeert en verandert is / om het welcke te sien / ick veel moeyten hebbe aengewent / maer te vergeefs / dewijl de Turcken my daer van af-schrickten / seggende dat de plaets ter oorsaeck van de menighte der Slangen en Serpenten / en andere wreede gedierten / die sich aldaer onthouden / seer gevaerlijck te genaken was / het welcke ick naderhandt bevonden hebbe soo niet te zijn. Dit Meyr heeft van het Oosten tot het Westen / welcke haer breedte is / vijf groote mijlen / en in de lenghte van het Noorden na het Zuyden wel meer. De Patriarch van Jerusalem, die dese plaets menighmael gesien heeft / schrijft / dat die Zee / altoos een roock van sich geeft / en een geduerige nevel en damp / als een helsche Schoorsteen maeckt / waer door dat gantsche Dal / het welcke t'eeniger tijdt / ter oorsaeck van haer vruchtbaerheyt en vermaeck / uytsteeckende geweest is / nu voor een halven dagh reysens geheel onvruchtbaer / en onnut gemaeckt is; soo dat het gants geen lover noch gras voort brenght / by na tot een groote vijf mijlen weeghs / als alleen by de Stadt Jericho, alwaer de Hoven door de Fonteyn van

Sout-Pylaer.

 Elisæus

Elisæus worden besproept. Ter rechter en ter slincker zijde van dit Meyr / siet men onvruchtbare en drooge Bergen / want waer heen oock de damp van dit Meyr gedreven wordt / aldaer versterft het alles dat uyt der aerden sou mogen groeyen / in het welcke ons Godts oordeel voor oogen gestelt wordt / die tot op den huydigen dagh niet na laet de sonden van dit snoode volck te straffen / en te huys te soecken. Dese Zee groeyt somwijlen door het smelten van den Sneeuw / op den Bergh Libanon, oock op de Bergen Galaad, en andere / van welcke het water in den Jordane / en voorts in dit Doode Meyr vloeyen en vallen. Men vindt in het selve een Lijm / dat uyt haer grondt opgeworpen wordt / het welcke versteyft zijnde door de wint vast aen malkander hanght en kleeft / en soo aen den oever geworpen / in groote menighte en overvloet aldaer vergadert wordt. Dit is een groot medicijn / en genees-middel; en wordt by ons Joden Lijm / en in het Latijn Bitumen Judaicum genoemt.

Vertreck van Jerusalem.

Wy zijn weder van Jerusalem gescheyden / en quamen te rugge tot Beera of Beroth, en soo voorts tot Sichem; maer onse Paerden / Muylen en Kameelen / en Ezels seer heet en vermoeyt zijnde / hebben wy ons wat gerust by Jacobs Put. Dese Put is recht vierkant / en is omtrent vier ellen breedt / aen yeder zijde of hoeck / van vierkante steenen opgemetselt / sy is niet seer diep / maer het water daer in / is seer schoon en koel / sy is boven soo plat / dat wy daer op ons gemack langhs en op gingen sitten / en omtrent een uur daer stil saten. Dese Put is omtrent een vierdendeel van een mijl van Sichem, eer men in de Stadt komt / en diep aen den Ry-wegh gelegen. Het was aldaer dat onsen Salighmaker met de Samaritaensche Vrouwe sprack. Twee steen-werp van dese Put zijn Josephs gebeenten begraven / daer ick met de Joden / op mijn laetste aen zijn tot Sichem, had by geweest / wanneer ick na Jerusalem reysde.

Jacobs Put.

Wy quamen tot Jemin Paradijs, en voorts by de oude Stadt Tiberias, welcke plaets dight aen den oever van het Meyr / na haer genoemt / gebouwt is. Van daer sagh men de Stadt Bethel ver boven den top der hooghste Bergen uytsteecken / dit zijn de vermakelijckste Bergen die ick ooyt van al mijn leven heb gesien waer van Libanon de hoogste zijn / over wiens top ick gereyst heb. Het Dal van Baalgad, onder aen den voet van Libanon naer Damascus is het grootste / maer dat / waer in Damascus is gebouwt / is het vermakelijckste dat eenigh oogh beschouwen kan.

De Zee Tiberias, is na mijn oordeel op sijn breedtste niet over de vijf of ses mijlen breedt. Hier was het dat onse Salighmaker met Petrus in het Scheepken over voer / en de vijf duysent menschen voede.

Wy bleven daer maer vier uuren tijdts / gedurende welcken tijdt wy kruymen broodts in de Zee wierpen / daer wy menighte van visch / een slagh als Karpers / mede versamelden. Wy gingen dan eyndelijck voort / uyt vreese voor de Arabische Rovers / die met geheele

heele benden sich in dese Landen onthouden / slaende hun Tenten hier en daer / in de vruchtbaerste plaetsen op. Sy hebben als een Regeeringh op sich selven / sonder sich aen eenige Wetten te binden / als die sy selve maken / teelende Kinderen en Vee / soo veel als sy konnen. Sy hebben alderhande soorten van Hant-wercken / Smidts / Schoenmakers / Wevers / en diergelijcke onder hen; berijdende alle brave en snelle Paerden / daerse geduerighlijck het Landt mede af-loopen.

Arabische Rovers.

Wy quamen tot Almenza, welcke plaets eertijdts een groote Stadt was geweest / zijnde daer seven of acht mijlen van daen gelegen / dight aen den oever van de Zee / langhs de welcke mede een Canael van de Jordane loopt / dese plaets is ongetwijffelt Capernaum. Wy van daer na eenigh verblijf / weder vertreckende / namen het hooge gedeelte van het Landt / alwaer wy weder tot een redelijcke groote plaets quamen / die wy geloofden Nazareth te zijn geweest; van waer wy tot Cana in Galilea quamen. Wy ontmoeten aldaer de stroom Arnon, gelijck sommige die willen noemen / zijnde een spruyt van de Jordane / die door de Doode Zee, en door het Meyr Genezareth heen loopt; en passeerende een Brugge / als hier voor geseght is / in een ander kleyne Zee of eer stil staende water / Cadis genoemt / komt te vallen.

Aldus quamen wy door verscheydene Steden wederom tot Safet, of Bethel, daer hier voor van gesproocken is. De Jooden van mijn geselschap / vertoefden alhier / om hunne Sabbath te houden / en wierden van al hunne Priesters in het algemeen besoght / hebbende een uytwendigh gewaet van wit / maer van geylen hayr gemaeckt: gelijck ons Grofgreyn / gelijck oock sommige recht wit Grofgreyn hadden. Met groote zedigheydt / en een heyligh gelaet ontmoeten sy malkander / om sich onderlinge te groeten / omhelsende d'een den ander seer vriendelijck / en soo weder van malkander scheydende / na datse een korte wijl te samen gesproocken hadden. Dese mijn Joodtsche Reys-gesellen hadden menighte van Boecken gekocht / wel twee of drie Muylen ladinghs / al Heylige Boecken soo sy het noemden / dienende tot verklaringh van de Wet / sy wilden den Christenen geen van de selve voor eenigh gelt over doen / als oordeelende daer sonde aen te begaen.

Joodtsche groetinge.

Wy quamen alsoo tot Conetra, en voorts tot Sasa, en alsoo quamen wy weder tot Damasco, ingaende door de Poort Toma genoemt / uyt Damascus vertrocken wy weder; uytgaende door de Poort Amara genoemt. Buyten dese Poort zijn twee groote Bergen / een van de welcke wy beklommen / zijnde Dohoneth genaemt / alwaer op het hooghste daer van / onder een ongeloot rond verhemelt / of Cupel, een hooge steene voet stondt / in teecken dat Mahometh aldaer geweest is / en het Dal / in het welcke Damascus gebouwt staet / heeft gesien / gevende het den naem van een Paradijs:

Komst tot Damascus, en vertreck.

dijs; en in der waerheyt/wanneer men het van die hooghte in het wijt en breedt met het gesicht af meet / en beschouwt haer onderscheydene geboomten / met hun flickerende half versilverde bladeren / sou men geen schoonder aenschouwen konnen bedencken / daer de Stadt in de lengte langs leggende/geen kleyn verciersel toe by brenght. Wy quamen van daer in een Dorp / Seraglio geheeten / en gingen over het Geberghte Haghbeth, en Romanye, en in de Schrift Halack genoemt / van het welcke wy van verre / het eynde van Hermon sagen. Dicht aen de zijde van desen Bergh Halack, open leggende in het rechte midden van het Pleyn / het welcke leght tusschen het selfde en den Bergh Libanon, is een seer groote en oude Stadt / tegenwoordig Balbarka genoemt/in de welcke een rye van seer groote schoone Pylaren te sien zijn / die gelijck sy seggen ten tijden van Salomon opgerecht zijn; dese Stadt wordt in de Schrifture Baalgad genoemt/ maer staet nu verwoest en onbewoont. Daer is oock een oude Pylaer in het midden van een Pleyn/van vierkante steenen opgebouwt/ maer buyten twijfel van een later maecksel als de andere Pylaren. Dit is seeckerlijck het Dal Gad, de vlackte van heuvel tot heuvel/ mach in breedte / 10 / 11 of 12 kleyne mijlen bedragen: maer de lengte is omtrent noch eens soo veel. Het scheen het vermakelijckste velt dat ick oyt heb gesien. Doen quamen wy by een Dorp Ainat genoemt / aen de voet / of eerder aen den opgangh van den Bergh Libanus, welcke Bergh ick acht de moeyelijckste / van de geheele werelt te zijn; ter oorsaeck van den hoogen overtocht / behalven dat het in het heetste van het gantsche Jaer was / wanneer wy den hooghsten top daer van te boven quamen; evenwel vonden wy daer noch eenigh Sneeuw boven op / en sulck een koude daer boven op/ dat mijn handen wel ter degen verkleumt waren; het wasser oock over al wit berijpt / als of het elders in den Winter was geweest/ maer soo haest waren wy geen drie of vier mijlen neder-gedaelt / of de voorige warmte quam ons weder te ontmoeten.

Bergh Libanus.

In den namiddagh quamen wy tot een Dorp / dat seven of acht mijlen van Tripoli leght / en Aigdel genoemt wort / alhier vertoefden wy een half uur / en reysden soo weder door eenige oude Steden voort / onder de welcke oock Acon is / zijnde een stercke vesting en vol van schoon geschut. Alhier onthielt sich de Emir van Tripoli, wy ontmoeten aldaer schoone vertooningen van Cedars, die sich seer heerlijck op deden / dese groeyen onder breedt uyt / maer na boven al scherper op / hebbende een bladt / als de Roosmareyn / of eerder noch smalder en scherper / maer sy groeyen in kleyne aengename bondels / maer over eynde staende / beneffens haer vrucht. Wy quamen noch dien selven nacht / maer seer laet behouden tot Tripoli, waer voor de Heer altoos moet gedanckt zijn. Mijn t'huys reyse van daer naer het Vaderlandt / begrijpt niet bysonders / om verder hier aengehaelt te werden.

Aenkomst tot Tripoli.

t'Huys Reyse.

Korte

Korte Verhandelingh, van de Reyse ter selver tijdt, van *Cayro* in *Egypten* tot *Jerusalem*, gedaen door *Hendrick Timberley*, *Engelsman*.

INHOUDT.

Groot werck van Ptolemeus. Arabische Rovers. Wacht-Kasteelen. De Reysiger gevangen. Verlost. Trouwe Moor. Voete wassen. Bedenckingh op Jerusalem. Arme gelegentheydt daer van. Vertreck van Jerusalem. Van de Dromedaris.

Ick vertrock van groot Cayro, en quam noch dien selven dagh tot de plaets in de welcke de Maget Maria sich onthouden had / wanneer sy met onsen Salighmaker / door het woeden van Herodes vluchten most. Van daer vertrock ick met mijn Macker / en Reys-gesel Meester Burrel, in ons Pellegrims gewaedt / en quamen dien nacht in een Stadt Canko genoemt / in de welcke wy dien nacht verbleven op een Voor-hof / leggende op de koude grondt neer / daer wy noch vliegen / noch luysen gebreck hadden. Op den volgenden dagh quamen wy / in het Landt Gosen, alwaer wy een geselschap van Turcken / Joden en Christenen/ vonden / zijnde omtrent seven hondert en vijftigh zielen sterck; die alle / over en door de Arabische Woestijne naer Damasco mosten/ onder dese waren omtrent twee-en-twintigh Griecken en Armeniers / die naer Jerusalem wilden / met welckers geselschap wy seer wel te vreden waren. Wy bleven hier in een Stadt in hun tael Philbits genoemt / twee dagen en eenen nacht / in welcke plaets ick hier en daer / in de Huysen gingh / en het geheym sagh van Kieckens/ door warmte uyt te broeyen / in veel grooter menighte / als ick oyt in Cayro gesien had.

Wy vertrocken weder van Philbits, en Reysden den geheelen nacht over / in geselschap van de Caravane na Damasco, en sloegen onse Tenten op tot Bohaire, in het Landt van Gosen. Wy vertrocken den volgenden dagh weder van daer / en legerden aen het Oosten van Gosen, aen het begin van dese Woestijne / alhier bleven wy twee dagen / uyt vreese voor de Arabiers; en wy vertrocken

weder

weder dien nacht over een groote Brugge / onder de welcke een staende sout water was / het welcke uyt der Zee / van de zijden van Damiata komt / zijnde uyt die plaetsen met Menschen handen gehouwen en gegraven / door bestellingh van Ptolomeus, Koninck van Egypten, met meningh om de Middellantsche Zee, een doorganck tot in de Roode Zee te geven; Maer als het werck nu al tot een wegh van hondert en vijftigh Engelsche mijlen gebracht / en gevordert was / de Koninck voorsiende een overvloepingh van het gantsche Landt / vant sich selve eyndelijck genoodtsaeckt het begonnen werck te staken / en over dit water een Brugge te slaen / zijnde soo veel als een Landt-scheydingh tusschen Egypten en Arabia.

Groot werck van Ptolomeus

Wy waren dese soo haest niet over / of wierden aenstonts door een troep Arabiers aengetast / niet tegenstaende wy als toen / wel omtrent de 1000 Menschen sterck waren / sy namen een Kameel met Kalkoenen wech / en vier van de onse waren seer gequetst / maer een doodelijck. Sy begaven sich aenstondts wech met hun buyt / sonder dat wy / alsoo het in der nacht was / het selve konden verhinderen; des morgens sloegen wy ons ter neder / by een Wel van brack water. In dese beroerte en overval / ontquam het mijn Macker / Meester Burrel, ter naeuwer noodt. Op dese plaets Lazera genoemt / rusten wy ons / tot drie uuren in den achtermiddagh / wanneer wy weder vertrocken / en den naesten morgen by een Kasteel / Cattay genoemt / in de Woestijne / onse Tenten opsloegen. Dit is een van de drie sterckten / die den Grooten Heer alhier in de Woestijne houdt / om de Reysigers tegens de Robende Arabiers te beschermen / en daerom moet men alhier seeckeren tax betalen / komende tot omtrent 60 stucken aen silver / omtrent vier guldens voor een geladen Kameel / en een Muyl twee stuyvers / ongevaer voor een yeder hooft voor hooft.

Arabische Roovers.

Wy vertrocken weder van hier / en legerden by een andere brackachtige Put of staende water / en van daer weder by een andere / en quamen by een andere Kasteel Arris genoemt / daer wy weder yeder hooft voor hooft / twintigh stucken silver en yeder Kameel geladen dartigh mosten betalen. Van hier wierden wy met meenighte van Soldaten / naer het darde Kasteel heen geleydt / makende een Reyse van vier-en-twintigh uuren / en quamen soo aen het darde / dat Raphael genoemt wierdt. Hier betaelden wy tien stuyvers aen silver / yeder voor sijn hooft / en yeder last beest twintigh. Wy sloegen onse Tenten tot Gaza in Palestina op / zijnde een vermakelijck vruchtbaer Landt / zijnde nu van de Woestijne verlost.

Wacht-Kasteelen.

Hier sagh ick de plaets gelijck sy my die aenwesen / alwaer Samson de twee Pylaren om verre haelde. Hier betaelden wy twee-en-twintigh stuyvers voor yeder beest / en tien voor yeder Persoon. Wy legerden op een plaets / die by de Arabiers Canvy, en by de Christen Bersheba genoemt wordt. Hier betaelden wy twee stuyvers / yeder

yeder voor zijn Persoon / en vier voor yeder beest. Wy legerden in een groene vlackte / onder de Wallen van Ramoth in Gilead, van hier gingen wy / met de andere Christenen / des morgens den wegh na Jerusalem op / terwijl de Caravane haer wegh na Damasco vervolghde. Wy legerden dien nacht in een plaets in Arabia, genoemt Cude Chelaneb, zijnde vijftien mijlen van Hebron, en maer vijf kleynne mijlen van Jerusalem.

Van hier vertrocken wy weder in de morgenstondt / zijnde Lief-Vrouwen dagh / en te negen uuren sagh ick Jerusalem; waer op ick knielende het gebedt des Heeren sprack / en wy gingen soo al singende na de Poorten der Stadt toe / en bleven daer stille / dewijl geen Christen / sonder verlof daer binnen komen mach. Meester Burrel versocht my toen / dat ick sou seggen dat ick een Grieck was / alleenigh om daer door bevrijt te zijn / van te Misse te moeten gaen; maer dewijl ick de Griecksche tael niet wel verstondt / weygerde ick volkomelijck sulcks te doen: seggende rond uyt tegen hem / selfs in de Poort / dat ick mijn Vaderlandt noch Godtsdienst niet wilde verlaten / soo dat / wanneer ons gevraeght wierdt / wie wy waren / Meester Burrel in de Griecksche tael antwoorde / dat hy een Grieck / en ick een Engelsman was. Hy dan wierdt tot den Griecksschen Patriarch gesonden / maer ick wierdt in de gevangenis geworpen / dewijl de Turcken van mijn Landt niet wilden weten / veel min dat het hen eenige Schattingh betaelde. De Vader Gardiaen, die anders een voorstander en beschermer der Christenen is / was hier de voornaemste oorsaeck en werck-meester van mijn gevangenis; om dat ick my onder sijn bescherminge niet wilde begeven / maer voor had gegeven / liever onder de hoede van de Turck / als onder de sijne te willen staen. Dese dan / doende al het quaedt dat hy konde / maeckte my de Turck soodanigh te vyandt / dat sy my niet minder als voor een Spion hielden; en alsoo uyt de gevangenis niet wilden laten gaen.

De Reysiger gevangen.

Wat nu mijn verlossingh aen gaet / sult ghy weten / dat zijnde tot Ramoth in Gilead, ick naer een Fonteyn gingh / om mijn vuyl linwaet daer in te wasschen / te welcker tydt yemandt by my quam / die my by mijnen naem riep / nemende my / ondertusschen mijn Lijnwaet af / om my te helpen wasschen; ick hier over verwondert zynde / seyde hy tot my / in France tael / (zijnde die men daer gemeenlijck onder alle Natien spreeckt:) Hoe Capiteyn, ick hoop niet dat ghy my soo schoon vergeten hebt; het is noch geen veertigh dagen geleden, dat ghy my onder de Passagiers, die ghy van Algiers hebt gebracht, in uw Schip de Troyaen, tot Alexandrye aen Landt hebt geset; en hier is noch een ander die mede met u gekomen is. Ick vraeghde hem of hy daer woonde / maer hy antwoorde van neen / maer dat hy en sijn Macker / met de Caravan naer Damasco gingen / om van daer na Bagdet, en vervolgens na Mecha te reysen;

Verlost.

sen; zijnde sijn wooningh tot Fez in Barbarye. Dese eyndelijck bracht my by sijn Macker/ die ten laetsten over een quamen/ dat de eene na Mecha en dese mede na Jerusalem sou reysen.

Trouwe Moor.

Dese Moor nu siende dat ick gevangen was/ schreyde daer over/ en badt my goets moets te zijn/ en gingh tot den Bassa en de Saniack, die hy op sijn eedt verklaringh dede/ dat ick een Schipper was/ die hem/ met noch by de drie hondert Mooren over gebracht had. Dese Moor als een Musulman zijnde/ gaf sijn verklaringh sulck een kracht/ dat hy met ses Turcken noch dien avont by my quam/ en my verloste/ op voorwaerde dat ick by de Pater Gardiaen most gaen/ en aldaer slechts een Was-kaers houden/ het welcke ick aen nam/ en gingh soo tot het Klooster. Hy heete my wellekom/ en seyde my verwondert te zijn/ dat ick soo ver van de Christenheydt was afgedwaelt/ als liever de beschermingh der Turcken/ als de hunne te willen aennemen. Ick seyde hem mijn reden/ en daer mede was het wel. Meester Burrel, hoewel hy sich voor een Grieck had uytgegeven/ most mede de kaers dragen/ dewijl al de Christenen de beschermingh der Papisten moeten aennemen.

Voete-wassen.

De Vader Gardiaen sette ons neder/ en gaf ons yeder een kaers in onse handt; waer op een Monnick ons de koussen uyt-trock/ en onse voeten begost te wasschen/ terwijl twaelf andere Monnicken/ elck met twee Kaersen in de handt de Litanie songen. Naer het wasschen/ brachten sy ons al singende naer een Kapel/ daer een ander Preeckte/ wat een verdienstelijcke sake het ware/ het Heylige Lant te besoecken. Van daer brochten sy ons in een Kamer/ om te avondtmalen/ daer wy/ uyt vreese van vergif/ niet aen dorsden eeten/ en gingen soo naer bedde.

Des morgens stonden wy weder op/ en hebbende den Gardiaen gegroet/ gaf ons die seven Monnicken en een Taelman mede/ die ons de Heylige plaetsen in de Stadt toonden/ behalven het Graf Christi: voor yeder van welcke plaets wy neder knielden/ en het gebedt des Heeren seyden.

Bedenckingh op Jerusalem.

Om hier een besluyt te maken/ het geene van Jerusalem is voorseght geworden/ als dat het een steenhoop sou worden/ hebbe ick hier genoeghsaem gesien/ want zijnde tot op vijftien of sestien mijlen/ Engels/ Jerusalem genadert/ konde ick geen gront onderkennen/ (behalven alleenlijck de vlackte van Jericho) maer men sieter niet als puyn en steenhoopen/ en dat in sulck een overvloet/ dat het te verwonderen is/ hoe de Inwoonders aldaer konnen leven/ en tot bewijs daer van/ ick zijnde op vijf mijlen na by de Stadt in het velt/ sant mijn Moor na een Huys/ niet ver van daer om broodt te koopen/ die weder tot antwoordt bracht/ dat de Huyswaert seyde/ dat noch hy/ noch de sijne/ oyt eenigh broodt van al sijn leven gepróeft had. Een Man sou twintigh Engelsche mijlen konnen gaen/ eer hy een plaets sou vinden/ om een Paert of een

Arme gelegentheyt daer van.

een Koe te weyden. In tegendeel zijn de Landen in Palestina, Galilea, en Syria, alle seer goet en overvloedigh van alles/ daer Jerusalem selve de alderbarreste plaets is/ die ick in al mijn leven gesien hebbe/ uytgesondert de Woestijnen. Ick kan geen plaets in geheel Engelandt daer by vergelijcken/ behalven de alderbarreste in Cornwal, daer men niet als Rotzen en steenen vindt/ en gelijck de Inwoonders getuygen/ de steenen groeyen noch dagelycks meer en meer aen/ soo dat Jerusalem wel vijftien Engelsche mijlen in het ronde/ niet anders als een hoop steenen is/ en ick ben van gevoelen/ dat dese plaets t'eenemael van Godt verlaten is; gelijck de meeste van de Turcken/ die aldaer woonen/ niet als alle boosheydt gebruycken/ soo dat de Christenen gedwongen worden/ hun kinderen seer jongh/ ja tot hun tien Jaren te trouwen. Jongers houden sy openbaerlijck/ en toonen die in hunne deuren/ wie de fraeyste heeft.

Vertreck van Jerusalem.

Ick dan/ zijnde mijn Patent/ met het groote Zegel van den Gardiaen gezegelt/ als mede een ander/ dat ick in de Jordaen gewassen was/ scheyde weder van Jerusalem, in geselschap van mijn Mooren/ en quam dien selven nacht tot Rama, en voorts tot Askalon, soo tot Caza, alwaer ick twee wilde Arabiers, en twee Dromedarissen huerde/ om my tot Cayro te brengen. Wy reden twee en twee op een beest/ dwijl een van de Dromedarisen/ soo als wy afstonden/ los gebroocken en wech geloopen was. Vier andere Arabiers quamen ons bespringen/ maer de andere hielden hun Mackers af. Ick had niet te verliesen als mijn kleederen/ maer had hen belooft vier-en-twintig stucken Goudts te betalen. 's Nachts quamen wy by de Tenten van dese Dieven/ daer wy Kemels melck kregen. Den volgenden nacht quamen wy tot Salhia, daer ick moede van schocken een was/ Paert huerde. De Dromedaris is gelijck een Kemel/ maer kleynder van hooft/ en langer van beenen/ en dunner van hals/ scheelende als een Wint en een wachtende Dogge. Gedurende dese vier dagen reysens/ sagh ick hen eeten noch drincken/ daer sy sich wel tien dagen van soude konnen onthouden/ verstaende van drincken/ maer niet van eeten: een goedt Paert sou snelder rijden/ maer het niet langer harden. Eyndelijck betaelde ick mijn volck af/ quam tot Bolack, toen tot Rosetta, en soo tot Alexandrye weder in mijn Schip/ hebbende dese Reyse in 50 dagen af-geleght.

Van de Dromedaris.

Wonderlijcke Reyse en seltsame voorvallen, door en in verscheydene gedeelten des Weereldts,

Van

Capt. JOHAN SMITH.

INHOUDT.

Aenvangh van de Reyse van Johan Smith. Snood bedrogh van vier Franschen. Eerlijck Fransman. Reyse in Vranckrijck. Vordere aentocht van Smith. Gerechte wraeck. Schade herstelt. Vordere Reyse. Smiths gevaer. Zee-gevecht. Groote buyt. Smiths andere uyttocht. Komst in Stiria. Komt als Capiteyn in Dienst van den Keyser. Verhael van sijn daden. Aerdige Krijghs-list. Andere Krijghs-list. Drie hant-gevechten van Smith gedaen. Eerste gevecht. Tweede gevecht. Derde gevecht. Alba Regalis gewonnen. Krijghs-list van Smith. Slaet de Vyanden. Wort geslagen. Smith gevangen. En verkocht. Sijn dienstbaerheyt. Wordt gesonden na Tartarye. Aenkomst tot Cambria. Harde slaverny van Smith. Leven der Tartaren. Wondere verlossingh. Beschrijvinge der Landen.

Wy geven u hier waerde Leeser / de gedenckwaerdige hoewel bekorte Reyse / van den dapperen Johan Smith, die door sijn onderbindingen / en dappere daden / een grooten roem naergelaten heeft. Wanneer dese soo in Vranckrijck als in Nederlant, staende de voorgaende Oorlogen / sijn onderbindinge verhaelt en sijn Leer-jaren als uytgegaen had / bevandt hy in sich een overgroote begeerte om de Werelt te doorsien / en te gelijck sijn geluck en dapperheyt tegens den Turck te beproeven. Een goede gelegentheyt / soo hy het nam / bracht hem in het geselschap van vier Fransche Edel-lieden / (of die daer voor gingen) wel toegestelt / die sich tegens hem veynsden / dat sy mede gesint waren dien vaerwegh

Aenvangh van de Reyse van Johan Smith.

tot

tot roem en dapperheydt in te slaen / en hem bewoogen uyt Nederlandt met hen na Vranckrijck te Reysen / en dat in sulck een quaedt weder als men in de Winter te wachten heeft. Sy geraeckten in de donckere nacht / in de Inham van St. Valery in Picardye. Maer noch snooder Winter en donckerder nacht / stont hem te wachten van sijn geselschap / sijn Franse Jonckers; dese goedt behagen in sijn kleedinge hebbende / en hem oordeelende beter by den gelde als sy waren te zijn / maeckten een Comploot met den Schipper van het Schip / die hen met sijn packen en malen aen Landt bracht / en hem / namentlijck onsen Reysiger / aen Boort liet / om hem daer na met de Boot voort af te halen / het welcke niet geschiede / voor des anderen daeghs avonts. De reden hier van / die hy konde by brengen was / dat hy ter oorsaeck van de ongestuyme Zee / niet eerder komen konde / seggende voorts dat sy pretense Fransche Heeren / naer Amiens gereyst waren / daer sy op sijn aenkomst souden wachten. Welcke verraderische treck / als eenige andere Krijghs-luyden / Passagiers / die mede aldaer te Scheep waren / hadden verstaen / scheelde het weynigh of sy hadden den Schipper den neck gebroocken / en met sijn Schip door gegaen / indien sy geweten hadden waer sy daer mede gebleven souden hebben.

Snood bedrogh van vier Franschen.

Een van dese Krijghs-lieden Currianver genoemt / medelijden hebbende / met de schelmery die hem gespeelt was / verseeckerde hem dat de grootste van dese vier Messieurs / die Deprean genoemt wierdt / niet als de Soon van een arme Rechts-geleerde van Mortaigne in Basbrittagne, en sijn Mackers en op-passers / Cursel, la Nelie en Montferat, drie jonger Broeders of Cadets, en sulcke snode bedriegers als sy waren. Dese boodt Smith oock aen / indien hy hem wilde versellen / hem by hun vrienden en verwanten te brengen / sullende hem ondertusschen geven het geen hem noodigh was.

Eerlijck Fransman.

Sy namen dan aldus den Reys aen / over Diepe, Coudebeck, Honsleur, Pont Rodemer, en quamen tot Caen in Normandye, alwaer dese Edelmoedige Currianver, en veel van sijne vrienden / hem beleefdelijck welkom heeten / en ontfingen / brengende hem vorders tot Mortaigne, daer hy hun vrienden vandt / maer met weynigh voordeel. Evenwel bracht dat gerucht soo veel te weegh / dat de Jonckvrouw Colombier, de Baron Larshan, en de Heer Shasge, met verscheydene andere aensienlijcke lieden / de noodtsakelijckheden van Smith besorghden / en hem een eerlijck onthael deden / en vermaeckten / soo lange als hy selve begeerde. Maer dese vermakelijckheden weynigh over-een-komst met sijn slechte gestaltenis hebbende / begaf hy sich weder van daer / en reysde van den eenen Haven tot den ander / om ergens een Oorloghs-Schip te vinden / en verteerde alsoo het overige dat hy hadde. In seecker Bosschagie vant hem een rijcken Huysman / by een Fonteyn / zijnde by na doodt van droefheydt. Dese vroome Man hielp hem weder op de

Reyse in Vranckrijck.

Vordere aentocht van Smith.

been/

veen/ tot sijn genoegen/ om sijn voornemen te vervolgen.

Niet langh daer na/ als hy weder door een Bosch reysde/ tusschen Ponterson en Dinan, in Bretagne, ontmoete hy by geval Cursel, die noch ellendiger was als hy. Sonder een woort te spreecken/ trecken sy beyde van Leer/ maer binnen korten tijdt/ ley
Gerechte wraeck. Cursel onder de voet. Dit werck sagen de Inwoonders van een kleyne vervallen plaets aen/ die sich vergenoeghden/ wanneer Cursel hen beleedt/ watter voor heen geschiedt was/ en dat sy/ onder het deelen/ van het geen sy Smith ontstoolen hadden/ sy met malkander handt-gemeen waren geworden; maer wat hem aengingh/ hy was onnoosel/ van het geene gedaen was. In aenmerckingh van sijn zware wonde/ was Smith wel blijde/ soo wel daer af te komen/ en nam soo voort sijn wegh/ na een aensienlijck Heer/ de Graef van Ployer: de welcke/ gedurende de Oorlogen in Vranck-
Schade herstelt. rijck, met sijn twee Broederen/ in Engelandt opgebracht was/ by den welcken hy niet alleen wel onthaelt/ maer oock beter voorsien wierdt/ als hy oyt geweest was. Wanneer hem dese Heeren St. Malo, Mont St. Michiel, Lambal, St. Brieux, Lanion, en hun schoon Slot Tunbiadeck, en Guigan hadden laten sien/ beneffens andere plaetsen; nam hy oorlof van hen/ en nam sijn wegh na Rennes, voorts op Nantes, Poytiers, Rochel en Bordeaux. Het gerucht van de sterckte van Bayonne, noodighde hem/ om die plaets mede te sien. Van daer nam hy sijn wegh na Lescar in Bearn, op Pow in Navarre, voorts op Tholouse, Vizers, Carcasson in Gascoigne, Narbonne, Monpeliers, Nijsmes en Pondegale in Languedock, en quam door het gebiedt van Avignone, over Arles tot Marseille in Provence.

Vordere Reyse. Hy gingh aldaer te Scheep naer Italie, maer het Schip wierdt tot Toulon ingedreven/ en van daer weder t'Zeyl gaende/ wierdense soodanigh door quaedt weder aengetast/ datse onder een kleyn Eylandt St. Marta genoemt/ tegen over Nizza in Savoyen, ten Ancker mosten komen. Hier had hy veel te lijden van een deel Pelgrims/ van alderhande Landt-aerdt/ die na Roma gingen/ die hem voor een Hugenoot/ en al de Engelschen voor Zee-Rovers uyt maeckten/ seggende/ dat soo langh sulck een Ketter binnen hun Boort was/ sy noyt goet weder souden hebben. Hun drift wiesch soo hoogh/
Smiths gevaer. dat sy hem over Boort wierpen/ en een tweede Jonas van hem maeckten/ maer het geliefde Godt/ hem aen dat kleyn Eylandt te brengen/ daer geen Inwoonders op waren. Des morgens sagh hy noch twee andere Scheepen/ die aldaer op Ancker gekomen waren/ die hem aen Boort haelden/ en veel goedts deeden/ soo dat hy wel te vreden was; het overige van sijn geluck of ongeluck/ met een van dese te versoecken. Na dat hy hen/ al sijn voorige voorvallen verhaelt had/ en onder andere wat de Edelmoedige Grave de Ployer, uyt liefde en barmhertigheydt/ voor Godt aen hem bewesen

sen had/ bewoogh hy desen Capiteyn La Roche van St. Malo, hem aen te sien en goedt onthael te doen.

Met de eerste goede wint/ gingen sy onder Zeyl/ voeren langhs de Kusten van Corsica en Sardaigne, en steeckende na Tunis over/ passeerden sy de Caep de Bona, na het Eylandt Lampadosa, en latende voorts de Kust van Barbarye, quamen sy tot Capo Rosetto, en soo langhs de Africaensche Stranden tot Alexandrye in Egypten.

Wanneer sy aldaer hun ladingh gelost hadden/ voeren sy na Scanderone, en vervolghden daer na hun loop langhs Cyprus, en de Kust van Rhodus, over de Archipelago, langhs Candia, de Grieksche Kust/ na het Eylandt Cephalonia, alhier mosten sy eenige dagen af en aenhouden/ tusschen Corfu en de Capo de Otranto, eyndelijck ontmoetense voor de Golfo di Venetia een Venetiaensche Argosie, wanneer de Breton die meende te preyen/ kreegh hy sulck een woest bescheydt/ dat hem een Man af geschooten wierdt. De Breton gaf hem daer op de Laegh/ toen de Boegh/ en voorts de andere Laegh wederom/ en volharde dat in sulcker voegen/ dat de Zee-gevecht. Venetiaen niet weynigh aen Touw en Want onthavent wiert/ dat de Argosia niet deed als sich slechts te verweeren/ gevende schoot voor schoot. Tweemael binnen den tijdt van anderhalf uur/ leyde hem de Breton aen Boort/ maer de Venetiaen redderde sich t'elckens weder. Daer na klampte hy hem weder aen Boort/ maer de Venetiaen schoot de brandt in het Want/ tot groot gevaer van hen beyde/ maer het wierdt haest gelest.

Dit vermeerderde den moedt van den Breton, meer als het die dede verslappen/ en zijnde weder klaer geraeckt/ schoot den Venetiaen soo wel tusschen windt en water/ datse op het sincken stondt/ en daer op besloot/ sich over te geven. De Breton had vijftien en de Venetiaen twintigh Mannen verlooren/ behalven veel gequetsten. De rest begaf sich of om het leck te stoppen/ of om de gevangens vast te setten/ of om hen en de ladingh te plonderen/ menighte van Groote buyt. Zijde/ Fluweelen/ en Goude Lakens/ en diergelijcke geweef/ Peasters, Checquinen, en ander Goudt en Silver/ was n.:t'er haest ontladen/ en hebbende van alles/ soo veel als sy laden konden/ lieten sy het Schip met her volck en soo veel goets als noch sulck een Breton wel sou hebben konnen vol laden/ weder heen Zeylen.

Om onse schade weder te voorsien/ begaven wy ons na de Kust van Calabria, maer hoorende dat'er vijf of ses Galeyen tot Messina lagen/ begaven wy ons van daer na Malta, maer dewijl de wint ons seer begost te dienen/ namen wy onsen loop/ langhs de Kust van Sicilia, Sardinia en Corsica, en quamen also op de reede van Antibo in Piedimont ten Ancker/ aldaer sette de Capiteyn/ Smith, op sijn vertreck aen Landt/ met 500 Checquinen of Ducaten/ en noch een kleyne doos die hy had/ die by na noch eens soo veel waert was.

Dese Scheepte sich aldaer weder in na Livorno, wel blijde zijnde

Smiths andere uyt-tocht.

na gelegentheyt en middelen te hebben / om sijn geluck verder te versoecken. Hy dan komt geluckighlijck in Italie, en hebbende Toscane, Viterbo, en verscheydene Steden en plaetsen / als Roma, en de Stadt van St. Peters Stoel, gesien / vaert den Tibur af / na Civita Vechia, alwaer hy te Scheep gingh / om naer Napels te varen / en hebbende aldaer alles gesien dat hy begeerde / keert van daer weder over Capoa, Roma, en Siena, en komt by die verwonderlijcke Stadt Florencen, voorts in de Steden Bologna, Ferrara, Mantua, Padua, en soo voorts tot Venetia, wiens Golfo hy over stack / van Malamocca op Ragouza, verslijtende eenigen tijdt / met de Barre en gekartelde Kust van Albania en Dalmatia, tot Capo de Istria toe te sien / van daer reysde hy over Landt / door het arme Sclavonia,

Komst in Stiria.

langhs Tubliano, tot dat hy tot Gratz in Stiria quam / alwaer hy een Engelsch en Yrische Jesuijt ontmoete / die hem kennis aen verscheydene brave Edel-lieden van Staet deden hebben / voornamentlijck met den Heer Ebersbaught, die hy sijn besluyt te kennen gaf. Dese aenbeveelt hem den Baron Kizel, Generael van de Keyserlijcke Artillery / en dese weder aen den waerdigen Collonel Meldrith, met den welcken hy na Weenen in Oostenrijck getoogen is /

Komt als Capiteyn in dienst van den Keyser.

alwaer hy Capiteyn van een Bende van twee hondert en vijftigh Soldaten wierdt: onder wiens Regiment hoe hy sich gedragen heeft / sal het volgende verhael uytwijsen / getrocken uyt een Boeck genoemt La Guerra, of de Oorlogh van Transilvanie, Wallachia en Moldavia, geschreven door een Francisco Ferneza, een seer geleert Italiaen, en Geheym-schrijver van Sigismundus Bathor, Prins van Transsylvania.

Verhael van sijn daden.

Naer het verlies van Caniza, hebben de Turcken met twintigh duysent Mannen de stercke Stadt Olimpach, seer naeuw belegert / soo dat die van binnen / van alle onderhandelingh afgesneden waren / tot dat Johan Smith een Engels Edelman / den Baron Kizel Generael van des Eerst-Hartogen Artillery bekent maeckte / dat hy den Generael sijn waerde vriendt / sulck een wegh gewesen had / dat hy sich sterck maeckte / die van de Stadt van alles kennisse te doen hebben / en weder kennisse uyt deselve te krijgen; indien hy hem maer wilde brengen op een plaets / daer hy een kaers mocht ontsteecken / die by die van de Stadt sou konnen gesien worden. Kizel seer begeerigh na dese nieuwe vondt / bestelde Smith voorts sijn Guiden en Leytslieden / die in het duyster van den nacht hem op een Berg bracht / alwaer hy drie kaersen sette / staende even verre van malkander. Wanneer dit sich aen die van binnen klaerlijck vertoonde / begreep de Gouverneur dat dit noodtwendigh yets te seggen most zijn / en antwoorde derhalven / met drie gelijcke vuyren / soo dat sy daer door malkander voor eerst verstonden. Smith hoewel seven mijlen (verstaet Engelsche) van de Stadt af zijnde / konde hem evenwel dese woorden te kennen geven: Donderdaeghs 's nachts

sal

sal ick een aenval aen de Oost-zijde doen, valt ghy daer op uyt: hier op antwoorde Eberspagh: hy soude het doen. Dit nu geschiede aldus / eerstelijck hy schreef sijn bericht soo kort als wy hier gesien hebben / toen verdeelde hy het A. B. C. in twee deelen. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. met een licht / en de andere volgende letters met twee M. N. O. P. Q. R. S. T. V. W. X. Y. Z. Het eerste deel van A tot L. wierdt aengewesen / door het toonen en verbergen van het licht / soo menighmael / als het getal van de letter is van A. af. Het ander gedeelte van M tot Z: wierdt aengewesen door twee lichten / op gelijcke wijse. Het eynde van het woordt wierdt beteeckent met het opsteecken van drie lichten. Het licht wiert stil gehouden op yeder letter die men beteeckende / op dat de ander tijdt mocht hebben / die te schrijven / en daer op te antwoorden / met een teecken / dat is een licht. Dit geschiede alsoo in sulcker voegen / dat sy malkander verstonden.

Aerdige Krijghslist

Ondertusschen de Guiden hebbende mede het Leger van den vyant wel verspiet / keerden oock met dit bericht na den Generael / dewelcke sich te onsterck achtende / om den vyandt te derven aendoen tot het ontset (als niet boven den 20000 Mannen by sich hebbende) door dese Guiden seer gemoedight wierdt / vermits sy seyden / dat de Turcken in sulcker voegen langhs de Rivier in twee deelen verdeelt lagen / dat sy malkander niet lichtelijck te hulp konden komen. Smith voeghde hier oock sijn besluyt by / van twee of drie duysendt stucken lonts / aen verscheyde koorden van twee hondert vademen lenghte vast gemaeckt / een schijn te doen geven / als of 'er aen de zijde soo veel Musquettiers stonden / het welcke soo mede in het werck gestelt wierdt / gelijck oock de Turcken dese gewaer wordende, sich verveerdigden dese valsche vuyren te ontmoeten / denckende deselve een groote macht volcks te zijn; terwijl Kizel met sijn troepen in het Turcksche Quartier viel / dese liepen op en neder als ontsinde lieden / en het duerde niet langh of Eberspagh viel pesle mesle met hem binnen de Trencheen; in welcke verbaesde verwarringh / een geheel derde gedeelte van de Turcksche macht aen de zijde van Conbruck in de pan / veel van de reste in het water geraeckten / en verdroncken. Het ander gedeelte hielt sich sodanig op / tegen dese valsche vieren / als of het vyant was / dat Kizel eer de morgen aen quam / twee duysent goede Soldaten / binnen in de Stadt gebracht had / en met kleyn verlies weder te rugge gekomen was / het welcke de oorsaeck was dat de Turcken het belegh op-braken / en sich maer Caniza te rugge begaven / terwijl Kizel met groote eer tot Kerment ontfangen wiert; daer de vinder van dese krijghs-list niet naliet sijn verdiende vergeldingh te bekomen.

Andere Krijgslist.

Veel brave ontmoetingen en tochten heeft hy in desen staet van Hopman / over de 250 koppen / en onder den Grave Meldrich gedaen / maer drie hantgevechten / hebben aldermeest sijn roem ver-

meer-

Drie Hant-gevechten van Smith gedaen.

meerdert. Het was in het belegh van Alba Regalis of Griecksch Weyssenburgh, daer de Vorst van Transsylvania (in wiens dienst Meldrich toen was) voor lagh / dat sich hier toe gelegentheyt op dede. De belegerde Turcken wel gemoedight / en vreesende datse niet veel wercks van hunnen vyandt souden vinden / dewijl het belegh / onder Zachell Moyses Generael van den Vorst / slap voortgingh / sonden een ontsegh-brief aen een van de Capiteynen van het Leger / van inhoudt: Dat tot vermaeck van de Juffrouwen, die gaerne wat tijdtkortingh souden hebben, de Heer Turbashaw eenigh Hopman, die het gesach over een Bende had, dede noodigen, hooft om hooft, met hem een kans te wagen. Dit zijnde in het Leger overgeleght / wierdt soo aengenomen / maer daer vielen soo veel disputen en kibbelaryen over den kamper / dat het eyndelijck op het lot geset wierdt / en het selve onsen Hopman Smith te beurt viel. Zijnde dan voor dien tijdt een stilstandt van Wapenen / wederzijdts beraemt / de Wallen rontsom met brave Joffers beset / en de troepen wederzijdts in ordere / d'een buyten en d'andere binnen gestelt / komt den Turbashaw met een groot geluyt van Schalmeyen in het velt / zijnde wel gemonteert / opgeseten en gewapent. *Eerste gevecht.* Aen sijn schouders waren een paer vleugels vast gemaeckt / gelijck de Turksche Dellijs, of dolle Duyvels soose die noemen / gewoon zijn te dragen / rijckelijck met Goudt / Silver en kostelijcke gesteenten verciert. Een Janitzar reed voor hem / dragende sijn Lancie / en aen yeder zijde een ander / leydende hem sijn Paert. Dese Kampioen / was niet langh in het velt / of sie daer den onse. Dese quam onder het geschal van Trompetten / hebbende alleen een Pagie voor hem / die sijn Lancie droegh. Hy sijn Man met een beleefde groet voorby rijdende nam sijn gront soo voorspoedighlijck / dat op het gegeven teecken / hy met sijn Lancie den Turck door het gesicht van sijn Helmet / hooft / en al heenen voer / en de Turck doot van sijn Paert viel. Smith sprongh terstondt van sijn Paert / ontgespte den Helm / en sloegh het hooft voort van het lichaem; latende den Turcken het lichaem om te handelen soo sy wilden / en soo weder te rugge keerende / sonder de minste schade ter wereldt geleden te hebben. Het hooft van den Turck wierdt den Generael aengeboden / die het selfde beleefdelijck ontfingh / en den overwinner groote eer gaf / gelijck oock het gantsche Leger.

Tweede gevecht.

De doodt van desen Overste ontroerde het hert van sijnen Halsvrient Grualgo soodanigh / of eerder ontstack hem in soodanigen gramschap / dat hy een bysonderen ontsegh-brief den overwinnaer toesandt / in dewelcke hy verklaerde sijn vrients hooft weder te willen winnen / of het sijne daer by te verliesen / met sijn Paert en wapenen daer toe. De kamp en voorwaerde wiert mede aengenomen als de voorige / en met evenveel moedts aengevangen / op het geluyt van de Trompetten renden de Campioens op malkander / dat hun Lancien

Lancien in splinters vloogen / op een klare passagie / als dat het de Turck quaet genoegh had / in de Zadel te blijven / hier op valt een yeder aen de Pistoolen / daer Smith een buts op sijn wapen kreegh / maer de naeste schoot / wierdt de Turck soodanigh in sijn slincker arm getroffen / dat niet machtigh sijn Paert te regeeren / hy van boven neder geworpen wierdt / zijnde door den val vorder soo gemorselt / dat hy niet machtigh was op te staen / en vervolgens sijn hooft by dat van sijn Macker senden / en sijn Paerdt en Wapen den Overwinnaer in handen laten most; maer sijn lichaem / en kostelijcken toestel / wierdt te rugge na de Stadt gesonden.

Darde gevecht.

Smith dese twee overwinningen aldus behaelt hebbende / had wel de moedt om verlof te versoecken en dat te verkrijgen / van aen de Joffers der Stadt te laten weten / dat hy soo niet op de hoofden van hunne dienaers verlieft was / of indien eenigh Turck van hun staet / wilde komen / om deselve te verlossen / hy mocht het sijne / daer by mede te rugge te nemen / soo hy het winnen konde. Dese voorwaerden wierden door Bony Molgro aengenomen / en daer op komen de beyde strijders weder te velde. Dit gevecht geschiede sonder Lancien / en alleen met Pistoolen en handt-geweer. Wanneer sy malkander quamen te ontmoeten / wierdt geen van beyden gequetst of getroffen: daer op vatten sy elck hun Strijt-bijlen aen / welcker verschrickelijcke slagen / somwijlen den eenen / somwijlen den ander / naeuw machts genoegh lieten / sich in den Zadel te houden / voornamentlijck kreegh onsen Smith soodanigen wonde / dat hy sijn Bijl uyt sijn hant liet vallen / en het weynigh scheelde / of hy was hem gevolght; waer op een groot toejuychen van de Wal / den soo goet als overwinnenden Turck in de ooren klonck. Dese liet niet na sijn voordeel te vervolgen / maer Smith soo veel als hy door de gezwintheydt van sijn Paert / sijn oordeel en ondervindingh in soodanigen gelegentheyt konde doen / ontweeck niet alleen (door bysondere hulp van Godt / en buyten verwachten) de geweldige slagen van de Turck / maer hebbende ondertusschen sijn dagge getrocken / en de Croupe of achter-zijde gedwongen / hy den Turck soo geweldigh in de lenden trof / dat hy niet langh te Paerdt bleef / en sijn hooft by de twee anderen most voegen.

Dit goet vervolgh verblijde het gantsche Leger / in sulcker voegen / dat hy onder geleyde van ses duysent Mannen / met drie ledige Ry-paerden / en drie hoofden op Lancien voor hem / na des Generaels Tent / met dese vereeringen wierdt geleydt. Moyses ontfangh hem met soo grooten eerbiedinge als de saeck vereyschte / omhelsende hem in sijn wapenen / schonck hem een schoon Paert / rijckelijck toegemaeckt / een Houwer / met haer hanghsel / drie hondert Ducaten waert / en de Heer Meldrech maeckte hem Sargeant Majoor / van sijn Regiment.

De Stadt wierdt daer na / met ongelooflijcke moeyte en gevaer

Alba Regalis gewonnen.

aengetast / en met gewelt / stormenderhandt vermeestert / en de Grave / gedenckende sijns Vaders doodt / die door de Turcken sijn leven mede verlooren had / deed al wat wapens droegh / over de Klingh springen / en hun hoofden op staken / rontsom de Wallen ten toon stellen / op de selve wijse als dese ongeloovige / wanneer sy de Stadt wonnen / hadden gedaen.

Niet langh daer na wierd Meldrich met dartien duysent Mannen uytgesonden / om eenige verstropde troepen / van de Vayvode Jeremias (die door Rodal die van Walachia geslagen was) en sich met eenige Tartaren vervoeght hebbende / het Landt alomme beroofden / te slaen; maer hoorende dat de Crimmische Tartar met sijn twee Soonen / en dartigh duysendt Man daer by was / en dat Jeremias met vijftien duysent Man in hinderlage / op hem paste / omtrent Langanouw, trock hy weder na Rotenton, een stercke besettingh door Radoh, te rugge: maer eer sy daer konden komen / bevonden sy sich / in sulcker voegen door dese Barbaren omcingelt / dat sy geen grooten spoet konden maken / als zijnde geduerighlijck / met schermutselen opgehouden / evenwel komende door een Bosch / ontmoeten sy twee duysent vyanden / met roof en buyt beladen / van dewelcke sy de meeste doot sloegen of gevangen namen / dewelcke Meldrich te kennen gaven / waer de Vayvode Jeremias lagh / op den Crimme te wachten / en hem den doortocht af te snijden.

Krijgh-list van Smith.

Meldrich dan trachtende sich met gewelt den wegh te banen / wierdt door Smith van een aerdige krijghs-list verdaght / sy dan maeckten twee of drie hondert kassen en Valiesen / met wilt vuur voorsien / op den top van soo veel Lancien vast / en sullende by nacht den vyandt aenvallen / staken die / op het treffen aen / die terstont sulck een gesprenckel en gewelt van vuur en vlam maeckten dat niet alleen des vyandts Paerden / maer selfs het Voet-volck / daer door verschrickten. De Paerden voornamentlijck / sloegen met sulck een verbaestheydt te rugge / datse hun eygen troepen in verwarringh / en soo de Vayvode op de vlucht brachten / sonder dat Meldrich een Man verloor. Maer niet lange hebben sy over dese overwinningh gezegenpraelt / want zijnde tot op drie mijlen by Rottenton, in het Dal van Verest Horne, vonden sy sich door 40000 Tartaren beset / dat sy met dit ongelijck getal / genootsaeckt waren / of sich te laten doodt-slaen / of te vechten / gelijck alleen de Grave met 1500 Ruyters ontquam / de rest wierdt al doodt geslagen (behalven weynige) na dat sy alles hadden gedaen / dat men van brave Krijghs-lieden te verwachten had.

Slaet de Vyanden.

Wort geslagen.

Smith lagh onder de doode lichamen / meer dood als levende / en wierdt onder het plonderen en uytschudden bevonden / noch te leven / en de plonderaers aen sijn Wapenen wel merckende / dat sy meer voordeel uyt sijn leven / als uyt sijn doodt souden halen / namen hem met eenige weynige anderen gevangen / soo langh sijn; wonden niet

Smith gevangen.

niet genesen waren / handelden sy hem sacht genoegh / daer na wierden sy tot Axapolis te marckt gebracht / en aldaer als beesten te Koop geset / men kleede hen naeckt uyt / bracht Slaven daer by om hun kracht te beproeven / en soo kreegh yeder sijn Meester en Patroon.

En verkocht.

Siet hier onsen braven overwinnaer als een onnut beest gehandelt / en met al sijn zegen in Barbaren handen. Hy viel eenen Basha Bogal te beurt / die hem met andere / terstont naer Andrinopolis en soo voort na Constantinopolen, aen sijn Meesterische en Vriendinne / tot een Slave sandt. Twintigh en twintigh te samen / aen den hals met keetenen gebonden / trocken sy op een rye dese groote Stadt in / alwaer sy yeder aen hun bysondere Meesters overgelevert wierden / gelijck hy in de schoone handen van een Jonge Charatza Tragabigzanda, geraeckte.

Sijn dienstbaerheyt.

Dese Edele Jonckvrouw nam somwijlen vermaeck om hem aen haer vrienden te toonen / of eerder om met hem te spreecken / (dewijl sy de Italiaensche tael verstondt en sprack /) veynsende haer somwijlen sieck / om niet tot de Bagnos of Baden / of om over de Graven / na hun gewoonte / te huylen te gaen / om desen nieuwen Slaef te hooren vertellen / hoe hy in handen van Bogal geraeckt was / en of hy / gelijck Bogal aen haer geschreven had / een Boheemsch Heer was / die hy met sijn eygen hand / gevangen genomen had / behalven meer andere / die hy haer eerlangh sou toesenden / welckers los-gelt haer sou verheerlijcken / met den roem van sijn overwinningh. Doch wanneer sy hem hoorde verklaren / dat hy van sulcks niet wist / en den Basha noyt met oogen gesien had / voor dat hy tot Axopolis gebracht en verkocht was / dat hy een Engelsman / en alleen door sijn goedt geluck / tot een Bevelhebber in die Landen geworden was / wilde sy evenwel de waerheyt daer van weten / en om die uyt te vinden / deed sy verscheydene / die Engels, Fransch, Duyts en Italiaensch, konden spreecken / opsoecken / tegen de welcke hy alles verhaelde / wat hem wedervaren was / het welcke dese lieden haer getrouwelijck aenbrachten / waer over sy medelijden met hem kreegh. Maer wetende met hem niet te doen / ten waer haer Moeder hem wilde verkoopen / sondt sy hem tot haer Broeder / den Tymor Bashaw van Nalbrits, in het Landt van Cambria in Tartaryen.

Wort gesonden na Tartaren.

Laet ons hier eens aenmercken / sijn kleyne opmerckingh / in sijn tocht van Constatinopolen over Sander, Pelus, Pannasamisa, Lastilla na Varna, een Oude Stadt op de Swarte Zee gelegen; op welcke hebbende weynigh meerder vry / als sijn oogen / hy mocht sien / de Steeden met haer lage Toorens / in een seer schoon en vermakelijck Dal gelegen / dat vol Dorpen / schoone Huysen / en Plantagien / hem in sijn ellende noch al eenigh vermaeck konde toebrengen. Maer aen geene zijde van Varna, had hy niet te sien

anders als de Swarte Zee, tot dat hy quam tot de twee uythoecken Taur en Pergillo, twee modderige vuyle uytsteecksels / aen den ingangh van de enghte Niger, die een diep Canael heeft / zijnde na Ramingh tien mijlen langh / en drie breedt. Aen den ingangh van de Swarte Zee, Disabachi genoemt / siet men soo het schijnt / menighte van hooge zwarte Rotzen / aen beyde zijden van het Canael / maer in der daedt / waren het geheele Bergen van slijck / modder en Boomen / van welcke vuyle stof geheele Eylanden groeyen / selfs een groot stuck van het Landt af.

Zeylende aldus door dese Swarte Zee, quamen sy tusschen Susack en Curasco, alleenigh twee sichtbare Steden / leggende op den ingangh van de stroom Bruago.

In ses of seven dagen zeylens / sagh hy vier of vijf / schijnbare stercke Kasteelen / van steen / met hun platte toppen en Bolwercken rontsomme / **Aenkomst tot Cambria,** komende tot Cambria, wierd hy na hun gewoonte / wel gehandelt. Het Kasteel van dese plaets was van een ruyme en grooten omslagh / zijnde de mueren tien of twaelf voeten aen den grontslagh. Omtrent ses voeten van de selve af / stond een Palissade / en dan noch een Gracht rontsom van veertigh voeten breedt / vol waters. Aen de eene zijde staet de Stadt / bestaende alle uyt lage en platte Huysen / schijnende van selfs niet veel om het lijf te hebben / echter / houdtse dat gantsche Landtschap in een sonderlinge vrees en onderdanigheyt.

Drie dagen waren sy aldaer stil. Van daer haddense twee dagh reysens tot Nalbrits de wooninge van den Timor, zijnde een plaets van weynigh minder stercke als Cambria, alwaer oock wel eertijts dese Timor, Nalbrits Broeder van de voornoemde Juffer Tragabigzando, sijn verblijf gehouden heeft. Maer Smith zijnde den Timor door sijn Suster seer vriendelijck aenbevoolen / als zijnde aldaer door haer gesonden / om de tael te leeren / en in de Turcksche Godtsdienst onderwesen te worden / gaf vermoeden aen desen Timor, dat dese vriendelijcke aenbeveelingh op een anderen moer lagh / hy daer over in de plaets van hem soo te handelen / als sijn Suster van hem versocht / keerde alles tot de uytterste wreethyet / want geen uur was hy daer geweest / of hy deed sijn Dragoman, den armen Smith moeder naeckt ontkleeden / en sijn hooft en baert soo schoon af-scheeren / als sijn handt / en hem een yseren ringh om den hals sluyten / gevende hem vorders een hayren kleedt aen / geboort met een stuck onbereydt Leder. Veel meer andere Christenen Slaven / en Forsaden of Galey-roeyers / tot twee hondert in het getal / waren daer / **Harde slaverny van Smith,** maer Smith zijnde de laeste gekomen / most Slaef van alle Slaven zijn; evenwel wasser niet seer groot onderscheydt onder hun standt / dewijl het de alderbeste soo quaedt had / dat het een hondt naeuwelijcks sou hebben konnen uytstaen; zijnde vorders tot zwaren arbeyt gedreven / en echter voor al hun arbeydt niet meer als een beest

geacht. En men mach oordeelen hoe het met de Slaven gestelt zy geweest / daer de Heeren selve niet veel lekkernyen proefden / en tot hun besten dranck Coffy en Sherbeth, meerder hier voor genoemt / en bestaende uyt Honingh en water; gebruyckten. Hun broodt wordt gemaeckt / van de Corva, een slagh van Graen / daerse de Coffy van koocken / en Cuscus en kleyn wit zaedt als geers. De gemeene spijse is het ingewandt en af-val van Paerden en andere beesten / van dit / zijnde in kleyne stucken gesneden / vullen sy een geheele groote ketel en koocken dat sy met Cuscus, een soort van geers als geseght is / dit soo gekoockt zijnde / doense in groote houte backen / en **Leven der Tartaren,** daer sitten de Heeren op de aerdt rontsom / en na dat men genoegh met morsige handen ingeplaymoot heeft / is het overige van dat lieflijck gerecht / van het welcke men genoegh aen het gesicht heeft / voor de Slaven. Een deel van dese kompost / mengen sy voorts dick met Cuscus, en leggen dat op den heeten aert / onder koolen te backen / tot een koeck / en dit met de rest van het sap / en kleyne stucken vleesch vermenght en gestooft / is kost voor den Grooten Cham selve. Wat hun kleedinge aengaet / de beste soort kleeden sich gelijck de Turcken / maer de gemeene Tartaer / draeght een half zwart Schaeps-vel over sijn rugge / hebbende twee van de pooten om sijn hals geknoopt / en de twee andere om den middel / en noch een ander vel van vooren / hebbende die pooten op de selfde wijse achter te samen geknoopt. Twee andere vellen vorders dienen hem voor een broeck / hebbende voorts een kleyne muts / als een Callotje byna van vilt / vast op het hooft. Welcke vilten sy over maten seer gebruycken / voor sittingen / voor beddingh / voor rocken / voor Afgoden / en soo voort.

Hun Huysen zijn veel snooder / als die van de wilde Yeren, en dese heeft men slechts op de grensen / en aen de Zee-Kust / maer binnen in het Landt / weet men van geen Huysen / maer alleen van Karren en Tenten / met de welcke sy van Landt tot Landt verreysen / na dat sy de gelegentheyt sien / drijvende met sich / een eyndeloose menighte zwarte Schapen / en ander Vee / na dat sy het op de eene plaets al opgegeten hebben / na een ander.

Maer wat de Tartaren van Nagi aengaet / dese hebben noch Steeden noch Huysen / noch Koorn noch dranck / als alleen vleesch en melck / en leven alleenlijck in Hordas troepen / drie of vier duysendt te samen / alle huyshoudende op groote Karren of wagens / vijftien of sestien voeten breedt / overdeckt met kleyne teenen / als een vogels nest te samen gevlochten; dewelcke sy met assche van beenderen / vermengelt met oly / klay en Kameels-hayr / soo dicht en vast besmeeren / datter geen ongeweerte door en kan / zijnde evenwel seer licht.

Yeder Horda of Hordia heeft sijn Mutza, die sy als hun Koninck gehoorsamen. Hun Goden zijn sonder eynde en getal / maer de

Crimmische en de Taurische Tartaren / die men Murtis alla Mahometh, opperste Propheet / een duysent of twee van dese glinsterigh witte Karren / door Kameelen / Harten / Bullen en Buffels getrocken / brengen sy rondt in een kringh / daer sy sich neder willen slaen / zijnde de Mursa met sijn voornaemste vrienden in het midden geplaetst / sy doen veel schade / wanneer sy eenige Strogs, een seecker slagh van Boots konnen krijgen / en de selve op de Edle by ons de Volga genoemt / tegen die in het Lant van Poronlog gebruycken / en souden noch veel meer doen / ten ware ter oorsaeck van de Moscovitische Guarnisoenen, en besettingen die daer leggen / en hen in het self de veel verhinderen.

Al de hoope die onsen ongeval'igen Smith tot sijn verlossinge had / was alleenigh de liefde van Tragabigzanda, die hem in der daedt beminde / en geensints kennisse van dese mishandelingh had / want hoewel hy menighmael de sake met andere / die aldaer lange Slaven hadden geweest / had overleght / konde hy van deselve niet vernemen / dat'er eenige middel was / om te konnen ontkomen. Maer Godt / buyten alle menschelijcke verwachtinge / of inbeeldinge / helpt sijn dienaren / wanneer sy daer het minste op dencken / en soo gebeurde het hem.

Wondere verlossing.

Het geviel dan in dese sijn ellendige staet / dat hy aen het werck gestelt wierdt / aen een plaets / meer dan een groote myl van des Timors Huys / alwaer de Bassa of Opsiender menighmael quam / om sijn Oogh'st te sien / en geduerighlijck desen armen Slaef soo te slaen en te mishandelen / dat dese / vergeetende alle gedult / desen Man met sijn vlegel / daer hy mede arbeyde / de harsenen in-sloegh. Smith siende dit werck alsoo beschickt / trock hem de kleederen uyt / en sich deselve aen / verborgh het doode lichaem / onder het Kooren / bu de voorts sijn knap-sack met Graen / sloot de deur / nam sijn Paerdt en vluchte daer mede in de Wildernis / op goedt avontuer. Hy wandelde twee of drie dagen / op en neder / sonder te weten waer heen / of sonder yemandt te ontmoeten / die hy na den wegh konde vragen. Zijnde dan aldus in staet van yemant / die gereedt is / door een quade doodt van de Wereldt te scheyden / soo geliefde het Godt hem op den rechten wegh of Custrogan soo sy die noemen / die door dit groote gewest loopt / te helpen. Op yeder Kruys-wegh van dese Passagie is een post geset / en in deselve / soo meenige houten / die breedt aen de eynden zijn / dewelcke aenwijsen / waer heen sich yeder wegh streckt / gelijck die / dewelcke na de Crimme leydt / met een halve Maen gemerckt staet / die na China streckt / heeft de gedaente van een Son / die na Georgia en Persia loopt / heeft een zwarte Man / met witte plecken / die na Moscovia gaet / is met het teecken van een Kruys voorsien / die na de wooningh van eenigh Naburigh Vorst leydt / voert het teecken / dat die in sijn Standaert voert.

Dit

Dit gaf hem eenigh licht en vertroostingh aen sijn ter doodt toe benaeude hert / want het beste dat hem te wachten stondt was / indien hem hier yemandt groots ontmoedt had / die hem voor altoos / tot sijn Slave sou mede genomen hebben.

Sestien dagen langh reysde hy in de grootste vreese en bekommernis van de Wereldt / tot dat hy eyndelijck tot een Stadt aenquam / leggende op de stroom den Don, daer Guarnisoen en besettingh van den Groot Vorst van Moscovie in lagh / Exopolis genoemt / de Gouverneur van dese plaets hem wijt en breedt / ondervraeght hebbende / nam het overige van sijn boeyens af / en handelde hem met alle mooghlijcke beleefthevdt / in voegen onsen armen vluchtelingh weder als van den doodt opgestaen was.

Het meeste dat hy van dit wilde gewesten heeft konnen waernemen: was dat het Landtschap Cambria twee dagh reysens van de mont der groote stroom Bruapo gelegen is / welcke stroom uyt verscheydene plaetsen van het Geberghte van Inagachi, voort komt / die sich in de poel Kerkas weder versamelt / en in de Zee Dissabach komt te vallen / die oock de Don, en alle andere stroomen van de Circassi ontfanght / en veel andere meer / door welcke Zee / anders Euxinus genoemt / hy eerst gevaren was.

Smith bleef by desen Gouverneur van Exopolis, tot dat het Convoy na Coragnaw gingh / wanneer deselve hem met wijtloopige getuygenis / hoe hy hem gevonden / en wat hy uyt hem verstaen had / na die plaets / aen den Stadt-vooght der selve sandt / door dewelcke hy mede seer wel onthaelt is geworden / komende door dessels bestellinge tot Letch en Doncka in Cologosk, en van daer tot Berniske en Novogorod in Seberia, by Kezachica op de stroom Niger, op de Grensen van Lituania of Littauw, van waer hy met even soo groot toegenegentheydt / over Coroski, Duboroski en andere plaetsen in Volonia, en ten laetsten in Transsylvania, gekomen is.

Door dese arme en geduerighlijck door Oorlogh verwoeste Landen / is geen doortocht / als met de Caravanen of Convoyen / zijnde waerlijck Landen die beter beklaeght als benijt behoorden te zijn / en een wonder dat de Princen soo ontsint zijn / datse om deselve eenigen Oorlogh aenvangen. De Dorpen zijn hier en daer niet als eenige weynige Huysen / van uytgestreckte Boomen op malkander gestapelt / en met knoopen aen de eynden vast gemaeckt / gevende alsoo wanden / een weynigh boven een Mans lenghte hoogh / de dacken worden van gelijcke houte sparren daer op geleght / en alles met houte nagels aen een geheght / en met plancken op de schreven beleght / en in wel tien Dorpen sult ghy komen / eer ghy een yseren spijcker vinden sult; ten waer het den een of den anderen Heer sijn wooningh was. Wat hun Steden Exopolis, Lech en Donka aengaet / die zijn met houten Wallen voorsien / zijnde de balcken in twee ryen geset of geleght / en met aerde en steen / tusschen beyden

Beschrijvinge der Landen.

aenge-

aengebult / zijnde bestendigh tegen alles / behalven tegen vyer/ maer hebben een diepe Gracht rontsom te loopen / beneffens een Palissade / van jonge Wilgen/maer vorders hebben de meeste andere niet anders als een diepe Gracht om sich / zijnde de uytgeworpen aerde / al de Wallen diese hebben / doch wel met Palissaden voorsien / sommige hebben eenige kleyne stucken geschuts / Bassen en Musquetten / maer de gemeenste Wapenen der Russen zijn Pijl en Boogh.

Op de reyse sult ghy menighmael ontmoeten / over-gangen over Poelen en Morassen / al van Wilgen / kruys-wijs op malkander geleght / die twee of drie uuren aen malkander dueren ; en evenwel sult ghy wel twee dagen reysen / eer ghy ses Huysen ontmoeten sult. Evenwel te sien hoe hun Heeren Gouverneurs en Capiteynen gedient worden / hoese gaen verciert met Juweelen en Sabels / en op schoone Paerden opgeseten / sou doen oordeelen / datse wel rijcke en kostelijcke Landen besitten / maer sy zijn daer of Heeren of Slaven / en dat stelt hen voor alle invasien en aenloopingh open.

In Transsylvanie anders Sevenbergen, vant Smith soo veel vrienden / en sulcke goedt onthael / dat hy reden had al sijn voorgaende leet te vergeten.

Eyndelijck trock hy weder door hoogh Hongaryen, na Moravia, voorts op Praegh in Bohemen, vindende ten laetsten den Edelmoedigen Vorst Sigismundus, met sijn gewesen Collonel in Meyssenland, tot Leipsick, van de welcke hy sijn pas verkregen heeft / met vijftien hondert Ducaten in Goudt / tot vergoedingh van sijn schade / en belooningh van sijn dienst / met welck geldt / hy eenigen tijdt bestede / om veel fraeye Steden te besien / soo in Duytslandt als Vranckrijck, en Spangien, tot dat hy eyndelijck van St Lugar weder naer Engelandt te Scheep gingh / en aldaer geluckighlijck aengekomen is.

Korte

Korte beschrijvinghe van het *Heylige Landt*, en de Bergen *Sinai*, *Horeb*, en de aengelegen deelen van *Arabia*.

INHOUDT.

Tocht van Christopher Furer. Roode Zee. Superstitie omtrent Ecclipsen. Klooster aen Sinai. Plaets waer Moyses de Wet ontfangen heeft. Hooge Bergh. Water-Rotzsteen van Moyses. Vel van een Meermin. Terugh reyse. Natuer van het Landt. Korte reyse van Bellonius. Bergh Sinai. Extract uyt de reyse van Breydenbach. Klooster dat niet te vinden is. Extract uyt Baumgarten. Ziraph of Camelopardalis.

Wy begaven ons onder het getal van de Caravane, hebbende voor heen van den Griechschen Patriarch/ woonende tot Cayro voorschrijvens / aen de Monnicken die op den Bergh Sinai woonen / ontfangen; ick had drie Pelgrims by my / die deselve reyse genegen waren te ondernemen. Wy schepden van Cayro, en quamen aen den oever van de Roode Zee / twee mijlen van de plaets / alwaer voor heen de Stadt Sues gebloeyt had. Den volgenden dagh sagen wy / ter rechter-handt van de Roode Zee, de Gracht die tussen de selfde en den Nilus legt/dewelcke eerst Darius, en na hem Ptolomeus hebben aengevangen te graven/tusschen dese Zee en den Nijl, tot dartigh voeten diep / hondert voeten breedt / seven-en-dartigh mijlen langh / maer tot hier en toe gekomen zijnde / hield Ptolomeus op / bevindende de Roode Zee drie ellebogen hooger te staen / als het Landt van Egypten. Tocht van Christo-pherFurer.

Het Landtschap selve is woest en niet bewoont / en soo weynigh van gewas / dat men daer Kameels-dreck in de plaets van hout genoodtsaeckt is te branden. Het water van de Roode Zee, heeft de verwe van ander Zee-water / maer het aenpalende Landt is roodt/ en Berghachtigh / van het welcke dese naem van de Roode Zee komen sou / of van de reflectie en weer-schijn der Sonne-stralen / op dese Zee/ die sich seer roodt vertoont. Curtius wil dat deselve van een Roode Zee.

Ko-

een Koninck Erythrus (dat roodt beteeckent) genoemt / sou voort komen. Hoe het zy of niet / wy sagen voor eerst de plaets daer de kinderen Israels/ onder het geleyde van Moyses, droogh's voets over gegaen zijn. Daer na sagen wy het water Mara, het welcke Moyses door het inwerpen van een stuck houts / van bitter soet heeft gemaeckt; gelijck het selfde / als noch soet gebleven is; alleenigh is het ter oorsaeck van de naby gelegentheyt der Zee / een weynigh brackachtig/ altoos onse Kameelen droncken hier / het welcke sy nu de eerstemael in vijf dagen tijdts deden; zijnde sulcks ten hooghsten te verwonderen / in aenmerckingh van den zwaren last / die sy te dragen hebben / als die sommige vier / andere vijf / andere ses hondert ponden gewights te dragen hebben / maer van hun seltsame onthoudinge is hier voor gesproocken. Wanneer ick my alhier in de Zee wiesch/ quetste ick mijn voet aen een scherpe Korael-spruyt / welcke soort van Zee-gewas / beyde roodt en wit / hier seer veel gevonden wordt.

Superstitie omtrent Eclipsen.

Kort naer middernacht was'er een Eclipses en verduysteringh aen de Maen / wanneer onse Ethiopische en Moorsche gesellen / geduerende al dien tijdt / niet deden als kloppen en beyren op koopere beckens / om daer door het zwijmende licht weder tot bedaren te brengen.

Den volgenden dagh trocken wy 40 Italiaensche mijlen voort/ en des anderen daeghs / verlieten wy den oever van de Roode Zee, wijckende af na de slinckerhandt / na het Geberghte toe. Wy verlieten de Caravane, die ter rechterhant na Thoro opsloegh / wy gingen na de slinckerhandt / en sagen in een Dal / dien Boom / diese Spina Christi noemen / daer de Arabische Gomme uyt komt; en van welckers tacken men oock wil / dat de doorne Kroon van onsen Salighmaker sou gevlochten zijn.

Wy sagen de toppen van den Bergh Sinai, niet sonder groote verwonderingh over der selver geweldige hooghte. Dien volgenden sagen wy een Adder of Aspis, zijnde aen den buyck witachtigh en glat/ maer op den rugge witachtigh en gepleckt / hebbende twee kleyne hoornen aen het voorhooft. Doe quamen wy tot het Klooster van St Catharina in een nauw Dal / aen den voet van den Bergh Sinai, zijnde van vierkanten steen opgebouwt / en gelijck sy willen / door den Keyser Justinianus gesticht; sterck / hoogh / en met seer vermakelijcke Hoven omgeven. Het heeft 125 schreden in de lenghte. Wy sagen daer binnen in / de begravenis van de Heylige Catharina, en daer na een Kapel gebouwt op die plaets / daer sy seggen dat het Bosch gestaen heeft / het welcke Moyses had gesien te branden/ wanneer hem van den Heer bevolen wierdt sijn schoenen uyt te trecken/ dewijl dit een Heyligh Landt was. Het heeft 15 verwulsten / 25 Kapellen / en verscheydene kleyne Cellen / in de welcke sich de Grieckſche Calojeri onthouden. In het naest aen gelegen Dal / is een Bergh van een wonderlijck aenschouwen / als of deselve t'eenemael verbrant

Klooster aen Sinai.

brant en met assche bedeckt was / daer sy seggen dat Moyses, Jethroos Schapen sou geweydt hebben.

Dicht by het Klooster / voor den Bergh Sinai, is de plaets op den Bergh Horeb, in de welcke Godt Moyses geboden heeft / naer Egypten te reysen / en aldaer de Israëliten te verlossen.

Wy quamen alsoo langhs een onbebaende wegh (die de Monnicken met een slagh van trappen hebben gesocht beter te maken/) den Bergh Sinai opgeklommen / wanneer wy de twee Poorten door gegaen waren/ die in voorige tijden altoos gesloten stonden/ quamen wy tot drie Kapellen/ de eene St. Barbara, de andere de Heylige Marina, en de darde den Propheet Elias toegewijd; rontsom de selve staen verscheydene Huysen/ daer de Monnicken in woonen. In de Kapelle van Elias, achter den Altaer is een hol / in het welcke de Propheet verborgen gelegen had; wanneer hy voor Jesabel de vlucht nam. Op de slinckerhandt / beneden den top van den Bergh / is de plaets alwaer Moyses wenschte Godt te sien. Op den top van den Bergh Sinai, naer het Oosten / is een kleyne Tempel / en op de slinckerhandt een Kapel / wanneer wy daer in gekomen waren / deed de Monnick / onsen geleydtsman / sijn gebedt in het Grieksch / en wy songen de tien Geboden / het gebedt des Heeren / en het Geloove/ in Hooghduyts Rijm.

Plaets waer Moyses de Wet ontfangen heeft.

Dit is de plaets / op de welcke Godt Moyses de Tafelen van de Wet/ door sijn Goddelijcke vingers geschreven/ gegeven heeft. Daer is oock een Kapel / in de welcke de Mahumetanen hun Godtsdienstigheyt plegen. Acht treden van daer is een hol / in het welcke Moyses, naer sijn tweede veertigh dagen Vastens / de Wet op een nieuw ontfangen heeft. Dit alles gesien hebbende / gingen wy den heuvel af / alwaer wy tot een water-back quamen / en by de selve ons met eeten een weynigh ververschten. Daer na een weynigh lager afdalende / sagen wy een gebroocken holle Rots / op de slincker-handt / alwaer Johannes de Egyptische Eremyt en Kluysenaer / met groote strengheydt geleeft / en sijn Boeck Scala Paradisi genoemt / geschreven heeft / men kan daer niet als kruppende in komen; binnen in ter rechter-handt is een steen / gelijck als een Bedde / en noch een ander als een sittingh of banck / boven welcke een gat is / daer genoeghsaem licht om by te lesen / door ontfangen wordt.

Van daer af dalende na de slincker-handt / is de Kerck of Tempel van St. Johannes den Dooper / met een Hof / Wijngaert / en een kleyn Huys. Daer tegen over staet een andere St. Anna toegewijt; en op de slincker-hant/ op den top van de Rotzsteen/ is een hol met steen bedeckt / in welcke hol / twee Konincks Broederen / gekomen om die plaets te besien / hun verblijf tot aen hunne doodt genomen hebben / sonder oyt van daer te willen gaen.

Hooge Bergh.

Na dit gesien te hebben / klommen wy op een anderen Bergh/ van de welcke men / benessens veel andere Landen / de Roode Zee konde

de sien. In het Dal van deselve is Pantaleons Kerck / en een Heremitagie / van hier zijn wy met grooten arbeydt in een Dal geklommen / langhs een afgebroocken en gevaerlijcken wegh / recht tegen over den Bergh van Catharina gelegen / in het welcke een Klooster is / van de veertigh Heylige Paters / met verscheydene Huysen / daer wel eertijts eenige Heremijten in gewoont hebben. Daer is oock een Kerck van den Heyligen Onophrius, en een seer vermakelijcke Tuyn / in de welcke verscheydene en seer uytsteeckende vruchten groeyen; na dat wy den nacht in dit Klooster hadden door gebracht / zijn wy den naesten morgenstondt / met veel grooter arbeydt en gevaer / als voor heen / op de hooge en by na ontoeganckelijcke Rotzsteen / van St. Catharina geklommen; op wiens top een scherpe Rotzsteen staet / op de welcke / na het Oosten een lage Kapel gebouwt is / zijnde maer vijftien voeten langh / en tien voeten breedt / in het midden daer van is een Graf / of Tombe / in het welcke sommige willen dat het lichaem van St Catharina, leggen sou. Onse Monnick deed hier sijn Godtsdienst / in het spreecken van gebeden / en wy songen Veni Sancte Spiritus, in onse Moeders tael.

Dese Bergh van St. Catharina, is veel hooger als de twee andere Horeb en Sinai, die beyde maer heuvels by hem schijnen. Wanneer wy van daer omtrent den afgangh van Horeb af-klommen / sagen wy een Rotzsteen / uyt den welcken Moyses water / met het slaen van
[Water-Rotzsteen van Moyses.] sijn Staf / had voort gebracht: in het voorste gedeelte siet men noch twaelf klooven / en soo veel zijnder oock aen het achterste gedeelte / maer die gaen soo wel niet door; maer het vaste gedeelte vertoont noch soo levendigh de teeckens van dit wonderwerck / als of het water noch onlanghs daer uyt gevloeyt was. Het voorste gedeelte is twaelf ellebogen hoogh / en de geheele Rots twee-en-vijftigh voeten in het ronde.

Ter slincker-handt van het Dal / is de Kerck van den Heyligen Apostel / met een seer schoone Tuyn / en daer tegen over is een ander van den Heyligen Georgius, met een seer bloeyende Tuyn. Tusschen desen Kerck en het Klooster van den Heyligen Catharina, is een ront hol in de Rotze uytgehouwen / in het welcke sy seggen / dat Aron het Gulden Kalf sou gemaeckt hebben. Wy sliepen des nachts weder in het Klooster van St. Catharina, en scheydende weder van daer / en trocken voor by Raphidim, het elfde verblijf of leger-plaets / van de Israëlijten; en van daer by die plaetsen / op de welcke de Tabernakel en Arcke wierden opgerecht. Wy quamen tot Thora, een Stadt / leggende op den oever van de Roode Zee, van geen of weynig aensien / hebbende een kleyne Haven / in de welcke evenwel Scheepen met Specereyen / uyt Arabia, Abassi en India, gewoon zijn te komen.

[Vel van een Meermin.] In dese Stadt sagen wy het vel van een Meerminne / die aldaer voor veele Jaren was gevangen geweest / het welcke naer onderen

toe een visch gelijck was. Na boven toe / sagh men van den Navel den Buyck en de Borst / maer de armen en het hooft waren verlooren. De Inwoonders van dese plaets / zijn meest Christenen / en leven gelijck de Grieken / als alleen dat sy hun Godtsdienst in de Arabische tael volvoeren.

Geen Jode derft in de Stadt komen / noch op den Bergh Sinai klimmen / of anders mogen hem de Christenen (gelijck men ons seyde) vryelijck dooden. Een Jode sagh ick daer evenwel / die de tollen der Christenen in Pacht had. Hebbende de gewoone getuygenis / van de Opperste van het Klooster ontfangen / en hem eenige Goude Ducaten gegeven / zijn wy van Thora vertrocken.

Op onsen wegh na Cayro, sagen wy de twaelf Fonteynen / en [Te rugh reyse.]
tseventigh Palmboomen / by de welcke sich de Israëliten gelegert hebben; maer de Boomen waren nu veel meer in het getal. Wy vonden de Caravane weder aengekomen / daer wy die gelaten hadden; Wy passeerden het Dal tegen over Pihahiroth, tusschen Magdalo en de Zee / tegen over Baalsephon / en soo quamen wy weder behouden tot Cayro. Op dese tijdt was daer geen Vorst / noch eenige vochtigheydt / als alleen by ons / maer alles was versch en bloeyende / het Kooren en vruchten rijp / gelijck by ons in de Somer. Het gras [Natuer van het Landt.]
groeyt daer niet van selfs / maer wordt met de Lant gesaeyt.

Wy voegen tot meerder licht / hier by de Reyse van Bellonius; dese vertrock van Cayro, met de Heer van Funet. Het was in de Maent [Korte reyse van Bellonius.]
van September, wanneer de nachten seer kout en de dagen boven maten heet zijn: waerom sy hun reyse meest by nacht vervorderden. In drie dagen reysens / quamen sy by de Fonteyn of Wel van Sues, van de welcke het water brackachtigh is: maer sy hebben daer in het Kasteel een hooge en diepe water-back / in de welcke sy het water van den Regen vangen / die selden komt / maer komende / geweldigh is; soo dat die back gemeenlijck eens of tweemael in het Jaer gevult wordt. Het water wordt uyt den Put met Ossen opgetrocken / door een Wiel met twee reepen / en Put-emmers daer aen / gelijck sy in de Egyptische Hoven gebruycken. By den wegh / als sy reysden groeyde Ambrosia, Sena, Rosen van Jericho, Colocijnthis, Acacia, en een bysondere soorte van Genista, of Bremkappers, met veel andere onbekende planten.

Aen geen zijde van Sues quamen sy in een wijde vlackte; t'eenemael met Sena of Sene-bladeren van selfs begroeyt / sy vonden daer Vipers of Adders en Cameleons / verschillende van de Egyptische in verwe / wit en roodt. Het eerste Dorp dat sy aen geene zijde van Sues ontmoeten / was Pharagou genaemt / hebbende niet boven drie of vier gebouwde Huysen / woonende het volck meest onder Palm-Boomen / midts het daer selden Regent / of in Rotzen en hoolen. Sy vonden daer menighte van Granaten / Olijven / Vijgen / Peeren en andere Vrucht-boomen. Maer het vee en gevogelte is daer veel

Berg Sinai. kleynder als in Egypten. Wat den Bergh Sinai aen gaet / daer van seght hy / de opgangh geschiedt langhs met de hant gemaeckte trappen / daer de Kameelen wel / maer geen Paerden by op konnen. Dewelcke opgeklommen zijnde / mosten sy twee mylen tusschen ronde heuvelen door gaen / die hier en daer verspreyt leggen / de eene grooter als de ander zijnde / eer sy tot het Klooster van St. Catharina quamen / en hoewel sy den Bergh met den dagh begosten te beklimmen / was het evenwel nademiddagh eer sy daer by quamen. Het is beset met hooge Wallen/ tegen den aenval der vyanden. De Berg Sinai, wanneer de Sonne schijnt / overschaduwt den Bergh Horeb, staende anderhalf mijl van daer af / en op den top van Sinai, siet men over Horeb heen / in het aenleggende Landt / dat vol van Bergen en Rotzen staet; naer het Oostersche Vlack / in het welcke Jerusalem staet / toe / maer na het Westen / ontmoet men het Arabia Deserta, of woest Arabia, na het Noorden bespoelt de Middellantsche Zee het aenleggende Lant. Doch de Zee selve siet men niet/ als zijnde vijf dagen reysens van daer. Naer het Zuyden / siet men lichtelijcken de strant / en de stroom van de Roode Zee, sich vertoonende als een Engelsche Boogh / met de Ethiopische Woestijnen en Bergen. Wanneer wy op den top quamen / vonden wy het harde steen / van een yseracktige verwe / doch niet sonder planten en aerdt-gewas / dewijl daer veel Medicinale kruyden / als Alssem/ Voeltjes-kruydt / en andere. In hooghte overtreft Sinai de Bergen Oeta en Ida, maer schijnt lager als den Olympus. De vlackte boven op is / niet veel grooter als die van de grootste Pyramiden in Egypten; namentlijck vier schreden in het vierkant. Maer wat lager is het breeder / en wort met seer groote moeyte beklommen. Het is daer soo kout niet als op de Alpes, noch soo heet als in de lage vlackten van Europa.

Extract uyt de Reyse van Breydenbach. Wy souden hier noch by voegen de Reyse van Breydenbach, maer onse voorgenomen beknoptheydt / en de vreese op meermaels het selfde te verhalen / laet ons niet toe yets anders / als hier en daer tot meerder verlichtingh / daer yets uyt te trecken.

Op den top van Horeb, (seght hy /) is een fraeye kleyne Kapel/ met een yseren deur / op de selve plaets daer de Wet was gegeven; sy deden hun schoenen uyt/gingen daer in/ en nedervallende / kusten de grondt / daer Moyses de Tafelen ontfangen had. Vijftien schreden van daer / is het hol / daer hy veertigh dagen in gevast heeft. Waer over een Mosquee is gebouwt / daer de Mooren dagelijcks in komen/ter eeren van Moyses. Daer is oock een groote water-back/ Moyses back genoemt. Desen Bergh rijst in het ronde op / en heeft geen gemeenschap met de andere Bergen / en van het Klooster / tot aen den top daer af / zijn omtrent seven duysent stappen. Zijnde op den Bergh van St. Catharina, schijnt de Roode Zee maer drie mylen van daer te zijn / hoewel men tot daer toe / twee geheele dagen te reysen

reysen heeft. Men sagh oock van daer de Woestijne van Thebaida, in de welcke de H. Antonius sich onthouden heeft / verscheyden Eylanden in de Roode Zee, en de Woestijnen van Elim en Sin, als mede een plaets / in de welcke sy seggen / dat een Klooster staet / van het welcke men op alle geregelde uuren / de klocken hoort / maer het Klooster selve / heeft noyt yemant konnen vinden. Klooster dat niet te vinden is.

Extract uyt Baumgarten. Wy besluyten met de Reyse van Martinus van Baumgarten. Hier uyt trecken wy dit: af-klimmende van den Bergh Horeb, na de West-zijde / quamen wy in het Dal / tusschen desen en den Bergh Sinai, in het welcke het Klooster is van de veertigh Heyligen/ alwaer een weynigjen gegeten hebbende / klommen wy dien Bergh op/ met grooten arbeydt / gequetste handen / slibberende voeten / door de lossigheyt der steenen / kruppende knien / en ademloose borsten/ konnende de Monnicken/onse leyders, zwaerlijk den rechten Berg uyt so veel toppen onderscheyden/ die qualijck te onderscheyden waren/zijnde de wegen / met seeckere steenen / door de Pellegrims daer geset/ gemerckt. Wy geraeckten eyndelijck op den top / daer wy ons/ met een versche Fonteyn / ader ververschten. Wy sagen in het overgaen van Horeb, de steen daer Moyses het water uyt-sloegh / zijnde een vierkante Rots / met een scherpe punt na de aerde. Hebbende twaelf mercken/ na de twaelf geslachten. Dicht daer by sagen wy de plaets/ daer Coran, Dathan en Abiran, waren in gezwolgen. Wy quamen in der nacht by St. Catharina, soo moede dat wy des anderen daegs op onse beenen niet konden staen.

Op onse wederkomst na Cayro, leden wy veel aenstoots / door de Arabiers, behalven dat / niet weynigh af-gesloofte door den harden tret der Kameelen / maer noch meer door honger / waer door wy menighmael in slaep gerakende / van eeten droomden / en terwijl wy in den droom daer na tasten / van boven neder vielen. Wy sagen/ tot Cayro komende / een Ziraph, wit gespickelt / en hooger dan eenigh beest dat ick oyt gesien hebbe / zijnde den hals soo hoogh / dat het tweemael een Mans vadem te boven gingh / het hooft is een elleboogh langh / de borst hoogh / en de rugge laegh af-gaende / de oogen seer lieflijck. Het eet alles wat men hem geeft. Wy sagen oock een Indische Os / van een korter lichaem / en een grooter hooft/ als de onse / met groote stompe knobbelachtige Hoorens. Wy sullen het by dese ondervindingen laten / om den Leeser niet te verveelen / in hoope den een of den anderen tijdt / yets meerder te voorschijn te brengen. Ziraph of Camelopardalis.

Inleydingh tot de Beschrijvingh van *Palæstina*, ofte het *Heylige Landt*.

OM dat in dese voorgaende Reys-beschrijvingen op verscheyde plaetsen mentie gemaeckt wordt van eenige voorname Steden, Bergen, Dalen, en andere aenmerckelijcke dingen, die in het Heylige Landt te besien zijn; heeft het ons raetsaem gedacht, een generale, doch korte beschrijvingh van het selve Landt, hier achter aen te voegen. Wy hebben in dese beschrijvingh mede laten invloeyen een verhael van alle de voornaemste Oorlogen en verwoestingen, die dit door sonden en overtredingen, elendigh geworden Landt overgekomen zijn. Als mede een seer nette schriftelijcke afbeeldingh, van alle de voornaemste Steden, besonderlijck van de soo seer beroemde Stadt Jerusalem, haer kostelijcke gebouwen, Tempels, Graf-steden, en andere aenmerckelijcke saken. Een Stadt waer over onse Salighmaker Jesus Christus selfs geweent heeft, het welcke haer gruwelijcke verwoestingh, de verstockte Joden haer onrechtvaerdige rechtsplegingen, en bloedtdorstige gierigheydt, aen den Persoon van onse Salighmaker bewesen, te laet heeft doen belijden, dat zijn voorseggingen wegens haer ongelucken, tot haer groot nadeel en elenden, al te waer zijn uytgevallen. De deerlijcke stant van deselve Stadt, soo als die nu gevonden wordt, met des selfs voorgaende Heerlijckheyt, en ongeloofiijcke overvloedt van Rijckdommen vergeleken zijnde, kan niet minder als een ongemeene verwonderingh, in de Lesers verwecken, die dese soo naeuwkeurige beschrijving niet minder aengenaem, als de voorgaende Reys-beschrijvingen sal konnen wesen. Het is een gebreck geweest in alle Schrijvers, die tot noch toe van het Heylige Landt geschreven hebben, dat sy het selve niet geheel aen den Leser voor oogen stellen, of indien sy dit al uytwercken, soo vervullen sy hun Boecken met soo veel onnoodige omstandigheden, die weynigh of niet tot de saeck doen, dat sy den Leser daer door doen dutten, en in slaep vallen, eer hy tot sijn ooghmerck gekomen is. Wy hebben dan seer groote moeyte en arbeyt aengewent, om een middelwegh tusschen dese twee misslagen uyt te vinden, dat is, om met een korte, doch vermakelijcke en seer naeuwkeurige beschrijvingh, dit van Godt wel eer soo seer gesegende Lant, den nieuwsgierigen Leeser voor oogen te stellen, en hier door te doen sien, dat wy altijdt genegen zijn, om door ons arbeyt en yver de moeyten en kosten van de Liefhebbers met vermaeck te vergelden. Soo wy nu verstaen, gelijck wy niet twijffelen, dat wy dit tot volkomen genoegen der onpartijdige oordeelaers uytgewerckt hebben, sullen wy onse yver wel besteet achten, en het sal ons opwackeren om in 't kort yets van een ongemeene stof voor den dagh te doen komen. Vaert wel.

BE-

EERSTE HOOFT-STUCK.

Verscheydene benamingen des Heylige Landts, waer van daen de selve haer oorspronck genomen hebben. Grens-palen des Heyligen Landts, haer lenghte en breete.

HEt Heylige Landt wordt van de Schrijvers met verschevde namen genoemt / waer van wel de voornaemste zijn: Canaan of Cananea, Palestina, 't Lant Israëls, Landt der Hebreen, Heylige Landt, Lant van Beloften. Hier en boven wordt dit selve Landt in de Schrifture noch met verschevde Eer-titulen en toe-namen genoemt. *Verscheyde benamingen van het Heylige Landt.*

De eerste en alderoudtste naem van dit Landt / was Canaan of Cananea, alsoo genaemt na Canaan, den Soone van Cham, en de Neve van Noah; want als na de Sunt-vloedt de geheele bekende Aertbodem onder de Neven van Noah uyt-gedeylt was / soo kregen naderhandt de uytgedeylde Landen / de namen van haer Besitters; doch als namaels de Soonen van Canaan, die elf in 't getal waren / na des selfs doodt dit gewest onder malkander quamen te verdeylen / soo gaf een yder van haer aen het gedeelte / dat hy besat / een besonder naem / gelijck het geheele Landt na haer Vader Canaan genoemt wierdt. *Canaan of Cananea.*

Het geheele gewest wordt oock Palæstina geheeten / na den Hebreeuschen naem Filistim, alhoewel in de Heylige Schrift dese naem maer gemeenlijck voor het gedeelte / dat aen Zee gelegen is / en het welck sich streckt van Fenicie tot aen Egypten, genomen wort / zijnde dit het Landt der Philistijnen. *Palæstina.*

Het heeft de naem van 't Lant Israëls gekregen/na de Israëliten, de sonen en nakomelingen van Jacob, die na de worsteling met den Heere Israël genoemt wierdt / also sy het selve Landt in besittingh hadden. *'t Landt Israëls.*

Het wordt oock gemeenlijck by de Christenen het Beloofde Landt, ofte het Landt van Beloften geheeten / ten aensien van de menighvuldige beloften / door Godt aen Abraham, Isaac en Jacob, en hunne nakomelingen gedaen. *Het Landt van Beloften.*

Het Heylige Landt, is de laetste naem van dit gewest geweest/ en aldus is het niet genoemt / als na dat de Dienst Godts in het selve gebloeyt heeft / en het door de tegenwoordigheyt / en het bloedt van onse Salighmaker is geheylight / en ingewijd geworden. *Het Heylige Landt.*

Ten aensien van des selfs vruchtbaerheydt/ wordt het op verscheyde plaetsen in de Schriftuer genoemt: een Landt dat van Melck en Honingh vloeyt.

P De

Grens-palen.

De Grens-palen des Heylige Landts, zijn volgens het beste gevoelen/ ten Noorden Fenicie, ten Oosten Selesyrie: ten Zuyden/ Petreesch Arabie, ten Westen een gedeelte van het selfste Arabie, en de Syrise en Middellandtse Zee.

Lenghte en breete van het Heylige Landt.

Het Heylige Landt, volgens het gevoelen van de beste Schrijvers/ streckt in de lenghte ten Zuyden en Noorden: te weten van de Bronnen van Jor en Dan af/ die aen de vloet des Berghs Liban gelegen zijn/ tot aen de Bergen van Seir en de Woestijnen van Bersabe, een streeck van acht-en-veertigh Duytse mijlen: en in de breete ten Oosten en Westen: te weten/ van de Bergen van Arabie, en het Landt der Amorriten, tot aen de Middellandtse Zee/ een streeck van twaelf Duytse mijlen.

TWEEDE HOOFT-STUCK,

Beschrijvinge van Oudt Jerusalem, haer gelegentheyt op Bergen. Beschrijvingh van de Bergen Zion, Mello, Acra, Moria, Besetha. Jer, met een driedubbelde muur omringht. Beschrijvingh van de Toorens, die op de muuren stonden, en van de groote der steenen, daer de Toorens van gemaeckt waren. Poorten van Jerusalem. Omtreck van de Stadt. Antonia Tooren. Synagogen. Raedthuys. Paleys der Machabeen, en van Herodes Agrippa. 't Hof van Helena. Renperck. 't Hof van Herodes de Oude, Schouw-tooneel. 't Paleys van Pilatus. Schape-Vyver. Vee-Marckt. Gasthuys.

Oudt Jerusalem op Bergen gelegen.

HEt Oudt Jerusalem was op bergen gelegen/ welckers getal de Rabbinen en Thalmudisten, op seven stellen/ alhoewel sonder eenigh bewijs/ door dien de Stadt met de Tempel eygentlijck op drie Bergen/ en een Heuvel gesticht was/ namentlijck/ de Bergen Zion, Acra en Moria: de vierde was de Heuvel Besetha. De Bergh Zion die de Boven-Stadt begreep/ was veel hooger en langer als de andere/ en wierdt door David, door dien hy seer sterck gemaeckt was/ het Kasteel genoemt/ maer/ ten tijde van onse Salighmaker/ wierdt hy van de Joden de Boven-Stadt genoemt. De Bergh Acra begreep de Beneden-Stadt/ en liep ter weder-zijde schuyns neer. Tegen

Tegen over dese Bergh lagh de Bergh Moria, die de laeghste van de drie was/ en door een wijdt Dal van de selve afgescheyden; maer wanneer de Machabeen regeerden/ wierdt het Dal met aerde aengehooght/ om dat sy den Tempel die op de Bergh Moriah gebouwt was/ aen de Stadt wilde doen raken. De kruyn van Acra wierdt oock lager gemaeckt/ op dat men den Tempel daer boven soude sien uytsteecken.

De Bergh Zion.

De Bergh Zion strekte in de breete/ van 't Zuyden na't Noorden/ tot twee duysent ellen/ en lag in de lengte van 't Westen na't Oosten/ tot vier duysent ellen uytgestreckt. Tegenwoordigh leyt een gedeelte van de voorschreven Bergh binnen/ en een gedeelte buyten de Stadt/ alhoewel het buytenste gedeelte alleen nu ter tijdt gemeenlijck de Bergh Zion genoemt wordt: te weten de Zuyder Voor-Stadt/ der Stadt Jerusalem, alwaer heden de Graf-steden der Christenen zijn.

De Heuvel Mello.

Mello of Millo, was eygentlijck een kleyne en lage Heuvel aen de West-zijde des Berghs Zions gelegen. Eenige houden Millo voor het Dal/ dat tusschen Zion en Acra lagh/ en by Josephus het Dal der Kaes-Koopers genoemt wordt.

De Bergh Acra.

De Bergh Acra begreep het Noorder gedeelte van de Stadt/ en lagh na 't Oosten en Westen uytgestreckt/ vlack tegen over Zion, maer hy was lager dan dit. Tusschen dese twee Bergen lagh een diep Dal/ dat dight met Huysen bebouwt was. Dese Bergh was weder in een benede gedeelte onderscheyden/ alwaer de nieuwe Stadt was/ en in een boven-gedeelte/ dat meer na 't Noorden en Westen lagh/ alwaer de oude Stadt van Salem of Melchisedeck was.

De Bergh Moria.

De Bergh Moria lagh tusschen de Bergen Acra en Zion, na 't Oosten/ en was met beyde omringht/ en de laeghste van allen. Op de vlacke vierkante kruyn van dese Bergh/ was de Tempel gesticht/ en aen d'eene zijde lagh de Bergh Zion, en aen de andere zijde Acra, en van achteren Besetha. Hy lagh door seer diepe dalen/ insonderheyt ten Zuyden en Oosten/ van die Bergen afgescheyden. Uyt dese oorsaeck was van den Tempel af na beyde de Steden/ daer het Dal na Zion toe dieper was/ een Brugh of trappen/ tot op en afgangh langhs den rugh der Bergen gemaeckt.

De Heuvel Besetha.

Daer was oock een vierde Heuvel/ die Besetha genoemt wierdt/ ten Noorden tegen over den Tooren Antonia gelegen/ en door seer diepe Grachten van de selve afgescheyden. Dese Heuvel was de hooghste van allen.

Jerusalem met een drie-dubbelde muur omringht.

Jerusalem was ten tijde des Salighmakers/ en voor haer verwoestingh door Titus, met een driedubbelde muur omringht/ behalven daer sy met onbeganghbare Dalen versien was/ want daer was alleenlijck een omtreck van een muur. De eerste muur omringhde den bergh Zion in vier boegen/ dat de Stadt/ by aldien sy alleen met die muur rondtsom beslooten was geweest/ geen andere muur van node soud gehadt hebben/ door dien die/ van wegens de nevens-gelegen

legen dalen / en uytsteeckende Heuvelen / op dewelcke de selve gesticht was / niet lichtelijck konde overwonnen worden. Maer wanneer nu de oude Stadt over den Bergh Zion, tot aen de Bergen Acra, Moria en Besetha, benoorden den Bergh Zion gelegen / had toegenomen / soo bleef evenwel den Bergh Zion, aen de Zuyd-Oost en West-zijde / slechts met een muur omringht / die over al van buyten met steyle dalen gesterckt was; doch een andere dubbele muur omringhde den Bergh Zion aen de Noort-zijde / niet als of de selve aen die zijde onveyliger was / maer op dat de Benede-Stadt / op de Bergen Acra en Besetha gebouwt / oock met hare muuren en Wallen omringht soude zijn. Om dese oorsaeck wordt die muur / die den Bergh Zion van alle kanten omringhde / van Josephus de eerste / en derde muur genoemt. Maer de tweede muur / die den Bergh Besetha ten Noorden alleenlijck omringhde / wierdt de korte muur genoemt.

Toorens die op de muuren stonden.

Op dese muuren waren Toorens gebouwt / staende de een twee hondert ellen van den ander af. Dese Toorens waren twintigh ellen breet / en twintigh ellen hoogh / en met vierkante hoecken gemaeckt / die ghelijck als mede de muuren / dicht en vast waren. Boven op de Toorens waren Kamers / Vertrecken en Water-backen gemaeckt / waer by men met breede wendel-trappen op-klom. De oude muur had sestigh sulcke Toorens / de tweede of middelste muur veertien / en de derde muur negentigh / soo dat'er in alles hondert en vier-en-tsestigh Toorens op de muuren stonden. Onder dese alle waren vier de uytsteeckensten / namentlijck de Toorens Psephinos, Hippikos, Phaselus en Mariamne.

De Tooren Psephinos.

De Tooren Psephinos, die op de hoeck van de derde muur stont / aen de Noordt-West zijde / was tot seventigh ellen hoogh achtkantigh opgebouwt / soo dat men by helder weer van dese Tooren Arabien, de Doode Zee, en de uytterste palen van het Joodtse Landt konde sien. Nevens dese Tooren had Titus ten tyde sijns beleghs / sijn Leger neer geslagen.

De Tooren Hippikos.

De Tooren Hippikos stondt daer tegen over / aen de Zuydt-zijde der Stadt. Dese was langh en breet vijf-en-twintigh ellen / en dartigh hoogh / en doorgaens dight en vast / en nergens hol. Boven op stondt een Water-back of Put / van twintigh ellen hoogh / om het regen-water te ontfangen. Daer boven was een gebouw van twee verdiepingen / en hoogh vijf-en-twintigh ellen. Dit bovenste gebouw was in verscheyde Vertrecken verdeylt / en met tinnen van twee / en Borstweeringen van drie ellen rondtsom beset: soo dat de geheele hooghte van dese Tooren was vijf-en-tachtigh ellen.

In de oude muur stonden noch twee andere Toorens neffens dese Tooren Hippikos, te weten / Phaselus en Mariamne.

De Tooren Phaselus.

De Tooren Phaselus was tachtigh ellen hoogh / en veertigh lang en breet / en gekant op de maniere van een vierkante Pylaer. Hier boven

boven op was een Galdery gemaeckt / van tien ellen hoogh / die op bogen ruste / en met Bolwercken versien was. In het midden van dese Galdery stack een ander Tooren uyt / die met kostelijcke Vertrecken / en Badt-stoven verdeylt was / en met tinnen en Borst-weeringen verciert / soo dat de hooghte des Toorens tot negentigh ellen reyckte.

De Tooren Mariamne.

De Tooren Mariamne, was alsoo door den Koningh Herodes ter gedachtenis van sijn Huysvrouw Mariamne, die door hem gedoodt was / genoemt. Hy hadt twintigh ellen in de hooghte / lenghte en breete / alles uyt dicht en vast gesloten steen-werck / en begreep kostelijcker en cierlijcker Vertrecken / als de andere Toorens / maer was soo sterck niet. De geheele hooghte met het boven gebouw reyckte tot vijf-en-vijftigh ellen.

Alhoewel dese Toorens van dusdanigh een hooghte waren / schenen deselve noch hooger te zijn / door de hooghte van de plaets / daer sy op gevestight waren; want de oude muur / op dewelcke sy stonden / was selfs op een seer hooge plaets gebouwt.

Groote steenen daer de Toorens van gemaeckt waren.

De groote en witte Marmer steenen / waer van dese Toorens gebouwt waren / waren seer wonderlijck / alsoo yder der selve twintigh ellen langh / tien breet / en vijf ellen hoogh was / en door konst soodanigh in malkander gevoeght / dat yder Tooren niet meer als een steen scheen te zijn / want sy waren op die maniere gefatsoeneert en met de kanten in malkander gevoeght / dat men nergens eenige voegen konde bespeuren.

Poorten van Jerusalem.

Vorders was Jerusalem met twaelf Poorten versien / die by de Schrijvers aldus gestelt worden: aen de Oost-zijde / de Pottebackers-Poort, Water-Poort, Peerde-Poort, en Vee-Poort. Aen de Noordt-zijde / de Beneden-Poort Benjamins, Vis-Poort, Oude-Poort, Efraims-Poort. Aen de West-zijde / de Hoeck-Poort, Dal-Poort, Mist-Poort, en Fonteyn-Poort.

Omtreck.

Den omtreck van Jerusalem is geweest / volgens het schrijven van Josephus, vijftigh oude stadien / zijnde na onse reeckeningh twee en een halve Duytse mijl.

Antonia Tooren.

Antonia Tooren of Burght / of Kasteel / was een seer sterck en vast gebouw / staende aen de Noordt-Wester hoeck des Tempels. Dese Tooren was door den Hooge-Priester Hirkanus, de eerste van die naem / op een rondtsom steyle Rotz van vijftigh ellen hoogh / dicht by den Tempel gebouwt / en Baris genoemt / maer naderhant is sy door den her-op-bouwer Koningh Herodes, de oude / ter eeren van sijn vrient Marcus Antonius, Antonia genoemt.

Rondtsom het gebouw des Toorens was een muur van drie ellen hoogh opgehaelt / die de kant van de Rotz van alle zijden tot beschermingh omringhde / op dat niemant van de hooghte in de diepe dalen soude neder storten.

Binnen dese muur stondt het gantsche gebaerte van Antonia, op de

de kruyn des Rotz / in 't vierkant opgebouwt tot de hooghte van veertigh ellen / en was met uytsteeckende kostelijcke Kamers / Zalen en Vertrecken versien / welcker eenige tot wandel-plaetsen dienden / andere tot slaep-plaetsen der wachters / en sommige oock tot Badt-stoven; soo dat dese Tooren in sterckte voor geen Stadt / en in kostelijckheyt voor geen Paleys hoefde te wijcken.

Op yder der vier hoecken van dese Tooren / stondt een andere Tooren / welcker drie en vijftigh ellen hoogh waren / maer de vierde / die op de Zuydt-Wester hoeck stondt / klom tot de hooghte van tseventigh ellen / van wiens top men de geheele Tempel van binnen konde besichtigen.

Op dese Tooren lagen ten tijde der Romeynen, een hoop Krijgsknechten / die gade sloegen dat het volck op Feest-dagen niet nieuws soude aenvangen. Dese waren mede verplicht met Eeden / dat sy niet meer als vijf Persoonen tseffens daer op mochten laten komen/ alsoo de behoudingh des Tempels in het Kasteel bestondt.

Na de zijde van de Portalen des Tempels / was de afgangh / en een steene boogh of gewelf / was over het Dal tot overgangh geslagen / die dese Tooren en de Tempel aen malkander voeghde.

Synagogen

Na het schrijven der Rabbinen, waren te Jerusalem vier hondert en tachtigh Synagogen, welcke yder een Huys des Boecks / en een Huys der Leere hadden.

Het Huys des Boecks was / alwaer de Schrift gelesen wierdt: en het Huys der Leere / alwaer de overleveringen geleert wierden.

Over yder Synagoge, ofte Vergaderingh-plaets / waer in de Jooden om Godts Woordt uyt te leggen en te hooren / als mede om te bidden / by een quamen / was een Overste of Vooght gestelt / alhoewel oock dickwils verscheyde Oversten over een Synagoge waren.

Raethuys.

In de Beneden-Stadt op de West-zijde / by na tegen over den Tempel was het Raedhuys / op het welck de seventigh Raeds-Heeren / en gewoonlijcke Rechters / Vonnis over alle Burgerlijcke geschillen / strafbare en hals-saken wesen.

Paleys der Machabeen en van Herodes Agrippa.

Het Paleys der Machabeen was in de Beneden-Stadt / op een seer hooge plaetse / na by het Wester Portael des Tempels / door de Machabeen gebouwt. Naderhandt heeft den Koningh Herodes Agrippa op die selve plaets een uytnement groot Huys doen bouwen / en tot sijn Hof maken / van waer hy een uytsicht over de geheele Stadt hadt.

Het Hof van Helena

Het Koninckklijcke Hof van Helena, stondt mede in de Beneden-Stadt / op het midden van den Bergh Acra.

Dese Helena was een Koningin van Adjabene, een gewest over den Eufrates gelegen / en had van het Heydendom sich tot de Joodtse Godtsdienst begeven / en was met der woon na Jerusalem getrocken / alwaer sy in den grooten hongers-noodt / die Agabus over geheel

heel Judea voorseydt had / onder de armen / op haer eygen kosten/ een groote hoop Kooren / dat uyt Egypten gebracht was / uytdeylde.

Renperck

Het Renperck / by Josephus Hippodromus genoemt / was een langhwerpigh rondt / en bemuurde perck / aen de Zuyt-zijde des Tempels gelegen.

Hier in liepen de Paerden om strijdt. Men lieper oock te voet/ en reeder met wagens van twee / drie / en vier Span-Paerden. Oock wierdt'er oeffeningh met de Pieck gedaen / en andere Strijdtspelen aengerecht.

Ter selver plaetse heeft de Koningh Herodes een vijf-jarigh Strijtspel / ter eere van den Keyser Augustus aengerecht / en de overwinnaers groote Prijsen voorgestelt.

Het Hof van Herodes de Oude.

Het Paleys of Hof van Koningh Herodes de Oude, was in het bovenste gedeelte der Stadt / en op een Heuvel van den Bergh Zion, door de selve Herodes gesticht.

Dit Hof was rondtom met een muur van dertigh ellen hoogh omringht / en met seer cierlijcke Toorens / die op een gelijcke afstandt van malkander stonden / versien; daer en boven met een ontelbare menighte van ruyme Vertrecken en Slaep-kamers / van allerleye slagh verciert.

Alle de Kamers en Vertrecken waren met kostelijck Huys-raedt opgepronckt / en blonken van Goude en Silvere vaten.

Daer waren mede in dit Paleys / veele Galderyen en Poorten/ die in 't ronde in malkander liepen / en op menighte van Colommen rusten / tusschen de welcke vermakelijcke Tuynen en Bosschadien lagen.

Hier en boven waren 'er noch seer schoone en groote Lanen / met Water-scheuten / Vijvers / Water-leydingen / en backen omringht/ die met een groot getal Koopere Beelden / die het water van alle kanten uyt-wierpen / versien waren.

Eyndelijck wierdt dit schoone Hof / niet door de Romeynen, maer door de straet-schenders / en inwendige muytelingen / des Rijcks / in brandt gestoocken.

Schouw-tooneel of Dieren-perck.

In het midden der Beneden-Stadt / was het Schouw-tooneel of Dieren-perck / en Scherm-school / dat geheel in 't ronde gebouwt was / waer in Kampvechten en Dieren-strijden / vertoont wierden.

Den Koningh Herodes de Oude, had ten tijden der Romeynen, dit Schouw-toneel seer kostelijck doen bouwen / in het welck / tot vermaeck der aenschouwers / Worstelaers / of Kamp-vechters/ of wilde Dieren / tegen malkander of tegen ter doodt gedoemde / of in den Oorlogh gevangene menschen / vochten.

Het Paleys van Pilatus.

Het Paleys van Pilatus, stondt in het benedenste der Stadt / na het Noordt-Oosten / en was het beste / grootste / en hooghste gebouw / van de geheele Stadt.

Men klom van de straet in het Hof / by een Trap van een-en-dertigh,

tigh witte Marmere treden / van omtrent acht voeten langh / die langhs de muur opliep / en ruste met het ander eynde op een kleyne muur van de Voorhuys.

Volgens het schrijven der Rooms-gesinden, soude Christus dese trap driemael op en af geklommen hebben / en de selve is naderhant door den Keyser Constantijn de Groote, voor de deur van de Kerck van St. Johan van Lateraen, te Romen op den Bergh Cælius gestelt / en wordt tegenwoordigh de Heylige Trap genoemt.

De Schape Vijver. De Schapen-vijver was de voornaemste / en grootste Vijver van de geheele Stadt / en door den Koningh Salomon met vijf Portalen / of Voor-huysen gebouwt / ten dienst van den Tempel / want in de selve wiesschen de Nathineen het Offer-Vee / dat als dan aen de Priesters in den Tempel / om op te Offeren / over-gelevert wierdt.

Veemarkt. Tusschen dese Vijver / en de Stadts Muuren / was een groote Vee-marckt / waer op het Vee / 't welck geslacht moest worden / vergadert wierdt.

Gasthuys. By oudt was oock in Jerusalem, volgens de getuygenis van Josephus, een algemeen Gasthuys / 't welck de Hooge-Priester Hirkanus voor het gelt / dat hy uyt Davids Graft genomen hadt / deedt stichten. Hier in wierden de arme vreemdelingen en krancken ontfangen en gespijst.

DERDE HOOFT-STUCK.

Het Paleys van Salomon, desselfs grootte. Het Huys des Wouts Libans. Het Voorhuys. Portael des Gerichts. Salomons Throon. Wapen-kamers. Voorhof van Salomons Huys. Kamers der Edelen. Kamers daer de goude drinck- en eet-vaten in bewaert wierden. Huys der Koninginne. Het groot Voorhof. De tijdt, in de welcke dit Paleys voltoyt is. Wegh van des Konings Paleys na den Tempel.

Het Paleys van Salomon. HEt Paleys of Hof van den Koningh Salomon stondt aen de Zuyd-zijde des Tempels / en was seer heerlijck / en konstigh in ordre gebouwt / hebbende / volgens het schrijven van Josephus, hondert ellen in de lenghte / vijftigh in de breete / en dertigh in de hooghte.

Groote van het Paleys. Het ruste op sestien vierkante Pylaren / welckers Kapiteelen uyt Corintis werck bestonden. De posten en uytgehouwen deuren / waren soo wel tot cieraet / als sterckte des Gebouws / van een selve stof gemaeckt.

Het Huys des Wouts Libans of Libanons. Na het schrijven der Rabbijnen / stondt in het midden des Paleys het huys des Wouts Libans, of Libanons in de Schrift genoemt / en van Josephus eygentlijck / het Hof / gebynaemt het Wout des Libans.

Dit Huys was langh hondert / breet vijftigh / en hoogh dartigh ellen / en had drie ryen kamers of vertrecken boven malkander.

Het geheele werck / soo van wanden en solderingh / als dack en vloer / bestont uyt ceder-balcken / die alle met loof-werck na de Corintise orde uytgewerckt waren.

De onderste kamers des Huys waren dartigh ellen hoogh / en in twee deelen verdeylt / leggende het eene deel neffens het ander.

De solderingh of gewelf ruste op vier ryen van vierkante Cederhoute Colommen / drie ryen Vensters waren daer oock boven malkander. De Deuren en Posten / waer door het Volck van alle zijden uyt en in ging / waren oock vierkant.

Het Voorhuys. Het eerste deel voor dit Huys was een ruym en groot Voorhuys / langh seventigh / breet vijftigh / en hoogh dertigh ellen.

Door de Poorten / die aen des selfs drie zijden gelegen waren / tradt het volck na het gericht / alwaer de Raedt de strijdende partyen bevredighde.

Langhs de breete van dit gebouw waren in vier ryen / even ver van malkander af-staende / sestien Cederhoute Colommen / op de welcke het dack of solderingh des gebouws ruste.

Op de eynden deser Colommen lagen / van de eene Colom tot de andere / stercke Ceder-balcken / die het gantsche werck vast en sterck maeckten.

Het tweede deel deses Huys in het onderste gedeelte / was vijftigh ellen langh / na de breete des Huys / en breet / en hoogh na advenant. Het had op alle zijden deuren en vensters / door welcke deuren men na het Paleys des Koninghs gingh.

Portael des gerichts. De Solderingen van dit Vertreck / ruste op vier ryen van vierkante Cedere Pylaren / die op een selve wijs langhs de breete des Huys stonden / als de Pylaren in het voornoemde Voorhuys.

Dit Vertreck was op beyde zijden des Huys gebouwt / en besloeg des selfs geheele breete / en hier was het / dat de Koningh Salomon op sijn Throon sat / om de redenen der Raedts-Heeren / die met de geschillen des volcks voor hem verscheenen / aen te hooren / die hy dan beslechte. Om dese reden wierdt dit Vertreck oock het Portael des gerechts genoemt / anders oock het Portael der Pylaren / van wegen de Pylaren / daer het op ruste.

Dese twee Kamers / te weten / het Voorhuys / en het Portael des gerechts / waren door eenen muur van malkander gescheyden / in de welcke een deur was / waer door men van de een in de ander konde gaen.

Salomons Throon.

In het midden van het Portael des gerichts / stondt een groote en prachtige Throon / op de manier van een Richter-stoel / die met twaelf trappen opgingh / uyt Elpenbeen gehouwen. Op beyde eynden van yeder der twaelf trappen / stondt een Leeuwen-beeldt van Goudt gemaeckt. Diergelijcke twee Leeuwen / stonden oock ter weder zijden van des Koninghs sit-plaets.

De sit-plaets / die aen het opperste des Throons was / had de gestalte van handen / de welcke den Koningh / wanneer hy sich daer op ter neer sette / als op-namen en ontfingen.

Het hooft des Throons / of de leuningh des Stoels / daer de Koningh tegen aen ruste / was van achteren rondt / en gemaeckt van fatsoen als een Kalfs-hooft / dat met de neck na den Koningh toegekeert was.

Wijders was de geheele Throon met louter Gout overtogen / diergelijcke noyt in geen Koninckrijck gesien was / en voor den Throon was een voetbanck van Gout aen de selve vast.

Wapen-kamers.

In het Huys des Wouts Libans waren verscheyde Kamers / in de welcke alle des Koninghs Wapenen bewaert wierden. Onder andere had den Koningh Salomon twee hondert Rondassen van geslagen Goudt doen maken / wegende yeder ses hondert sickelen / en daer en boven drie hondert schilden / yeder ter zwaerte van drie hondert sickelen. Dese wierden alle in dit Huys bewaert.

Aen het Huys / daer Salomon in woonde / was een ander Voor-Hof / meer inwaerts / dan het voornoemde Voorhuys / doch was het selve in werck gelijck.

Voor-Hof van Salomons Huys.

Het Voor-hof van des Koninghs Huys / was een seer lustige plaets van een wijdt besteck / en geheel gevloert met Marmer-steenen van verscheyde kouleuren. Daer en-boven was het aen alle zijde met seer lange Galderyen tot cieraet omringt. Aldaer waren Kelders onder de aerde / en Huysjes en fraeye Eet-zalen / die al te mael / door middel van haer deuren / tot het Portael des gerichts ingangh hadden.

Kamers der Edelen.

Aen het Huys Salomons, en neffens het Portael des gerichts waren eenige besondere Kamers / in de welcke de Edelen en voornaemste Bevelhebbers / na dat sy haer saken verricht hadden / sich om te verlustigen begaven.

Kamers daer de Goude drinck- en eet-vaten in bewaert wierden.

Langhs heen binnen de voornoemde Galderyen / waren schoone ruyme Vertrecken / opgehoopt met tafelen en kassen vol Goudt / door dien sy met de Goude vaten / en allerley Huys-raedt / dat tot des Koninghs Gastmalen gebruyckt wierdt / gestoffeert waren.

Alle Kamers en Vertrecken waren met Ceder-balcken gevloert / en ten deele met vierkante steenen van tien voet opgehaelt / en met kostelijck Marmer bekleet / en de wanden van eenige dese Kamers waren met drie ryen Babylonisse Tapijten boven malkander behangen / en daer boven vertoonde sich een vierde ry / van wonderlijck konstigh Beeldt-werck. Het overige daer boven / tot aen de Solderingh /

ringh / was met seer schoone Schilderyen afgemaelt / en de muuren en Solders waren langhs heen met gesteenten / in Goud ingeset / verciert / soo dat het geheele gebouw bestondt uyt Marmer / Ceder-hout / Goudt / en Silver.

De gront van dit gebouw / bestondt uyt kostelijcke steenen / van acht en tien ellen groot ; insgelijck was het gebouw boven de gront met kostelijcke steenen / die van binnen en buyten met de saegh gesaeght waren / opgehaelt.

Huys der Koninginne.

Neffens dit Paleys des Koninghs was door den selven Koningh Salomon een Huys / tot gebruyck der Koninginne / gebouwt / 't geen den Voorhuys des Throons gelijck was.

Het groot Voor-Hof.

Het groot Voor-Hof / dat in sich alle de gebouwen des Hofs begreep / bestondt rondtom uyt drie ryen van gehouwen steenen / en uyt een ry van Ceder-balcken / op de selve wijs / als het binnenste Voor-Hof des Tempels gebouwt was.

De tijdt in dewelcke dit Paleys vol-bouwt is.

Dit groot en kostelijck gebouw / wierdt van den Koningh Salomon naeuwelijcks in de tijdt van dertien Jaren voltoyt / na dat hy aen den Tempel seven Jaren had doen arbeyden / soo dat dese beyde gebouwen in de tijdt van twintigh Jaren / door hem volkomen opgemaeckt wierden. En onaengesien de Tempel groot / en ongeloofelijck kostelijck en heerlijck was / soo wierdt hy evenwel / door dien Godt de behulpsame handt aen het werck boodt / binnen soo veel minder tijdt / als het Koninghs Huys / opgemaeckt. Maer alhoewel des Koninghs Hof in pracht by den Tempel niet halen mocht / dewijl de bouw-stof daer toe niet soo langh van te vooren verveerdight was geweest / en maer voor den Koningh / en niet voor Godt een Woon-Huys gemaeckt wierdt / en Salomon tot sijn Paleys soo groote vlijt niet aenwende / als tot de Tempel / soo wierdt het daerom des te langhsamer ten eynde gebracht.

Tot het bouwen van den Tempel / en dit Paleys / had Hyram Koningh van Tyrus, Salomon een groote menighte gout en silver / en daer en boven Cederen / Algunum / en Pyn-Boomen-hout verschaft ; waer tegen Salomon tot erkentenis hem 's Jaerlijcks Kooren / Wijn / en Oly toe-stuurde / zijnde dit goederen / die Hyram het meeste van nooden hadt / alsoo hy op een Eylandt woonde.

Wegh van des Koninghs Paleys na den Tempel.

Van het Koninghs Paleys / tot aen den Tempel / was een hooge opgaende wegh / over een groot en wijt Dal / door Salomon gebouwt / waer langhs hy gemeenlijck uyt sijn Paleys na den Tempel opgingh / en door de Wester-Poort in de selve tradt / dese wegh was weder-zijts met Linden en Eycke Boomen beplant / die den Koningh in het op en afgaen een vermakelijcke wandel-gangh verleenden.

VIERDE HOOFT-STUCK.

Beschrijvingh van den Tempel van Jerusalem, haer gelegentheydt, den Muur daer rontom. Omtreck des Heyligen Grondts. Muur rondtom de Heylige Grondt. Poorten in den omtreck-muur, opgangen na de Poorten. Het vertreck Hhanoth. Galderyen, die langhs den omtreck-muur waren. Groote des Tempels. Het Portael ofte Voorhuys. Trappen na de Poorten des Voorhuys. Tafels, daer het Toon-broodt op geset wierdt. Goude Wijnstock. Goude Kandelaer. Kamers der Slachtmessen. Deur om uyt het Portael in den Tempel te gaen. Het Heylige. Het Heylige der Heyligen. Kamers rontom den Tempel. Galderyen der Kamers. Portalen. Voorhoven des Tempels. Voorhof Israëls. Voorhof der Vrouwen. De Chel of Chajil.

De gelegentheyt van den Tempel.

De Tempel van Jerusalem, die ten tijde des Saligmakers in wesen was / was op de kruyn van den Bergh Moria gebouwt / rondtom de welke de Stat Jerusalem tooneels wijse lag / en was door diepe dalen op drie zijden van de selve afgescheyden / te weten aen de eene kant lagh de Bergh Zion, aen de ander Acra, en een weynigh van achteren Besetha.

Muur rontom den Tempel.

De Tempel was als een Kasteel met een stercke muur omringht / en selfs de Galderyen / die rontom den Tempel waren / verstreckten een treffelijck Bolwerck / die oock een wijl tijdts / ten tijde des Belegeringhs van Titus, des selfs woede wederstaen hebben.

Omtreck des Heylige Gronts.

De omtreck van de Heylige Grondt / waer op dese Tempel gebouwt was / was aen yeder der vierkante zijde vijf hondert ellen / soo dat de geheele omtreck geweest is twee duysent ellen / ofte drie duysent voeten.

Muur rontom de Heylige Gront.

Dit vierkante besteck des Heylige Grondts / was met een muur / tot de hooghte van vijf-en-twintigh ellen omringht / te weten / wanneer men op de Heylige Grondt binnen de omtreck van de muur stondt / want buyten-waerts stondt hy over een steylen afgrondt van een seer diep dal / en aldus was'er een wonderlijcke groote hoogte van de grondt der Gracht beneden / tot aen de top des muurs.

Poorten in den Omtreckmuur.

In dese Ringhmuur van de Heylige grondt waren acht Poorten / door de welcke men na den Tempel gingh. De hooghte van het Bouwerck deser Poorten was dertigh ellen / soo dat sy vijf ellen boven de hooghte des muurs uyt-staken. De breete van de geheele Poorten was vijftien ellen / maer de breete van het poort-hol / ofte deur was maer tien ellen / door dien de posten aen yeder zijde twee en een half el breet waren; en de hooghte der deuren was twintigh ellen.

Opgangen na de Poorten.

Ten Oosten en Westen gingh men met verscheyde trappen by een groote en hooge opgangh na dese Poorten / maer aen de Zuyd-zijde was de opgangh veel lager / en ten Noorden was de opgangh veel meer tot gemack der Kryghs-knechten / die op het Kasteel Antonia lagen / dat aen die zijde stondt / als tot den ingangh des Tempels / door dien de Noorder-Poort van weynigh gebruyck was.

Het vertreck Hhanoth.

Neffens de Ooster-Poort stondt een Vertreck / Hhanoth genoemt; hier waren winckels / waer in Wijn / Oly / Sout / Meel / en diergelijcke dingen / die tot de Offerhanden des Tempels gebruyckt wierden / te Koop waren. Over de maten en gewichten waren opsienders gestelt / die mede een prijs op de waren setten.

Galderyen die langhs den Omtreckmuur waren.

Langhs heen den Omtreck-muur van dese Bergh Moria, in de welcke de Poorten stonden / waren overdeckte Galderyen / van de eene Poort tot de ander gemaeckt. Aen de West / Noordt / en Oost-zijde waren dubbelde Galderyen / maer de Galderyen aen de Zuydt-zijde was een drie dubbelde Galdery / en wierdt de Koninckljcke Galdery genoemt.

Het dack of Solderingh der drie eerste Galderyen / lagh by na soo hoogh als de top van den Omtreck-muur / (uytgenomen de Borstweeringh) en ruste op een drie dubbelde ry van Marmere Colommen / gelijck de Zuyder Galdery op een vier dubbelde ry. Dese Galderyen waren tot gemack des volcks gemaeckt / om daer onder by Regen / of heet weer / te staen / ofte te wandelen; en rontom in de Galdery stonden bancken / om op te sitten. Op dese bancken wierden de tacken geleydt / die het volck des avonts op het Feest der Lover-hutten / op den eersten Heyligen en Sabbath / na den Berg des Tempels bracht.

Groote des Tempels.

De Tempel / eygentlijck alsoo genoemt / was hondert ellen hoog / langh / en breet / hoewel hy in de breete achter dertigh ellen minder was.

De lenghte des Tempels wierdt van 't Oosten na 't Westen genomen; namentlijck / van den ingangh der Poorte des Voor-huys / tot aen de uyterste muur van het Heylige der Heyligen / daer het selve van het Voor-hof der Priesteren afgescheyden wierdt.

Het Portael ofte Voor-huys.

De breete des Tempels / van't Noorden tot het Zuyden / was insgelijcks hondert ellen ; doch niet in alle deelen / want het Portael of Voor-huys had alleen die breete. Te weten / het Portael stondt voor den Tempel als een kruys gebouw / en reyckte vijftien ellen Zuydt / en vijftien ellen Noordt-waerts / verder uyt / als de breete des Tempels / soo dat de Tempel achter maer tot de breete van seventigh ellen liep. Van gelijcke was het Portael of Voor-huys twintigh ellen hooger als de Tempel / alsoo het selve tot de hooghte van hondert en twintigh ellen reyckte.

Recht in het midden van de Voor-gevel was de Poorte des Portaels / die veertigh ellen hoogh / en twintigh ellen breedt was. Hy hadt geen deuren / maer was een open Poort / soo dat de geen / die in het Voor-hof stont / de ruymte van het Portael konde besichtigen.

Recht midden tegen het Portael / ten Westen / stondt het lichaem des Tempels / welckers breete van den eene muur tot den ander / effen gelijck met de breete deses inganghs was / maer met de muuren / en Kamers ter weder-zijden / besloegh de Tempel in't geheel de breete van seventigh ellen.

De Tempel was wel in der daedt hondert ellen hoogh / doch hy was niet van de grondt / tot den top / in een gelijck vierkant soo hoogh / maer rees in 't vierkant tot vijftigh ellen op ; maer dan wierdt de opstal des gebouws de helft smalder / want van daer rees het na het midden toe / in dier wijse op / dat de lage dacken van weder-zijden / yeder van vijf-en-twintigh ellen breet / aen de Noort en Zuydt-zijden / langhs heenen van 't Oosten tot het Westen streckten. En de hooghte des middel-gebouws / stack vijftighellen boven de zijd-dacken uyt.

Rondtom het dack des Tempels waren leeningen gemaeckt / eensdeels om cieraet / en anderdeels / om dat by wijle gelegentheydt konde voorvallen van op het dack des Tempels te wandelen.

Trap na de Poorte des Woon-huys.

Uyt het Voorhof der Priesteren klom men by een trap van twaelf treden na de Poorte des Voorhuys / yeder van dese treden was een el breedt / en een half el hoogh / soo dat de geheele hooghte des traps ses ellen was / en soo veel was de vloer des Portaels hooger / als de vloer des Voorhofs der Priesters.

Tafel daer het Toon-broodt op geset wiert.

Op yeder zijde van de deur des Tempels / in het Portael / stont een Tafel / waer van die op de rechte zijde van Marmer was / daer op wiert het Toon-broodt geset / om kout te worden / eer het op de goude Tafels in den Tempel gebracht wierdt. De Tafel aen de lincker zijde was van Gout ; hier op wierdt het kout Toon-broodt een wijl geset / wanneer het uyt den Tempel gebracht wierdt.

Goude Wijnstock.

In dit Voorhuys / boven de deur des Tempels / hingh een goude Wijnstock / van een Mans lenghte / die door giften van verscheyde Persoonen allengskens tot sulck een groote gekomen was.

Boven dese deur des Tempels / hingh oock een goude Kandelaer / die

Goude Kandelaer van Koningin Helena.

die door Helena, Koningin van Adjabene vereert was. Op dese Kandelaer brande een Kaers / de welcke / soo haest de Son des morgens opgingh / met een vuurige / en ongemeene glans glinsterde.

Kamers daer de Slachtmessen bewaert wierden.

In het Gebouw deses Portaels waren eenige kleyne Kamers / in de welcke de Messen / en andere Gereetschappen / die de Priesters in het keelen en slachten der Beesten gebruyckten / bewaert wierden.

De ingangh uyt het Portael in den Tempel was door twee Poorten / welcke yeder twee slagh- of schot-deuren hadde. Dese deuren waren twintigh ellen hoogh / en tien ellen breedt.

Deuren om uyt het Portael in den Tempel te gaen.

Binnen op de hoecken des Muurs / daer dese bovenstaende deuren tegen aen sloegen / waren noch twee diergelijcke slagh-deuren / de welcke de Muur van binnen / soo ver die niet vergult was / bedeckten / want alle de Muuren waren vergult / behalven ter plaetse / daer dese Deuren tegen aensloegen.

Het Heylige.

De plaetse tusschen het Voorhuys / en het Heylige der Heyligen / zijnde de Tempel selfs / wierdt gemeynlijck het Heylige genoemt : dit was langh veertigh / breedt twintigh / en hoogh sestigh ellen. De Vloer was van Vergulde denne Plancken / op Marmere Steenen / die in de Aerde lagen / en de Muuren waren oock met Vergult Cederen Hout beschooten / tot sestigh ellen hoogh / alwaer de Soldeiringh lagh.

Tot de hooghte van vijftigh ellen was het beschot der Muuren met graveersel van Palmtacken en opene Bloemen verciert. De tien ellen daer boven was de plaetse voor de Vensters / want door dien de Zijd-Kamers / die drie hoogh boven malkander waren / de hooghte van vijftigh ellen besloegen / soo dat op die hooghte geen Vensters konden gemaeckt worden / was dese plaets van tien ellen tot de Vensters geschickt.

Het Heylige der Heyligen.

Het binnenste gedeelte des Tempels wierdt het Heylige der Heyligen genoemt / of anders Aenspraeck-plaetse / en Choor. Dit was twintigh ellen langh / twintigh ellen breedt / en veertigh ellen hoogh / en was met twee Behanghsels / die aen Goude haken vast waren / van het Heylige afgescheyden.

Kamers rondtom den Tempel.

Rondtom den Tempel waren acht-en-dertigh Kamers gebouwt ; te weten vijftien ten Noorden / en vijftien ten Zuyden / en acht op het West-eynde / achter het Heylige der Heyligen.

De Kamers ten Noorden en Zuyden / lagen in drie ryen hoogh boven malkander / in yeder verdiepingh vijf ; maer aen het West-eynde waren drie Kamers op de grondt / drie daer boven / en twee op de hooghste verdiepingh.

Yder van dese Kamers was ses ellen breet en tweemael soo langh / behalven de twee hooghste Kamers op het West-eynde / die van grooter lenghte waren.

Galderyen der Kamers.

Voor by dese Kamers heen was een Galdery / van het Oost-eynde des gebouws / tot aen het West-eynde / waer langhs men na de Portalen / die tusschen de Kamers waren / gingh.

Ten

Portalen.

Ten Noorden en Zuyden / in de buytenste muur des gebouws/ waren op yeder zijde vier deuren tot doorgangh na de vier Portalen/ want soo veel Portalen waren tusschen de vijf Kamers. Viergelijcke Galderyen en Portalen waren oock in de middelste / en bovenste verdiepingh.

Na de Kamers en Galderyen van de tweede/ en derde verdieping/ als mede na het opperdack / en de zijd-dacken / gingh men by een breede wenteltrap op / die in een kleyn Toorentje aen de Noordzijde gemaeckt was.

De Kamers op het West-eynde hadden geen Galderyen voor haer / maer door de deuren / die in de buytenste muur waren tradt men voort in de Portalen / en op het eyndt der Portalen was sulck een trap-Tooren / als de voorgemelte / waer by men van de eene verdiepingh tot de andere opklom.

In dese Kamers wierden alle kostelijcke Schatten / en Tempelbaten van Gout en Silver opgesloten/ als mede Koorn/ Wijn/ Oly/ en alle andere vruchten van tienden en eersten / tot onderhoudt der Priesters.

Voorhoven des Tempels.

Drie plaetsen waren'er / dewelcke Voorhoven genoemt wierden; namentlijck / het Voorhof Israels en Voorhof der Priesteren / het Voorhof der Vrouwen / en Chel of Chajil; alhoewel eygentlijck de twee eersten maer Voorhoven genoemt worden.

Voorhof Israëls.

Het Voorhof Israels en Voorhof der Priesteren was van 't Oosten na 't Westen hondert en seven-en-tachtigh ellen langh / en van 't Noorden na 't Zuyden hondert vijf-en-dartigh ellen breedt.

De Tempel stondt recht in't midden van des selfs brete/ soo dat dit Voorhof op yeder zijde van het Portael des Tempels seventien ellen en een half uytstack/ en van het lichaem des Tempels self/ op yeder zijde drie-en-dertigh ellen.

Het Voorhof.

Het Voorhof der Vrouwen lagh recht voor dit Voorhof / en dicht daer aan/ en was oock van gelijcke breete / te weten hondert en vijf-en-dertigh ellen van 't Noorden na 't Zuyden/ maer het was van 't Ooste tot het Westen soo langh niet/ want het hadt op die streeck maer hondert en vijf-en-dertigh ellen / soo dat het een volkomen vierkant was.

De Chel.

De Chel of Chajil, by de Joden alsoo genoemt / was een plaetse van tien ellen breedt / en met een Muur van tien palmen hoogh omringht / en was gelegen tusschen den Bergh des huys / en tusschen de Voorhoven.

In dese Chel mochten geen vreemdelingen in komen / maer alleenlijck Joden / waer over de Pylaren met Hebreeuwsche / en Griecksche opschriften / tot naricht en waerschouwingh gestelt waren.

VYFDE HOOFT-STUCK.

Beschrijvingh van verscheyde Belegeringen, en Verwoestingen, in, en omtrent de Stadt Jerusalem voorgevallen.

De Stadt Jerusalem is seer dickwils Belegert / verovert / uyt-geplondert / en verwoest geweest / soo dat het niet ondienstigh sal zijn / tot onderrechtingh des Lesers in het verstaen van veele plaetsen in de Heylige Schrift / een kort verhael van alle des selfs rampen en ongelucken / hier by te voegen.

Jerusalem door de Jebusiten ingenomen.

Als de Koningh Melchisedeck omtrent vijftigh Jaren de Stadt Jerusalem in besetingh gehadt hadt / wierdt deselve door de Jebusiten ingenomen / en Jebus genoemt. Dese deden oock een Kasteel/ 't welck sy oock Jebus noemden / op den Bergh Zion stichten / en besaten de Stadt acht hondert en vier-en-twintigh Jaren / tot aen den tijdt van David toe.

Door Josua verovert.

Naderhant heeft Josua de Stadt verovert / en den Koningh Adonibesech, na het af-houwen der duymen van handen en voeten/ aen een Boom doen ophangen / benevens noch vier andere Koningen / die met hem een verbont hadden opgerecht om den voortgangh van Josuas Wapenen te stuyten.

En door de Soldaten in brandt gesteecken.

De Kinderen van Juda, die de Stadt hadden helpen innemen/ verbranden de selve / en sloegen de Inwoonders met de scherpte des Swaerts. De geenen / die de handen der Krijghs-knechten ontquamen / vluchten op het Kasteel Zion, en besaten het selve noch over de vijf hondert en vijftigh Jaren / tot dat sy daer van door den Koningh David verdreven wierden / die de selve plaets met muuren versterckte / en Davids Stadt noemde.

Door Sisack verovert, die den Tempel en 't Paleys plondert,

Ten tijde des Koninghs Jeroboams, de Soon van Salomon, quam Sisack Koningh van Egypten, met een Heyr van twaelf hondert Oorloghs-wagenen / en sestien duysent Paerden / en een ontelbare menighte van Voet-volck / de Stadt Jerusalem belegeren/ en veroverde de selve / en plonderde de Tempel en 't Paleys / en voerde alle de Schatten met sich / tot straffe van Jeroboams Afgoderye.

Door Joas een gedeelte der muuren gesloopt.

Na verloop van hondert en vijftigh Jaren / quam Joas, Koningh van Israël, te Jerusalem, en sloopte een gedeelte der Stadts muuren van vier hondert vademen; en na dat hy al het Goudt en Silver uyt den Tempel / en Schat-kamers des Koninghs Huys/ benevens eenige Gijselaers met sich genomen hadt / keerde hy weder na Samaria.

Door de Assyriers verovert.

Eenige Jaren daer na / veroverde de Assyriers de Stadt / en voerde Manasse, Koningh van Juda, om sijn Goddeloos bedrijf / gevanckelijck na Babel, en eyndelijck weder van Babel na Jerusalem, alwaer hy sijn leven naderhandt in de vreese des Heeren over bracht.

DoorNeko ingenomen.

Onder den Koningh Jehoahas, wierdt Jerusalem door Neko, Koningh van Egypten, ingenomen.

Door Nebucadnezar ingenomen.

Na de doodt van Joakim, Koningh van Juda, veroverde Nebucadnezar, Koningh van Babel, de Stadt / en stelde Joachin, den Soon van Joakim, als Koningh daer over; doch om sijn gruwelen / en Goddeloos bedrijf / voerde hy hem / na dat hy maer drie maenden en tien dagen geregeert hadt / nevens sijn Gemalin / Moeder / en Bywijven / en alle de Princen en Hovelingen / beneffens seventien duysent weerbare Mannen / geketent na Babel toe / en deed daer en boven alle de Goude vaten in stucken breecken / en na sijn Landt vervoeren.

Tweede belegering van Nebucadnezar.

Na hem maeckte Nebucadnezar, Sedekias tot Koningh van Juda, die sijn Voorsaet in Godloosheyt niet toegaf / en Nebucadnezar afviel / waer over Nebucadnezar hem in het negende Jaer van sijn Regeeringh / met een machtigh Leger / binnen de Stadt Jerusalem quam belegeren / en besloot de Stadt soo naeuw / dat'er niets in noch uyt konde komen. Hier door ontstondt 'er sulck een hongersnoodt / dat eenige Ouders gedwongen wierden hun eygen Kinderen op te eeten. Na een belegeringh van achtien Maenden / braken de Soldaten ter Stadt in / en sloegen alles ter neer / sonder yemandt te verschoonen / van wat secte of ouderdom de selve oock mocht zijn / of sleepte hem gevangen en geketent mee.

Groote hongersnoodt.

Door Nabusaradan verwoest en verbrandt.

Acht-en-twintigh dagen daer na / quam Nabusaradan, Veldt-Heer van Nebucadnezar, te Jerusalem, verwoeste en verbrande de heele Stadt / sloopte de muuren / en beroofde het Koninghlijck Paleys van alle sijn Schatten en Rijckdommen / en stacker de brandt in. Hy voerde de Inwoonders oock gevanckelijck na Babel.

Sedert die tijdt bleef Jerusalem seventigh Jaren woest leggen / tot dat Cyrus, Koningh van Persien, verlof aen de Joden / die te Babylon gevangen waren / gaf / om onder het geleyde van Zorobabel de Stadt en Tempel te herbouwen / maer in dit werck wierden sy / eensdeels door Kambyses, Koningh van Egypten, en ten anderen / door de Samaritanen, hunne gezwooren vyanden / belet.

Getal der Joden die uyt de Babylonisse gevanckenisse gingen om Jerusalem te herbouwen.

Darius, die naderhandt ter Kroon quam / gaf de Jooden de selve vryheydt / waer op sy uyt Babel trocken met viermael hondert duysent ses hondert en acht-en-twintigh duysent Mans-Persoonen / die alle boven de twaelf jaer waren / behalven een getal van over de veertigh duysent Vrouwen en Kinderen / en over de seven duysent knechten / en een groot getal van vreemdelingen / die hen volghden / beneffens vier hondert en vyf-en-dertigh Kemels / en vijf hondert en vijf-en-twintigh anders Vracht-beesten / om de lasten te dragen.

Jerusalem herbouwt, doch sonder muuren.

Soo drae sy daer ter plaetse quamen / begaven sy 'er neerstigh aen den arbeyt / en bouwden den Tempel binnen seven jaren tijdt weer op / doch de Stadt wiert doen met geen Muuren / Grachten / Toorens of Poorten omringt.

Nehemia bouwt de muuren aen Jerusalem.

Dertien jaren daer na trock Nehemias, de proever van Darius, derwaerts die het werck voltnyde / en in den tijdt van dertigh dagen de Stadt met stercke Toorens / Wallen / en Muuren omringhde.

Alexander de Goote van voornemen om Jerusalem te plonderen, doch hy wierdt van de Inwoonders en Hooge-Priesters te gemoet gegaen.

Omtrent sestigh jaren daer na / trock Alexander de Groote na Jerusalem / met voornemen van de Stadt door sijn Krijghsvolck te plonderen; maer / wanneer hy de Poorten naderde / wierdt hy door de Inwoonders / in wit gewaet gekleet / onder geley der Priesters / en Hooge-Priester Jaddus, met sien asuurblaeuwe borstlap aen / die stijf van Gout was / en een Myter op 't Hooft / daer Gods Naem op gegraveert stondt / te gemoet gegaen. Als Alexander Jaddus aleen na hem toe sagh treden / groete hy hem met groote eerbiedenis / en aenbadt die Heylige Naem / trad in den Tempel / en deed tot groote verwonderingh van al sijn Volck / aldaer Offerhande.

Ptolomeus neemt Jerusalem met list in.

Na het overlijden van Alexander, quam Ptolomeus, de Soon van Lagus, en Koningh van Egypten / op een Sabbath / onder schijn van Godsdienst / in Jerusalem / en maeckte sich meester van de Stadt / en handelde de Joden als sijn erghste vyanden.

Antiochus Epifanes neemt de Stadt met list in, en plondertse.

Op 't jaer na de Scheppinge des Werelds 3782. quam den Koningh Antiochus Epifanes in Jerusalem / versloegh over de tachtentigh duysent Joden / en plonderde de Stadt en Tempel / en deed ter selver plaetse het beeltenis van Olympisen Jupijn oprechten / en dwong de Joden / door gruwelijcke pijnigingen / na de manier der Heydenen te leven / en de Afgoden te offeren.

Pompejus verovert Jerusalem.

In 't jaer 3887. veroverde Pompejus de Stadt en Tempel / juyst ten tijde des Offeren. Hy maeckte daer een gruwelijcke bloedbadt door het sneuvelen van twaelf duysent Joden.

Krassus berooft de Tempel.

In 't jaer 3910. plonderde Krassus, in het intrecken van Judea / den Tempel / en sleepte daer uyt twintigh duysent Talenten Silvers / en drie duysent pondt Gouts.

Herodes de Ascaloniter, neemt Jerusalem in.

In 't jaer 3913. deed Herodes de Askaloniter, die door den Raedt van Romen tot Koningh over Jerusalem was verklaert / Antigonus, met hulp der Romeynen / onder beleyt van Sosius, den Oorlogh aen / en veroverde de Stadt en Tempel / doende een groot getal der Joden in de selve ter neer hacken / hoewel sonder plonderen of rooven.

Doet daer een nieuwe Tempel bouwen.

Sedert die tijd deed Herodes, om de gunst der Inwoonders te winnen / de Stadt vergrooten / en met fraye Gebouwen / en heerlijcke en stercke Toorens vercieren. Hy deed mede / ten gevalle der Joden / een nieuwe Tempel bouwen / ter selver plaetse / daer die van Salomon gestaen hadt.

Jerusalem door Titus ingenomen en te gronde verwoest.

In 't Jaer 71. na de Geboorte des Salighmakers / wierdt Jerusalem door Titus, de Soon van den Keyser Vespasianus, onder het

vieren van het Paesch-feest belegert / en na veel uytgestane rampen, eyndelijck ingenomen. Op dese tijdt quamen door honger / pest / en zwaert / over de elfhondert duysent Joden te sneuvelen.

Het getal der gevangens was seven-en-negentigh duysent: Voorts wierdt de Stadt door bevel van Titus ten gronde verwoest / in dier voegen / als of sy noyt by menschen was bewoont geweest. Maer de drie Toorens / door Herodes gesticht / te weten / Hippikos, Mariamne, Faselus, en het gedeelte der Stads Muuren aen de West-zijde / liet hy ongeschonden / en in wesen blijven / eensdeels om de Romeynsche Krijghs-knechten / die aldaer tot bewaringh bleven / tot een Vesting of Kasteel te zijn; en ten anderen / om de Nakomelingen te doen sien / welck een stercke Stadt door de strijdbare Romeynen t'onder gebracht was.

Elius Adrianus verslaet 580000 Joden op een dagh.

In 't Jaer 130. trock de Roomse Keyser Elius Adrianus na Syrien, om de Joden / die onder 't beleyt van Barcochebas, een wreede Roover / weer aen 't muyten geslagen waren / en den Tempel trachten te herbouwen / te dempen. Hy bracht haer geheelijck t'onder / door het sneuvelen / op eenen dagh / van vijf hondert en tachtentigh duysent zielen; daer-en-boven deed hy de drie voornoemde Torens / en het overgeblevene gedeelte der Muren slopen.

Adrianus doet de Stadt weer van nieuws opbouwen.

Voorts deed Adrianus de Stadt weder van nieuws op bouwen; doch binnen veel enger begrip / en by na op een andere oort; want de gantsche Bergh Zion, de Hoeck-Poort / het Kasteel der Assyriers, en de geheele Noorder hoeck / tot aen de Mist- en Efraims-Poort, wierden buyten den omtreck der Stadt besloten; daer en tegen de Beckeneel-Bergh, en des Heylandts Graf / dewelcke te vooren buyten de Stadt lagen / wierden binnen de Noorder muuren der Stadt gebracht.

Verbiet de Joden in Jerusalem te komen.

Hy deed oock de Jooden verbieden opt eenige voet in de Stadt te setten / of de selve te naderen; maer hy gaf haer vryheyt om een mael des Jaers sich voor de muuren te vertoonen / (gelijck sy gewoon waren op den selve dagh te doen / op de welcke Titus de Stadt verwoest had) om haer verwoestingh te beweenen / midts betalende een seeckere opgeleyde Schattingh.

Hy liet oock op de Beckeneel-Bergh, om de Christenen die tot een af-keer te maken / een Tempel van Venus, en / ter plaetse van Salomons Tempel / een beeltenis van den Olympise Jupijn, beneffens het sijne te Paert / oprechten.

Jerusalem door Constantijn tot het Christendom gebracht.

Jerusalem bleef in dese staet ten halve bevolckt / tot op het Jaer 326 / wanneer de Keyser Constantijn de Groote, en sijn Moeder Helena, het Christendom aldaer weder deden bloeyen / verbreeckende de Tempels en Beelden der Afgoden / en doende Kercken en Huysen op de Beckeneel-Bergh stichten / 't welck Nieuw Jerusalem genoemt / en aenstondts met Christenen vervult wierdt.

Als Cosroë, Koningh van Persie, in het Jaer 600 / geheel Syrie met

met een machtigh Heyr afgeloopen hadt / quam hy binnen Jerusalem, en liet het selve geheel uyt-plonderen en verwoesten / de Kercken verbranden / en ter selver plaets tachtentigh duysent menschen dooden; behalven een groot getal van Christenen / die hy aen de Joden verkocht. Hy voerde oock eenige der selver gevangen met hem na Persie, onder de welcke de Bisschop van Jerusalem was / en sleepte al de Rijckdommen der Kercken / als mede het Kruys des Heylandts / 't welck de Keyserin Helena aldaer gelaten had / met sich.

Door Kosroë geplondert en verwoest.

Omtrent 14 Jaren daer-na / maeckte Siroës, de Soon van Kosroë, vreede met den Keyser Heraklius, met bedingh van alle de Slaven / als mede het Kruys over te geven / 't welck de Keyser selfs op sijn schouderen / door de Vergulde-Poort / binnen Jerusalem bracht.

Door Omer ingenomen.

In 't Jaer 637 / sondt Omar, de derde Mahometaense Kalif, een machtigh Leger na Jerusalem, en dwongh de Stedelingen tot overgevingh / doch onder voor-waerde van niet geplondert te sullen worden.

Voorts besaten de Mahometanen de Stadt den tijt van 463 Jaren. De Christenen betaelden / voor de vrye oeffeningh der Godtsdienst / groote Schattingen / en hadden daer hun Bisschop.

Dese Omar deed een Tempel op den Bergh Moria bouwen / ter plaetse van Salomons Tempel / die aldaer noch heden wordt gesien.

Door Hequen ingenomen.

Eenige Jaren daer na / maeckte Hequen, een gezwooren vyandt der Christenen / sich meester van de Stadt / en deed alle de Kercken verwoesten / insonderheydt die van het Heylige Graf / en de Christenen / die aldaer waren / door gruwelijcke wreedtheden pijnigen.

Door d'Egyptische Mahometanen ingenomen.

In 't Jaer 1098 / belegerden de Mahometanen, die over Egypten heerschten / wanneer sy de Turcken in een zwacke staet bespeurden / de Stadt Jerusalem, en kreegen de selve / na het oprechten van veertigh storm-gevaerten / met verdragh in.

Door Godefroy van Bouillon.

In het Jaer 1099 / namen de Christenen in het derde Jaer van hunne tocht / onder het beleydt van Godefroy van Bouillon, Graef van Bolongne, na een belegeringh van 39 dagen / de Stadt Jerusalem in. De Christenen maeckten onder de Inwoonders een groote neerlaegh / en verbranden de Joden / die in den Tempel vergadert waren. Sy versloegen over de seventigh duysent Mahometanen, en roofde uyt den Tempel Salomons over de vier hondert silvere Lampen / yeder ter zwaerte van drie duysendt en ses hondert drachmen; daer-en-boven een silvere Oven van veertigh ponden / en meer als twintigh goude Lampen; behalven een onuytsprekelijcke andere buyt.

Sedert bleef Jerusalem aen de Christenen een reex van 86 Jaren / en wierdt tot een Koninghrijck opgerecht / en den Rijckstoel der Christen Koningh van Jerusalem gemaeckt.

Door Saladin ingenomen.

In het Jaer 1187 / trock Nasir Saladin, Koningh van Syrie, na het veroveren van verscheyde Steden na Jerusalem, en sloegh sich met sijn Leger voor de Stadt neer / en kreegh de selve na een harde belegeringh van veertien dagen met verdragh in. De Stadt wiert geheel ontwijdt en geschonden / en alle de Kercken verwoest / behalven die van het Heylige Graf / dat de Syriers voor een groote somme gelts af-kochten: als oock de Tempel Salomons, die de Mahometanen behielden / en sich daer van / na dat de selve met Roose-water over al afgespoelt en gewassen was / voor een Moskee dienden.

En versterckt.

Saladin deed de Stadt / terwijl de Griecksche Keyser met nieuwe Krijghs-troepen in Syrie viel / met Grachten / Wallen / en Toorens versterken / die naderhant Isa de Soon van sijn Broeder Sefodius, en Heer van het Koninghrijck van Damascus, in 't Jaer 1218 deed slopen / uyt vrees dat de Francken die Damiaten besaten / of oock wel sijn Broeder Muhammed, hem sulck een stercke en weerbare Vestingh / de welcke hy mistrouwde te konnen beschermen / tot sijn verderf en ondergangh mochten af-handigh maken.

Muhammed geeft de Stadt aen de Francken over.

Dese Muhammed om David, de Soon van Isa, die na sijn Vaders overlijden hem in 't Rijck was gevolght / des te lichter te verjagen / maeckte met de Francken in 't Jaer 1228 een stil-standt van Wapenen / en gaf haer Jerusalem over / met bedingh dat sy de Stadt souden laten sonder Vestingen / gelijck als sy was / en dat de Mahometanen den Tempel souden behouden.

Door David weder ingenomen.

En door hem weder aen de Francken overgelevert.

In 't Jaer 1239 nam David, die uyt sijn Rijck verdreven was / Jerusalem in / en slechte het Kasteel / dat de Francken middelerwijl gemaeckt hadden / ten gronde toe. Maer hy gaf in 't Jaer 1243 de Francken, die hy tegen Ajob, de Soon van Muhammed, tot bontgenooten versocht hadt / de Stadt weder in handen.

Het volgende Jaer ontweldighde Ajob hen de selve Stadt.

De Francken krijgen de Stadt weder.

In 't Jaer 1227 kregen de Francken, door een vreede tussen hen en Alcamel, Heer van Damascus, getroffen / Jerusalem, en andere aen Zee gelegen plaetsen / weder in 't besit.

Wordt door Selim verovert.

In 't Jaer 1517 wierdt Jerusalem, beneffens het gantse Heylige Landt / door de Turckse Keyser Selim verovert / en door sijn Soon Soliman met brave muuren omringht / gelijck sy noch heden wordt gesien / en is oock sedert die tijdt in het besit sijner Nasaten gebleven.

Uyt het verhael van alle dese verwoestingen blijckt klaerlijck genoegh / hoe weynigh die geen te gelooven zijn / die willen dat noch eenige overblijffselen der Stadt / ten tijde van David en Salomon gebouwt / souden gesien worden.

SESTE

SESTE HOOFT-STUCK.

Beschrijvingh van het Nieuw Jerusalem. Des selfs groote. Muuren. Poorten. Het Klooster van den Heyligen Salighmaker. Paleys van Anna. De Kerck der Engelen. Plaetse daer Petrus Christus verlochende. Huys van Caifas. De Kerck van den Salighmaker. Steen des Grafs. Hof van Pilatus. Kercke des Heylige Grafs. Klock-tooren. Kapel die tegen de Kerck op gaet. Kapel des Heylige Grafs. Heylige Graf. Salf-steen. Kapel van St. Johannes. Kapel van de verdeylingh der Kleederen. Kapel van Helena. Kapel van de vindingh des Kruys. Kapel van Christus Kercker. Kapel van St. Longinus. Kapel der verschijninge, Schimp-Kapel. Kapel der Kruys-hechtinge.

NA dat wy het Out Jerusalem beneffens des selfs rampen en oorlogen beschreven hebben / sullen wy een aenvangh maken met een Beschrijvingh van het Nieuwe Jerusalem, soo als het sich hedensdaeghs vertoont / als mede een kort Verhael der Heylige Plaetsen / die gemeenlijck door de Christen Pelgrims / uyt een grooten yver van Godtvruchtigheydt besocht worden / daer by voegen.

Groote van het Nieuw Jerusalem.

Het Nieuw Jerusalem wordt heden veel kleynder geoordeelt te zijn / als het geweest is ten tijde van Christus / alsoo des selfs omtreck op drie Italiaense mijlen / welcker vier een gemeene Duytse mijl uytmaken / gestelt wordt.

Muuren.

De muuren zijn fraey en sterck / en vertoonen sich alle nieuw. Sy zijn van groote gehouwe vierkante en gesleepe Steenen gebouwt / en met vierkante Toorens / die op een sekere afstandt van malkander gelegen zijn / en met schietgaten op verscheyde plaetsen versien.

Poorten.

De hedendaegse Stadt heeft ses Poorten / waer onder vier Hooft-poorten / en twee kleyne Poorten zijn / namentlijck: De Poorte van Sint Steven, Poorte van Joppe, of Bethlehem, Poorte van Damascus, Poorte des Berghs Zions, Mist-poorte, en Poorte van Herodes.

De

Poort van St. Steven.

De Poorte van Sint Steven staet aen de Oost-zijde der Stadt / en is by de oude Christenen alsoo genoemt / om dat de H. Stephanus dicht by dese Poorte / buyten de Stadt gesteenight wierdt.

Poort van Joppe of Bethlehem.

De Poorte van Joppe of Bethlehem, is aen de West-zijde der Stadt / en alsoo genoemt om dat hy aen de wegh na Joppe, Rama, en Bethlehem gelegen is.

Poort van Damascus.

De Poort van Damascus staet aen de Noordt-zijde / en heeft die naem / om dat men door de selve na de Stadt Damascus gaet.

Poort des Bergs Zion

De Poort des Berghs Zions staet aen de Zuyd-zijde / en heeft haer naem van den Bergh Zion, na de welcke sy uytgangh heeft. Sy wordt oock anders de Poorte Davids genoemt.

Mistpoort.

De Mist-Poort staet aen de Oost-zijde / en is een der twee kleyne Poorten. Sy wordt alsoo genoemt om dat de mist / buyluis en dreck door de selve gebracht worden.

Poort van Herodes.

De Poort van Herodes, of St Jeremias, of oock de Poorte Efraims wordt alsoo genoemt na 't Paleys van Herodes, dat dicht by de selve gelegen is / en staet aen de Noort-zijde der Stadt.

Alle dese Poorten zijn na de Oostersche manier / met dicke yzere Platen beslagen / tot meerder sterckte / en oock om de Arabieren het afbranden te beletten. Sy zijn gemaeckt gelijck groote overdeckte Kerck-pylaren hier te Lande zijn / door de welcke men niet van vooren / maer door de een of andere zijde in gaet / soo dat men van buyten voor de Poort staende / in de Stadt niet kan sien.

Het Klooster van den Heyligen Salighmaker.

Tusschen de Poorte van Bethlehem, en die van Damaskus, staet een Klooster / genoemt het Klooster van den Heyligen Salighmaker. Het is in het Wester en hooghste gedeelte der Stadt gelegen / en een verblijf-plaets der Geestelijcke van St. Francois Orden / en gewoonlijck een Gasthuys voor alle Pelgrims / die uyt Europa derwaerts komen. Sy worden aldaer alle / van wat gesintheydt sy oock zijn / seer wel en vriendelijck ontfangen / en gedurende hun verblijf in Jerusalem, gespijst en geherberght / sonder dat het hen geoorloft is sich op eene andere plaets te vertrecken / op pene van een groote boete.

Aen de Oost-zijde van dit Klooster is een ingang / waer door men in de Kerck gaet / die seer fraey is. Het Choor is in 't midden der twee vleugelen of kruycen / van lenghte omtrent achthien / en van breete over de veerthien schreden. Het is gestoffeert met Stoelen en Orgelen. In dit Choor doen de Geestelijcken dagh en nacht / na de Roomsche wijse / dienst.

Het overige des Kloosters is seer slordigh / na de oude wijse / gebouwt / en van veele hooge en lage brocken te samen geslagen.

De Huysjes zijn seer kleyn en bekrompen / en de Kamers slecht en doncker. Daer zijn oock twee kleyne Thuynen / welcker grootste omtrent vijfthien of sesthien roeden heeft / en aen de Bolwercken van de Stadt raeckt. Na de West-zijde is een anderen Thuyn of Hof / met eenige kleyne Huysjes voor de Bevaert-reysers.

Alle

Alle de Geestelijcke van dit Klooster onderhouden daer een seer strenge armoede / en leven alleenlijck van de aelmoessen / die de Rooms-gesinden uyt Europa hen toe-senden / en de Beevaert-reysers yeder na hen vermogen / hen geven.

Haer getal bestaet gemeenelijck in dertigh of vijf-en-dertigh / die alle drie Jaren derwaerts uyt Europa gesonden worden / om den dienst in de Heylige plaetsen / daer heene de Overste hen send / te doen / gelijck als in de Kercke van het Heylige Graf / te Bethlehem, Nazareth, Seyde, Tripolis, Aleppo, Alexandrien, Groot Cayro, en andere Steden van Syrie en Egypten. Dit is oock het voornaemste van alle de Kloosters van 't Oosten / en den Gardiaen van Jerusalem voert daer een Bisschoplijck gebiedt / dragende den Myter / Kruys en Zegel-ringh / als hy op Heylige- en Feest-dagen dienst doet / met geestelijcke macht en gesach over alle Rooms-gesinde Christenen / die aldaer komen / of hun verblijf hebben.

Op Feest-dagen gebruyckt men daer Musijck en Orgelen / alwaer sich dickwils de achtbaerste Turcken der Stadt / en andere / die het Heylige Landt komen besoecken / laten vinden.

Het Paleys van Anna.

Het Paleys van den Hoogen-Priester Anna, de Schoon-Vader van Kaifas, staet op den Bergh Zion, of in het hangen van de selve / binnen de Stadt. Hier in wierdt den Salighmaker geleydt / wanneer de Joden hem / 1600 schreden daer van daen / gevangen hadden genomen.

By oudts stondt dit Huys op den Bergh Zion, buyten de Stadt / maer heden is het binnen het begrip / en dicht by de Stadts muuren.

De Kercke der Engelen.

In dit Huys op de grontvesten van de Zale / in de welcke de Hooge-Priester Christus na sijn Leere vraeghde / en een van de Dienaren om sijn antwoordt hem den kinneback-slagh gaf / is tegenwoordigh een Kerck gebouwt / de Kercke der Engelen genoemt.

Dese Kerck is van 't Oosten na 't Westen twintigh treden langh / en twaelf breedt / en wierdt voorheene van de Grieksche Christen Monnicken beseten / maer heden hebben de Armeniers de selve / en daer dicht by een Klooster / waer in vijf of ses arme oude Geestelijcke Weduwen woonen / die de arme oude Bevaert-reysters / die uyt Armenien derwaerts komen / ontfangen en Huys-vesten.

Plaetse daer Petrus Christum verlochende.

Seven treden daer van daen / wordt de plaetse getoont / daer Petrus de Salighmaker voor de eerste male verlochende.

Het Huys van Caifas.

Twee hondert en vijftigh treden van Annas Huys / stondt op den selven Bergh Zion, het Richt-huys of Paleys des Hoogen-Priesters Kaifas. Hier in Raedts-pleeghden de Priesters en Leeraers der Joden / op wat manier sy Christus / na dat sy hem uyt het Huys van Anna gebracht hadden / met list souden verschalcken en dooden.

De Zale / daer Christus gebracht / en ondervraeght wierdt / of hy Godts Soon was / begrijpt achtien of twintigh treden in de lengte / ennegen in de breete.

S Op

De Kerck van den Salighmaker.

Op dese plaetse heeft de Keyserin Helena, namaels een Kerck doen bouwen / ter eeren van den Apostel Petrus, de welcke daer na de Kerck van den Salighmaker wierdt genoemt / en is noch geheel in wesen / en wordt by de Armeniers beseten.

Sy gaet met vier steene trappen op / en is langh sestien / en breet tien schreden.

Steen van des Salighmakers Graf.

Onder der selver Altaer leyt een steen daer de ingangh des Grafs van den Salighmaker mee toegeslooten was. Dese is de Geestelijcke van St. Françoys, wanneer sy alle voor omtrent hondert Jaren gevangen / na Damascus gevoert wierden / door de Armeniers ontnomen.

Dese steen dient op het hoogh Altaer van dese Kerck voor een tafel / en wordt op de selve dagelijcks de Misse gedaen. Hy is ruym ses voet langh / vier breet / en twee en een halve dick.

Aen de zijde des Altaers / tegen 't Zuyden / is een kleyn Kamertje van vijf voet in 't vierkant / sonder eenigh licht. Hier soude de Heylandt des nachts / wanneer de Over-Priesters / en Oudtsten des volcks hem des ochtens aen den Landt-vooght Pontius Pilatus gebonden overleverden / sijn verblijf gehadt hebben.

In het Hof siet men noch heden een overblijffsel der Schoorsteen / daer Petrus den Salighmaker voor de tweede en derde mael versaeckte.

Tegen de gevel / aen de Zuyd-zijde / is een lijst van graeuwe steen / welck een overblijffsel van een Colom is / op de welcke den Haen soude geseten hebben / die Petrus sijn verlocheningh deed gedencken / daer Christus hem van gewaerschouwt had.

Hof van Pilatus.

By na in het benedenste der Stadt / staet in een groote straet / die de geheele Stadt in haer grootste breete dwars door snijt / een gebouw / dat van de Christenen het Hof van Pilatus genoemt wordt / om dat men gelooft / dat op de selve plaets eertijdts het Hof of Paleys van Pilatus, en der Romeynse Stadt-houders / gestaen heeft: gelijck dit Huys sedert aller geheugenis / en noch heden onder de Mahometanen, de verblijf-plaets des Stadt-houders / of Bassa, of Sanjacks van Jerusalem geweest is. En alhoewel het verscheyde malen met de Stadt verwoest is geweest / soo heeft men het evenwel altijdt prachtigh weer doen opbouwen / het is noch heden een seer schoon gebouw. Het streckt van voor van de straet af / almaer het sijn intrede heeft / tot aen de Noorder muur van het Voor-Portael des Tempels Salomons.

Men klimt van de straet in het Hof met een trap van elf treden / en wanneer men daer boven op gekomen is / treedt men in een ope plaetse / die vol puynhoopen en steenen leydt. Aen de lincker handt siet men door twee vensters / gemaeckt op de manier van een lucht-gat / twee lange en groote gewelven / die beyde heel en gaef zijn / en op eenige Pylaers rusten.

Onder

Onder door dese gewelven gingh men eertijdts uyt het Richt-huys na de Galdery / die heden de Pilatus-Booge genoemt wordt.

Verder / recht uyt / tot onder een kleyne overwelfde Galdery / slaende de linckerhandt om / komt men in een overwelfde Zael / van twaelf of dertien treden langh / en acht breet / de welcke seer wel gebouwt is / en al sijn licht door een groot venster schept.

In het midden van de Ooster-muur der Zale / en by na tegen over de deur / is een kleyne nis als om het een of ander Beelt in te setten. Men seydt dat dese plaetse de Zale van het Richt-huys was / alwaer Christus ondervraeght / en ter doodt gedoemt wierdt: en dese kleyne nis / door de Christenen tot een merckteecken van de plaetse des Richter-stoels gemaeckt zy. Heden wordt dese plaetse tot des Bassas Keucken gebruyckt.

De Kercke des Heyligen Grafs.

De Kercke des Heyligen Grafs / begrijpt een groot gedeelte van de Beckeneel-Bergh, het Heylige Graf / en de plaetse daer het Kruys des Salighmakers gebonden wierdt.

Sy is Kruys-wijs van gestalte / en verciert met twee Galderyen / d'eene boven de andere seer schoon gebouwt / waer van de onderste rust op veertien Marmere Colommen / yeder van elf voet en een half dick / en met de Kapiteelen twintigh voet hoogh.

De bovenste Galdery / die een-en-twintigh voet breedt is / steunt op acht Marmere Colommen / yeder van seventien voet hoogh / en ses voet dick. Daer en boven is sy noch gesterckt met twaelf vierkante Pylasters.

De onderste Galdery is veel breeder / als de bovenste: want tusschen de Pylaren en Kerck-muuren hebben de Armeniers, Abyssiniers, en andere Oosterlingen / hunne wooningen / Kapellen / en Bede-plaetsen / doch heel slecht gebouwt.

De muuren en Pilasters zijn alle heden seer rouw / maer waren eertijdts over al bekleet met witte gesleepe Marmer en Porphyrsteen (gelijck men noch tegenwoordigh op eenige plaetsen siet) die de Sultans van Egypten en Turcken / tot vercieringh van hunne Paleysen / en Moskeen, en Salomons Tempel / daer van daen genomen hebben.

Het Choor.

Tegen over de deur van het Heylige Graf staet het groot Choor / welck het tweede gedeelte der Kerck uyt-maeckt. Het is rondtom geheel met een muur beslooten / gelijck die van de Abdyen en Kloosters. Het heeft drie deuren / waer van de grootste recht tegen over die van het Heylige Graf is / na 't Westen. De middelste is by de trappen van de Beckeneel-Bergh, tegen 't Zuyden / en de derde is recht voor des Heylandts Kercker / na de Noordt-zijde.

Het Choor is in twee ongelijcke deelen / door een seer schoon en kostelijck houte heck / het welck gants vergult is / en met schilderwerck verciert / afgeschooten. Dit heck staet voor het groot Altaer / en scheyt het selve van het Choor af. Het heeft eenige geheymenissen

der

der verlossingh / en oock drie deuren; een groote in 't midden voor het Altaer / en twee middelbare ter zijden.

Van de groote deur des Choors tot aen dese tralie of heck / heeft men de lenghte van ses-en-twintigh schreden / en de breete van elf / en van daer tot aen de achterste Pylers / de lenghte van elf schreden / en een even gelijcke breete.

Het hoogh Altaer.

In dit kleynste gedeelte is het groot of hoogh Altaer in 't midden / en aen de rechte zijde een kleyn Altaer / daer den Priester alle noodtwendige behoeften tot den dienst toe-stelt. In het selve zijn steene trappen / en drie setels der Patriarchen / waer van de middelste voor den Paus van Romen is / en gaet met seven trappen op. Die aen de rechter handt is een weynigh lager / en is voor den Patriarch van Constantinopolen; en die aen de lincke handt is voor den Patriarch van Alexandrye, daer men by vier trappen na opklimt.

Buyten het getralijde af-schutsel / op de rechter-handt / is de Setel des Patriarchs van Antiochien; en aen de lincker-handt / die van Jerusalem; uyt oorsaeck dese Kerck / schoon de eerste in heyligheydt / de laetste nochtans tot dese waerdigheyt verheven is.

Groote des Choors.

Het geheele Choor heeft in de lenghte hondert en veertien / en in de breete seven en dertigh voeten.

Aen den ingangh des Choors / na het Westen / is een groote Kopere Kandelaer / op de manier van een Kroon / die aen ketenen hanght / en veele Lampen en Was-kaersen kan houden.

Dom des Choors.

Het Choor is met een groote en schoone Dom van gehouwe steen overdeckt / die geheel toegesloten is / en op vier dicke Marmere Pylers / die recht in het Kruys des Kercks zijn / rust. Tusschen de twee eerste Pylers / na de zijde des Heyligen Grafs / staet een steene Altaer / recht tegen de deur des Choors over / op de welcke de Patriarch der Griecken / op Hooghtijdt klimt / om het Hemels vuur uyt te deylen.

In het vertreck der Armeniers / achtien schreden van het Heylige Graf / is op de Vloer een ronde Marmere Steen gestelt / van omtrent vier Voeten / en omringht met verscheyde andere bonte Steenen. Boven dese Steen hangen drie Lampen te branden / ter eere / en uyt eerbiedigheydt van dese plaetse / daer Maria met eenige Vrouwen sat / wanneer haer Soon in het graf wierdt geleyt.

De ingangh deser Kercke is aen de Zuyd-zijde. Voor de selve is een Voorhof / van omtrent / van 't Oosten na 't Westen / vijf-en-twintigh treden in de lenghte / en van 't Zuyden na 't Noorden / twintigh treden in de breette. Dit Voorhof is met witte en groote vierkante Marmere Steenen gevloert.

Vierkante Klock-tooren.

Aen de lincke zijde staet een vierkante Tooren; die eertijdts tot een Klock-tooren diende. Hy heeft drie ryen Vensters boven malkander / en is seer schoon en hoogh / en met kleyne Marmere Colommen verciert / maer boven niet bedeckt / en de eene zijde van de top is ingestort.

Tegen

Kapel die tegen de Kerck op-gaet.

Tegen over dese Tooren / aen de andere zijde / ten Oosten van de Voor-plaetse / is een kleyne Kapel / welcke met twaelf Hartsteene trappen / tegen de groote Kerck aengemaeckt / opgaet.

Op dese plaetse / na men seyt / waren de Maeght Maria, Johannes, en de andere Vrouwen / ten tijde / wanneer de Salighmaker / vier of vijf treden daer van daen / aen het Kruys gehecht wierdt.

De Kapel des Heyligen Grafs.

De Kapel of Kercke eygentlijck des Heyligen Grafs / en die het voornaemste gedeelte des grooten Kercks des Heylige Grafs uytmaeckt / is ront van gestalte / en na de Jodise orde gebouwt. Sy is verciert met twee Galderyen / de eene boven de ander / die beyde op ronde Colommen / en vierkante Pilasters rusten: te weten / onder zijn twaelf ronde Colommen / en acht vierkante Pilasters / in vier orde gerangeert / dat nu twee Colommen / en soo veel Pilasters: en dan weer drie Colommen / en slechts twee Pilasters tsamen komen.

De binnenste omtreck der Kercke heeft in de middellijn omtrent twee-en-tseventigh voeten / en dienvolgens in de ronte tweehondert en sestien voet.

Het Gewelf deser Kercke loopt boven rondt of klootswijse toe / en bestaet uyt ront-gehouwene groote Cederen-houte ribben / die met Loot overdeckt zijn.

De Koepel heeft boven / in 't midden van den top / een groot ront gat of openingh / waer door het licht in de Kercke valt / de welcke geen ander licht / als door dit gat / schept. Het gat is met een tralie van yser-draet beset / om het vliegen en nestelen der Vogelen in de Kercke te beletten.

De buyck der Kercke is met ses dicke vierkante Pilaren / van gehouwen steen / en tien ronde Marmere Colommen omringht / die seventien boogen maken / op de welcke een schoone Galdery / van acht schreeden breedt / rust. Boven op dese Galdery komen soo veel andere bogen / en kleyne Marmere Colommen / met hunne Houwbasten of Pilasters te rusten / die het overige des muurs dragen / in welcke muur een gelijck getal van groote nissen is / in de welke met fijn Mosaick-werck / de afbeeldingh der twaelf Apostelen / Keyserin Helena, en Keyser Constantijn de Groote, en eenige andere Personagien afgemaelt zijn / doch de selve zijn byna alle uytgegaen.

De rotse van het Graf des Salighmakers.

In het midden van de Vloer / en recht onder het gat van het dack of Koepel / is een Kapel / de welcke het Graf / of de rotze van het Graf des Salighmakers begrijpt / dat Joseph van Arimathea voor sich selve eerst nieuw in een Rotze had doen houwen.

Dese Graf-stede begreep twee Speloncken aen malkander vast / waer van de eerste / die tot een Portael aen de andere diende / binnen 's muurs negen voet en een half in de lenghte heeft / en negen voet in de breete / en oock omtrent soo veel in de hooghte.

Den

Den ingangh is aen de Oost-zijde / recht door het Choor der groote Kerck / en ses of seven voet hoogh.

Door den ingangh is een plaetse / of lange stoep / een halve voet hooger als de Vloer der Kercke. Ter weder zijde is een banck van witte Marmer steen / omtrent twee voet en een half hoogh. Hier op setten sich de Rooms-gesinde Geestelijcken ter neer / als de Misse in het Heylige Graf gedaen wordt.

De Kapel des Engels.

Dit eerste gedeelte wordt de Kapel des Engels genoemt / om dat op dese plaetse den Engel aen Maria Magdalena, en de andere Vrouwen / die quamen om het Lijck des Heeren te salven / verscheen.

Kapel des Heyligen Grafs.

Uyt dese Voor-Kapel treedt men buckende / door een deur van drie voet / in de Kapel des Heyligen Grafs / die veel kleynder als de andere is: want sy heeft binnen 's muurs niet meer als seven voet in 't vierkant / en omtrent tien voet in de hooghte.

Het geheele gebouw van dese twee Kapellen / begrijpt omtrent in den omtreck veertien vademen / en een weynigh meer als twee vademen in de hooghte.

Het Graf des Salighmakers.

Op de rechter-handt van den ingangh van de tweede Kapel / is de Doodt-kiste / op de welcke het Lijck des Salighmakers geleydt wierdt. Sy heeft seven voet in de lenghte / drie in de breete / en drie voet en twee duym in de hooghte / en is gehouwen op de manier van een vierkante platte kist / boven open / en sonder eenigh bedecksel.

Op dese kist waren / soo men seydt / de twee Engelen geseten / een aen het hoofden / en een aen het voeten endt / wanneer sy Maria Magdalena vroegen: Vrouwe waerom weent ghy?

Dese ope Doodt-kist is namaels / boven en onder / met twee witte Marmere bladen overdeckt / welcke heden tot een Altaer dienen.

Brandende Lampen by het Heylige Graf.

Desgelijcks is al het binnen-werck van beyde Kapellen / naderhandt door de Christenen met bladen van graeuwe Marmer-steen bekleedt / en de Vloer van de selve stoffe gemaeckt; doch het is alles door de roock en damp van twee-en-sestigh Lampen / die gedurigh branden / peck zwart geworden.

Van dese Lampen branden vier-en-veertigh in de Kapel van het Heylige Graf / en achtien in de Kapel der Engelen.

De Rotze van dese twee Kapellen / heeft vier voet en tien duym in de dickte / en is van buyten rondtom met groote bladen van witte Marmer-steen bekleedt.

Daer beneffens staen tien kleyne Marmere Colommen / die negen kleyne bogen dragen / op dewelcke de lijste van het plat-dack of gewelf rust / dat het geheele werck bedeckt / en uyt een selve Rotze / met de Kapel / gehouwen is. Op dit plat-dack staen twaelf Colommen in 't ronde / yeder van negen voet hoogh / en anderhalve voet dick / opgerecht / twee en twee neffens elckander / die negen boogen uytmaken.

Seven

Seven van dese Colommen zijn van Porphyr / en de andere vijf van Marmer-steen / en alle na de Corintise ordre gewerckt. Tusschen yeder twee Colommen hangen drie silvere Lampen / het welk een getal van achtien uytmaeckt; en in het midden een kopere Kroon met twaelf Kandelaers.

Recht boven het midden van dit vlack dack of gewelf / en recht onder de Koepel van den Buyck der groote Kercke / is een kleyn Koepel of Lanteerne / van over de ses voet hoogh / dewelcke op de voornoemde twaelf Colommen rust / en met hout overdeckt is.

Als het regent valt het water door de openingh van de groote Koepel der Kercke / die recht daer boven is / op dese kleyne Koepel / en loopt van daer / door een goot / in een gat.

In het Heylige Graf is geen Venster of lucht-gat / om lucht daer door te scheppen / als alleenlijck in het Gewelf drie middelmatige gaten / tot uytgangh van de roock der Lampen / soo dat het aldaer / door de geduurigh brandende Lampen / tot stickens toe heet is.

Lampen in de Kercke des Heylige Grafs.

In het begrip der groote Kercke des Heyligen Grafs / zijn gewoonlijck over de achthondert Lampen / waer van de meeste van silver zijn. De twee kostelijckste zijn die van Louis de Rechtveerdige, Koningh van Vranckrijck, welcker een boven het midden van des Heylandts Graf / en de andere boven den Salf-steen hanght.

Silver Lamp van den Koningh van Spanje.

Voor de Deur des Heyligen Grafs / in het midden van dese deur / en die van het Choor / hanght een silvere Lamp / die tweehondert en twintigh Marken zwaer is / en soo groot / dat twee mannen deselve nauwlijcks konnen omvademen.

Op acht plaetsen siet men op de selve de Wapens van Spanjen gegraveert / en onder rontom dese woorden geschreven: Philippus III. Rex Hispaniarum me donavit.

De Kercke des Heyligen Grafs wordt niet geopent / als op groote Feest-avonden / op Kers-dagen / en Paesch-avont / of op de aenkomste der Pelgrims / of als de Monnicken van St François ordre moeten verwisselen / die gewoonlijck aldaer ten getale van acht of tien zijn / en geduurigh Kercken-dienst / omgangen / en andere oeffeningen / dagh en nacht doen / sonder oyt daer uyt te komen: want de Geestelycken des Kloosters van den Heyligen Salighmaker / versorgen hen van lijf-tocht en andere behoeften / die sy hen door het gat van de Kerck deur toe-reycken

Wanneer nu de Pellegrims / of Geestelijcken in dese Kerck willen gaen / soo verwittight de Overste van hunne Landt-aerdt de Turcken daer van / die de sleutel in bewaringh hebben / en des na de middaghs ten drie uuren de deur / de welcke anders altijdt toegesloten blijft / komen op doen. Als dan komen de Christenen / soo van Jerusalem, als andere omleggende plaetsen / en nemen de gelegentheyt waer van daer in te gaen / om te overnachten.

Alle de Francken, en vreemde Pellegrims / die in dese Kercke

willen

willen gaen / moeten voor de eerste mael yeder vier-en-twintigh Piasters betalen; maer de Geestelijcken maer twaelf of veertien. Daer na mogen sy elcke mael als de deur geopent wordt / in de Kercke gaen / voor een Maidin slechts aen de Turcken / die op de deur passen / te geven.

Na dat men in de Kercke getreden is / soo houden de Turcken de deur / van drie uur tot vijf uuren open / en sluyten die dan toe; maer komen des ochtens / van acht tot negen uuren / de selve weer open setten. Ondertusschen wordt hen door de Christenen / aen de Kerck-deur / een ontbijt gegeven.

Na dit gedaen is / doen sy de geenen / die soo wel des avondts te vooren / als des ochtens op nieuw ingetreden zijn / uytgaen / 't welck met sulck een haest / en hol over bol geschiedt / dat de Turcken by wijlen eenige stock-slagen daer onder geven.

Wanneer de Geestelijcken / die sich in de Kerck onthouden / uytgaen / met het openen der deure / soo worden weer andere in hunne plaetsen gestelt / het welck met toe-staen van den Gardiaen geschiet / die sich in het Klooster van den Heyligen Salighmaker onthoudt.

Salf-steen.

Tusschen de groote deur der Kercke / en het Choor leyt den steen der Salvingh / of Salf-steen; de welcke geseyt wordt de plaetse te zijn / alwaer Joseph van Arimathea, Nicodemus, en eenige andere Jongeren / het Lijck des Salighmakers leyden / om het na de Joodtsche wijse te Balsemen of Salven. Naderhandt heeft altijdt dese steen by alle de Inwoonders van dien oort de Salf-steen genoemt geweest.

Op het Jaer 1550 / is dese steen met een witte geblamde Marmere bladt / door de Rooms-gesinde Minnebroeder Monnicken bedeckt / op dat de Christenen geen stucken daer meer uyt souden breecken.

Dese steen / leydt omtrent een halve voet boven het vlack van de vloer. Hy is seven voet langh / en twee breedt / en rontom met een yzere tralye van een halve voet hoogh omringht / om het over-gaen te beletten.

Op yeder eynde des steens staet een Kandelaer / en boven de steen hangen acht silvere Lampen / die nacht en dagh branden.

Kapel van St. Johannes, of der Salvinge.

Op de rechter-handt van de Salf-steen / recht onder de Kruys-plaetse / is een Kapel / aen St. Johannes de Evangelist gewijd. Sy wordt oock de Kapel der Salvingh genoemt / uyt oorsaeck van de na-by-heydt des Salf-steens; want sy staet niet boven vier of vijf schreden daer van daen.

Achter 't Altaer van dese Kapel / siet men een groote scheur / of klove des Beckeneel-Berghs, van omtrent acht duym breet; en in de selve een vierkante gladde en gesleepe steen / of kiste / die men seydt het Graf van Vader Adam, of ten minste van sijn hooft te zijn. Om dese reden wordt oock dese plaetse Adams-Kapel genoemt.

Dese

Dese Kapel is langh twee-en-dartigh / en breedt drie-en-twintigh voet. Sy is versien met dartien brandende Lampen / en wordt by de Griecken bedient.

Graf van Godefrid van Bouillon.

In den ingangh aen de Zuyd-zijde / staet een schoone Marmere Graf-stede van Godefrid van Bouillon, Hartogh van Lorraine, en eerste Latijnse Koningh van Jerusalem.

Het steunt op vier Pylaren / van anderhalf voet hoogh / en het is vier voet en vier vingeren hoogh / en acht voet langh / gemaeckt drie-hoecks wijse / op de manier van een Dood-baer.

Graf van Balduwijn.

Tegen over / na de Noordt-zijde / staet het Graf van sijn Broeder Balduwijn, de tweede van die Naem / en derde Koningh van Jerusalem. Het is by na van een selve fatsoen / als het ander.

Ses groote voeten verder / na het Altaer / siet men noch een ander Marmer Graf / doch sonder op-schrift.

Alle daeghs na de Completen / wanneer de Minnebroeders den Omgangh doen / en de overblijfselen der Heylighdommen besichtigen / die in het begrip der gemelde groote Kercke begrepen zijn / brandt een Acolit Wieroock / ten Offer voor het hooft van Adam; als mede voor de Graven van de Koningen Godefroy, en Baudewijn.

De Kapel van de verdeylingh der Klederen.

Van daer komt men in een andere Kapel / die recht achter het midden des Choors staet / en genoemt wordt de Kapel van de verdeylingh der kleederen; om dat men gelooft dit de plaetse te zijn / daer de Krijghs-knechten des Salighmakers kleederen onder sich verdeylden / en het lot om sijn Rock wierpen.

Sy heeft sestien voet in 't vierkant / en is met een houte tralye of heck af-geschooten / en met vijf brandende Lampen / en een Altaer / 't welck de Armeniers bedienen / gestoffeert.

Kapel van Helena.

De ingangh der Kapel van Helena, is tusschen de Kapel van de verdeylingh der kleederen / en de Schimp-Kapel, onder de Beckeneel-Bergh.

Men klimt in de selve by een witte Marmere trap van dertigh treden / en soo breedt / dat vier Persoonen neffens malkander konnen op en af gaen.

Sy is gesticht door de Keyserin Helena, ter eere van het gevonden Kruys / en wierdt door haer de Kercke des Heyligen Kruys genoemt.

Sy heeft in de lenghte vier-en-sestigh voet / en in de breete drie-en-dertigh / en is gestoffeert met twee Altaren / die door een tralye af-geschooten zijn / waer van het een gewijd is aen het Kruys / en het ander aen den vroomen quaetdoender Dimas.

Vijf voet van het voornaemste Altaer / na 't Zuyden / aen de lincker-handt / wordt noch in sijn geheel een witte Marmere steen / in vorm van een sit-stoel gehouwen / gesien. Hy staet wat hooger als de trappen / die haer neergangh tot de plaetse daer het Kruys gevonden wierdt / hebben.

Hier op seydt men dat de Keyserin Helena, in haer ouderdom van

tachtentigh Jaren / soude geseten hebben / onder het soecken na het Kruys des Heylandts. Dese Capel hebben de Armeniers in besittingh.

De Kapel van de vindingh des Kruys.

Elf trappen lager / is de Kapel van de bindingh des Kruys / in de Rotze des Beckeneelberghs gehouwen / en wordt alsoo genoemt / om dat aldaer het Kruys met de nagelen / en doorne Kroon des Salighmakers / gevonden wierdt.

Sy heeft twee Altaren ; waer van die van 't Kruys / die op de lincker zijde is / en ter selver plaetse staet / daer het Kruys soude gevonden zijn / den Latijnen toebehoort. Voor den selven Altaer branden twaelf Lampen. De andere Altaer / op de rechter zijde / heeft dertien Lampen / en behoort de Griecken toe.

Op dese plaetse sietmen gemackelijck de scheure der rotze / dewelcke ten tijde van des Heylants overlijden ontstont.

Kapel van Christus Kercker.

Wanneer men by deselve weer opklimt / en in het selfde begrip der Kercke des Heyligen Grafs gekomen is / soo treedt men / aen de zijde des Choors / na 't Noorden / en aen de voet des Beckeneelberghs / in een Kapel / hoewel die eertijdts slechts een Speloncke was / maer wiert namaels in een Kapel verandert / en Christus Kercker genoemt ; om dat de Joden hem in de selve / volgens een oude overleveringh / smeten / terwijl het geen / dat tot de Kruycingingh van nooden was / bereyt wierdt.

Dese plaetse is als een Speloncke uytgehouwen / en gaet met drie treden neer. Sy heeft in de lenghte sestien / en in de breete negentien voeten / en rust op twee dicke Pilasters. In dese Kapel zijn drie Altaren / die aen de Muur staen / yeder met een brandende Lamp gestoffeert. Sy is vochtigh en doncker / alsoo sy geen ander licht heeft / als dat van die drie Lampen / en heeft drie Deuren / waer van die op de lincke zijde toe is / dewijl sy buytenwaerts staet.

Naby dese Kercker is een Speloncke / waer in seecker persoon een lange wijle met groote boetvaerdigheydt geleeft heeft.

De Kapel van Longinus.

Tusschen de Kercker des Salighmakers / en de Kapel van de deylinge sijner kleederen / is een Speloncke tot een Kapel gemaeckt / de Kapel van Longinus genoemt / die vijftien voet in 't vierkant heeft / en met een Altaer / voor het welcke drie brandende Lampen hangen / gestoffeert is.

Dese Longinus was een der Krijghs-knechten van Pilatus, en die geen / die met een Speere des Heylandts zijde doorboorde / waer uyt water en bloedt vloeyde.

Na men seyt / was dese Longinus duyster van gesicht / maer soo dra hy het bloedt des Salighmakers uyt de zijde sagh vloeyen / hadt hy sijn gesicht weer gekregen. Hy hadt sich in des Salighmakers overlijden tot hem bekeert / en aenstondts daer na sich / uyt droefheyt over sijn misdrijf / in dese Spelonke / onder den Beckeneelbergh begeven ; dewelcke namaels in een Kapel verandert is. Hier over wierdt dese Kapel aen hem gewijd / en na sijn Naem / de Capel van Longinus genoemt.

Dese

Dese Capel wordt oock genoemt de Capel van den tijtel des Heyligen Kruys ; om dat in de selve het Tafereel / of bertje / met het opschrift / dat Pilatus boven des Salighmakers hooft aen den Kruyce deed hechten / en de oorsake des doodts te kennen gaf / een langen tijdt was blijven leggen.

Men gelooft oock / dat in dese Capel het Kruys des Salighmakers een lange tijdt / na sijn opstandingh / eer het door Keyserin Helena gevonden was / bewaert geworden is.

Op de rechter-zijde des inganghs / na 't Westen / is een smal venster / met stijlen ter weder-zijden / ruym sestien voet hoogh / en van buyten geslooten / in vorm van een Capel / in het welck / of in des selfs plaetse / het Kruys / na men seydt / gelegen was.

Men siet'er noch twee andere vensters / een tegen over het voornoemde / en het ander in 't midden / hoewel die soo hoogh niet zijn / en sonder cieraet / en van binnen en buyten toegeslooten.

Capel der Verschijningh.

Wanneer men van de voornoemde Capel van Longinus, recht na 't Westen / langhs het Choor gaet tot veertigh treden verre / en daer na de rechter-handt om-slaet / soo komt men aen de Capel der Verschijningh / de welcke met drie trappen op gaet. Sy wordt de Capel der Verschijningh genoemt / om dat / soo de overleveringh der Oosterlingen houdt / de Salighmaker aldaer / na sijn opstandingh / aen sijn Moeder Maria verscheen.

Dese Capel heeft de lenghte van sestien / en breete van acht voeten / en schept haer licht door een groot kruys-venster.

Sy is fraey overwelft en beschooten / en met groot Mosaickwerck van Marmer / Jaspis / Porphijr / en andere dierbare steenen gevloert / en rondtom met stoelen der Geestelijcken gestoffeert.

Aen de wanden siet men veertien groote en schoone Schilderyen / die des Salighmakers lijden / en verrysenis / vervolgens in orde / na 't leven vertoonen.

Aen de Oost-zijde staen drie Altaren / waer van de middelste / die de voornaemste / en met een heck af-geschooten is / de verschijningh des Salighmakers aen Maria vertoont / en het Sacrament bevanght.

De Altaer op de rechter-handt / wordt by de Rooms-gesinden de Altaer des Heyligen Kruys genoemt / om dat de selve geseyt wordt op die plaetse te zijn / daer het Kruys des Salighmakers / of een stuck daer van / een langen tijdt bewaert is geworden : het welck Helena, beneffens de twee Kruycen der quaet-doenders / na die gevonden te hebben / derwaerts hadt gebracht.

Stuck van de Colom der geesselinge.

De anderr Altaer / aen de lincker-zijde / wordt genoemt de Altaer der Geesselingh / of Heylige Colom ; om dat in een kleyne kas / of nis / gemaeckt in het dick van de muur / en beslooten met een ysere tralye van twee voet en een half hoogh / en twee voet breedt / een stuck van de Colom bewaert wordt / daer de Salighmaker / wanneer

neer hy gegeesselt wierdt / aen gebonden was. Dit stuck is omtrent twee voet hoogh / en een weynigh dicker.

In het selve venster of nis / aen de rechter zijde van de Colom der geesselinge / is een matelijck groot gedeelte van een andere Colom / dat eenige voor een gedeelte van den Hoon of Schimp-Colom houden ; en andere voor een gedeelte van de Colom / die ter plaetse gestelt was / alwaer door kracht des gebonden Kruys / een doode levendigh wierdt.

Stuck van Christi Graf.

Op de lincker zijde van de Colom der geesselinge / leyt een seecker vierkant steen-stuck van Christus Graf. Dese steen is in 't vierkant ruym een Palm groot / en de zijden daer van acht duym dick.

Ter eere van dese aeloutheden wordt geduurighlijck / binnen de voornoemde nis of kas / een brandende Lamp onderhouden.

In dese Capel hangen ses brandende Lampen.

Tusschen de middenste Altaer / en de groote Lessenaer / leydt een ronde graeuwe steen / van vier voeten / tot gedenckenis der plaetse / daer Helena het Kruys des Salighmakers / beneffens die van de twee quaet-doenders / na sy die gevonden had / deed brengen / om te weten welck van de drie het oprechte en ware Kruys was. Om die oorsake deed men aldaer een dood-krancke Vrouw brengen / die door het aenraken van des Salighmakers Kruys ter selver stede gesondt wierdt / 't welck niet geschieden door het aenraken van de twee andere Kruycen.

Vertrecken der Roomsgesinde Geestelijcken.

Uyt dese Capel treet men door gewelven / en seer duystere plaetsen in de Huysingen en Vertrecken der Rooms-gesinde Geestelijcken. Op de rechter-handt zijn de Kamers / en op de lincker de Eet-zalen / water-back / en trap / waer by men na de Galderyen der Kercke op-klimt.

Plaetse daer Christus aen Maria Magdalena verscheen.

Wanneer men uyt de Capel van Marias Verschijningh af-klimt / soo komt men aen de plaetse / daer de Heylandt / na sijn verrijsenis / in de gedaente van een Hovenier / aen Maria Magdalena verscheen.

De steen noli me tangere.

De steen / die gestelt is op de plaetse / daer de Heylandt gestaen soude hebben / is in zijn begrip vijf voet groot ; en wordt by de Oosterlingen in 't Latijn / noli me tangere genoemt / dat is / wilt my niet aenraken ; om dat den Heylandt / als Magdalena sijn voeten wilde vast houden / tot haer seyde / dat sy hem niet aen soud raken.

Over dese steen / die seer geëert wordt / hangen twee silvere brandende Lampen.

Op dese plaetse wordt op St. Magdalenas avondt een Altaer opgerecht / daer de Minnebroeders de Misse plechtelijck singen.

Graf van Joseph van Arimathea.

Op het Wester-eynde van de selve groote Kercke / tachtentigh voeten achter het Heylige Graf / is / onder de Galdery / ter zijden van de selve Capel / een kleyne Speloncke / in 't midden der Rotzse Ovens-wijse met de beytel gehouwen : daer onder siet men het Graf van Joseph van Arimathea, die den Salighmaker in sijn eyge Graf

Graf had doen leggen / en na des selfs verrijsenis / een ander Graf in de selve Rotzse beval te houwen.

De ingangh is een weynigh hooger / als de mondt van een Oven / en het Graf self heeft seven voet in de lenghte / en omtrent drie in de hooghte.

Graf van Nicodemus.

Omtrent anderhalve voet van dit Graf / is / in de selve Rotzse / het Graf van Nicodemus gehouwen / het welck van een selve gestalte en groote is.

Capel van Helena.

Wanneer men uyt de plaetse van de Kruysvindingh elf trappen / in de Rotzse des Berghs gehouwen / op-klimt / komt men aen de Kerck / of Kapel / en Speloncke van Helena, en slaende de rechter-handt om / aen het Altaer / dat met twee trappen op gaet.

Dese Kapel is boven / en in het midden met een Koepel of Lantaerne verciert / de welcke op vier groote graeuwe Marmere Pylaren rust / en licht aen de Kercke geeft.

De Pylaren staen in 't vierkant opgerecht / en yeder twintigh voet van elkander. De lenghte van de gantse Kapel is vijftigh / en de breete acht-en-veertigh voet.

Sy heeft twee Altaren / waer van die in het midden de Grootste is / en gants ongeschonden / en bestaet uyt een eenigh stuck Marmer. Hy is langh negen / en breedt vijf voet / en gewijd aen Keyserin Helena. De ander staet op de rechter zijde / en is gewijd aen den vroomen quaet-doender / of aen des selfs Kruys. Aen de lincker zijde staet des Bisschops Setel.

Dese Kapel is met seventien brandende Lampen gestoffeert / en met grauwe steenen bevloert.

Uyt Helenaes Capel by de gemelde trappen weder op klimmende / soo komt men weer in de Galdery / die het Choor omringht / en drie kleyne duystere Kapellen begrijpt / die geen ander licht hebben / als het geen sich door de gantsche Kerck verspreyt / en dat van de Lampen.

Capel der Beschimpingh of Bespottinge. Colom daer de Salighmaker aen bespot wierdt.

De eerste is aen de lincker-handt / tusschen den ingangh van Helenaes Kapel / en den opgangh / of voet des Beckeneel-Berghs, gesticht / en heeft veertien voeten in het vierkant. Dese wordt de Kapel der Beschimpingen of Bespottingen genoemt ; om dat volgens overleveringh / seecker stuck van een gebroocke Colom / uyt Pilatus, of een ander na-by gelegen Huys / hier in bewaert wordt ; aen de welcke den Salighmaker / ten tijde van sijn lijden / door de Krijggsknechten van Pilatus geslagen / gestooten / gelastert / bespot / en door een spijtigh verwijt der Joden / met een doorne Kroon gekroont / en een Purper Mantel aengetrocken / en in plaetse van een Scepter / een riet in sijn handt gegeven wierdt ; met te roepen : Weest gegroet Koningh der Joden.

Ter eeuwiger gedachtenis heeft men dese Colom op een Altaer in dese Kapel gestelt / en met een ysere tralye / om niet geschonden

te worden / af-geschooten; door de welcke de Bedaert-reysers de selve sien en aenraken. Dit stuck van de Colom is drie voet en een vierendeel hoogh / en ses voet en een half dick.

De tweede deser drie Capellen is die van de Verdeylingh der Kleederen: en de derde / die van Longinus.

Wanneer men upt Adams Kapel treedt / en de lincker-handt om slaet / soo komt men aen een trap van negentien steene treden / die in de Rotsse self van den Beckeneel-Bergh, tot de hooghte van negen duym / gehouwen zijn: by de welcke men na den kruyn / of vlackte van dese Bergh op klimt / die met sijne voet / omtrent negen-en-twintigh schreden Oost-waerts van de Kerck-deur af-leydt.

Capel der Kruys-hechtingh. De geheele vlackte des Beckeneel-Berghs is in twee deelen verdeylt / en tot twee Capellen gemaeckt / waer van de eene ter plaetse staet / alwaer den Salighmaker aen het Kruys ghehecht / en de andere ter plaetse / alwaer hy met het Kruys op-gerecht wierdt. Om dese oorsaeck is de eene de Capel der Kruys-hechting, en de andere der Kruys-oprechtingh genoemt.

Beyde dese Capellen begrijpen te samen een weynigh meer / als vijf vademen in 't vierkant. Of eygentlijck bestaen beyde dese Capellen / slechts in een Capel / maer in 't midden staet een dicke vierkante Pylaer / die het gewelf draeght / en door sijn scheydingh dese eene als tot twee Capellen maeckt.

De eerste Capel behoort den Griecken / en de tweede de Rooms-gesinden Minnebroeders toe / die aldaer gewoonelijck sestigh brandende Lampen / de meeste van silver / onderhouden.

De gantsche Vloer van beyde Capellen / bestaet upt Mosaick-werck / van Jaspis / Porphyr / en andere kostelijcke steenen / die in percken van veelerley kleurige kleyne stucken / seer net t'samen gevoeght zijn.

De wanden deser Capellen zijn / tot een mans hooghte / met Marmere bladen bekleet; en al het overige / dat boven de muuren / gewelven / en Boogen is / van kleyn en seer fijn Mosayck-werck / op een goude grondt gemaeckt; alwaer de beeltenissen der Propheten / yeder met een Boeck in de handt / na 't leven vertoont worden. Doch alle dese af-beeldingen zijn door de oudtheydt / en roock der Lampen / seer veel upt gegaen / en zwart geworden: en dien volgens naeuwlijcks kenbaer.

Ses of seven schreden van de plaetse / daer de Salighmaker aen het Kruys gehecht wierdt / is een plaetse van een elle hoogh / tien voet langh / en seven breet / die geheel met groote bladen van wit Marmer bekleet is.

Omtrent in het midden is een ront gat van anderhalve voet diep / en een halve voet in de middellijn uytgeholt / gelijck men het noch heden siet; waer in het Kruys met den Salighmaker aen het selve gehecht / geplant wierdt.

Heden

Heden is dit gat / boven op het Marmer / met een silvere plaet gestoffeert / op de welcke eenige Afbeeldingen gegraveert zijn: als Christus hangende aen het Kruys / met Maria ter rechter / en Johannes ter lincker-handt: sijn afnemingh van het Kruys: de verschijningh des Engels op den Steen sijns Grafs / en sijn Verrijsenis / of Opvaert ten Hemel. Silvere plaet boven het Gat des Kruys.

De plaetse van de twee andere Kruycen / waer aen de twee straet-schenders ter rechter- en lincker-zijde van den Salighmaker gehecht wierden / zijn met anders gemerckt / als door twee kleyne Colommen / die yeder een Kruys dragen. Te weten / het gat van den vromen straet-schender / is omtrent vier voeten en een half / ten Noorden / en een weynigh lager; maer het gat van den quaden straet-schender omtrent ses voeten van het gat des Salighmakers Kruys. Maer dese drie Kruys-gaten leggen niet lijn-recht neffens elckander / maer byna in een drie-hoeck.

De Boge des Altaers / en de muur / zijn met zijde Tapeetserpen bekleet / waer in Christus aen het Kruys / met Maria ter rechter / en Johannes ter lincker-handt / vertoont wordt.

Daer zijn oock twee kleyne Altaren / een ter rechter / en een ter lincker zijde van des Salighmakers Kruys-gat / waer op de Grieckse Priesters dienst doen.

Aen de Noord-zijde is een boge / en in deselve een deure / waer door men na de woonsteden der Griecken gaet / die dese plaets in besittingh hebben.

Aen de lincker zijde des Kruys-gats / siet men een scheure / of klove des Beckeneel-berghs / gelijck als oock in Adams Kapel / de welcke / soo men seyt / ten tijde des Salighmakers overlijden soude ontstaen zijn / wanneer het Voorhanghsel des Tempels / van boven tot beneden / in twee en scheurde / en de Aerde beefde / en de Steenrotsen spleten.

SEVEN-

SEVENDE HOOFT-STUCK.

Beschrijvingh van het Kasteel van Pisa. Kercker van St. Pieter. Kerck van St Johannes de Euangelist, en Huys van Zebedeus. Kerck van St. Marcus. Kerck der voorstellingh van de Maeght Maria. Kerck van St Jacobus de Oude. Klooster der Armeniers. Kruys-wegh. Tempel Salomons. Kandelaers met seven duysent Kaersen. Marmere Toorentje.

Kasteel van Pisa.

Op de hooghste plaetse der Stadt Jerusalem, dicht aen de Wester Poorte / staet een sterck en fraey Kasteel / van gehouwen steen / in 't vierkant / en met vierkante Toorens op-gebouwt. Het heeft een op-hael Brugh / en leyt rondtom met een drooge Gracht omringht / die met een Wal van de selve steen opgehaelt is.

Dit Kasteel is versien met omtrent veertigh stucken Geschuts / en wordt gewoonelijck niet meer / als met een besettingh van dertigh Krijghs-knechten bewaert / die getrouwt zijn / en op 't Kasteel met Vrouwen en kinderen woonen.

Van wegen den Grooten Heer / heeft een Kastellaen op dit Kasteel sijn verblijf / sonder wiens verlof niemandt in het Kasteel mach komen / ja self de Stadt-vooght niet.

Na dit Kasteel wordt de Poorte neffens het selve / de Poorte des Kasteels genoemt: aen de welcke de Pellegrims / die van Joppe na Jerusalem komen / besocht / en hunne namen opgeteeckent worden.

Kercker van St. Peter.

Op de Noort-zijde des Berghs Zions, wordt een Kercker getoont / die by de Inwoonders van Jerusalem de Kercker van den H. Apostel Petrus genoemt wordt / om dat men die voor den geene houdt / in de welcke Herodes Agrippa, ten gevalle der Joden / hem deed setten / en waer uyt hy / door een Engel / op een wonderlijcke wijse / verlost wierdt.

Het is een dicke en zware vierkante Tooren / maer schijnt veel hooger geweest te zijn. Hy is van groote gehouwe steenen gesticht / en seer oudt; soo dat de steenen door oudtheyt by na afgesleten en vergaen zijn. De muuren zijn over de vier voeten dick / en de geheele Tooren heeft / binnen 's muurs / omtrent tien schreden in 't vierkant; is zwart / doncker / en vervaerlijck / sonder eenigh dagh-licht. De deur is soo kleyn / dat naeuwelijcks een Mensch daer

daer door kan gaen. Dese Tooren dient by wijlen noch tot een Kercker / en wordt met zware Boomen en slooten toegeslooten.

Als men uyt St. Peters Kercker na 't Oosten gaet / soo komt men by een Huys / dat de Griecken toebehoort / in het welck een seer fraeye Kerck is / kruys-wijse gebouwt / die by de Christenen van dien oort / volgens een oude overleveringh / het Huys van Zebedeus, Vader der Apostelen / Jacobus en Johannes, en Huys en Kercke van St. Johannes de Euangelist genoemt wordt; om dat / volgens een oude overleveringh ter selver plaetse / het Huys van Zebedeus geweest is / en in het selve zijn Soon Johannes ontfangen en gebooren soude zijn.

Kercke van St. Johannes de Euangelist, en Huys van Zebedeus.

Niet verre van de Kercke van Johannes de Euangelist / staet een seer schoone Kerck / die gemeenlijck het Huys van Maria, Moeder van Johannes Marcus, een der twee-en-tseventigh Jongeren van Christus / genoemt wordt; om dat men gelooft aldaer haer Huys geweest te zijn; maer het is naderhandt / door de Christenen / in een Kercke verandert / en de Kercke van St. Marcus genoemt.

Kerck van St. Marcus.

De Altaer is / na de Oostersche wijse / met een heck afgeschooten.

Dese Kercke hoorde eerst den Griecksche Christenen toe / maer heden den Spriers. Na de overleveringh / is dit de plaetse / daer de Apostelen vergadert waren; en den Apostel Petrus, wanneer hy wonderlijck door den Engel uyt sijn gevangenis verlost was / by hen quam.

Aen de Zuydt-zijde der Stadt / en in het uytterste gedeelte der Boven-Stadt / staet een seer schoone Kercke / de Kercke der Voorstellingh van de Maeght Maria genoemt.

De Kerck der Voorstellingh van de Maeght Maria.

Heden hebben de Mahometanen dese Kercke in 't besit / soo dat geen Christen daer in durft komen. Sy is / naest den Tempel Salomons, het fraeyste gebouw des gantsche Heyligen Lands. Sy heeft drie gewelven met loot overdeckt; die op twee ryen Colommen van graeuwe steen rusten.

De Poort staet tegen 't Noorden / en is in het Voorhof van Salomons Tempel begrepen. Sy heeft een Portael van drie boogen / die op twaelf Marmere Colommen rusten.

Dese plaetse wordt by de Turcken in groote eerbiedigheydt gehouden / en hier komen hunne Vrouwen gewoonelijck hunne aendaght plegen.

Beneffens dese Kercke / staet oock een groot Klooster / in het welcke eertydts / soo de Inwoonders getuygen / verscheyde ongehouwde Dochters haer woon-plaetse gekooren hadden / om in eensaemheyt en buyten het gewoel des Werelts te leven.

Drie hondert schreden van de Poorte Zions, komt men / uyt een groote straet / in een groot vierkant Voorhof / en van daer in een

Kercke van St. Jacob de Oude.

Kercke / de Kercke van St Jacobus de Oude, genoemt / om dat men seydt / dat op de selve plaetse / daer dese Kercke gesticht is / den Apostel Jacobus, Soon van Zebedeus, en Broeder van Johannes de Euangelist / door bevel van Herodes Agrippa, onthalst wierdt.

Sy is een der schoonste en grootste Kercken van geheel Jerusalem, naest die van het Heylige Graf / en heeft in 't midden een groote Koepel / die op vier vierkante Pylasters rust (staende yeder van dese Pylasters twintig voeten van elkander) en boven op openingh heeft / gelijck die van het Heylige Graf / om licht daer door te scheppen. Sy is geheel met verscheyde af-beeldingen van Heyligen beschildert / hoewel het seer grof werck is.

Het besteck der Kerck is binnen 's muurs / ten Oosten / vier-en-veertigh / en ten Westen / acht-en-veertigh voeten breedt / en van de eene hoeck tot den ander / vier-en-tseventigh voeten langh.

Daer zijn drie Altaren / in drie Kooren / nevens elkander / waer van de grootste in 't midden is.

Onder desen Altaer / die vijf voet breedt / en negen voet langh is / steeckt een steen twee duym diep in de Vloer / die seer hoogh by de Rooms-gesinden geëert wordt / om dat sy gelooven / dat op den selve het bloedt van dese Jacobus uytgutste.

Dese Kercke behoort den Armeniers toe / en is soo hoogh / dat men van het dack de geheele Stadt over sien kan; want sy steeckt verre boven alle andere gebouwen der Stadt / en self boven het Kasteel uyt.

Klooster der Armeniers. Neffens de Kerck / staet een seer hoogh Klooster / met verscheyde Vertrecken versien / in het welcke altijdt twaelf of vijftien Geestelijcke Armeniers / met den Bisschop / hun verblijf hebben / en hunne gewoonelijcke dienst doen. Oock nemen de Armenisse Pelgrims in het selve hun verblijf.

De Kruys-wegh. Den wegh die den Salighmaker / ten tijde sijns lijdens / na den Beckeneel-Bergh betrad / wordt by de Rooms-gesinden in groote eere gehouden / en de Pijnelijcke / of Kruys-wegh genoemt. Dese wegh streckt van het Paleys van Pilatus, tot aen de plaetse der oprechtingh des Kruys / een streecke van acht hondert en twintigh treden.

De Christenen / die te Jerusalem woonen / bewandelen met groote Godtvruchtigheydt dese wegh bloots voets / insonderheydt op Vrydagh / ten dage van des Salighmakers overlijden.

De hedendaeghse Tempel Salomons. De hedendaeghse Tempel Salomons, is gesticht op den Bergh Moria, alwaer eertijdts Salomons Tempel stondt. Hy staet in 't midden van een groote plaetse / gelijck als een Voorhof / langh van 't Noorden na 't Zuyden / vijf hondert / en breedt van 't Oosten na 't Westen / vier hondert treden.

Dese

Dese geheele Heylige plaets is met een muur / en overdeckte Galderyen omringht; onder de welcke men in de schaduwe kan wandelen.

Poorten van den Voorhof. In den muur van dit Voorhof zijn vier Poorten / die alle met gewelven over-slagen / en sestien treden hoogh / en seven breedt zijn.

Onder het gewelf van yeder deser Poorte / hangen vier of vijf Lampen / de welcke de Turcken op seeckere dagen ontsteecken: want de Poorten dienen hen tot gebede-huyskens / wanneer de Tempel gesloten is.

Op eenige plaetsen is dit Voorhof met groote steenen beleyt. Het overige is met Gras en groente bewassen / en met Oranje / Olijf en Palm-Boomen beplant.

Verheve vierkante plaetse. Omtrent in het midden des Voorhofs / is een by-na vierkante plaetse / seven voet van den gront verheven / en omtrent twee hondert schreden langh / en hondert en vijftigh breedt. Dese plaetse is geheel met Marmer-steen gevloert / en heeft aen yeder zijde een kleyne trap van acht steene treden / welcker yeder met een Galdery versien is.

Fonteyn daer de Turcken haer in wasschen. Op dese verheve plaetse is een fonteyn / die door steene gooten haer water uyt de besegelde bron ontfanght. Met het water van dese Fonteyn wasschen de Turcken haer / wanneer sy in den Tempel ter beede willen gaen.

Op het midden van dese verheve vierkante plaetse (die door een oude overleveringh / voor de plaetse van het Heylige der Heyligen van Salomons Tempel gehouden wordt /) is een achtkantige Tempel gebouwt / yeder zijde van twee-en-dertigh treden; soo dat de gantsche Tempel / in den omtreck van buyten / twee hondert en ses-en-vijftigh treden heeft. In de hooghte heeft hy omtrent achtien of twintigh vademen.

De Tempel is van buyten geheel met Marmere bladen op-gehaelt / die met bloem-werck van veelerley koleuren fraey gefatsoeneert / en na de Moorse wijse / met verguld Beeldt-werck afgemaelt zijn: het welck / als de Son sijn stralen daer op schiet / seer glinstert en schittert.

Het lichaem des Tempels is geheel met een plat looden dack bedeckt / dat seer net in malkander gevoeght is.

Poorten des Tempels. De Tempel heeft sijn ingangh door vier Poorten: ten Oosten / Westen / Zuyden / en Noorden. Yeder deser Poorten heeft een Portael / dat seer fraey met Beeldt-werck uytgehouwen is / en op ses Pylaren rust / die met voet-stallen en kapitelen verciert zijn. Al het welck uyt Marmer en Porphyr-steen bestaet.

Het gantsche binnen-werck des Tempels / bestaet uyt wit Marmer / doch de Vloer is van groote Sarcken van bonte Marmer gemaeckt.

Het

Het grootste gedeelte / soo van de Marmere bladen en Pylaren / als loot / is door de Turcken uyt de Kercke des Heyligen Grafs / en uyt die van Bethlehem, en eenige andere genomen.

Binnen den Tempel / staen twee-en-dertigh Colommen van graeuwe Marmer / in twee ryen; van de welcke sestien het eerste gewelf dragen / en de andere de Koepel / of Lanteerne daer boven. Yeder van dese Colommen is met een voet-stal en kroon-werck verciert.

Kandelaers met 7000 kaersen.

Rontom heene dese Colommen siet men seer fraeye wercken / van vergult yser en kooper / gemaeckt op de manier van kandelaers / waer op seven duysent kaersen staen / die van des Donderdaghs avondts / tot des Vrydaeghs middaghs branden: en alle Jaers een geheele Maent: te weten / op de groote Hooghtijdt der Mahometanen / Ramadan genoemt.

Marmere Toorentje.

In het midden des Tempels is een kleyne Tooren van Marmersteen / die van buyten met achtien treden op gaet. Op dese Tooren set de Kady der Stadt sich alle Vrydaeghs / van des middaghs / tot twee uuren; middeler wijl doen de Priesters het gebedt / en leggen eenige stucken des Alkorans uyt.

Boven den spits der Koepel / de welcke met loot overdeckt is / steeckt een groote en zware halve maen van loot uyt. Dese Koepel is met soo veel vensters doorluchtigh gemaeckt / als sy zijden heeft.

Gebede-huysjes op het dack.

Op het tweede loode plat-dack des Tempels / en rondtom den Tempel / zijn vijf fraeye Gebede-huysjes / die op veele kleyne Marmere Pylaren rusten.

Geen Mahometaen mach in het Voorhof des Tempels treden / ten zy met bloote en gewasse voeten.

Geen Christen of Jood mach in den Tempel / of in het Voorhof komen / op pœne van levendigh verbrandt / of met een pael van onderen door 't lijf geslagen / of Turcks te worden.

ACHTSTE

ACHTSTE HOOFT-STUCK.

Beschrijvinge van eenige plaetsen omtrent Jerusalem gelegen. Dal Josaphats. Olijf-hof. Olijf-Bergh. Kapel des Hemel-vaerts. Bethanien. Emaus. Bergh der veertigh dagen.

Dal Josaphats.

HEt Dal Josaphats is gelegen tusschen Jerusalem, en den Olijf-Bergh / en streckt omtrent tot twee duysent schreden in de lengte / van 't Noorden na 't Zuyden / en in de breete omtrent vijf hondert.

Het is na de zijde der Stadt / ten minsten noch twee hondert en vijftigh treden diep; en aen de zijde des Olijf-Berghs, die meer als eens soo hoogh is / omtrent ses hondert treden.

Dit Dal was eertijdts een algemeyn Kerck-hof der Stadt / voor het gemeyn en slecht volck; gelijck noch heden in / en omtrent het selve veel Graven / in de Rotzsen uytgehouwen / gesien worden / hoewel de meeste met aerde overstelpt leggen.

Noch heden begraven de Joden in dit Dal hunne dooden / om dat sy het selve voor de plaetsen der opstandingh houden / waer in de Menschen ten Jonghsten dage sullen geoordeelt worden.

Olijf-hof.

De Olijf-hof is heden niet meer in wesen / maer wordt door een kleyne straet van ses of seven schreden langh / en een breedt gemerckt. Sy is aen drie zijden met een kleyne muur van steenen / in de Son gedrooght / besloten / en heeft niet als een kleyne ingangh ten Noorden / alwaer geen muur is.

Olijf-Berg.

De Olijf-Bergh wordt voor een der hooghste Bergen gehouden / die omtrent Jerusalem is / en gemeenlijck tot de hooghte van ses hondert schreden gereeckent. Hy is in drie spitsen / of toppen verdeylt / en door sijn vruchtbaerheyt van Granen en menighte van Bomen / insonderheydt van Olijf-Boomen / seer lustigh en aengenaem.

Op dese Bergh siet men de plaetse / alwaer de Salighmaker sijn Apostelen het gebedt / Onse Vader, leerde bidden.

Capel des Hemel-vaerts.

Op de hooghste der drie toppen des Berghs staet een kleyne achtkantige Capel / die op acht Pylaren / aen yeder zijde des Capels een / rust. Dese Capel is door de Christenen gesticht ter gedachtenis van des Salighmakers Hemelvaert.

Aen den ingangh der Capel / ter lincker-handt / siet men in een kleyne Rotzsteen van den selven Bergh / een form van een voet /

meer als drie vinger breedt diep / die de Salighmaker in het opvaren ten Hemel / tot een eeuwige gedachtenis / daer in soude gedruckt hebben.

Op dese Bergh wordt oock de plaetse gewesen / daer de twaelf Apostelen / na des Salighmakers Hemel-vaert / het Symbolum Apostolorum, ofte in 't Duyts / het Geloof / te samen stelden.

Bethanien. Bethanien, waer in Lazarus / die van den Salighmaker van den doode opgeweckt wierdt / met sijne Susters Maria en Martha, woonde / is hedendaeghs een verwoest Dorp / waer in het vierde gedeelte der Huysen niet over eynd staet. Het wordt door een kleyn getal van arme Mooren bewoont / die sich in de puyn-hoopen onthouden / en met den Landt-bouw erneren.

Emaus. Het aeloud Emaus is gants verwoest / sonder kenteecken by-na van overgebleve puyn-hoopen. Men siet 'er heden naeuwelijcks een eenige Huys over eynd staen. Daer zijn tegenwoordigh niet als slechte hutten in de puyn-hoopen der Stadt / waer in de arme Mooren / die sich met de Vee-hoederye / op die na-by gelegen Velden erneren / hun verblijf nemen; sonder dat sich eenige Christenen in Emaus bevinden.

Bergh der Veertigh dagen. Ses Franse mijlen van Jerusalem, en een van Jericho, leyt op de vlackte van Jericho een Bergh / die de Christenen de Bergh der Veertigh dagen noemen / om dat den Salighmaker sich op den selven Bergh veertigh dagen / en veertigh nachten / sonder eeten en drincken / in een Spelonck van dien onthouden soude hebben / en op sijnen hooghsten top / door den Duyvel versocht geworden zijn.

Hy is boven maten hoogh / recht / steyl / en scherp / en bestaet geheel en al uyt Klippen / die sijnen opgangh van een uur gaens ongemeen moeyelijck en gevaerlijck maken.

Van sijn voet tot aen het vierde gedeelte sijner hooghte / is de opgangh soo recht / dat men naeuwlijcks over eynd kan blijven staen.

Na den voorgangh van den Salighmaker / hebben sich eertijdts veele Kluysenaers in verscheyde kleyne Speloncken vertrocken / die in den selven Bergh / als Ovens / uytgeholt zijn / om daer in haer leven met groote boetvaerdigheydt en strengheyt over te brengen.

EYNDE.

Russia

I Topograph.
et Itinera